

Maaseudun UUSI AIKA

MAASEUTUTUTKIMUKSEN JA -POLITIIKAN AIKAKAUSLEHTI

2–3 | 2013 | 21. vuosikerta

JULKAISIJA

Maaseudun uusi aika -yhdistys

TOIMITUSNEUVOSTO

Tuomas Kuhmonen, Turun yliopisto

Kari Leinamo, Vaasan yliopisto

Tuija Mononen, Itä-Suomen yliopisto

Olli Rosenqvist, Jyväskylän yliopisto

Jarkko Saarinen, Oulun yliopisto

Tiina Silvasti, Jyväskylän yliopisto

Maarit Sireni, Itä-Suomen yliopisto

Katriina Soini, Jyväskylän yliopisto ja MTT Taloustutkimus

Seija Tuulentie, Metsäntutkimuslaitos

PÄÄTOIMITTAJA

Mia Vepsäläinen

gsm 0500 170 371

mia.vepsalainen@uef.fi, paatoimittaja@mua.fi

VIERAILEVAT PÄÄTOIMITTAJAT

Pertti Rannikko ja Maarit Sireni

Itä-Suomen yliopisto, yhteystiedot s. 159

TOIMITUS JA TAITTO

Eila Alho / Makaronipora

gsm 050 374 1098

eila.alho@makaronipora.fi, toimitussihteeri@mua.fi

KANNEN KUVA

Peräkärret odottavat thaimaalaisia marjanpoimijoita Valtimolla

Rasimäen entisen koulun pihalla. Kuva Jukka Oksa

PAINOPAIKKA

Tammerprint Oy, Tampere

ISSN 1237-413X

ISSN-L 1237-413X

Sisältö

PÄÄKIRJOITUS

- Maaseudun uusi aika 1993–2013** 4
Pertti Rannikko ja Maarit Sireni

ARTIKKELIT: MAASEUTUTUTKIMUKSEN TILOJA

- Tutkimusmatka suomalaiseen kylätutkimukseen** 12
Kaisu Kumpulainen
- Miten maaseutu ja ympäristö kohtaavat suomalaisessa tutkimuksessa?** 23
Pekka Jokinen
- Sosiaalipsykologia ja maaseutututkimus: identiteettejä, toimijuutta ja yrittäjyyttä** 34
Kari Mikko Vesala ja Miira Niska
- Uusi erilaistuva eurooppalainen maaseutu** 47
Petri Kahila

ILMIÖITÄ JA HAASTEITA

Harvuus ja väljyys

- Maaseudulla asumisen oikeutus** 62
Juha Kuisma
- Koulubussi hengailuympäristönä** 71
Päivi Harinen
- Ikänäköä maaseutupolitiikkaan** 74
Silva Tedre

Kansainvälisyys

- Maahanmuuttajat maaseutua uudistamassa: esimerkkinä Lieksan matkailuelinkeino** 78
Eero Vatanen ja Maija Halonen
- Ulkomaalaisten marjanpoimijoiden ja suomalaisen maaseudun kohtaaminen** 85
Pekka Rantanen ja Jarno Valkonen

Eettisyys

- Tuttu ja turvallinen kotimainen – huomioita lihatalojen vastuullisuusviestinnästä** 91
Minna Kaljonen ja Annika Lonkila

Eläinlääkäri välittäjänä	99
Kalevi Paldanius	

Politiikan käännteitä

Kuntauudistus ja lähidemokratia	104
Hannu Katajamäki	
Sote-uudistus ja maaseutu	111
Ilkka Pyy	

Visioita

Maaseudun tulevaisuuden rakentaminen tulevaisuusverstaassa	116
Katariina Heikkilä	

ELETTYÄ JA KOETTUA

Kulissien takaa

Maaseutupolitiikan rakentajan ilot ja murheet	125
Eero Uusitalo	
Maaseudun aluekehittäjän riemu ja ahdistus	128
Eira Varis	
Rural Studies -verkostoa kutomassa	131
Torsti Hyyryläinen	
Ovatko papit hävinneet maaseudulta?	135
Hannu Komulainen	

Tapahtumia ja esittelyjä

Kohtaamisia Kalajoella	139
Maija Halonen ja Katja Hyvönen	
Kirjaesittely: Uusliberalismi kylässä	145
Pertti Rannikko	
Runo: Ulos imperfektistä	147
Silva Tedre	

TIEDOKSI

MUALimalta	152
Ohjeita kirjoittajille ja vertaisarviointiin	154
Kirjoittajat	158

PERTTI RANNIKKO JA MAARIT SIRENI

Maaseudun uusi aika

1993–2013

Käsissäsi on Maaseudun uusi aika -lehden 57. numero. Tällä teemanumerolla juhlistetaan lehden ilmestymistä säännöllisesti 20 vuoden ajan. Lehden perustaminen vuonna 1993 ajoittui suomalaisen maaseutupolitiikan ja maaseutututkimuksen murrosvaiheeseen. Maatalous- ja aluepolitiikan rinnalle oli alettu 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa kehittää kokonaisvaltaista maaseutupolitiikkaa, sillä entiset keinot maaseudun ongelmien ratkaisemiseksi koettiin riittämättömiksi. Nykymuotoisen monitieteisen maaseutututkimuksen syntyä siivitti pyrkimys erottautua maatalous- ja metsätieteistä. Maaseutu haluttiin hahmottaa erilaisten ihmisten, ammattien ja yhteiskunnallisten toimintojen kokonaisuutena, ei vain tietyn elinkeinon harjoittamispaikkana. *Maaseudun uusi aika* syntyi julkaisu- ja keskustelukanavaksi uudenlaiselle maaseutututkimukselle ja maaseutupolitiikalle.

Uuden maaseutupolitiikan ja monitieteisen maaseutututkimuksen kehityksellä ja kasvulla oli läheinen yhteys. Tämä edesauttoi tutkimuksen resursointia, joka puolestaan vauhditti tutkijakunnan laajenemista. Vaikka maaseutupolitiikka ja maaseutututkimus näyttivät välillä löytäneen yhteisiä vastustajia ”maatalouden edunvalvojista” ja ”sektorisuhareista”, niiden suhde ei ollut ristiriidaton. Kiistoja käytiin muun muassa siitä, missä määrin tarvitaan perus- ja soveltavaa tutkimusta (MUA 2/1994, pääkirjoitus).

Maaseutua koskeva yhteiskunnallinen tutkimus oli vielä 1980-luvulla eriytynyt ja eriseuraista. Vähitellen eri koulukuntien ja tutkimussuuntausten edustajia saatiin yhteisiin tilaisuuksiin väittelemään keskenään. Keskusteluyhteyden löytymisen myötä raja-aidat madaltuivat ja vuorovaikutus lisääntyi. Maahan oli 1990-luvun alkuvuosina muodostunut uudenlainen maaseutututkijoiden yhteisö, joka etsi yhteyksiä suunnittelijoihin, virkamiehiin ja muihin maaseutukysymysten kanssa työskenteleviin. Yhteiseksi foorumeiksi muotoutuivat luonteavasti vuosittaiset maaseutututkijatapaamiset, *Maaseudun uusi aika* -lehti sekä vuosikymmenen lopussa perustettu Maaseudun uusi aika -yhdistys.

Perustaminen ja vakiinnuttaminen

Maaseutututkimuksen oman lehden perustamisesta oli tehty useita aloitteita. Toimeen tarttuivat joensuulaiset maaseutututkijat, jotka päättivät vuonna 1993

julkaista eräänlaisena koeversiona maaseutututkimuksen vuosikirjan. Siihen pyydettiin kirjoituksia eri yliopistoissa toimivilta maaseutututkijoilta. Kun tieto kirjasuunnitelmasta levisi kentälle, kommentoivat monet, että kerran vuodessa painettava vuosikirja ilmestyy liian harvoin. Niinpä lokakuussa 1993 julkaistun Maaseudun uusi aika -vuosikirjan esipuheessa kerrottiin, että painate on päätetty saman tien muuttaa kaksi kertaa vuodessa ilmestyväksi. Vuonna 1999 ilmestymiskertoja lisättiin kolmeen numeroon vuodessa. Näiden lisäksi vuosina 1996 ja 2004 julkaistiin englanninkieliset lisänumerot. Englanninkielisiä ovat olleet myös lehdet 2/1999 ja 2/2009. Vuosikirjan rahoitti Joensuun yliopisto, mutta jo vuoden 1994 alusta lehteä on rahoittanut Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä. Tosin vuonna 1994 elimen nimenä oli Maaseutupolitiikan neuvottelukunta.

Vuonna 1993 ilmestynyt vuosikirja jakautui kahteen osastoon. Ensimmäisen osan teemana oli maaseutututkimuksen tilan ja tehtävien arviointi, toisen osan aiheena käynnissä olleet yhteiskunnalliset muutokset ja niiden seuraukset maaseudulla. Yhteiskunnallisia muutostrendejä käsittelevä osasto sai otsikokseen Maaseudun uusi aika, mikä tuli myös koko vuosikirjan nimeksi. Saman nimen saivat sekä lehti että kuusi vuotta myöhemmin perustettu yhdistys. Lehden sisältöä paremmin kuvaava ”uudistuva maaseutu” oli jo käytössä Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskuksen Seinäjoen yksikön tiedotuslehden nimenä. Vaikka nimestä käytiin maaseutututkijatapaisissa useita kertoja perusteellisia keskusteluja, parempaa nimeä ei keksitty. Nimen vuosikirjalle antanut ensimmäinen päätoimittaja koki uusi aika -ilmaisun ongelmalliseksi, koska hän katsoi sen viittaavan enemmän uskonlahkoon kuin tutkijoiden julkaisuun. Vuonna 2009 Maaseudun uusi aika -yhdistyksen kymmenvuotisjuhlissa todettiin kuitenkin nimen olevan edelleen ajaton ja hyvä. Tilaisuudesta kertovassa pääkirjoituksessa Katriina Soini toteaa: ”Juhlassa arveltiin nimen taustalla olleen unelma uudenlaisesta maaseudusta. Ymmärrettiin, että maailma muuttuu ja maaseudun täytyy uudistua.” (MUA 3/2009.)

Lehden liikkeelleläähtöä helpotti maaseutututkimuksen ja maaseutupolitiikan kentiltä saatu laaja taustatuki. Vuosina 1994–1998 lehden tukena oli myös 15-jäseninen toimituskunta. He edustivat laajasti erilaisia maaseudun tutkimus- ja kehittämisorganisaatioita Suomessa. Toimituskunnan jäsenet auttoivat markkinoimalla lehteä ja hankkimalla siihen kirjoituksia. Yhteyksien luominen kirjoittajakuntaan onnistui vaivattomasti, mutta maksavien tilaajien hankkiminen edistyi hitaammin.

Lehden käynnistämisvaiheessa toimitus sijaitsi Joensuussa Karjalan tutkimuslaitoksessa. Pertti Rannikon jälkeen päätoimittajaksi valittiin Hannu Katajamäki, ja toimitus siirtyi Länsi-Suomen taloudelliseen tutkimuslaitokseen Vaasaan vuosiksi 1996–1997. Vaasasta lehti muutti Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskukseen Mikkeliin, kun lehden päätoimittajan tehtäviä hoiti vuosina 1998–2000 Torsti Hyyryläinen. Hänen kaudellaan Maaseudun uusi aika -lehdessä tehtiin monia uudistuksia. Lehdelle muun muassa perustettiin omat kotisivut, jolloin siihen saattoi tutustua myös internetin kautta. Merkittävän muutos tapahtui kuitenkin vuoden 2000 alussa, kun lehteä alkoi julkaista edellisestä syksystä perustettu Maaseudun uusi aika -yhdistys. Tämän järjestelyn myötä lehti sai selkeän isännän ja kotipesän. Aikaisemmin lehden päätoimittajan ja toimituspaikkakunnan vaihdokset olivat tapahtuneet valtakunnal-

listen maaseutututkijoiden tapaamisten yhteydessä epävirallisesti – ja ehkä vähän epämääräisestikin. Uuden julkaisijan myötä päätoimittajan valitsi Maaseudun uusi aika -yhdistyksen hallitus. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä säilyi edelleen lehden tärkeänä rahoittajana.

Maaseutututkijoiden ohella lehti on alusta lähtien pyrkinyt palvelemaan myös käytännön kehittämistyötä tekeviä sekä alan virkamiehiä. Tämä on näkynyt sekä lehden kirjoittaja- ja etenkin lukijakunnassa. 1990-luvulla ilmestyneisiin lehtiin kirjoitti yli 200 eri henkilöä, joista kaksi kolmannesta työskenteli yliopistoissa ja loput pääasiassa ministeriöissä, yliopistojen ulkopuolisissa tutkimuslaitoksissa tai kunnissa. Lehden tilaajamääräksi vakiintui muutamassa vuodessa noin 500. Keväällä 1999 puolet tilaajista oli yksityisiä henkilöitä, loput lähinnä julkishallinnon organisaatioita ja kirjastoja. (Lampinen 2001: 42–43.). Nykyään jäseniä – jotka saavat lehden jäsenetuna – ja tilaajia on yhteensä 420.

Maaseudun uusi aika -lehteä perustettaessa korostettiin sen olevan paitsi maaseutututkimuksen monipuolinen julkaisukanava myös ajankohtaisten maaseutukysymysten moniääninen keskustelufoorumi. Ensimmäisen numeron esipuheessa pyydettiin maaseutututkijoita ja muita maaseutukysymysten parissa työskenteleviä tarjoamaan julkaistavaksi ”laajojen artikkeleiden lisäksi mm. keskustelupuheenvuoroja, kirja-arvosteluja, tutkimusesittelyjä ja tiedotuksia tapahtumista”. Ensimmäisten numeroiden ilmestyttyä alkoivat lukijat tarjota oma-aloitteisesti jonkin verran kirjoituksia ja aiheita, mutta vielä koko 1990-luvun ajan oli selvä enemmistö kirjoituksista toimituksen pyytämiä. Melkein kaikki kirjoittajat, joilta juttua pyydettiin, suostuivat kuitenkin kirjoittamaan. Koska alkuvuosina suosittiin lyhyitä ja keskustelevia puheenvuoroja, oli kirjoittajia paljon. Keskustelua pyrittiin herättelemään myös pyytämällä joihinkin lehdessä olleisiin artikkeleihin kommenttikirjoituksia.

Kun oma-aloitteinen tarjonta oli vähäistä, muodostui päätoimittajien rooli keskeiseksi lehden sisältöjen suunnittelussa. Ensimmäinen päätoimittaja pyrki järkeväyttämään toimitustyötä suosimalla teemanumeroita: vuonna 1994 teemoina olivat hyvinvointipalvelut sekä maisema- ja ympäristökysymykset, seuraavana vuonna EU-jäsenyyden vaikutukset sekä maaseudun naiset. Hannu Katajamäen ja Torsti Hyryläisen päätoimittajakausina teemanumeroita ei enää samalla tavalla käytetty ja niitä ilmestyi viiden vuoden aikana vain yksi. Katajamäen mukaan hänen oma kiinnostuksensa maaseudun elinkeinoihin näkyi niin vahvasti lehdessä, että hän halusi julkaista sitä tasapainottamaan yhden kulttuuriaiheisen teemanumeron (Lampinen 2001: 44–45). Hyryläinen puolestaan katsoi teemoittelun rajoittavan hänen pyrkimystään tuoda lehdissä esille monimuotoista maaseutututkimusta. Maaseudun uusi aika -lehden vuosien 1993–1999 sisältöjä pro gradu -tutkielmassaan analysoinut Satu Lampinen toteaa tutkimukseen perustuvien artikkeleiden lisääntyneen huomattavasti Hyryläisen päätoimittajakaudella:

”Rannikon ja Katajamäen aikana suurin osa maaseutupolitiikkaan liittyvistä artikkeleista pohjautui yleistietoon tai omiin mielipiteisiin. Kun Hyryläisen aikana ei-tutkimukseen perustuvat artikkelit vähenivät, saattoivat vähetä samalla myös poleemiset maaseutupoliittiset artikkelit.” (Lampinen 2001: 60).

Maaseudun uusi aika -lehden tieteellistymistä edisti vuoden 2000 alussa käyttöön otettu referee-menettely, jossa lehden artikkeliosastossa julkaistavi-

en kirjoitusten tieteellisen tason arvioivat ulkopuoliset asiantuntijat. Samalla lehden osastojaoksi vakiintui artikkelit, analyysit, keskustelu, julkaisut ja tiedoksi. Tätä jakoa käytetään edelleen – otsikoita on tosin hieman hiottu.

Maaseudun uusi aika -lehden käynnistämisen ja vakiinnuttamisvaiheeseen voidaan katsoa päättyneen vuosituhannen vaihteeseen. Lehdellä oli vakaa asema maaseutututkimuksen kentällä ja sisällöllinen kehitystyö oli kypsässä vaiheessa. Tutkimusartikkelien lisääntyminen kertoo maaseutututkimuksen laajenemisesta ja monipuolistumisesta. Vaikka puitteet olivatkin valmiina, oli lehden jokaisen numeron sisällön suunnittelu aloitettava alusta. Päätoimittajuus säilyi vielä kaksi vuotta Helsingin yliopiston Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskuksessa, mutta siirtyi Petri Kahilan myötä Mikkelistä Seinäjoelle. Päätoimittajuuden kierrättämisellä saatiin eri puolilla maata toimivat maaseutututkijat samaistumaan lehteen. Tähän saakka lehti oli kuitenkin ollut hyvin miehinen projekti, mutta neljän miespäätoimittajan jälkeen alkoi neljän naispäätoimittajan kausi. Myös toimitussihteerin sukupuoli vaihtui kun seitsemän vuotta (vuodet 1996–2002) tehtävää hoitaneen Rauno Kaikkosen tilalle tuli ensin Tuula Lehtinen (2003–2009) ja myöhemmin Eila Alho (2010–). Lehti sai nykyisen visuaalisen ilmeensä ja taitolliset perusratkaisut Kaikkosen kaudella. Hän myös kuvitti kannet hauskoilla ja havainnollisilla maalauksillaan seitsemän vuoden ajan. Hänen jälkeensä kansia on kuvitettu valokuvilla.

Tieteellistäminen

Tiina Silvastin (2003–2005) ja Tuula Lehtisen johdolla Maaseudun uusi aika -lehteä kehitettiin ensisijaisesti vertaisarvioitujen tutkimusartikkelien julkaisufoorumina. Tavoitteena oli nostaa lehden tieteellistä tasoa ja vakiinnuttaa sen asema tutkijoiden näkökulmasta houkuttelevana julkaisukanavana, jossa esimerkiksi artikkeliväitöskirjojen tekijät voisivat julkaista töitään. Tämä tavoite on ollut keskeinen myös Maarit Sirenin (2006–2008), Katriina Soinin (2009–2011) sekä Mia Vepsäläisen (2012–2014, äitiyslomasijaisena 3/2012–1/2013 Nora Schuurman) päätoimittajakausilla. Lehden linjaa koskevissa keskusteluissa päätoimittajat ja toimitusneuvosto ovat olleet jokseenkin yksimielisiä siitä, että Maaseudun uusi aika -lehden tulee profiloitua tieteellisenä lehtenä – unohtamatta kuitenkaan sen heterogeenisen lukijakunnan tarpeita ja kiinnostuksen kohteita. Tämä moninaisen kirjoittaja- ja lukijakunnan huomioon ottaminen on tarkoittanut käytännössä lehden sisällön eriyttämistä aiemmin käyttöön otetun osastojaon mukaisesti. Tyypillisesti lehti koostuu nykyisin kahdesta tai kolmesta vertaisarvioidusta tutkimusartikkelista sekä noin kymmenestä lyhyemmästä tekstistä.

Lehden kehittäminen tieteellisenä julkaisufoorumina on johtanut toimitusprosessin pelisääntöjen selkiytymiseen ja vakiintumiseen. Käsikirjoituksen matka kirjoittajalta painetuksi tekstiksi etenee samojen työvaiheiden kautta. Päätoimittaja ja toimitussihteerit muodostavat tiiviin työparin, joka vastaa prosessin etenemisestä. Lehden käynnistämisen jälkeen päätoimittaja ja toimitussihteerit ovat työskennelleet eri paikkakunnilla, joten lehden toimittaminen on ollut korostuneesti etätyötä. Toimitusneuvoston rooli varsinaisessa lehden teossa on kaventunut vähäiseksi, mutta se ottaa tarvittaessa kantaa

TAULUKKO 1. Maaseudun uusi aika -lehden keskeisiä teemoja eri päätoimittajien aikana

1993–1995 Pertti Rannikko Joensuun yliopisto	maaseutututkimuksen tila ja tehtävät, hyvinvointipalvelut, ohjelmaperusteinen maaseudun kehittäminen, EU-jäsenyyden vaikutukset, maaseudun naiset
1996–1997 Hannu Katajamäki Vaasan yliopisto	yrittäjyys, matkailu, maaseutukulttuuri, yhteisötalous, Leader-ohjelma
1998–2000 Torsti Hyryläinen Helsingin yliopisto (Mikkeli)	maatilat, maaseutupolitiikan linjat, luomuviljely, maaseudun miehet, maaseutututkimuksen järjestäytyminen
2001–2002 Petri Kahila Helsingin yliopisto (Seinäjoki)	Pohjois-Euroopan maaseudun opetukset, maaseutupolitiikan arki, maaseutuun liittyvät mielikuvat ja asenteet, alueiden erilaisuus
2003–2005 Tiina Silvasti Helsingin yliopisto (Helsinki)	kylätutkimus, maaseutudiskurssit, maaseudun erilaistuminen, luontosuhde, hyvinvointi
2006–2008 Maarit Sireni Joensuun yliopisto	paikallinen ruoka, sukupuolittunut maaseututila, luonnonarvokauppa, yhteiskuntatieteellinen eläintutkimus, toimintaryhmätyö
2009–2011 Katriina Soini MTT/Jyväskylän yliopisto	kuntarakennemuutos, osaamiskeskittymät, ilmastomuutos, hoivayrittäjyys, maaseutukulttuuri, kansalaisosallistuminen
2012–2014 Mia Vepsäläinen Itä-Suomen yliopisto (lehdet 3/2012–1/2013 Nora Schuurman, Itä-Suomen yliopisto)	syrjäisten alueiden kilpailukyky, kaivostoiminta, yhdyskuntarakenne ja maankäytön suunnittelu, hiljaisuus

esimerkiksi lehden yleistä linjaa koskeviin päätöksiin. Uuden toimituspolitiikan myötä lehden tekemisestä on tullut vähemmän yhteisöllistä ja lehdistä entistä vähemmän päätoimittajiensa näköisiä (taulukko 1). Teemanumeroita lukuun ottamatta lehden sisällöt muokkautuvat sen mukaan, millaisia käsikirjoituksia niihin tarjotaan. Enää ei siis päätoimittaja soita ja suostuttele jutunkoon, vaan julkaistut tekstit ovat pääasiassa kirjoittajien tarjoamia ja tavanomaisen toimitusprosessin läpikäyneitä käsikirjoituksia.

Sisältöjen rakentuminen tarjottujen tekstien perusteella on ainakin periaatteessa läpinäkyvä tapa tehdä lehteä. Kunnianhimoiset tieteellisen tason kohottamistavoitteet ovat kuitenkin herättäneet myös kysymyksiä, vastaako Maaseudun uusi aika enää niihin tavoitteisiin, jotka sille asetettiin perustamisvaiheessa. Joidenkin arvioiden mukaan lehti on tieteellistymispyrkimystensä myötä kadottanut poleemisuutensa ja keskustelevan otteensa, jonka piti alun perin yhdistää maaseudun tutkijoita ja kehittäjiä. Toimitukseen on vuosien varrella tullut kriittistä palautetta etenkin siitä, että lehdessä julkaistut tekstit ovat enimmäkseen vain tutkijoiden kirjoittamia akateemisia tutkimusartikkeleita,

joiden aiheet ovat maaseudun kehittämisen näkökulmasta merkityksellisiä ja kieli vaikeaselkoista. Niiden tilalle on toivottu lyhyempiä ja helpotajaisempia tekstejä sekä tutkijoilta että kehittäjiltä. Nämä toiveet ovat jääneet paljolti täyttymättä siitä käytännön syystä, että muut kuin tutkijat eivät tarjoa aktiivisesti tekstejään julkaistaviksi. Toisaalta lehden lukijat ovat olleet jäsenkyselyn mukaan tyytyväisiä etenkin lehden tieteelliseen tasoon (MUA 3/2006). Taso on tyydyttänyt myös artikkeliväitöskirjojen tekijöitä.

Vuosina 2003–2013 julkaistiin viisi teemanumeroa, joita täydentää kuumena tämä käsillä oleva juhlanumero. Teemanumeroiden aiheina olivat maaseutupolitiikka ja yrittäjyys (2004), hyvinvointi (2005), yhteiskuntatieteellinen eläintutkimus (2007), kuntarakennemuutos (2009) ja moniulotteinen maaseutukulttuuri (2011). Lisäksi Vaasassa järjestetyn Euroopan maaseutuosoiologian seuran kongressin yhteydessä julkaistiin englanninkielinen suomalaista maaseutututkimusta esitellyt teemanumero (2009). Muissa numeroissa uusia teemoja 1990-luvun aiheisiin verrattuna olivat muun muassa hiljaisuus, ilmastonmuutos, innovaatiot, kaivostoiminta, kansallispuistot, lähiruoka, sukupuolittunut maaseututila, vanhusten maaseutu ja yhdyskuntarakenne. Merkillä pantavia muutoksia ovat sisältöjen monipuolistuminen sekä erityisesti erilaisten luonto- ja ympäristöteemojen yleistyminen. Maaseudulle sijoittuvia tai sitä sivuavia ilmiöitä eri tieteenalojen näkökulmasta tarkastelevat tutkijat ovat löytäneet julkaisukanavakseen Maaseudun uusi aika -lehden. Tähän lienevät vaikuttaneet myös tutkimuskentällä jatkuvasti lisääntyneet julkaisu- ja suorituspainet.

Uudet haasteet

Tutkimuskentällä ja tutkijoiden työssä tapahtuneet muutokset ovat synnyttäneet paljon keskustelua Maaseudun uuden ajan sivuilla. Pääkirjoituksissa on kommentoitu muun muassa ”julkaisupisteiden keruuta” (MUA 1/2012) ja tutkimusrahoituksen vähenemistä (MUA 3/2012). Vaatimukset julkaista englannin kielellä ovat nostattaneet epäilyjä, tavoittaako maaseutututkimus tuolloin oikeita kohdeyleisöjä. Samantapaisia kysymyksiä on nostettu esiin myös pohdittaessa lehden muuttamista osittain tai pelkästään internetissä ilmestyväksi. Elektroninen lehti palvelisi tutkijoita nopeana julkaisukanavana, josta artikkelit löytyvät kätevästi tutkimuskäyttöön. Nettijulkaisu tuskin kuitenkaan on yhtä kätevä lukupaketti laaja-alaisempaan maaseutututkimuksen seurantaan sen enempää tutkijoille kuin muille maaseutututkimuksesta kiinnostuneille. Paperilehdestä luopuminen vaikuttaisi myös maaseutututkijoiden ja -kehittäjien yhteisön ylläpitämiseen.

Viimeaikaisen Maaseudun uusi aika -lehden julkaisumuodosta käydyn keskustelun taustalla ovat myös käytettävissä olevien lehden rahoitusmuotojen muutokset, jotka johtuvat Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän (YTR) hanke- rahoituksen pienenemisestä. YTR on rahoittanut merkittävästi Maaseudun uusi aika -lehteä, eikä Maaseudun uusi aika -yhdistyksen ole tähän mennessä tarvinnut aidosti pohtia lehden talouteen liittyviä kysymyksiä. Rahoituksella on ollut suuri merkitys myös Rural Studies -opetusverkostolle ja maaseutuprofessuurien perustamiselle sekä tietenkin yksittäisille tutkimus- ja kehittä-

mishankkeille. YTR:n rahoituksen romahtaminen tuskin selittyy vain lyhytaikaisilla poliittisilla suhdanteilla; taustalla lieenee maaseudun aseman muutos poliittisessa arvoasteikossa.

Entä minkälaisia vaikutuksia hankerahoituksen supistumisella on suomalaisen maaseutututkimukseen? Vastaus riippuu siitä, miten käsite *maaseutututkimus* määritellään. Maaseudun uusi aika -lehden edellisessä numerossa Kari Leinamo ja Maija Halonen kiinnittävät huomiota siihen, että maaseutupoliitikot ja maaseutututkijat määrittelevät maaseutututkimuksen eri tavalla (MUA 1/2013). Maaseutuohjelmissa sillä tarkoitetaan maaseudun kehitystä ja ongelmia jäsentävää tai niihin ratkaisuja hakevaa tutkimusta. Maaseutututkijoiden määritelmässä keskiössä ovat yleensä ihminen ja ihmisen toiminta maaseudulla (esim. Siiskonen, MUA 2/2002). Leinamo ja Halonen ehdottavat, että maaseudun ongelmiin ratkaisuja hakevasta tutkimuksesta käytettäisiin nimitystä *maaseutupoliittinen tutkimus* erotuksena muusta maaseutuun liittyvästä tutkimuksesta. Jaottelu selventää ajankohtaista maaseutututkimuksen tilaa koskevaa keskustelua. Vaikka maaseutupoliittinen tutkimus onkin rahoituskriisissä, ongelma ei koske kaikkea yhteiskunnallista maaseutututkimusta, sillä tutkimusta rahoitetaan monista eri lähteistä. Kuten Sami Kurki esitelmässään Kalajoen maaseutututkijatapaamisessa elokuussa totesi, ei ole viitteitä siitä, että maaseutututkijoiden tarkastelemat ilmiöt olisivat menossa pois agendalta.

Toinen kiinnostava kysymys on, miten maaseutupoliittisen tutkimuksen rahoituskriisi tulee vaikuttamaan maaseutututkimuksen sisältöihin. Merkitseekö se käännettä tai paradigmanmuutosta, ja johtaako se uudenlaisiin tulkeihin maaseudusta? Nykymuotoisen maaseutupoliittisen paradigman muotoutuessa sanouduttiin irti maatalouskeskeisestä maaseutukäsityksestä, johon sisältyi ajatus maaseudusta muuttuvana ja hajoavana. Sen sijaan maaseutua haluttiin tarkastella uudistuvana, kehittyvänä ja kehitettävänä kohteena. Tätä tulkintaa Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmän rahoituksen turvin laajentunut maaseutupoliittinen tutkimus ei ole luonnollisestikaan juuri voinut haastaa. Nähtäväksi jää, onko uuden kokonaisvaltaisen maaseutututkimuksen tuottaminen enää edes mahdollista. Nykymaaseudulle on ominaista, että se pakenee rajaamisia ja määritelmiä. Maaseutua määrittelevät ja arvottavat yhä useammin myös muut kuin siellä vakituisesti asuvat. Maaseutu ei ole olemassa vain fyysisinä ympäristöinä vaan siitä puhutaan yhä enemmän kulttuurisesti rakentuvina mielikuvina.

Omat haasteensa seuraa siitä, että toimijuuden ohella myös maaseutuun liittyvät käsitykset ja tieto ovat fragmentoituneita. Nykyinen suomalainen yhteiskunnallinen maaseutututkimus, joka kiinnittyy maaseudun monenlaisiin ihmisryhmiin, toimintoihin ja ilmiöihin, saa ideansa ja inspiraationsa useiden eri tieteenalojen teoreettisista viitekehyksistä ja keskusteluista, joita käydään sekä kansainvälisillä kentillä että kotimaassa. Tätä maaseudulle sijoituvia ilmiöitä koskevaa tutkimusta on julkaistu ja julkaistaan paljon myös muilla foorumeilla kuin MUA:ssa. Lehden eräänä haasteena onkin tavoittaa tämä sirpaloitunut maaseudun "ilmiötutkimus" ja tutkijat, jotka eivät samastu maaseutututkimukseen ja seuraa sitä. Ilman suomenkielistä Maaseudun uusi aika -lehteä tämä tutkimus olisi vielä nykyistäkin vaikeammin

tutkijoiden ja akateemisen maailman ulkopuolisten maaseututoimijoiden löydettävissä, huomattavissa ja hahmotettavissa.

* * * * *

Tässä 20-vuotisjuhlanumerossa julkaistaan neljä maaseutututkimuksen tilaa kokoavaa artikkelia, joissa tarkastellaan suomalaista kylätutkimusta, ympäristötutkimuksen ja maaseutututkimuksen kohtaamista, sosiaalipsykologista näkökulmaa maaseutututkimuksessa sekä maaseudun erilaistumisprosesseja. Maaseudun ilmiöitä ja haasteita käsittelevissä katsauksissa ja puheenvuoroissa on esillä sekä entisiä että uusia teemoja. Vuonna 1993 ilmestyneessä Maaseudun uusi aika -lehden ensimmäisessä numerossa eriteltiin maaseudun uusina ilmiöinä taloudellista lamaa, julkisen sektorin rahoituskriisiä, poliittis-ideologisia muutoksia ja muuttuneita integraationäkymiä. Käsillä olevassa numerossa samantapaisia kysymyksiä ja teemoja käsitellään kunta- ja sote-uudistuksia koskevista puheenvuoroista. Globalisaation ja kansainvälistymisen eteneminen sekä eettisten kysymysten ja yhteiskuntavastuun ajankohtaistuminen ovat puolestaan tuoneet suomalaiselle maaseudulle uudenlaisia ilmiöitä. Tässä lehdessä esiteltävät ulkomaalaiset matkailuyrittäjät ja marjanpoimijat ovat esimerkkejä uusista yhteisöistä ja ryhmistä maaseudulla. Yhteiskunnassa, jota hallitsee liikkuva, monipaikkainen elämäntapa, paikallisyhteisöt eivät enää välttämättä ole tärkeimpiä luonnonvarojen käyttäjiä. Maaseutu rakentuukin entistä enemmän erilaisista liikkuvista ryhmistä, jotka kiinnittyvät omilla tavoillaan paikalliseen luontoon ja kulttuuriin.

Luontoon ja samalla maaseutuun kohdistetaan uudenlaisia odotuksia ja vaatimuksia, joita asettavat myös muut kuin siellä liikkuvat, esimerkiksi kuluttajat. Viime aikoina ovat voimistuneet erityisesti eettisyyteen ja yhteiskuntavastuuseen liittyvät kysymykset, joista tässä lehdessä tarkastellaan lihantuotantoa ja eläinten kohtelua. Myös yhdyskuntarakenteen tiivistämistä koskevassa keskustelussa on vedottu yhteiskuntavastuuseen. Tätä keskustelua kommentoidaan maaseudulla asumisen oikeutuksen näkökulmasta. Maaseutuasumiseen liittyvissä tutkimusesittelyissä käsitellään tuoreista näkökulmista toisaalta nuorison liikkumista, toisaalta väestön ikääntymistä.

Maaseudun uusi aika -lehdelle tuttuun tapaan esitellään lehden loppupuolella elettyä ja koettua -osiossa henkilöitä, jotka ovat olleet työssään ja elämässään maaseutukysymysten kanssa tekemisissä. Juhlan kunniaksi päätämme tällä kertaa maaseutuaiheeseen runoon.

LÄHTEET

Maaseudun uusi aika -lehden vuosikerrat 1.–21.

Lampinen, Satu 2001. Maaseudun uutta aikaa etsimässä. Maaseudun kehittäminen Maaseudun uusi aika -lehdessä. Yhteiskuntamaantieteen pro gradu -tutkielma, Joensuun yliopisto, Maantieteen laitos.

KAISU KUMPULAINEN

Jyväskylän yliopisto, filosofian laitos

Tutkimusmatka suomalaiseen kylätutkimukseen

TIIVISTELMÄ

Artikkelissa esitellään suomalaisen kylätutkimuksen kehityksen pääpiirteitä, nykytilaa ja tulevaisuuden haasteita. Kylätutkimuksen lähestymistavat ovat muuttuneet ja moninaistuneet. Rakenneteoreettinen näkökulma on saanut rinnalleen konstruktionistisen ja kehittämisorientoituneen tutkimusotteen. Erilaiset tutkimukset rakentavat erilaisia kuvauksia ja määritelmiä kylästä tilana ja yhteisönä – ei ole olemassa yhtä selkeää ja kattavaa näkemystä ”kylästä”. Tämä rikastuttaa tutkimusta ja yhteiskunnallista keskustelua kylien menneisyydestä ja tulevaisuuden haasteista. Toisaalta se vie myös perimmäisten kysymysten äärille: Mikä on kylä? Kun kylät ja kylien määritelmät ovat jatkuvassa liikkeessä, pystyykö kylätutkimuksemme tavoittamaan sen kehityksen ja ne ilmiöt, jotka ovat maaseudun tulevaisuuden kannalta keskeisimpiä?

Asiasanat: Kylä, kylätoiminta, kylätutkimus

Suomalaiset kylät ovat olleet eri tieteenalojen tutkijoiden kiinnostuksen kohteena jo pitkään, ja tutkimusta on tehty runsaasti (Knuuttila & Rannikko 2008: 12). Jo 1800-luvulta lähtien on tuotettu tietoa kylien elinkeinorakenteesta, asutushistoriasta, elämäntavoista, kansanperinteistä jne. Maaseutuyhteisöt nähtiin erityisesti kansankulttuurin ja -perinteen ilmentymisen paikkoina. Talonpoikaisesta elämäntavasta kiin-

nostuneet tutkijat menivät retkikuntina suomalaisille kylille tutkimaan kansankulttuuria ja rakennusperinnettä 1920-luvulla (Kirveennummi & Räsänen 2000: 9). 1950-luvulla Kansallismuseon kansatieteellisen osaston johtajan Niilo Valosen johdolla aloitettiin laajat kansatieteelliset maaseutukulttuurin taltiointityöt. Hänen mukaansa ”vanha kyläkuva” oli katoamassa. Tutkimukset pyrkivät talentamaan suomalaista talonpoikaista kulttuuria ennen kuin se menetetään. Kyläläisten muistelujen lisäksi raportissa korostui kylien rakennusten ja asemapiirustusten merkitys. (Kirveennummi & Räsänen 2000: 9–15.) Ennen maaseudun suurta rakennemuutosta ja maaltapakoa 1960- ja 1970-luvuilla kylät nähtiin tutkimuksissa lähinnä kulttuurisina yhteisöinä, jotka olivat vastakkaisia kaupunkien elämäntavalle ja elinkeinoille.

Yhteiskuntatieteiden ja maaseutuosioologian rooli suomalaisessa kylätutkimuksessa nousi keskeiseksi 1960- ja 1970-luvuilla. Kylät nähtiin osana laajempaa yhteiskunnallista muutosta, modernisaatiota ja kaupungistumiskehitystä. 1970-luvulla yhteiskuntatieteellisen kylätutkimuksen painotus oli rakenteellisessa näkökulmassa, kuten elinkeinorakenteen ja elämäntavan muutoksessa osana yhteiskunnan laajempaa kehitystä (Tommila & Heervä 1980). 1990-luvulta lähtien konstruktivinen näkökulma on vallannut alaa, mikä heijastuu erityisesti kulttuurin korostumisena (Holmila 2003). Kulttuuri kylätutkimuksessa ei kuitenkaan perustu enää ajatukseen kylistä elämäntapayhteisönä, vaan semioottiseen ja kokemukselliseen lähestymistapaan. Kylätoimintaliike alkoi 1970-luvulla,

mikä loi oman suuntauksensa kylätutkimukseen tuomalla tulevaisuusorientoituneen lähestymistavan maaseutuun (Hautamäki 1989). Liittyminen Euroopan Unioniin ja kylätutkimuksen vuorovaikutus maaseutupolitiikan kanssa ovat vahvistaneet kehittämis- ja arviointitutkimusten roolia ja niistä on tulut keskeinen kylätutkimuksen osa-alue.

Maaseutu- ja kylätutkimuksen monitieteisyydestä johtuen (Knuuttila & Rannikko 2008: 12–13) on harhaanjohtavaa luokitella tutkimusta enää jyrkästi eri tieteenalojen näkökulmasta. 2000-luvulle tultaessa eri tutkimussuuntausten näkemykset kylien tarkastelemisessa ovat lähentyneet toisiaan merkittävästi. Esimerkiksi maantieteilijät voivat tarkastella kylää yhteiskunnallisesta näkökulmasta tai yhteiskuntatieteilijät voivat soveltaa maantieteen käsitteistöä. Nykypäivänä kylätutkimuksia onkin järkevämpää tarkastella niiden käyttämien lähestymistapojen kautta eli pohtia, mistä näkökulmasta kylää tarkastellaan. Miten kylä määritellään? Mitä muotoillaan sen ongelmiksi? Ollaanko kiinnostuneita enemmän menneisyydestä vai tulevaisuudesta? Olen rajannut kylätutkimuksiksi tässä artikkelissa ne tutkimukset, joissa itse kylä on tutkimuksen kohteena tai joissa otetaan selkeästi kantaa kyliin tiloina tai yhteisinä. Raja ei ole aina selkeä. On esimerkiksi tutkimuksia, joissa puhutaan maaseutuyhdyskunnista, mutta jotka voidaan rinnastaa kyliin. Toisaalta, tutkimuksen otsikossa voi lukea sana kylä, mutta lähemmin tarkasteltuna kylä tarkoittaa vain yleistä maaseutukontekstia.

Jokaisella aikakaudella on olleet omat tapansa nähdä maailmaa ja ilmiöitä, mikä näkyy myös kylätutkimuksen kehityksessä. Maaseutututkimus heijastelee maaseudun muutosten lisäksi yhteiskunnallisen keskustelun, politiikan ja tieteen ajankohtaisia virtauksia. Tarkastelen tässä artikkelissa niitä lähestymistapoja, mitkä ovat olleet ominaisia suomalaiselle kylätutkimukselle ja vaikuttaneet sen kehitykseen. Lopuksi arvioin kylätutkimuksen nykytilaa ja hahmottelen keskeisiä tulevaisuuden haasteista.

Suomalaisen kylätutkimuksen kivijalat

Varsinainen yhteiskuntatieteellisesti painottuva kylätutkimus alkoi kukoistaa vasta 1970-luvulla

(Knuuttila ym. 1996: 7; Siiskonen 2009: 63). Samalla kyliä on alettu tarkastelemaan monitieteistä näkökulmasta, josta esimerkkinä on Turun yliopiston tutkimusryhmän loppuraportti ”Muuttuva kylä” (Tommila & Heervä 1980). Se oli ensimmäinen tieteiden väliseen yhteistyöhön pyrkivä kylätutkimusprojekti (emt.: 9). Siinä suomalaisten kylien muutoksen kuvaamisessa ja selittämässä on pyritty kytkemään vuorovaikutukseen keskenään kansantieteen, historian tutkimuksen, uskontotieteen, folkloristiikan, maantieteen ja yhteiskuntatieteiden näkökulmat. Teos onkin ehkä kattavin suomalainen kylätutkimus. Tutkimusta on myös kritisoitu siitä, että se jätti huomioimatta ajankohtaisimman kyliä koskevan ilmiön, maaseudun autioitumisen ja sen tuomat ongelmat (Rannikko 1989: 27).

Suomalaisen kylätutkimuksen merkittävimpiä kivijalkoja ovat olleet Turun yliopiston Muuttuva kylä (1980) tutkimushankkeen lisäksi Karjalan tutkimuslaitoksen Pohjois-Karjalan kylistä tekemät tutkimukset, joissa on seurattu kahden kylän, Rasimäen ja Sivakan, elämää ja kehitystä 1970-luvulta aina 2000-luvulle asti. Samalla kun tutkimukset ovat tuottaneet harvinaisen 40-vuotisen pitkittäistarkastelun suomalaisista syrjäkylistä, ovat ne myös esimerkkejä tieteen kentällä tapahtuneista muutoksista. Kullakin vuosikymmenellä ovat kylien kuvaukset ja ongelmat rakentuneet aikansa yhteiskuntatieteellisten käsitekehysten kautta. Vuonna 1973 ilmestyneessä ensimmäisessä Karjalan tutkimuslaitoksen raportissa Sivakka ja Rasimäki. Raportti pohjoiskarjalaisesta kylästä (Alanen ym. 1973) kylät näyttäytyivät autioituvien syrjäkylien ja kurjistuvien elinolosuhteiden kautta. Vuonna 1984 ilmestynyt Yhteiskunta kylässä (Rannikko ym. 1984) oli lähestymistavaltaan pitkälti jatkoa edeltäjälleen, ja tutkimuksia onkin kritisoitu niiden rakenteellisesta näkökulmasta. Niitä nimeltiin ”kurjistumistutkimuksiksi” ja ”maalaismarxilaiseksi ja vennamolaiseksi paradigmaksi”. (Knuuttila & Rannikko 2008: 10.) Kylien kehitys nähtiin osana laajempaa rakenteellista yhteiskunnallista muutosta ja sama suuntaus oli nähtävissä myös kansainvälisessä maaseutuosologiassa (Newby 1980: 80). Tutkijat halusivat tuoda näkyväksi modernisaatioon, kaupungistumiseen ja kapitalismiin

liittyviä ongelmia maaseudun näkökulmasta.

Vuonna 1996 ilmestynyt Kyläläiset, kansalaiset -tutkimusraportti (Knuuttila ym. 1996) otti etäisyyttä rakenneteoreettiseen traditioon, ja siinä tarkasteltiin kyliä yhteisön ja identiteetin käsitteiden kautta. 1980-luvulla kylä näyttäytyi vielä yhteiskunnallisten prosessien tapahtumapaikkoina (Knuuttila ym. 1996: 10), mikä tarkoitti pitkälti kylää yhteiskunnallisten ongelmien näyttämönä. Kymmenen vuotta myöhemmin kylä rakentui vahvasti kokemukselliseksi ja muisteltuna paikkana. Kyläläisten kertomukset kylästään, elämänsästä, poliittisesta järjestäytymisestä ja uskomuksista nousivat tarkastelun keskiöön. Kylätutkimuksessa oli nähtävissä sama kulttuurinen käänne kuin yhteiskunta- ja maantieteissä yleisesti (Jokinen 2005; Granberg 2010: 50). Sosiaalisen todellisuuden kuvaamisessa ei keskitytty enää niinkään taloudellisten ja materiaalistien tekijöiden merkitykseen, vaan tunnistamaan yhteisöt ja kylät kulttuurisina ja kokemuksellisinä ilmiöinä.

Vuonna 2008 ilmestynyt neljäs raportti Kylän paikka. Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä on vahva itserefleksio pitkästä tutkimusprosessista. Se on kylätutkimuksen lisäksi oiva esimerkki siitä, miten eri aikakaudet tuottavat erilaista tietoa ja todellisuutta tutkittavastaan ilmiöstä kulloistenkin tutkimustrendien mukaan. 2000-luvulla kyliä tarkastellaan monikerroksisina ja monimerkityksellisinä tiloina. Tutkijat ovat tietoisesti pyrkineet välttämään raportissa syrjäseutujen yhteiskunnallisten rakenteiden tuhoutumisen kuvausta (Knuuttila & Rannikko 2008: 15) ja keskittyneet sen sijaan kylien muutoksen tulkinnassa kaikkeen siihen uuteen liikehdintään, mitä kylillä tapahtuu. Enää ei kysellä, ovatko kylät kuolemassa, vaan ne tunnistetaan myös kesäasukkaiden ja matkalaisten paikkoina, julkisuuskuvina sekä kehittämisen paikkoina. Samalla rakenneteoreettinen näkemys on noussut jälleen fenomenologisen tarkastelun rinnalle. Kylät näyttäytyvät samalla sekä rakenteellisina tiloina että kokemuksellisinä ja symbolisina paikkoina.

Kylätoimintatutkimus ja kylien kehittäminen

Kylätoimintaliikkeen synty 1970-luvulla vaikutti merkittävästi suomalaisen kylätutkimukseen.

Enää ei tutkittu pelkästään, mikä kylä on tai mitä siellä tapahtuu, vaan rinnalle syntyi tutkimusprojekteja, jotka pyrkivät kylien tietoiseen kehittämiseen ja muutoksen aikaansaamiseen. Toiminta-, kehittämis- ja arviointitutkimuksilla on toimintaa muuttamaan pyrkivä orientaatio, joka painottuu erityisesti kylätoimintatutkimuksessa. Itse kylätoimintaliikkeen syntyminen voidaan nähdä osana valtakunnallista yliopistojen ja Suomen Kunnalliliiton yhdessä toteuttamaa kylätutkimusprojektia (Kylätutkimus 76). 1970- ja 1980-luvuilla julkaisiin useita kylätutkimuksia, joissa tavoitteena oli kylien kehityksen ja kuntayhteistyön edistäminen (esim. Kylätutkimus 76 ja Oulun yliopiston Kylätutkimus 79 -raportit). Lisäksi laadittiin kylätoimintaohjeistuksia ja yleisesti hyväksytty näkemys kylätoiminnan käytännöistä ja tavoitteista. Kylätutkimus 76 -tutkimushanke (Hautamäki 1979) liittyy siis sekä kylätoiminnan kehitykseen kylä- ja ohjelmatasolla että toimintatutkimusorientoituneen kylätoimintatutkimuksen syntymiseen. Hankkeen tutkijoiden esitelmistä ja raporteista rakentui kylätoiminnan diskurssi (Hyryläinen 1994: 36–41), joka elää kylätoiminnan käytäntöjen lisäksi vahvasti myös kylätoimintatutkimuksissa. Tutkimukset eivät pyri tarkastelemaan kylätoimintaa kriittisesti tai kyseenalaistamaan sitä, vaan se nähdään merkittävänä välineenä toivotun yhteiskunnallisen kehityksen edistämiseksi paikallistasolla.

Toimintatutkimus tuli 1970- ja 1980-luvuilla osaksi kylien kehittämistä laajemminkin. Esimerkiksi Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilulla pyrittiin muuttamaan asukkaiden kulttuurikäytymistä ja edistämään näin paikallista kulttuuridemokratiaa (Kangas 1988a). Hyvinvoinnin lisääminen ja kylien elinvoimaisuuden turvaaminen kyläläisten osallistamisen ja aktivoimisen kautta olivat toimintatutkimusten päätavoitteita. Kehittämishankkeilla pyrittiin kyseenalaistamaan kansalaisia objektivoidut tutkimus- ja hallintotavat, ja tekemään kyläläisistä kuntasuunnittelun subjekteja (Kangas 1988b). Kylätoiminta ja kyläyhdistykset (silloiset kylätoimikunnat) eivät olleet toimintatutkimuksessa niinkään kiinnostuksen kohteena, vaan niiden kautta päästiin toteuttamaan tutkimukselle asetettuja toiminnallisia tavoitteita, kuten kansalaisten aktivointia. Toimintatutkimus-

suuntaus rantautui ensin USA:sta Eurooppaan 1960-luvulla ja lopulta myös Suomeen. Esimerkiksi Iso-Britanniassa pyrittiin yhteisökehittämiprojekteilla (community development project) lisäämään hallinnon ja paikallisten ihmisten vuorovaikutusta kaupunkien sosiaalisten ongelmien ratkaisemisessa. (Lees & Smith 1975: 189; McTaggart 1997). Toimintatutkimus (action research) nähtiin keskeisenä sosiaalipolitiikan välineenä.

Kylätoimintatutkimus toi 1970-luvulla päivästaisen lähestymistavan rakenneteoreettiselle tutkimukselle, mikä näkyi myös kiistoina ja vastakkainasetteluina tieteenalojen kesken (Knuutila & Rannikko 2008: 11). Yhteiskunnan rakenteelliset muutokset eivät kehittämisorientoituneessa lähestymistavassa rakennu suurimpina uhkina kylien tulevaisuudelle, vaan enemmänkin esteet kylien paikalliselle järjestäytymiselle, yhteisöllisyydelle ja aktivoitumiselle. Knuutilan ja Rannikon (2008: 11) mukaan toimintatutkimuksellinen lähestymistapa yliarvioi kylien sisäisten kehitysheitojen merkitystä ja vastaavasti aliarvioi laajempien yhteiskunnallisten rakennemuutosten vaikutusta kylien kehitykseen. Toisaalta lukuisat toimintatutkimukset ja kehittämisshankkeet ovat tuoneet toivoa ja vastanneet yhteiskunnalliseen tilaukseen positiivisemmista vaihtoehdoista maaseudun kurjistumistarinoiden rinnalle.

Kylätoimintatutkimuksesta tuli hallitseva maaseutututkimuksen suuntaus (Knuutila & Rannikko 2008: 11). Merkittävä osa kylätoimintatutkimuksista on lähestynyt kyliä kehittämistoiminnan näkökulmasta, jolloin tarkastelun keskiössä on laajemman yhteiskuntatason sijaan paikallisen kehittämistoiminnan vaikuttavuuden arviointi. Arviointitutkimus pyrkii jonkin prosessin, suunnitelman, ohjelman tai yksittäisen hankkeen arvottamiseen ja kehittämiseen sekä tuottamaan tietoa päätöksenteon tueksi (Roininen 2012: 47). Arviointitutkimus eroaa perinteisistä tutkimusmetodeista, koska se on luonteeltaan avoimen normatiivista. Se ei pyri puhtaaseen objektiivisuuteen, vaan sillä sitoudutaan edistämään tiettyjä arvoja (Platt 1982: 19–20). Kylien kehittäminen ja elinvoimaisuus on maaseutututkimuksessa tällainen yhteisesti jaettu normi, joka ohjaa tehtävää tutkimusta. Arviointitutkimuksen yleistymisen taustalla on julkisen sektorin New Public Management -hallintata-

van leviäminen USA:sta Eurooppaan 1980- ja 1990-luvulla (Roininen 2012: 48). Uusi hallinnollinen ohjausjärjestelmä on osa yhteiskunnallista muutosta kohti projektiyhteiskuntaa (Rantala & Sulkuinen 2006), jossa erilaiset kehittämisprojektit ja niiden arviointi ovat keskeisiä toiminnan muotoja (Palola ym. 2010).

Erilaisten arviointitutkimusten kautta on etsitty keinoja ja vastauksia kylien kehityksen edistämiseen esimerkiksi maaseutumatkailun mahdollisuuksia kartoittamalla (Aho 2001) sekä suunnittelu- ja elinkeinojen kehittämiskäytäntöjä (Ponnikas ym. 2005) ja kylien kehittämisohjelman hyödyntämistä (Sillanpää & Ålander 2010) arvioimalla. Esimerkkejä arviointiorientoituneista tutkimuksista ovat myös Lahtisen (1998) tutkimus kylätoimintakulttuurista ja sen menestystekijöistä sekä Niemisen (2000) tutkimus kainuulaisen kylätoiminnan vaikutuksesta kylien kehittämiseen. Kehittämistoiminnan näkökulmasta on korostunut erityisesti Euroopan unionin rahoittaman hanketoiminnan tutkiminen ja arviointi (Niemi & Malinen 1994; Rannikko 1997; Puuronen 1998; Sihvola & Isosuo 1998; Karhio 1999; Salmi 2003; Salmikangas 2004; Rosenqvist & Kaipainen 2009). Maaseudun ja kylien kehittäminen sekä kyläläisten osallisuus ovat kyseenalaistamattomia tavoitteita, ja tutkimuksen tehtävä on arvioida, onko niiden toteuttamisessa onnistuttu tai miten niitä voitaisiin parhaiten edistää. Arviointitutkimukset tarjoavat vastauksia ajankohtaisiin maaseudun kehittämisen haasteisiin, mutta toisaalta läheinen suhde politiikkaan ja hallintoon voi yksipuolistaa ja vaimentaa kriittisiä ääniä ja vaihtoehtoisia näkökulmia.

Kylätoimintaa on tutkittu osana suomalaisen yhteiskunnan kehitystä, ja tutkimusten tuottamat määritelmät kylätoiminnasta ovat vaihdelleet. Se on nähty reaktionä yhteiskunnan muutokseen (esim. Kumpulainen 1989) sekä vastauksena sen tuomiin haasteisiin. Kylätoiminta määritelläänkin yleisesti osana laajempaa yhteiskunnallista liikettä, joka on pyrkinyt tasoittamaan maaseudun muutoliikkeen kielteisiä vaikutuksia. (Hyryläinen 1994: 1; Uusitalo 1998: 130; Viinikainen & Puustinen 2000: 82.) Kylätoimintaa on tarkasteltu esimerkiksi poliittisen (Mäki 1999) ja kansalaistoiminnan muotona (Rimmi 1988; Hautamäki

1989). Alkutaipaleella kylätoiminnan määritelmistä vilahteli vielä käsite protestiliike (Hautamäki 1979: 10; Kumpulainen 1989: 23), mikä heijasteli ajalle tyypillistä kriittistä näkökulmaa vallitsevaan kehitykseen. 2000-luvulle tultaessa käsitteet ovat pehmentyneet ja vastakkainasettelujen rakentamista julkisen vallan ja kansalaisyhteiskunnan välille on alettu vältellä. Vuorovaikutuksesta politiikan ja tutkimuksen välillä kertoo esimerkiksi se, että kylätoimintatutkimuksissa käytetään samoja käsitteitä kuin poliittisissa ohjelmissa, kuten sosiaalinen pääoma (esimerkiksi Hyryläinen 2000) ja omaehtoisuus (esim. Nieminen 2000).

Kylätutkimus ja maaseutupolitiikka

Kylätoimintatutkimus, kuten muukin maaseutututkimus Suomessa, on läheisessä vuorovaikutuksessa maaseudun kehittämisen ja maaseutupolitiikan kanssa (Granberg 2010). Maaseutupolitiikka oli vielä 1950- ja 1970-luvuilla osa aluepolitiikkaa, mutta 1980-luvun lopusta lähtien on puhuttu maaseudusta erityisenä politiikan ja kehittämisen kohteena. Vuonna 1995 perustettu Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä vakiinnutti maaseutupolitiikan maatalous- ja aluepolitiikasta erillisenä omana maaseudun elinvoimaisuuden ja kehityksen turvaamiseen keskittyvänä politiikan alana. Ei ole satumaa, että Suomen liittyminen Euroopan unioniin osui samaan vuoteen ja kylätoiminnan kansallinen kattojärjestö Suomen Kylätoiminta ry perustettiin kaksi vuotta myöhemmin. (Maaseutu ja hyvinvoiva Suomi 2009.) Kylätoimintaliike nivottiin osaksi suomalaista maaseutupolitiikkaa sekä Euroopan unionin aluekehittämisen verkostojäseniksi. Tämä mahdollisti Euroopan unionin hankerahoituksen hyödyntämisen kylien kehittämisessä.

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä on määritellyt suomalaisen maaseudun kehittämisen tavoitteita maaseutupoliittisissa ohjelmissaan. Valtakunnallinen kylätoiminnan katto-organisaatio Suomen Kylätoiminta ry on taas määritellyt kansallisissa kylätoimintaohjelmissa kylätoiminnan tavoitteet. (Kumpulainen 2012: 73.) Kylätoimintaohjelma toimii yhtenä pohjadokumenttina valtion maaseutupoliittisen ohjelman laatimisessa

(Halhead 2004: 18–19). Valtakunnallisissa kylätoimintaohjelmissa maaseutupolitiikan tavoitteet kirjataan konkreettisiksi toimenpidesuosituksiksi paikallisille toimijoille, yhteisöille ja yhteistyötaidoille. Maaseutupolitiikka on vaikuttanut kylien kehittämisen lisäksi kylätutkimuksen kehitykseen ja sisältöihin. Maaseutupolitiikan kautta suunnataan rahoitusta maaseutututkimukselle, joka edistää politiikan määrittelemiä tavoitteita maaseudun ja kylien kehitykselle. Maaseutupolitiikan rahoittamalla tutkimuksella ei pyritä pelkästään tieteellisen tiedon tuottamiseen, vaan tutkimus on sitoutunut maaseudun ja kylien kehittämiseen. Tämä vaikuttaa tutkimusten kysymysten asetteluun ja valittuihin metodeihin.

Maaseutupolitiikka ja maaseudun kehittämistoiminta ohjaavat kylätutkimusta myös välillisesti. Kylien kehittämishankkeilla ja kyläyhdistysten kasvavalla alueellisella merkityksellä on ollut konkreettinen vaikutus kylien elämään ja rakentumiseen tiloina (Kumpulainen 2012). Suomen maaseutupoliittiset tavoitteet ja toimintalinjat esittelevässä Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmassa 2007–2013 kylällä tarkoitetaan rekisteröidyn kyläyhdistyksen tai -toimikunnan aluetta ja sen asukkaita. Kylä määrittyy tällöin siellä tapahtuvan järjestäytyneen ja alueelliseen kehittämiseen pyrkivän sosiaalisen toiminnan kautta. Vastaavasti kyliä, joissa ei ole kylätoimintaa, ei tunnisteta olemassa oleviksi tiloiksi (Kumpulainen 2012: 43). Kylät samaistetaan yhä enemmän kehittämistoimintaan. Kyläyhdistykset ovat kylien paikallisia ja toiminnallisia yhteisöjä, ja niiden luonnetta määrittävät merkittävästi strateginen ja suunnitelmallinen kehittämistyö. Kylien muutokset tiloina on samalla kylätutkimuksen kohteen muutosta.

Kylän ja yhteisön moninaiset tulkinnat

1980-luvulla alkoi tiedemaailmassa konstruktivistinen tutkimus vallata alaa (Jokinen 2005). Myös kylätutkimuksessa tämä näkyi uudenaikaisina näkökulmina ja kulttuurin korostumisena. Konstruktivistisesti ajateltuna jokainen tutkimus tuottaa omanlaisensa kuvauksen kylästä riippuen valituista käsitteistä ja metodeista. Todellisuus, ja myös

tutkimus, on sosiaalisessa ja kielellisessä prosessissa syntyvää ja kontekstisidonnaista (Berger & Luckmann 1966). Kylä voi olla joko paikka tai yhteisö (yleensä nämä käsitteet sekoittuvat keskenään), jonka historia, ongelmat ja tulevaisuuden näkymät määrittävät tutkijan tulkinnan kautta. Esimerkiksi rakenneteoreettinen lähestymistapa (esim. Tommila & Heervä 1980) määrittää kylän ongelmat eri näkökulmasta kuin vaikkapa toimintaorientoitunut tutkimus (esim. Keränen 2002). Rakenteellisesti yleinen yhteiskunnan ja talouden kehitys painottuu kylän ongelmien kuten palvelujen häviämisen syynä, toimintatutkimuksessa etsitään kehityksen esteitä ja haasteita kylän sisältä ja paikallisista toimintatavoista. Semiotiikkaan keskittyvä tarkastelutapa rakentaa kylän enemmän muistoihin, mielikuviin ja kokemuksiin liittyvänä ilmiönä (esimerkiksi Luoto 2008), kun taas kylätoimintaa edistämään pyrkivä tutkimus korostaa kylää yhteisöllisenä tilana (Hyyryläinen 1994). Kylä voidaan määritellä myös myyttinä, joka edustaa kadotettua paratiisia, jota ei ole ikinä ollutkaan (Lapintie & Riipinen 1994: 46–59). Samalla kun kylien määrittelemisen on moninaistunut, niiden olemassaoloa on alettu kyseenalaistaa.

Suomalaisille kylätutkimuksille on ollut tyypillistä muutoksen painottaminen. Kylät ovat muuttuneet; lisäksi joissain tutkimuksissa pyritään edistämään toivottavaa muutosta. Se, mistä näkökulmasta muutosta tarkastellaan tai minkä muutoksesta ollaan kiinnostuneita tai suhteessa mihin muutos on tapahtunut, sen sijaan vaihtelee. Painotuksina yhteiskunnalliseen muutokseen keskittyvissä tutkimuksissa on ollut kylien suhde muuhun ympäröivään yhteiskuntaan, kuten kuntiin (Konttila ym. 2004) tai kaupunkeihin yleisemmällä tasolla (Viinikainen & Puustinen 2000; Holmila 2003) sekä EU:n tuomiin vaikutuksiin (Lapintie & Riipinen 1994). Yhteisöllisyyden muutoksesta on oltu kiinnostuneita jo pitkään. Määritelmät tosin ovat muuttuneet merkittävästi. 1970- ja 1980-luvuilla kylien yhteisöllisyyttä arvioitiin sosiaalisen integraation ja eriarvoisuuden (Honkala 1980) sekä yhdyskunnan kehityksen (Rannikko 1989) kautta ja elämäntavan muutoksena (Karisto ym. 1997: 131). 2000-luvulla yhteisöllisyydestä on tullut enemmän kulttuurinen (Holmila 2003) ja toiminnallinen ilmiö (Rannikko

2009: 5–6). Paikallisyhteisöt voidaan nähdä myös kylätoiminnan ja vastaavan paikallisen yhteistoiminnan kautta tuotettuina toiminnallisina ja strategisina kehittämisyhteisöinä (Hyyryläinen ym. 2011; Kumpulainen 2012; Kumpulainen 2013).

Suomalaisen kylätutkimuksen yhteisön käsitteissä tapahtuneet muutokset heijastelevat kansainvälisen tutkimuksen yhteisökeskusteluja. Maaseutusiologiassa vallitsi 1960-luvulle saakka Ferdinand Tönniesin teoksessaan *Gemeinschaft und Gesellschaft* (1887) esittelemä ideaalityyppeihin perustuva yhteisöjaottelu. Sen mukaan kylät ovat traditionaalisia, yksityisiä ja luonnollisia yhteisöjä (*gemeinschaft*). Kaupunkien elämä taas perustuu enemmän pinnallisiin ja rationalisiin yhteisöihin (*gesellschaft*). (Tönnies 1974; Newby 1980: 76; Rannikko 1989: 15–21; Granberg 2012: 50.) Suomalaisen kylien tutkiminen kansankulttuurin keräämisen paikkana edustaa perinteistä yhteisönäkemystä. 1970-luvulla yhteisön käsitteestä hävisi paikallinen ulottuvuus ja alettiin korostaa yhteenkuuluvuuden merkitystä laajemmassa merkityksessä (Rannikko 1989: 19).

1990-luvulla yhteisön kulttuurinen määrittely ja identiteetin korostaminen saivat haastajakseen kommunistaristisen yhteisökäsityksen, joka perustui Robert Putnamin (2000) ajatukseen aktiivisesta yhteisöön osallistumisesta ja sosiaalisista suhteista sosiaalisena pääomana, joka edistää keskeisesti yksilöiden ja yhteiskuntien hyvinvointia. Putnamilaista yhteisömääritelmää ovat Suomessa soveltaneet esimerkiksi Lahtinen (1998) ja Pehkonen (2005). Kansainvälisiä keskusteluissa yhteisökehittäminen (*community development*) liitetään usein kehitysmaihin, mutta samat käsitteistöt, kuten osallistuminen (*participation*), valtaistaminen (*empowerment*) (esim. Glyn 2004; Kothari 2007) ja aktiivinen kansalaisuus (esim. Gaynor 2009; Bell ym. 2010) vallitsevat sekä niin sanottujen kehittyneiden että kehitysmaiden maaseutuyhteisöjen tutkimuksessa. Asutuksen ja kehityksen keskittyminen suuriin kaupunkeihin ja kylien kurjistuminen ovat globaaleja ilmiöitä, joita yritetään ratkaista erilaisten maaseutuyhteisöihin kohdistuvien kehittämis- ja tutkimusprojektien avulla.

Uusia näkökulmia kylätutkimukseen

Maaseudun ja kylien muutos jatkaa kulkuaan, ja tutkimus yrittää tavoittaa uusia ilmiöitä ja haasteita, joita kylien elämään liittyy. Maatalouden merkittävästi pienentynyt rooli paikallisena työllistäjänä ja elämäntavan sekä yhteisöllisyyden rakentajana on näkynyt maatalouskeskeisyyden väistymisenä maaseutututkimuksessa jo 1970-luvulta lähtien (Siiskonen 2009: 63). Kyliä ei tutkita 2000-luvulla enää maatalousyhteisinä. Kylien ja maaseudun rakenteellinen tehtävä on muuttunut, mikä heijastuu tutkimukseen. Matkailu ja virkistyskäyttö ovat nousseet ruoantuotannon rinnalle. Esimerkiksi Rannikko (2008) puhuu pistäytymiskylästä, millä hän tarkoittaa syrjäisiä maaseutualueita, jotka eivät pysy asutettuina samalla tavalla kuin kaupunkien läheiset alueet. Näillä kylillä tilan käyttöä ja sosiaalista elämää leimaavat vapaa-ajan asukkaat ja matkailijat. Vaikka kylät tyhjentyvät ympärivuotisista asukkaista, esimerkiksi kesämökkiläiset, kalastajat, metsästäjät, marjastajat ja vaeltajat täyttävät maaseututilaa. Matkailun lisääntyminen korostaa lisäksi kylien tuottamista erilaisina tarinoina vierailijoille ja turisteille (Luoto 2008).

Maaseutuasumiseen liittyvät kysymykset ovat olleet näkyvästi esillä maaseutupolitiikassa ja kyliin liittyvässä tutkimuksessa. Ympäristökysymykset ovat aikamme haasteita. Maaseutuasumista on pidetty ekologisesti ongelmallisena, erityisesti pitkien välimatkojen takia. Toisaalta maaseutu voi tarjota myös vastauksia esimerkiksi energian tuottamisen kysymyksiin. Kestävä kylä pohjoisissa olosuhteissa -tutkimus on hyvä esimerkki siitä, miten maaseutuasuminen ei ole välttämättä pelkästään ongelma ilmastomuutoksen hillinnässä, vaan se voi olla myös osa ratkaisua tarjotessaan esimerkkejä erilaisista ekologisista asuinyhdyskunnista (Palttala & Erat 2009). Palvelujen saatavuus ja väestön ikääntyminen ovat keskeisiä kylien haasteita. Tämä näkyy myös ilmestyneissä kylätutkimuksissa. Lehtolan (2001) väitöskirja tarkastelee syrjäkylässä asuvien ihmisten arkea ja palveluissa tapahtuneen muutoksen vaikutuksia siihen. Vuorisen (2009) väitöstutkimus pohtii minkälaista on ikääntyä pienessä maalaiskylässä. Kyläläiset keskiössä -tutkimus tarkastelee hyvin-

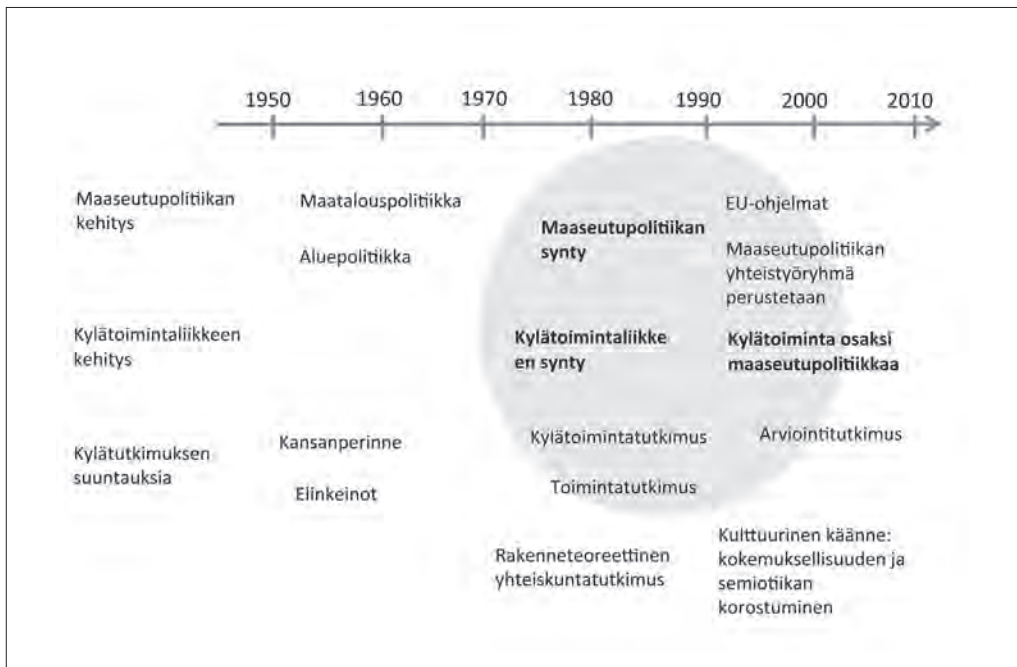
vointipalvelujen saatavuutta kyläläisten näkökulmasta, ja siinä pyritään lisäksi löytämään uusia mahdollisuuksia uuden teknologian soveltamiseen maaseudun lähipalvelujen turvaamisessa (Kilpeläinen & Pohjola 2007).

Kylätutkimuksesta puhuttaessa jää usein mainitsematta paikallisten yhdistysten, hankkeiden ja yksittäisten aktiivisten ihmisten kautta toteutetut kylähistoriat ja -kirjat. Ne eivät välttämättä täytä tieteellisen tutkimuksen kriteerejä, mutta ne ovat kuitenkin merkittäviä kylien perinnön ja elämän taltioijia ja samalla kylien määrittäjiä. Suomessa on tehty kyläkirjoja maailmanennätysvauhtia (Knuutila 2005), ja lukuisat paikallishistoriat pyrkivät jättämään jälkipolville tärkeää tietoa elämäntavasta, toiminnasta, kulttuuriperinnöstä ja ihmisistä – vielä kun on ihmisiä, jotka muistavat. Kyläkirjat, kuten mikä tahansa historian kirjoittaminen, on aina valikoivaa, mikä tarjoaisi haastetta myös tutkimukselle selvittää, minkälaisen kylien historian paikalliset kyläkirjat rakentavat. Joka tapauksessa kyläkirjat ovat merkittäviä kylien historian tutkimuksia, eikä niiden merkitystä voi väheksyä. Lisäksi ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa tehdään yhteistyöprojekteja kyläkehittäjien kanssa ja opinnäytetöitä, joilla pyritään tukemaan kylien kehittämistyötä. Näidenkään hankkeiden arvoa maaseutututkimukselle ei tule unohtaa.

Kylätutkimuksen kehitysvaiheet

Suomalaisen kylätutkimuksen kehityksessä voidaan tunnistaa erilaisia vaiheita eri vuosikymmeniä. Seuraava kaavio kuvaa suomalaista kylätutkimusta ajallisesta perspektiivistä.

Tiedemaailman virtaukset ja yleiset trendit ovat tuoneet kylätutkimukseen uusia vaikutteita. Ei voida kuitenkaan sanoa, että esimerkiksi kulttuuriin käännös olisi tarkoittanut rakenneteoreettisen kylätutkimuksen loppumista. 2000-luvulle tultaessa kylätutkimukselle on ollut ominaista näkökulmien moninaisuus. Kehittämisen ja kylätoimintaan liittyvät tutkimukset ovat lisääntyneet, mutta rinnalla tehdään yhä myös kriittistä perustutkimusta. Toimintatutkimuksen yleistymisen myötä kylät eivät ole kuitenkaan enää pelkästään tutkimuksen kohteita, vaan myös aktiivisia toimijoita – tutki-

KUVA 1. Kylätutkimuksen kehitys ja vuorovaikutus maaseutupolitiikan kanssa

muksen ja kehityksen subjekteja.

Suomalaisen maaseutupolitiikan syntyminen ja vahvistuminen, kylätoimintaliike ja Euroopan unioniin liittyminen ovat vaikuttaneet kylätutkimukseen. Pyöreä alue kaaviossa kuvaa niitä tutkimuksen alueita, jotka ovat eniten vuorovaikutuksessa maaseutupolitiikan kanssa. 1950-luvulla kyliin liittyvä tutkimus ja politiikka olivat selkeästi erillisiä alueita. 1970-luvulta alkanut kylätoimintaliikkeen ja tiedemaailman yhteistyö loi maaseudun kehittämislle yhteisen kielen, ja kylätoiminnan integrointi osaksi maaseutupolitiikkaa 1990-luvulla tiivistä vuorovaikutusta entisestään. Maaseutupolitiikka vaikuttaa suoraan siihen minkälaista kylätutkimusta harjoitetaan suuntaamalla tutkimushankerahoitusta maaseutupolitiikkaa edistävälle hankkeille. Lisäksi maaseutupolitiikka ja kylätoiminta muuttavat suomalaisten kylien luonnetta (Kumpulainen 2012), mikä vaikuttaa myös tutkimustapaan kohteeseen ja näin välillisesti myös kylätutkimukseen. Vaikka metodit ja kylien määrittelyt ovat moninaistuneet, enää ei ole kuitenkaan nähtä-

vissä yhtä kiivaita väittelyjä ja kritiikkiä eri lähestymistapojen välillä kuin 1970-luvulla. Tutkijat näyttävät sisäistäneen konstruktionistisen näkemyksen eri totuuksien yhtäaikaisesta olemassaolosta, eivätkä juurikaan haasta toistensa näkemyksiä, eivätkä myöskään maaseutupoliittista diskurssia.

Kylätutkimuksen tulevaisuuden haaste

Kylätutkimukselle on ollut leimallista menettämisen ja hiipumisen kuvaus: elämäntavan, yhteisöllisyyden, elinkeinojen, kulttuuriperinnön – ja lopulta myös itse kylän. Tämä tuo tutkimukseen oman melankolisen, ja monesti myös romantisoitun pohjavireensä. Kylätutkimuksesta puhuttaessa herää mielikuva vanhoista, muistelluista kylästä, vanhasta menetetyistä ajasta, jolloin kaikki oli paremmin. Tällöin syntyy ajatus siitä, että ennen modernisoitumista oli olemassa jonkinlainen oikea tai ideaalikylä, johon nykyisiä ongelmallisia kyliä verrataan. Kylä sanaan liittyy voimakkaita

mielikuvia, jotka liittyvät enemmän historiaan kuin nykyisyyteen. Mitä enemmän määrittelyssä nojaututaan tähän nostalgiseen kylään, sitä kauemmaksi itse tutkimuksen kohde voi tutkijoilta karata. Kylä -käsitteen rasitteena on, että se viittaa johonkin sellaiseen, jota ei enää ole, ja liika takeruminen menneisyyteen estää näkemästä nykyisyyttä ja tulevaisuuden haasteita. Yksinkertaistettuna, ovatko ”kylät” enää siellä, mistä me tutkijat niitä etsimme? Tutkimmeko kadotettuja paikallisyhteisöjä ja traditioita, kun elämä on siirtynyt jo jonnekin muualle?

Kylätutkimuksen moninaistumisen myötä ”kylä” on saanut uusia merkityksiä. Enää ei ole itsestään selvää määritelmää kylästä, eikä siis myöskään kylätutkimuksen kohteesta. Käsitteen monimerkityksellisyys on myös mahdollisuus kylätutkimuksen tulevaisuudelle. Tutkijoiden haasteena on paikantaa se kohta yhteiskunnallisessa muutoksessa, jossa on tilusta ja tarvetta kylätutkimukselle. Laveasti määriteltynä maaseuduksi voidaan määritellä suurin osa Suomea ja kyliksi kaikki ne maaseutumaiset asuin-keskittymät, jotka eivät ole kuntia. Kuntarakenne muutoksen myötä näiden uusien kylien määrä lisääntyy samalla kun pieniä kyliä häviää. Tässä on mielestäni tulevaisuuden kylätutkimuksen paikka ja mahdollisuus. Käynnissä oleva rakenteellinen ja tilallinen muutos tarvitsee uudenlaisia käsitteellistämisiä ja tulkintoja. Erilaiset asuin-keskittymät, lähiöt, kuntakeskukset ja kirkonkylät hakevat rooliaan uudessa tilanteessa. Julkisen sektorin ja kansalaisyhteiskunnan toimijoiden tehtävänjako on myös uudelleen neuvottelun alla. Kylät ovat kansalaistoiminnan tiloja, joiden merkitys valtion ja kuntien rinnalla tulee korostumaan. Jotta kylätutkimus kukoistaisi myös tulevaisuudessa, sen pitäisi kyetä laajentamaan näkemystään kylästä ja tunnistaa – ja myös lunastaa – oma paikkansa tämän yhteiskunnallisen murroksen analysoijana ja tulkitsijana.

Kylätutkimuksen tulevaisuus edellyttää kylän säilymistä tieteellisissä keskusteluissa yhteiskunnan muutoksesta. Toinen vaihtoehto on puhua esimerkiksi paikallisyhteisöistä, paikkakunnista, kunnan-osista tai yhdyskunnista. Kyse on pitkälti myös tutkijoiden vallasta ja valinnoista, haluavatko he identifioitua kylä- ja maaseutututkijoiksi vai eivät.

LÄHTEET

- Aho, Seppo 2001. Kylätoiminnan ja matkailun roolista syrjäisen maaseudun kehittämisessä. Teoksessa: Lassila, Hilikka & Seppo Aho (toim.). *Matka maaseudulle – Näkökulmia maaseutumatkailun tutkimukseen*. Pohjois-Savon ammattikorkeakoulu, Kuopio. 131–150.
- Alanen, Ilkka, Leena Alanen, Tauno Hirvonen, Terttu Hämäläinen, Pekka Laaksonen, Jukka Oksa, Martti Siisiäinen, Martti & Anne-Marie Winter 1973. Sivakka ja Rasimäki. Raportti pohjoiskarjalaisesta kylästä. Joensuun korkeakoulu, Karjalan tutkimuslaitos, Joensuu.
- Bell, Michael M., Sarah E. Lloyd & Christine Vatovec 2010. Activating the Countryside: Rural Power, the Power of the Rural and the Making of Rural Politics. *Sociologia Ruralis* 50(3): 205–224.
- Berger, Peter L. & Thomas Luckmann 1966. *Social construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Garden City, New York.
- Gaynor, Niamh 2009. In-Active citizenship and the depoliticization of community development in Ireland. *Community Development Journal* 44: 1–15.
- Glyn, Williams 2004. Evaluating participatory development: tyranny, power and (re)politicization. *Third World Quarterly* 25: 557–578.
- Granberg, Leo 2010. Maaseutututkimuksen muodonmuutos. *Maaseudun Uusi Aika* 18(1): 50–55.
- Halhead, Vanessa 2004. Suomen kylätoimintaliike & Euroopan maaseutuliikkeet. *Suomen Kylätoiminta ry:n julkaisu* 2/2005.
- Hautamäki, Lauri 1979. *Elävä kylä. Kylätoiminnan opas*. Gummerus, Jyväskylä.
- Hautamäki, Lauri 1989. *Elävä kylä – elävä kotiseutu – elävä Suomi. Kylätoiminnan tausta, synty ja laajeneminen kansanliikkeeksi. Kyläasiain neuvottelukunta, Helsinki*.
- Holmila, Marja 2003. Kylä kaupungistuvassa yhteiskunnassa. *Yhteisöelämän muutos ja jatkuvuus. Maaseudun uusi aika* 11(1): 28–38.
- Honkala, Kauko 1980. Kyläyhteisön sosiaalinen kiinteys. Teoksessa: Tommila, Päiviö & Ismo Heervä (toim.). *Muuttuva kylä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki*. 215–249.
- Hyryläinen, Torsti 1994. *Toiminnan aika. Tutkimus suomalaisesta kylätoiminnasta*. Line Sixtyfour, Vammala.
- Hyryläinen, Torsti 2000. Kylätoiminnan perinne sosiaalisena pääomana. Teoksessa: Hyryläinen, Torsti & Pertti Rannikko (toim.). *Eurooppalaistuva maaseutupolitiikka. Paikalliset toimintaryhmät maaseudun kehittäjinä*. Vastapaino, Tampere. 109–119.
- Hyryläinen, Torsti, Hannu Katajamäki, Sirkku Piispanen, Päivi Pylk-

- känen & Vesa Rouhiainen 2011. Kylätoiminnan tila 2010. Helsingin yliopisto, Seinäjoki.
- Jokinen, Kimmo 2005. Sosiologia ja kulttuuritutkimuksen ”kulttuurinen” käänne. Teoksessa: Kovala, Urpo, Katarina Eskola, Kimmo Jokinen, Vesa Niinikangas & Esa Sironen (toim.). Tarkkoja siirtoja. Jyväskylän yliopisto, Nykyculttuurin tutkimuskeskus. Saatavissa: <http://www.arthis.jyu.fi/julkaisut/tarkkojasiirtoja/>. [Viitattu 30.9.2013].
- Kangas, Anita 1988a. Keski-Suomen kulttuuritoimintakeilu tutkimuksena ja politiikkana. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Kangas, Anita 1988b. Keski-Suomen kulttuuritoimintakeilu tutkimuksena ja politiikkana. *Lectio praecursoria*. Kunnallistieteellinen aikakauskirja 16(2): 166–170.
- Karhio, Kirsi 1999. Local Action Groups – Pioneers of a New Mode of Operation. *Maaseudun uusi aika* 7(2): 113–118.
- Karisto, Antti, Pentti Takala & Ilkka Haapola 1998. Matkalla nykyi- kaan. Elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa. WSOY, Porvoo.
- Keränen, Heimo 2002. Kylä, suunnittelu ja paikallinen kehittäminen – Idea uudesta kyläsuunnittelumallista. REDEC Kajaani, Working Papers 39. Oulun yliopisto, Kajaanin kehittämiskeskus, Aikuiskoulutus- ja aluekehitysyksikkö, Kajaani.
- Kilpeläinen, Arja & Anneli Pohjola 2007. Kyläläiset keskiössä. Tutkimus kylien hyvinvointipalveluista. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Kirveennummi, Anna & Riitta Räsänen 2000. Suomalainen kylä kuvattuna ja muisteltuna. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Knuuttila, Seppo 2005. Samankeskinen paikallisuus – rajallisen kiinnostuksen autenttisuus. Teoksessa: Häyrynen, Simo (toim.). Kulttuurin arviointi ja vaikutusten välät. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö, Helsinki. 51–65.
- Knuuttila, Seppo, Ilkka Liikanen, Pertti Rannikko, Hannu Itkonen, Merja Koistinen, Jukka Oksa, & Sinikka Vakimo 1996. Kyläläiset, kansalaiset. Tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Knuuttila, Seppo, Ilkka Liikanen & Pertti Rannikko 1996. Tulkintojen kylät. Paluu Sivakkaan ja Rasimäkeen. Teoksessa: Knuuttila, Seppo, Ilkka Liikanen, Pertti Rannikko, Hannu Itkonen, Merja Koistinen, Jukka Oksa & Sinikka Vakimo. Kyläläiset, kansalaiset. Tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä. Joensuun yliopisto, Joensuu. 7–18.
- Knuuttila, Seppo & Pertti Rannikko 2008. Sivakka ja Rasimäki tutkimuksina. Teoksessa: Knuuttila, Seppo, Pertti Rannikko, Jukka Oksa, Tapio Hämynen, Hannu Itkonen, Heidi Kilpeläinen, Mikko Simula, Sinikka Vakimo & Marjaana Väisänen. Kylän paikka. Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki. 9–22.
- Kothari, Uma 2007. Power, Knowledge and Social Control in Participatory Development. Teoksessa: Cooke, Bill & Uma Kothari (toim.). Participation: The New Tyranny? Zed Books, London. 139–152.
- Konttila, Sinikka, Tarja Lukkari & Kalle Nieminen 2004. Souva ja huopaa hanke. Kylien ja kunnan suunnitelmien yhteensovittaminen. Kainuulainen maaseutuohjelma kyläläisten ajatuksista. Loppuraportti. Oulun yliopisto. Kajaanin yliopistokeskus. Maaseutokeskus ProAgria, Kainuu.
- Kumpulainen, Kaisa 2012. Kylätoiminta ja aktiivisen kylän tuottaminen. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Kumpulainen, Kaisa 2013. Kylien asuttuna pitäminen vaatii paikallista aktiivisuutta ja yrittäjämäistä asennetta. *Hyvinvointikatsaus* 2/2013: 23–27.
- Kumpulainen, Mikko 1989. Yhteistyöstä kylätoimintaan. Tutkielma kylätoiminnasta ihmisen alueellisen sidoksen yhteiskunnallistumisen vastatendenssinä. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Lahtinen, Eija 1998. Kylätoiminnan menestystekijät. Helsingin yliopisto, Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Mikkeli.
- Lapintie, Kimmo & Jouko Riipinen 1994. Euroopan syrjäkylät ajan keskiössä. Vaasan yliopisto, Vaasa.
- Lees, Ray & George Smith 1975. Action-research in community development. Routledge & Kegan Paul, London.
- Lehtola, Ilkka 2001. Palvelujen muutos ja syrjäkyläläisten arki. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja, Joensuu.
- Luoto, Ilkka 2008. Paikan tekstit ja niiden henki: johdatus geosemiotiikkaan – matkakertomus paikan kulttuuriseen ytimeen. Oulun yliopisto, Oulu.
- Maaseutu ja hyvinvoiva Suomi 2009. Maaseutupoliittinen kokonaisohjelma 2009–2013. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 5/2009.
- Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2007–2013. Maa- ja metsätalousministeriö 10.8.2007.
- McTaggart, Robin 1997. Participatory action research: international contexts and consequences. State University of New York Press, Albany. Saatavissa: <http://site.ebrary.com/lib/jyvaskyla/docDetail.action?docID=10040223>. [Viitattu 30.9.2013].
- Mäki, Matti 1999. Kylät maaseutupolitiikan formuloituina kehittäjäyhteisöinä – riskiyritysö? *Maaseudun uusi aika* 7(1): 79–82.
- Newby, Howard 1980. Trend Report: Rural Sociology. *Current Sociology* 28: 3. Saatavissa: <http://csi.sagepub.com/content/28/1/3.full.pdf>. [Viitattu 30.9.2013].
- Nieminen, Kalle 2000. Kylien kehittäminen ja paikallinen omaehtoisuus Kainuussa. REDEC Kajaani, Working Papers 34. Oulun yliopisto, Kajaanin kehittämiskeskus.
- Nieminen, Kalle & Pentti Malinen 1994. Kainuun kylähankkeiden 1992–94 arviointitutkimus. Oulun yliopisto, Pohjois-Suomen tutkimuslaitos, Tiedonantoja 112. Oulun yliopisto, Oulu.

- Palola, Elina, Elina Rintala & Annikki Savio 2012. Elämää kumppanuusvaltiossa. Teoksessa: Hänninen, Sakari, Elina Palola & Maija Kaivonurmi (toim.). Mikä meitä jakaa? Sosiaalipolitiikkaa kilpailuvaltiossa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. 53–82.
- Palttala, Outi & Bruno Erat 2009. Kestävä kylä pohjoisissa olosuhteissa. Ympäristöministeriö, Helsinki.
- Platt, William Allen 1982. Toward a general theory of evaluation. University Microfilms International, Michigan.
- Pehkonen, Aini 2004. Kylä kutsuu... Tutkimus tulomuuttoprosesseista maaseudulle. Siirtolaisinstituutti, Turku.
- Ponnikas, Jouni, Sirpa Korhonen & Heikki Keränen 2005. Elinvoimaa kylille: Asu kylässä! -hankkeen ulkoinen arviointi. Kajaanin yliopistokeskus, Kajaani.
- Putnam, Robert D. 2000. Bowling alone: the collapse and revival of American community. Simon & Schuster, New York.
- Puuronen, Vesa 1998. LEADER-ohjelma ja kyläaktivisti – paikallisen ja ylikansallisen kohtaaminen pohjoiskarjalaisessa kylässä. Maaseudun uusi aika 6(2): 28–39.
- Rannikko, Pertti, Jukka Oksa, Matti Kuikka, Seppo Knuuttila, Kaija Heikkinen & Heikki Eskelinen 1984. Yhteiskunta kylässä. Tutkimuksia Sivakasta ja Rasimäestä. Joensuun yliopisto: Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja, Joensuu.
- Rannikko, Pertti 1997. Kaksi vuotta LEADER-sähellystä. Maaseudun uusi aika 5(1): 30–39.
- Rannikko, Pertti 1989. Metsätyö-pienviljelykylä. Tutkimus erään yhdyskuntatyypin noususta ja tuhosta. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Rannikko, Pertti 2008. Sivakan metsät avoimina ja suljettuina tiloina. Teoksessa: Knuuttila, Seppo, Pertti Rannikko, Jukka Oksa, Tapio Hämynen, Hannu Itkonen, Heidi Kilpeläinen, Mikko Simula, Sinikka Vakimo & Marjaana Väisänen 2008. Kylän paikka. Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki. 25–59.
- Rannikko, Pertti 2009. Kylä kaupungin laidaksi: Autoetnografinen tutkimus paikallisyhteisöjen ja identiteettien liikkeistä. Maaseudun uusi aika 17(1): 5–19.
- Rantala, Kati & Pekka Sulkunen (toim.) 2006. Projektiyhteiskunnan kääntöpuolia. Gaudeamus, Helsinki.
- Rimmi, Mervi 1988. Kylätoiminta kansalaisaktiivisuutena. Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja 87. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Roininen, Janne 2012. Alue- ja yhdyskuntasuunnittelun arvioinnin fragmentoitunut luonne ja eheyttäminen. Aalto-yliopiston julkaisusarja Tiede + Teknologia 2/2012. Aalto-yliopisto, Helsinki.
- Rosenqvist, Olli & Jouni Kaipainen 2009. Pirityisten ja Rieska-Leaderin hanketoiminnan vaikuttavuus. Kokkolan yliopistokeskus Chydenius. Jyväskylän yliopiston julkaisuarkisto. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/dspace/>. [Viitattu 30.9.2013].
- Salmi, Anita 2003. Ylhäältä annettu todellisuus. Leaderin ja ohjellisen aluekehityspolitiikan jäljillä. Vaasan yliopisto, Vaasa.
- Salmikangas, Anna-Katriina 2004. Nakertamisesta hanketoimintaan. Tapaustutkimus Nakertaja-Hetteenmäen asuinalueen kehittämistoiminnasta ja liikunnan osuudesta yhteissuunnittelussa. Studies in sport physical education and health 95, Jyväskylä.
- Sihvola, Sanna & Tuula Isosuo 1998. Tarvitaanko maaseudun kehittämisessä POMOja? Maaseudun uusi aika 6(2): 50–55.
- Siiskonen, Pirjo 2009. Maaseudun uusi aika 10 vuotta. Maaseudun uusi aika 17(3): 62–68.
- Sillanpää, Keimo & Tommi Ålander 2010. Kainuun kyläteemaohjelman arviointi. TK-Evalin arviointiraportti. Oulun yliopisto, Oulu.
- Tommila, Päiviö & Ismo Heervä (toim.) 1980. Muuttuva kylä. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Vaasa.
- Tönnies, Ferdinand 1887/1974. Community and Association. Routledge & Kegan, London.
- Uusitalo, Eero 1998. Elinvoimaa maaseudulle: miksi, kenelle ja miten? Maaseutupolitiikan perusteet. Otava, Helsinki.
- Viinikainen, Tytti & Sari Puustinen 2000. Kylä kaupungin kyljessä. Tutkimus maaseudun ja kaupungin vuorovaikutuksesta. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja, Espoo.
- Vuorinen, Leena 2009. Ikääntyminen maalaiskylässä. Helsingin yliopisto, Helsinki.

PEKKA JOKINEN

Itä-Suomen yliopisto, historia- ja maantieteiden laitos

Miten maaseutu ja ympäristö kohtaavat suomalaisessa tutkimuksessa?

TIIVISTELMÄ

Artikkelissa tarkastellaan luonnon ja ympäristön paikkaa suomalaisessa maaseudun tutkimuksessa vuosina 1993–2013. Aineistoina käytetään Maaseudun uusi aika -lehden kahtakymmentä vuosikertaa, kahta laajaa kirjallisuusluetteloa sekä muuta artikkeli- ja kirja-aineistoa. Maaseudun ympäristö- ja luonnonvaratutkimus luokitellaan neljään temaattiseen kategoriaan, jotka ovat 1) luonnonvarojen käytön ja suojelun perinteinen dilemma, 2) maatalouden ympäristökysymys, 3) uusi luonnonvarahallinta sekä 4) ruoan tuotannon ja eläinten kohtelun eettisyys. Samalla päätellään, että tarkasteltavan ajanjakson selväpiirteinen trendi on tutkimuksen laajentuminen ja erikoistuminen. Enimmäkseen maa- ja metsätalouteen liittyneen tutkimuksen oheen on tullut uusia ongelmakeskeisiä tiedonaloja. Alan kansainvälinen näkyvyyden selvittämisen kaipaa perusteellista katsausta.

Avainsanat: maaseutututkimus, ympäristötutkimus, ympäristö, luonnonvarat

Juhlivan Maaseudun uusi aika -lehden (MUA) ensimmäinen numero julkaistiin 20 vuotta sitten vuosikirjana, joka sisältää viisitoista artikkelia. Niistä valtaosa käsittelee maaseututieteitä sekä maaseudun taloudellista ja sosiaalista toimeliaisuutta. Vuosikirja päättyy kahteen artikkeliin, jotka eivät oikein näytä kuuluvan

”Maaseutupolitiikassa vapautuksen ekologia merkitsee maaperän elinvoimaisuuden ja luonnon monimuotoisuuden ymmärtämistä ihmisen elämän ehtona.”

(Susiluoma & Luoto 1993: 146)

joukkoon. Jari Iisakkala (1993) sekä Heikki Susiluoma ja Ilkka Luoto (1993) kirjoittavat yhteiskunnallistuneesta luonnosta ja ekologiasta vaatiin maaseudun muutosta ympäristöeettisiin perustein. Nämä kaksi kirjoitusta ovat ajallisessa kontekstissaan suorastaan kiehtovia. Kestävän kehityksen optimistinen yhteiskuntapolitiittinen sanoma, erityisesti sen lupaus laadullisesta talouskasvusta, oli jo muuntunut politiikkajargoniksi. Toisaalta Suomi oli syvässä taloustaantumassa ja kiisteli EY-jäsenyydestä, mikä tapasi tehdä välttämättömän talouskasvun puheesta hyvettä.

Ensimmäinen uuden maaseutukeskustelun vuosikerta päättyi ympäristöeettiseen argumentointiin omavaraisuuden, luonnonmukaisuuden ja koko maaseudun elämän perustan puolesta. Miten maaseutututkimuksessa on tartuttu esimerkiksi ekologisesti perustellun yhdyskuntarakenteen, eettisen ruoantuotannon ja luonnon monimuotoisuuden ongelmiin? Pyrin vastaamaan kysymykseen jäsentämällä luonnon ja

ympäristön paikkaa suomalaisen maaseudun tutkimuksessa Maaseudun uuden ajan mittaisella ajanjaksolla eli vuosina 1993–2013.

Kuuluuko ympäristötematiikka maaseutututkimukseen?

Leo Granberg (2010) on kuvannut virkaanastujais-esitelmässään maaseutututkimuksen kasvua kylätutkimuksesta omaksi tieteenalakseen. Hän hahmottaa nykyisen maaseutututkimuksen kolme ”translaatio sykliä”, joista viimeisin voimisti toimintapolitiikkaa (eli maaseutupolitiikkaa) ja toi tutkimuksen kohteeksi ”uuden maaseudun”. Granbergin mukaan nykyisin tutkimuksessa luonnolla, ympäristöllä ja eläimillä on merkittävä paikka, koska ”2010-luvun maaseutu on aivan erilainen kuin se oli 1990-luvulla” ja ”maaseudun asema on aivan toinen kuin kaupungin, sillä maaseutu on elollisen luonnon kasvupaikka” (emt.: 54).

Granbergin näkemys on kiinnostava, koska hän esittää, että ilmastonmuutos ja ekosysteemipalveluiden ylläpito asettavat todellisia haasteita tämän päivän maaseutututkimukselle. Vain kymmenkunta vuotta sitten Pirjo Siiskonen (2002) tarkasteli suomalaista maaseutututkimusta laajalla aineistolla vuosilta 1980–2000. Arvio päättyi kuvaukseen keskeisistä aihealueista, joihin maaseutututkimusta tulisi suunnata. Ympäristö ja luonnonvarat eivät lukeutuneet näihin keskeisiin tutkimusaiheisiin.

Maaseutututkimusta ovat epäilemättä ohjanneet sekä suomalaisen yhteiskunnan muutos että maaseudun poliittiseen ohjaukseen sidottu tutkimusrahoitus. Teoreettisten intressien vaikutus yhteiskuntatieteisiin nojaavaan maaseutututkimukseen on monitahoinen kysymys, koska yhteiskuntateoreettinen keskustelu on jo lähtökohtaisesti heterogeenista. Maaseutututkimuksen tilanne voidaan nähdä analogisena esimerkiksi yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen kanssa; nämä molemmat alat ovat ongelmakeskeisiä, eivät tieteenalaperustaisia. Tämä johtaa vääjäämättä teoreettiseen heterogeenisuuteen, joka voidaan nähdä sekä dynaamisena että haitallisena seikkana (esim. Massa 2009).

Rosenqvistin mukaan (2000) tyypillinen

maaseutututkimuksen määritelmä tyytyvä esittämään, että on mahdotonta määritellä maaseutua yksiselitteisesti tai että maaseutu on monien maaseutujen mosaiikki. Tämä johtaa tietenkin helposti pragmaattisiin määritelmiin. Rosenqvist (emt.) tuo keskusteluun kolme maantieteellisesti viritettyä maaseudun tulkintaa, jotka ovat empiristis-rationalistinen, kulttuurinen ja poststrukturalistinen tulkinta. Ensimmäisessä oletetaan, että maaseutu on absoluuttinen kategoria, joten sen olemuksellisuudesta ei ole tarpeellista keskustella. Kulttuurinen tulkinta tuo mukanaan kiinnostuksen maaseudun ja sen ihmisten identiteettiin sekä identiteettien määrittelyyn. Poststrukturalistinen tulkinta puolestaan hävittää maaseudun vakioisen alkupisteen – on siis monia maaseutuja, joiden määrittelyprosessit maantieteellisessä tilassa nousevat kiinnostuksen kohteeksi.

Lähden liikkeelle siitä, että suomalaiselle maaseutututkimukselle ei ole osoitettavissa mitään kanonisoitua sisältöä ja että ylimalkaisesti ilmaisten luonto ja ympäristö epäilemättä sisältyvät maaseutututkimukseen. Tosin ympäristön välttämättä välttämättä tekee asiasta itsestäänselvyyden, sillä ympäristö on se, joka ympäröi – se on siis ”kaikki” (ks. Haila 2001). Tarkennan artikkelin kohdenuksen siihen, että ympäristö tai luonnonvarat ovat keskeisessä osassa, kun tutkitaan maaseudun toimintaa. Tämä sisältää oikeastaan kaksi näkökulmaa eli sen, miten maaseutu toimii, ja sen, miten maaseudulla toimitaan. Edelleen tarkennus sisältää sen, miten ympäristö ja luonnonvarat mahdollistavat ja mahdollistavat maaseudun toimintaa.

Koska seuran suomalaista maaseutututkimusta ympäristötutkijan identiteetillä ja maaseutututkimuksen ytimen ulkopuolelta, luin artikkeleita varten MUA:n kaikki kaksikymmentä vuosikertaa systemaattisesti läpi päästäkseni sisään maaseutututkimukseen. Tein artikkeleista karkean temaattisen luokittelun saadakseni katsauksen luotettavasti mukaan ne tekstit, jotka sopivat edellisessä kappaleessa esittämäni alan rajaukseen. Seuraavaksi laajensin systemaattisen haun aikakauskirjoihin Terra ja Alue ja ympäristö (vrt. Sireni 2008). Täydensin edelleen kuvaa hyödyn-tämällä kahta suomalaista aiemmin laadittua ja hyvin perusteellista yhteiskuntatieteellisen ympä-

ristötutkimuksen kirjallisuuskatsausta (Viinikainen 1997; Puhakka 2007). Näiden lisäksi sisällyttiin tutkimusalan katsaukseen täydentävää kirjallisuutta, erityisesti alan suomalaisia väitöskirjoja 2000-luvulta.

Maaseudun ympäristö- ja luonnonvaratutkimuksen luokittelu tuotti neljä kategoriaa, jotka muodostavat myös artikkelini jäsenyyksen. Nämä kategoriat ovat: 1) luonnonvarojen käytön ja suojelun perinteinen dilemma, 2) maatalouden ympäristökysymys, 3) uusi luonnonvarahallinta sekä 4) ruoan tuotannon ja eläinten kohtelun eettisyys. Luokittelun toteutus on temaattinen, enkä toteuttanut sen pohjalta varsinaista määrällistä sisällönanalyysejä. Luokittelun sisällä ei kokonaan voida välttää kronologisia juonteita, mikä johtuu siitä, että tarkastelussa oleva kahdenkymmenen vuoden mittainen jakso ei tietenkään ole tutkimusaiheiden suhteen tasalaatuinen, vaan sen aikana on yhteiskunnasta noussut monia uusia ympäristö- ja luonnonvara-aiheita.

Luonnonvarojen käytön ja suojelun perinteinen dilemma

Luonnonvarojen hallinnan ja luonnonsuojelun suhde on klassinen maaseutupoliittinen kiista-aihe (esim. Buttell 2002; Nie 2003; Paavola 2007). Kun kestävä kehitys yhteiskuntapoliittinen sanasto läpäisi suomalaisen yhteiskunnan 1990-luvun alussa, termistö muuntui luonnonvarojen kestävä käytön ja suojelun dilemmaksi. Sanaston muutoksesta riippumatta sektoraalet kamppailut maaseudun ympäristöstä ovat jatkuneet. Niinpä kysymys siitä, kenen toimesta ja millä tavoin maaseudun luonnonvaroja ja maaseutuympäristöä saadaan hyödyntää, on ollut näkyvästi esillä suomalaisessa yhteiskuntatutkimuksessa, joskin aika rajallisesti MUA:n sivuilla.

Luonnonvaroihin, etenkin metsään, liittyvät paikalliset kamppailut lisääntyivät Suomessa 1980-luvulla, mikä sai yhteiskuntatieteilijät kiinnostumaan ilmiöstä. Esimerkkejä paikallisia kiistoja esittelevistä artikkelikokoelmista ovat Lehtinen ja Rannikko (1994), Rannikko ja Schuurman (1997) sekä Suopajarvi ja Valkonen (2003). Pohjois-Suomen perinteistä puuntuotannon ja poronhoidon ristiriitaa käsittelevät

esimerkiksi Kyllönen ja Raitio (2004).

Puhtaiden puuntuotantotapausten lisäksi ympäristökysymys rakensi maaseudun toimijuutta myös muilla tavoin (esim. Kontinen 1997; Peltola 2006). Luonnonsuojelukiistat, joiden tunnetuin esimerkki on Natura 2000 (esim. Björn 2003; Oksanen 2003), kiinnittivät tutkijoiden huomiota luonnonsuojelun toimintaa ehdollistavaan dynamiikkaan (myös esim. Nieminen & Saaristo 1998). Useissa tutkimuksissa pääteltiin, että kyseessä oli yksittäistä luonnonsuojeluohjelmaa laajempi luonnonvarapolitiikan ja maaseudun ympäristöpolitiikan ongelma. Ari Jokinen (2004) katsoi maaseudun ympäristökysymystä maankäytön, Timo Peuhkuri (2004) ja Timo Mäkinen ym. (2008) taas kalastuksen tai kalankasvatuksen kautta. Yleisesti jaettu päätelmä oli, että ympäristöpolitiikka ei ole riittävän sensitiivissä suhteessa maaseudun elinolosuhteisiin.

Maatalouden ympäristökysymys

Maaseudun ympäristökysymyksiä painottaneet kansainväliset tutkimukset ovat usein korostaneet maaseudun moninaisuutta maatalouden kustannuksella (esim. Lowe ym. 1997; Marsden 2003; Hermans ym. 2010), ja kansainvälistä keskustelua mukaillen myös suomalaisessa maaseutututkimuksessa on maatalouden ja maaseudun suhteesta keskusteltu perusteellisesti. Kuten alussa mainitsin, MUA-lehden ensi vaiheisiin liittyi vahva ja visionäärinen puhe maaseudun ekologiasta, mutta ympäristökysymykset tulivat tutkimuskeskusteluihin pääosin maatalouselinkeinoon kautta. Jo lehden toisessa vuosikerrassa Mikko Kumpulainen (1994) eritteli maatalouden uudistumisen strategioita. Ympäristökysymys oli näissä kehitysnäkymissä merkittävässä, jopa ratkaisevassa roolissa.

Sittemmin maatalouden ympäristökysymystä koskettelevia tutkimusartikkeleita alkoi MUA:ssa ilmestyä melko tasaiseen tahtiin. Minna Kaljonen (2000) kytki maatalouden ympäristöpolitiikkaan viljelijöiden ja ympäristöhallinnon kohtaamisen. Myös Juha Vettenniemi (2000) argumentoi sen puolesta, että viljelijät on saatava mukaan käytännön ympäristöpolitiikkaan. Samassa vuosikerrassa Ella Mustakangas (2000) kirjoitti moninaisen maaseutumaisen arvottamisesta, ja Simo Palviai-

nen ja Ilkka Eisto (2000) kävivät ajantasaista keskustelua suhteessa maatalouspoliittisiin uudistuksiin. He olivat erityisen kiinnostuneita ranskalaisesta maaseutusopimuksesta virikkeenä suomalaisen maatalouden ympäristöpolitiikan uudelle mallille. Suhteessa myöhempiin tiedonala-avauksiin on merkille pantavaa, että Ulla Roiha (1999) kirjoitti eläinten hyvinvoinnista elintarviketuotannon osana, jopa sen selviytymismahdollisuutena.

Maatalouden ympäristökysymystä suhteessa maaseudun toimijuuteen käsitteleviä artikkeleita julkaistiin MUA:n ohella myös muissa kotimaisissa aikakauskirjoissa (esim. Kaljonen 2003), ja tematiikka tuotti useita yhteiskuntatieteellisiä väitöskirjoja (mm. Kumpulainen 1999; Silvasti 2001; Susiluoma 2001; Valve 2003; Palviainen 2004; Eisto 2009; Kaljonen 2011).

Uusi luonnonvarahallinta jälki- ja uusproduktivismin ristipaineessa

Osa maaseudun ympäristökysymystä 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa tarkastelleista tutkimuksista heijasteli ylikansallisen ja ylipaikallisen politiikan kritiikkiä, oli tämä politiikka sitten maatalouspolitiikkaa, ympäristöpolitiikkaa tai jotakin muuta ylhäältä ohjaavaa sektoripolitiikkaa. Nämä tutkimukset sanoutuivat usein irti aikansa suosituista yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen makroteorioista, kuten kestävän kehityksen ja ekologisen modernisaation teoretoisoinneista. Enemmänkin ne pyrkivät valtaistamaan paikallisia toimijoita ja esimerkiksi korostamaan viljelijöiden ja maanomistajien oikeuksia ympäristöpolitiikan puristuksessa.

Toisaalta etenkin kestävän kehityksen mallilla on ollut myös suosiota, ja kestävän kehityksen dimensioita (ulottuvuuksia) on käytetty sekä absoluuttisina maaseudun elinolosuhteiden mittareiden perustoina että tietyn sektorin, kuten metsätalouden osa-alueiden tutkimuksen tukena. Kestävän kehityksen dimensioiden – ekologisen, taloudellisen, sosiaalisen ja kulttuurisen ulottuvuuden – absoluuttisen määrittelyn ja siihen nojaavan mittauksen hankaluutena on kuitenkin ollut se, että ulottuvuuksien määrittely lukitsee kohteensa (esim. Hildén ym. 2012). Tämän tutkimustavan

vastapainona etenkin sosiaalisen kestävyuden käsitteestä muodostui monien maaseutututkijoiden suosikki, koska käsite sallii luottamuksen, oikeudenmukaisuuden ja elämänhallinnan tapaisten yhteiskuntapoliittisten käsitteiden käytön (esim. Jokinen 2005). Hyvä esimerkki on Suvi Huttusen (2009a; myös 2013) tutkimus, jossa selkiytettiin maatilojen biotaloudellista toimijuutta ja sitä, miten bioenergian tuotanto voi lisätä maaseudun sosiaalista kestävyyttä.

Kestävän kehityksen rinnalla toinen maaseudun ympäristö- ja luonnonvarakysymystä 2000-luvun alussa vaikuttavasti jäsentänyt käsite oli monivaikutteisuus (Jokinen 2005). Käsite nousi välittömästi maatalouspoliittisesta kontekstista, jossa sillä oli vahvasti normatiivinen sisältö (Potter & Tilzey 2005). Monivaikutteisuus toimi kuitenkin myös laajana maaseutupoliittisena diskursuksena, joka pyrki oikeuttamaan ympäristökysymyksen keskeisen roolin maaseudun muutoksessa.

Kestävän kehityksen ja monivaikutteisuuden käsitteet eivät ole häivyttäneet sitä, että esimerkiksi maatalouden ympäristöpolitiikan kiistojen taustalla on kaksi toimintalogiikaltaan erilaista poliittisen toiminnan kenttää, joilla mitellään paikallisesta vallasta, oikeudenmukaisuudesta ja luonnon arvosta. Tätä havainnollistavat Katja Tervon (2009) tulokset maaseutu- ja ympäristöpolitiikan kohtaamisesta aluetason ohjelmissa, joita laativat työ- ja elinkeinokeskukset ja alueelliset ympäristökeskukset. Maaseutuohjelmissa nähdään jonkin verran vaivaa maaseudun ja sen moninaisuuden määrittelyyn, mutta ympäristöohjelmissa maaseudun perusolemus ei näyttäydä olennaisena.

Tervon (2009) mukaan aluetason ympäristöohjelmissa nousevat esiin esimerkiksi maatalouden ympäristönsuojelun jatkuva parantaminen ja yhdyskuntarakenteen eheyttäminen. Maaseutumaisen yhdyskuntarakenteen eheyttämistä ja ilmastokysymystä on kuitenkin tutkittu huomattavan niukalti, verrattuna etenkin siihen julkisen keskustelun intensiteettiin, jota nämä aiheet pitävät Suomessa yllä (ks. kuitenkin esim. Sairinen & Mononen 2010; Sireni 2011). Tervon (2009) havainnot tuntuvatkin osuvan tarkasti sektoroituneen maaseudun ympäristöhallinnan pulmakohtiin. Samalla ne vahvistavat edellä mainittua Rosenqvistin (2000) teo-

reettista päätelmää: maaseudun määritelmillä on väliä. Asia voidaan epistemologisesti ajatella myös niin, että sektorihallinnat ovat sangen pitkälle omien sanastojensa ja luokittelujensa vankeja.

Ympäristö- ja luonnonvarahallinnan ongelmat ja oletus maaseudun toimijoiden äänen kuulumattomuudesta johti tutkijoita kehittämään niin sanotun legitimitietin näkökulmaa, jossa tarkasteltiin ”laajan toimijajoukon keskinäisten suhteiden ja erilaisten toimintojen hyväksyttävyyttä” (ks. Rannikko & Määttä 2010). Alettiin myös puhua post-produktivistisesta eli jälkituotannollisesta paradigmasta, jossa korostuvat raaka-ainereservin sijasta monenlaiset maaseutuluonnon käyttötavat (esim. Rannikko 2008; ks. Jokinen & Sairinen 2013). Jälkituotannollisen maaseudun käsite korostaa, että maaseutu hyödyttää hyvin monenlaisia toimijoita, esimerkiksi vapaa-ajan asujia, matkailijoita ja luonnon virkistyskäyttäjiä. Tätä tulkintaa on vahvistanut tutkimussuunta, joka korostaa puhtaan luonnon ja ”hyvän” ympäristön vetovoimaisuutta elinkeinotoiminnassa, tyypillisesti matkailussa (esim. Saarinen 2002; Sorsa 2003; ks. myös Soini ym. 2011).

Suomalaisen maaseudun todellisuus alkoi kuitenkin 2000-luvun ensi vuosina sopia alati huonommin jälkituotannollisen tilan tunnusmerkkeihin. Uudet kehityskulut toivat mukanaan ennemminkin ”uustuotannollisuutta” ja uusvanhaa luonnonvaratoimeliaisuutta, jota sattuvimmin havainnollistaa kaivostoiminnan renessanssi.

Vaikka kaivosalalla on Suomessa ollut jo kertaalleen kuopatun teollisuudenalan status, kaivostoiminta on virinnyt uudelleen globalisoituneen talouden voimistamana. Myös julkinen keskustelu kaivostoiminnan ympäristövaikutuksista on saanut suuret mittasuhteet etenkin Sotkamossa sijaitsevan Talvivaaran nikkelikaivoksen ympäristöhallinnan epäonnistumisen vuoksi. Yhteiskuntatieteellisen kaivostutkimuksen uusi vaihe on Suomessa hyvin tuore; Monosen ja Sairisen (2011: 125) mukaan siinä ”kaivostoimintaa voidaan tarkastella kansainvälisten ja paikallisten toimijoiden välisenä vuorovaikutuksena, mutta myös kamppailuna paikallisten luonnonvarojen hallinnasta ja käytöstä”.

Tutkimusalan lyhytikäisyyden vuoksi jäsenyydet kestävästä kaivannaisteollisuudesta ja kai-

vannaisluonnonvarojen paikallisesta hallinnasta eivät ole vielä kovin pitkällä, etenkin suhteessa Talvivaaran nostattamaan ympäristökeskusteluun (mm. Jartti ym. 2012; Mononen 2012). Tietämystä on jo esimerkiksi suomalaisten suhtautumisesta uraanin tuotannon riskitekijöihin (Litmanen 2008; Jartti & Litmanen 2011). Vaikka uraani näyttäytyy paikallistasolla selvästi ympäristökysymyksenä, tutkimusten mukaan suomalaiset suhtautuvat uraanikaivostoimintaan melko maltillisesti.

Ruoan tuotannon ja eläinten kohtelun eettisyys

Yksilöllistyvässä yhteiskunnassa kuluttaja-kansalaisten ympäristöhuoli näyttää enemmän ja enemmän ilmenevän omaan arkeen ja kehollisuuteen liittyvissä asioissa, joita omimmillaan ovat ruoka ja terveys (esim. Macnaghten 2003). Yhteiskuntatieteellisessä elintarviketutkimuksessa maaseutu ja ympäristö kohtaavatkin luontevasti. Uutta suomalaista elintarviketutkimusta on julkaistu muun muassa kahdessa kokoelmakirjassa (Mononen & Silvasti 2006; Mononen & Silvasti 2012). Näiden teosten johdantoartikkelit kehystävät tutkimusalan ensisijaisesti elintarvikejärjestelmän ja -ketjun käsitteillä. Myös ruokaturva ja ruokapolitiikka ovat keskeisiä käsitteitä. Vaikka ruokajärjestelmälähtöinen tarkastelutapa ei välttämättä korosta tuotannon etiikkaa ja ympäristökysymyksiä, on selvää, että ympäristöstä tuli 1990-luvun kuluessa keskeinen osa elintarvike- ja ruokatutkimusta. Makro- ja järjestelmätarkasteluissa ympäristötekijät, kuten ilmasto, näyttävät ennen kaikkea tuotannon ehtoina, mikrotasolla taas ”puhtaan” ja eettisen tuotannon markkinatekijöinä.

Ympäristökysymyksen ymmärtäminen tuotannon ehto- ja markkinatekijäksi vie huomion luonnonmukaiseen ja paikalliseen ruoantuotantoon, mikä on usein näkynyt myös MUA:n sivuilla (esim. Mononen 2002; Kakriainen 2005; Puupponen & Taipale 2008; Jokinen ym. 2009). Vaihtoehtoiset ruokajärjestelmät, joita luonnonmukainen tuotanto ja paikallinen ruoka edustavat, ovat kaikkiaan monisäikeisiä ja määrittelykamppailuille alttiita ilmiöitä. Niissä ekologisen ja sosiaalisen kestävyys ilmentyy-

mät sekä toiminnan eettisyys ovat keskeisessä osassa (esim. Sireni 2006; Puupponen 2009).

Eettisyydellä on vahva asema myös kansainvälisesti nopeasti kehittyvässä yhteiskunnallisessa eläintutkimuksessa. Se on ongelmakeskeinen ja monitieteinen tiedonala, jolle on rakentunut tukeva yhteiskuntatieteellinen perusta (esim. Tovey 2003; Kupsala & Tuomivaara 2004; Buller & Morris 2007). Alalla keskitytään ihmisen ja eläimen väliseen suhteeseen ja eläimen paikkaan yhteiskunnassa (Ratamäki 2010). Kuten suomalaisen yhteiskuntatieteellisen kaivostutkimuksen, myös yhteiskuntatieteellisen eläintutkimuksen nousun takana ovat kansainvälisten tutkimusvaikutteiden lisäksi voimistunut yhteiskunnallinen keskustelu ja konkreettiset yhteiskunnalliset muutokset.

Suomalaiseen maaseutututkimukseen eläimet hiipivät 2000-luvun alkuvuosina. Vuonna 2006 Outi Ratamäki ja Nora Schuurman (2006: 45) kirjoittivat, että ”eläimet hakevat paikkaansa maaseudun muuttuneessa arjessa, ja samalla ne luovat uutta kuvaa maaseudusta, uutta maisemaa ja kulttuuria sekä vähitellen myös uusia elämäntapoja”. MUA:sta ilmestyi vuonna 2007 eläinteenanumero, jossa Saara Kupsalan (2007) artikkeli tuotantoeläinten hyvinvoinnista paikansi maaseudun eläimet elinkeinon, kun taas Erland Eklundin ym. (2007) artikkeli hevosalasta liitti eläimet sekä elinkeinon että harrastuksiin. Numeron pääkirjoituksessa Ratamäki ja Schuurman (2007) arvioivat, että Suomessa yhteiskunnallinen eläintutkimus tuntuu painottuvan käytännönläheiseen perustutkimukseen, mikä taas palvelee myös, ja ehkäpä etenkin, maaseutua. Kiinnostavaa on, että uusimmassa yhteiskuntatieteellisessä eläintutkimuksessa tematisoidaan myös eläimen läheisyyttä ja toimijuutta – olivat puheena sitten iholle tulevat sudet tai roskiksia dyykkaavat karhut (Ratamäki & Salmi 2012).

Maaseudulla koti- ja tuotantoeläinten roolit voivat yhdistyä, mikä kiteytyy lehmän kantamisessa taloudellisissa ja kulttuurisissa symboleissa. Taija Kaarlenkaski (2012) tutki väitöskirjassaan nautan paikkaa maaseudulla ja päätteli, että nauta on maalla sekä hyödyn väline että olento, johon voidaan kiintyä. Aineistosta noussut suomalaisen karjanhoidon suuri kertomus korosti karjatalouden pienimuotoisuutta sekä nautojen historiallista ja

yhteiskunnallista merkitystä ravinnontuottajina. Saara Kupsalan ym. (2011) kyselyaineistoon nojaava tutkimus vahvisti, että suomalaiset arvostavat tuotantoeläinten vapaata liikkumista, ulkoilumahdollisuuksia ja lajityypillistä käyttäytymistä. Tutkijat kuitenkin päättelivät, että maaseudun muutos ja etenkin eläintuotannon voimaperäistyminen etäännyttävät eläintuotantoa kansalaisten toivomasta tuotantotavasta. Lehmän ohella hevoseen liittyy vahvoja maaseudun symboleja. Kuten Schuurman (2012; myös esim. Eklund ym. 2007) väitöskirjassaan toteaa, hevonen on Suomessa muuttunut nopeasti työjuhdata ja kulkuvälineestä urheilu- ja harrastustoveriksi.

Koti- ja tuotantoeläinten ohella luonnonvaraiset eläimet ovat viime vuosina saaneet näkyvän paikan yhteiskunnallisessa keskustelussa ja pienellä viiveellä myös maaseutututkimuksessa. Eniten keskustelua ovat nostaneet suurten petoeläinten aiheuttamat konfliktit sekä jossain määrin lailliseen metsästykseseen (esim. hirvenmetsästys, Hiedanpää & Pellikka 2010) ja eläinten laittomaan tappamiseen liittyvät ilmiöt.

Erityisen voimallisesti maaseutuun on vaikuttanut suden paluu. Suden suojelu alkoi 1990-luvun puolivälissä kasvattaa susipopulaatiota, mistä seurasi muun muassa koira- ja lammassahinkoja. Tämä taas synnytti joissakin maaseudun intressipiireissä tyytymättömyyttä virallista petopolitiikkaa kohtaan. Petopolitiikasta on laadittu kiistoja ja eri tahojen kantoja perusteellisesti eritteleviä väitöskirjoja ja tutkimusraportteja (esim. Ratamäki 2009; Bisi 2010; Borgström 2011; Rannikko ym. 2011). Lisäksi tutkijat ovat pyrkinet ymmärtämään kiistojen paikallista dynamiikkaa esimerkiksi Varsinais-Suomessa (esim. Hiedanpää & Pellikka 2012) ja Pohjois-Karjalassa (esim. Rannikko 2012). Tutkimukset osoittavat, että suteen eläimenä liittyy erityisen paljon symboleja; samoin ne kertovat siitä, että susikiistat heijastelevat syvällistä epäluottamusta ja valtakamppailua luonnonvarahallinnassa. Erityisen vaikea ilmiö tutkittavaksi on petojen laitton tappaminen, joka on laajan julkisen keskustelun kohde mutta toimintana kuitenkin valtaosin tuntematonta (Peltola ym. 2013).

Suomalaisen maaseutututkimuksen kansainvälinen näkyvyys?

Maaseudun uusi aika määrittelee itsensä suomalaisen maaseutututkimuksen ja -politiikan areenaksi, mutta lehti on esitellyt kotimaista tutkimusta myös kansainväliselle lukijakunnalle neljällä englanninkielisellä numerolla, jotka on julkaistu vuosina 1996, 1999, 2004 ja 2009. Kolmessa ensimmäisessä numerossa maaseudun ympäristökysymyksiä käsittelevien tekstien näkyvyys oli vaatimatonta. Sen sijaan neljäs numero, joka jaettiin Eurooppalaisen maaseutuosiosociologian konferenssin osallistujille Vaasassa elokuussa 2009, antoi suomalaisesta tutkimuksesta melko ympäristöpitoisen kuvan. Kolme lehden kuudesta tutkimusartikkelista lukeutui varauksetta ympäristö- ja luonnonvaratutkimukseen (Kaljonen 2009; Jokinen ym. 2009; Salmi 2009). Kyseiset artikkelit käsitelivät väljästi ilmaisten maaseudun kestävyyttä, joko ympäristöpolitiikan, ruokapolitiikan tai eläinpolitiikan viitekehyksessä.

Jos haluttaisiin selvittää suomalaiseen maaseutuun kohdistuvan ympäristö- ja luonnonvaratutkimuksen kansainvälistä näkyvyyttä syvällisesti, aineiston pitäisi koostua laajasti useista kymmenistä aikakauskirjoista. Tehtävä ylittää tämän artikkelin tavoitteet, mutta jottei suomalaisten tutkijoiden kansainvälisten kontribuutioiden rooli jäisi kokonaan huomiotta, tein tätä artikkelia varten pienen otoksen myös kansainvälisestä keskustelusta. Kävin MUA:an soveltamillani kriteereillä systemaattisesti läpi aikakauskirjat *Sociologia Ruralis* ja *Journal of Rural Studies* vuosilta 1993–2013. Molemmat ovat perinteisiä, suhteellisen laaja-alaisia ja kiistatta yhteiskuntatieteellisen maaseutututkimuksen johtavia aikakauskirjoja.

Kahden kansainvälisen aikakauskirjan katsaus asettamillani kriteereillä – siis maaseudun ja ympäristön kohtaaminen – antoi tulokseksi yhteensä yhdeksän artikkelia 42 vuosikerrasta. Näistä neljä on ilmestynyt *Sociologia Ruralis* -lehdessä (Selby & Petäjäst 1994; Jokinen 1995; Rannikko 1999; Andersson & Lehtola 2011) ja viisi *Journal of Rural Studies* -lehdessä (Yliskylä-Peuralahti 2003; Kaljonen 2006; Paloniemi & Varho 2009; Huttunen

2009b; Huttunen 2012). Näihin sisältyy metsä-, maatalous-, energia- ja luonnonsuojelututkimusta kuten myös yhteiskuntatieteellistä eläintutkimusta. Lukumääräisesti vähäiset havainnot antavat vihiä oikeastaan vain siitä, että alan kansainvälinen näkyvyys ei ole kovin vahva, mutta asia jää odottamaan perusteellista katsausta.

Lopuksi

Artikkelissa on tarkasteltu luonnon ja ympäristön paikkaa suomalaisessa maaseudun tutkimuksessa. Tarkasteluhorisonttina ovat Maaseudun uusi aika -lehden ilmestymisajan mukaisesti olleet vuodet 1993–2013. Suomalaisten maaseutututkijoiden katsaukset maaseutututkimukseen eivät anna alalle kanonisoitua sisältöä, minkä seurauksena tehtävänasettelu on ollut laaja, ja tulokset ovat osin sidoksissa taustalla olevaan ymmärrykseeni maaseutututkimuksen alasta. Yksinkertaisimmalla tasolla katsaus antaa selväpiirteisen tuloksen: Suomessa on tehty paljon mielenkiintoista tutkimusta, jossa maaseutu ja ympäristö kohtaavat. Tarkastellun ajanjakson selvä trendi on tutkimuksen laajentuminen, ja kuten Maarit Sireni (2008) on todennut, maaseutu voidaan nähdä monien luontoaiheiden yhteisenä nimittäjänä.

Kahdessa vuosikymmenessä maaseutuympäristöjen tutkimus on laajentumisen ohella selvästi erikoistunut. Jakson alkupuolella enimmäkseen maa- ja metsätalouteen liittyneen tutkimuksen ohella on tullut uusia ongelmakeskeisiä tiedonaloja, jotka tutkivat maaseutua, mutta ammentavat teoreettiset ja käsitteelliset lähtökohtansa myös muualta kuin maaseutututkimuksen perinteestä. Näitä ovat tyyppillisesti yhteiskuntatieteellinen kaivostutkimus ja eläintutkimus. Niiden yhteiskunnallinen merkitys perustuu etenkin siihen, että tutkimus tuottaa yhteiskuntatieteellistä tietoa ajankohtaisiin haasteisiin ja ongelmatilanteisiin. Esimerkiksi yhteiskuntatieteellisen eläintutkimuksen tiedontarpeet voivat liittyä eläinpoliittisiin ja maaseutupoliittisiin ongelmatilanteisiin, eläinsuojelulainsäädäntöön, suurpetopoliittikkaan ja eläinten hyvinvointikysymyksiin.

Tutkimuskatsaus on tuonut esiin myös ympäristö- ja luonnonvarahallinnan poliittisuuden ja

konfliktisuuden. Luonnonvara on poliittinen argumentti, ja maaseudun ympäristöhallinnalla on monimutkaiset ja kiistoille alttiit normatiiviset perusteet, jotka muun muassa liittyvät taloudelliseen toimeentuloon, oikeudenmukaisuuteen ja luonnon arvoon. Biotalous viittaa taloudelliseen strategiaan, jolla pyritään parantamaan biomassojen jalostusta, korvaamaan uusiutumattomia luonnonvaroja uusiutuvilla luonnonvaroilla, käyttämään luonnonvaroja kestävästi ja sulkemaan materiaalien kiertoja (esim. Kuisma 2011; Karjalainen & Hallanaro 2013). Kun biotalouspuhunnassa biomassoilla tarkoitetaan ennen muuta metsiä, soita ja peltoja, on selvää, että maaseutu on biotalouden pääareena. Selvää on myös, että esimerkiksi turvetuotannon kohdalla paikalliset ristiriidat jatkuvat. Toisaalta ympäristö- ja luonnonvarapolitiikan tutkimusalueella tehdään uudenlaisia yrityksiä vastata kampuiluiden haasteisiin. Tällä hetkellä etenkin ekosysteempipalvelut (esim. Hiedanpää ym. 2010) näyttäytyvät luonnonvarojen kestävästä käytöstä ja luonnonsuojelun tutkimushaasteena sekä käytön ja suojelun vastakkainasettelun vähentäjänä.

LÄHTEET

- Andersson, Kjell & Minna Lehtola 2011. Regulating the new equine industry in Finland. Wicked problems, governance models and gendered power structures. *Sociologia Ruralis* 51(4): 387–403.
- Bisi, Jukka 2010. Suomalaisen susikonfliktin anatomia. *Acta Universitatis Ouluensis A, Scientiae rerum naturalium* 552. Oulun yliopisto, Oulu.
- Björn, Ismo 2003. Ympäristöpolitiikka metsässä? Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja n:o 141. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Borgström, Suvi 2011. Iso paha susi vai hyödyllinen hukka? Ekologis-juridinen näkökulma suden suojelun yhteiskunnalliseen hyväksyttävyyteen. *Dissertations in Social Sciences and Business Studies* 20. Itä-Suomen yliopisto, Joensuu.
- Buller, Henry & Carol Morris 2007. *Animals and society*. Teoksessa: Pretty, Jules & Ted Benton, Ted (toim.). *Handbook on Environment and Society*. Sage, London. 471–485.
- Buttel, Frederick H. 2002. Environmental sociology and the sociology of natural resources: institutional histories and intellectual legacies. *Society & Natural Resources* 15(3): 205–211.
- Eisto, Ilkka 2009. Kylläpä kestää: paikallisesti kestävä kehityksen ja ympäristölähtöisen kehittämistoiminnan suhde harvaanasu-
tulla maaseudulla. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Eklund, Erland, Nora Brandt, Kjell Andersson, Kirsi Rajala & Minna Lehtola 2007. Uudet hevoselinkeinot – haaste tutkimukselle ja yhteiskuntasuunnittelulle. *Maaseudun uusi aika* 15(2): 35–42.
- Granberg, Leo 2010. Maaseutututkimuksen muodonmuutos. *Maaseudun uusi aika* 18(1): 50–55.
- Haila, Yrjö 2001. Johdanto: mikä ympäristö? Teoksessa: Haila, Yrjö & Pekka Jokinen (toim.). *Ympäristöpolitiikka – mikä ympäristö, kenen politiikka*. Vastapaino, Tampere. 9–20.
- Hermans, Frans, Ina Horlings, PJ Beers & Hans Mommaas 2010. The contested redefinition of the sustainable countryside: revisiting Frouws' rurality discourses. *Sociologia Ruralis*, 50(1): 46–63.
- Hiedanpää, Juha & Jani Pellikka 2010. Käytännöllinen kekseliäisyys: Tilanneanalyysi hirvenmetsästyksestä kansallispuistossa ja sen lähialueilla. *Maaseudun uusi aika* 18(3): 5–20.
- Hiedanpää, Juha & Jani Pellikka 2012. Virheen politiikka: susiasioiden hallinta Varsinais-Suomessa. *Alue ja ympäristö* 42(2): 58–69.
- Hiedanpää, Juha, Leila Suvantola & Arto Naskali (toim.) 2010. *Hyödyllinen luonto. Ekosysteempipalvelut hyvinvointimme perustana*. Vastapaino, Tampere.
- Hildén, Mikael, Pekka Jokinen & Jyrki Aakkula 2012. The sustainability of agriculture in a Northern industrialized country – from controlling nature to rural development. *Sustainability* 4: 3387–3403.
- Huttunen, Suvi 2009a. Sosiaalinen kestävyys suomalaisten maatilojen bioenergian tuotannossa. *Maaseudun uusi aika* 17(3): 20–33.
- Huttunen, Suvi 2009b. Ecological modernisation and discourses on rural non-wood bioenergy production in Finland from 1980 to 2005. *Journal of Rural Studies* 25(2): 239–247.
- Huttunen, Suvi 2012. Wood energy production, sustainable farming livelihood and multifunctionality in Finland. *Journal of Rural Studies* 28(4): 549–558.
- Huttunen, Suvi 2013. Sustainability and Meanings of Farm-based Bioenergy Production in Rural Finland. *Jyväskylän Studies in Education, Psychology and Social Research* 458. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Iisakkala, Jari 1993. Takaisin luontoon! Pohdiskelua omavaraisuudesta. Teoksessa: Rannikko, Pertti (toim.). *Maaseudun uusi aika. Maaseutututkimuksen vuosikirja* 1993. Joensuun yliopisto, Joensuu. 137–142.
- Jartti, Tuija & Tapio Litmanen 2011. Uraanin hyväksyttävyyttä – suomalaisten asennoituminen uraaniin, uraanin etsintään ja uraanin louhintaan. *Terra* 123(3): 147–154.
- Jartti, Tuija, Rauno Sairinen & Tapio Litmanen 2012. Kaivosteollisuus kansalaisten arvioinnissa: millaisen kaivosalan maakuntien asukkaat haluavat? *Maaseudun uusi aika* 20(2): 48–58.

- Jokinen, Ari 2004. Luonnonvarojen käytön ja dynamiikan hallinta yksityisillä. *Acta Universitatis Tampereensis* 1045. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Jokinen, Pekka 1995. The development of agricultural pollution control in Finland. *Sociologia Ruralis* 35(2): 206–227.
- Jokinen, Pekka 2005. Sosiaalinen kestävyys ja ympäristöpolitiikka maaseudun kehityksessä. *Maaseudun uusi aika* 13(2): 46–52.
- Jokinen, Pekka, Marja Järvelä & Antti Puupponen 2009. Local food systems and rural sustainability initiatives by small scale rural entrepreneurs in Finland. *Maaseudun uusi aika* 17(2): 5–20.
- Jokinen, Pekka & Rauno Sairinen 2013. Ympäristö- ja luonnonvarakonfliktien syrjässä kiinni. Sosiologisia analyyseja ja paikallisia ratkaisuja. Teoksessa: Björn, Ismo, Pekka Jokinen, Juha Kottilainen, Nora Schuurman & Maarit Sireni (toim.). *Korpisosiologi(a)*. University Press of Eastern Finland, Joensuu. 197–206.
- Kaarlenkaski, Taina 2012. Kertomuksia lehmästä. Tutkimus ihmisen ja kotieläimen kulttuurisen suhteen rakentumisesta. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, Joensuu.
- Kakriäinen, Salla 2005. Ruumiin ravintoa vai sielun tasapainoa? Maaseudun merkitykset kaupunkilaisille luomukuluttajille. *Maaseudun uusi aika* 13(1): 47–54.
- Kaljonen, Minna 2000. Maatalouden ympäristöohjelman tehokkuudesta ja tuottajien sitoutumisesta. *Maaseudun uusi aika* 8(1): 23–32.
- Kaljonen, Minna 2003. Ympäristöpolitiikkaa pellon laidalla. Tapaustutkimus suojavyöhykesuunnittelun käytännöistä. *Alue & Ympäristö* 23(2): 33–44.
- Kaljonen, Minna 2006. Co-construction of agency and environmental management. The case of agri-environmental policy implementation at the Finnish farms. *Journal of Rural Studies* 22(2): 205–216.
- Kaljonen, Minna 2009. A matter of scale – Study on the politics of agri-environmental policy implementation. *Maaseudun uusi aika* 17(2): 33–46.
- Kaljonen, Minna 2011. Caught between Standardisation and Complexity. Study on the Institutional Ambiguities of Agri-environmental Policy Implementation in Finland. *Acta Universitatis Tampereensis* 1594. Tampere University Press, Tampere.
- Karjalainen, Leena & Eeva-Liisa Hallanaro 2013. Suomen biomassavarat ja biotalouden tavoite. Teoksessa: Hildén, Mikael, Eeva-Liisa Hallanaro, Leena Karjalainen & Marja Järvelä (toim.). *Uusi luonnonvaratalous*. Gaudeamus, Helsinki. 22–35.
- Konttinen, Esa 1997. Paikallinen ympäristöliike mahdollisuutena ja muutosvoimana – Päijänne-kamppailu 1982–85. *Alue ja Ympäristö* 26(1): 39–54.
- Kuisma, Juha 2011. Kohti biotaloutta: Biotalous konseptina ja Suo-
men mahdollisuutena. TEM-julkaisu 6/2011. Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsinki.
- Kumpulainen, Mikko 1994. Maatalouden ekostrategiat. *Maaseudun uusi aika* 2(2): 12–22.
- Kumpulainen, Mikko 1999. Maan ja talouden välissä. Viisi kertomusta suomalaisen maatalan luontosuhteen muutoksesta. Joensuu yliopisto, Joensuu.
- Kupsala, Saara 2007. Eläinten hyvinvointia ja teurastusta koskevat dilemmat: maatalouseläinten ambivalentti asema yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen kohteena. *Maaseudun uusi aika* 14(2): 19–34.
- Kupsala, Saara, Pekka Jokinen, Markus Vinnari & Pasi Pohjolainen 2011. Suomalaisen näkemykset tuotantoeläinten hyvinvoinnista. *Maaseudun uusi aika* 19(3): 20–35.
- Kupsala, Saara & Salla Tuomivaara 2004. Sosiologinen eläintutkimus – eläinten yhteiskunnallinen merkitys sosiologian tutkimuskohteena. *Sociologia* 41(4): 310–321.
- Kyllönen, Simo & Kaisa Raitio 2004. Ympäristöristiriidat ja niiden hallinta: puuntuotannon ja poronhoidon välinen konflikti Inarissa. *Alue ja ympäristö* 33(2): 3–20.
- Lehtinen, Ari & Pertti Rannikko (toim.) 1994. *Pasilasta Vuotokselle: Ympäristökampailujen uusi aalto*. Gaudeamus, Helsinki.
- Litmanen, Tapio 2008. Uraanikaivoksien vastustaminen. Teoksessa: Kopomaa, Timo, Lasse Pelttonen & Tapio Litmanen (toim.). *Ei meidän pihallemme!* Gaudeamus, Helsinki. 123–152.
- Lowe, Philip, Judy Clark, Susanne Seymour & Neil Ward 1997. *Moralizing the Environment*. UCL Press, London.
- Macnaghten, Phil 2003. Embodying the environment in everyday life practices. *The Sociological Review* 51(1): 63–84.
- Marsden, Terry 2003. *The Condition of Rural Sustainability*. Van Gorcum, Wageningen.
- Massa, Ilmo 2009. Yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen paradigmat ja keskeisimmät suuntaukset. Teoksessa: Massa, Ilmo (toim.). *Vihreä teoria*. Gaudeamus, Helsinki. 9–44.
- Mononen, Tuija 2002. Minne menet luomu? Katsaus luomun yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. *Maaseudun uusi aika* 10(3): 57–68.
- Mononen, Tuija 2012. Kaivostoiminnan luonnonvara- ja ympäristökysymyksiä maaseudulla. Esimerkinä Pampalon kultakaivos. *Maaseudun uusi aika* 20(2): 21–36.
- Mononen, Tuija & Rauno Sairinen 2011. Kaivostoiminta ja paikallisen hallinnan haaste. *Terra* 123(3): 125–126.
- Mononen, Tuija & Tiina Silvasti (toim.) 2006. *Ruokakysymys. Näkökulmia yhteiskuntatieteelliseen elintarviketutkimukseen*. Gaudeamus, Helsinki.
- Mononen, Tuija & Tiina Silvasti (toim.) 2012. Hyvä ja paha ruoka: ruoan tuotannon ja kuluttamisen vaikutukset. Gaudeamus,

- Helsinki.
- Mustakangas, Ella 2000. Onko maaseutumaisema liian suuri haaste maatalouspolitiikalle? *Maaseudun uusi aika* 8(2): 27–33.
- Mäkinen, Timo, Pekka Salmi, Juhani Salmi & Juhani Kettunen 2008. Institutional sustainability of aquaculture and fishing – A case of the Archipelago Sea Region, Finland. *American Fisheries Society Symposium* 49: 81–94.
- Nie, Martin 2003. Drivers of natural resource-based political conflict. *Policy Sciences* 36(3–4): 307–341.
- Nieminen, Matti & Kimmo Saaristo 1998. Suomalaisen luonnon lait. *Alue ja ympäristö* 27(2): 72–89.
- Oksanen, Annukka 2003. Paikallisuuden ja kansainvälisyyden kohtaaminen luonnonsuojelussa. Tapaustutkimuksena *Natura* 2000 -ympäristökonflikti Lounais-Suomessa. Turun yliopiston julkaisuja Sarja C, Scripta lingua Fennica edita osa 192. Turun yliopisto, Turku.
- Paavola, Jouni 2007. Institutions and environmental governance: A reconceptualization. *Ecological Economics* 63(1): 93–103.
- Paloniemi Riikka & Vilja Varho 2009. Changing ecological and cultural states and preferences of nature conservation policy: The case of nature values trade in South-Western Finland. *Journal of Rural Studies* 25(1): 87–97.
- Palviainen, Simo 2004. Uusi sopimuksellisuus ympäristöpolitiikan välineenä. Toimintatutkimus ympäristöhallinnon ja maaseudun kohtaamisesta. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Palviainen, Simo & Ilkka Eisto 2000. Maatalouden ja maaseudun ympäristöpoliittiset uudistukset. Sopimusjärjestelmiä koskevia pohdintoja. *Maaseudun uusi aika* 8(3): 38–49.
- Peltola, Taru 2006. Harju poliittisena toimijana: toimijaverkot lämpölaitoksen sijoituspaikkakiistassa Kangasalla. *Terra* 118(2): 67–80.
- Peltola, Taru, Outi Ratamäki & Jani Pellikka 2013. Salametsästys ja oikeuttamisen yhteisölliset strategiat. Teoksessa: Björn, Ismo, Pekka Jokinen, Juha Kotilainen, Nora Schuurman & Maarit Sireni (toim.). *Korpososiologi(aa)*. University Press of Eastern Finland, Joensuu. 208–223.
- Peuhkuri, Timo 2004. Tiedon roolit ympäristökiistassa. Saaristomeren rehevöityminen ja kalankasvatus julkisen keskustelun ja päätöksenteon kohteena. Turun yliopisto, Turku.
- Potter, Clive & Mark Tilzey 2005. Agricultural policy discourses in the European post-Fordist transition: neoliberalism, neomercantilism and multifunctionality. *Progress in Human Geography* 29(5): 581–600.
- Puhakka, Valto 2007. Yhteiskuntatieteellistä ympäristötutkimusta Suomessa vuosilta 1997–2006. Saatavissa: <http://www.pdfio.com/k-2996280.html>. [Viitattu 27.8.2013].
- Puupponen, Antti 2009. Maaseutuyrittäjyys, verkostot ja paikallisuus. Tapaustutkimus pienimuotoisen elintarviketuotannon kestävyvyydestä Keski-Suomessa. Jyväskylä, Jyväskylän yliopisto.
- Puupponen, Antti & Sakari Taipale 2008. Lähiruokatuotannon verkostot: Sosiaalisten siteiden ja etäisyyksien tarkastelua Keski-Suomessa. *Maaseudun uusi aika* 17(1): 21–34.
- Rannikko, Pertti 1999. Combining social and ecological sustainability in the Nordic forest periphery. *Sociologia Ruralis* 39(3): 394–410.
- Rannikko, Pertti 2008. Postproduktivismi metsässä. Teoksessa: Pentti Luoma, Kalle Reinikainen & Timo P. Karjalainen (toim.). *Ympäristösosiologian virrat ja verkostot*. Thule-instituutti, Oulu. 83–95.
- Rannikko, Pertti 2012. Susien suojelun tragedia: autoetnografinen tutkimus salametsästyksen paikallisesta hyväksyttävyydestä. *Alue ja ympäristö* 41(2): 70–80.
- Rannikko, Pertti, Juha Hiedanpää, Jani Pellikka, Outi Ratamäki, Sauli Härkönen & Pekka Salmi 2011. Kohtaamisia metsässä. Eläinkiistoista yhteistoimintaan. *Metsäkustannus*, Helsinki.
- Rannikko, Pertti & Tapio Määttä 2010. Johdanto: luonnonvarakysymysten ajankohtaistuminen. Teoksessa: Rannikko, Pertti & Tapio Määttä (toim.). *Luonnonvarojen hallinnan legitimitteetti*. Vastapaino, Tampere. 7–15.
- Rannikko, Pertti & Nora Schuurman (toim.) 1997. Elämisen taika taigalla. Ihminen ja luonto Pohjois-Karjalan biosfäärialueella. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Ratamäki, Outi 2009. Yhteiskunnallinen kestävyys ja hallinta suomalaisessa susipolitiikassa. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja nro 94. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Ratamäki, Outi 2010. Katsaus yhteiskunnallisen ja kulttuurisen eläintutkimuksen tieteenalaan. Teoksessa: Määttä, Tapio (toim.). *Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja 2010*. Itä-Suomen yliopisto, Joensuu. 431–445.
- Ratamäki, Outi & Pekka Salmi 2012. Eläimet lähellämme. *Alue ja ympäristö* 41(2): 1–2.
- Ratamäki, Outi & Nora Schuurman 2006. Susia ja hevosia – Maaseudun eläimet muutoksessa. *Maaseudun uusi aika* 14(2): 35–46.
- Ratamäki, Outi & Nora Schuurman 2007. Eläinten uusi asema tarjoaa haasteita ja mahdollisuuksia. *Maaseudun uusi aika* 15(2): 3–4.
- Roiha, Ulla 1999. Kannattaako eläinten hyvinvointiin kiinnittää huomiota? *Maaseudun uusi aika* 7(3): 33–38.
- Rosenqvist, Olli 2000. Hegemoninen kamppailu maaseudusta. *Maaseudun uusi aika* 8(3): 8–21.
- Saari, Jarkko 2002. Erämaan muuttuvat merkitykset: pohjoisen luonnon traditionaalinen käyttö, moderni suojelu ja turistinen tulevaisuus. *Alue ja ympäristö* 31(2): 25–36.
- Sairinen, Rauno & Tuija Mononen 2010. Yhdyskuntarakenteen

- eheyttäminen maaseudulla. Teoksessa: Hirvonen, Timo & Kaisa Schmidt-Thome (toim.). ESPONin ytimessä ja ympärillä. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja B100. Aalto yliopisto / Teknillinen korkeakoulu, Helsinki. 93–110.
- Salmi, Pekka 2009. Rural resource use and environmentalisation: governance challenges in Finnish coastal fisheries. *Maaseudun uusi aika* 17(2): 47–59.
- Schuurman, Nora 2012. "Hevoset hevosina". Eläimen ja sen hyvinvoinnin tulkinta. *Dissertations in Social Sciences and Business Studies* No 37. Itä-Suomen yliopisto, Joensuu.
- Selby, Ashley & Leena Petäjästä 1994: Attitudinal aspects of the resistance to field afforestation in Finland. *Sociologia Ruralis* 35(1): 67–92.
- Siiskonen, Pirjo 2002. Suomalainen maaseutututkimus 1980–2000. *Maaseudun uusi aika* 10(2): 79–88.
- Silvasti, Tiina 2001. Talonpojan elämä. Tutkimus elämäntapaa jäsentävistä kulttuurisista malleista. SKS, Helsinki.
- Sireni, Maarit 2006. Paikallinen ruoka: marginaalinen ilmiö vai tulevaisuuden trendi? *Alue ja ympäristö* 35(1): 50–57.
- Sireni, Maarit 2008. Maaseutututkimuksen päävirta ja sivu-uomat. *Maaseudun uusi aika* 16(2): 3–4.
- Sireni, Maarit 2011. Maaseudun harvuus ja väljyys. Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmän julkaisuja 6/2011. Juvenes Print, Tampere.
- Soini, Katriina, Katja Ilmarinen, Anja Yli-Viikari & Anna Kirveennummi 2011. Green care sosiaalisena innovaationa suomalaisessa palvelujärjestelmässä. *Yhteiskuntapolitiikka* 76(3): 320–331.
- Sorsa, Riikka 2003. Luonnonsuojelualueiden merkitys muuttunut maaseudulla: luontomatkailesta alueellisen kehittämisen väline. *Maaseudun uusi aika* 11(3): 44–51.
- Suopajärvi, Leena & Jarno Valkonen (toim.) 2003. Pohjoinen luontosuhde – elämäntapa ja luonnon politisoituminen. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Susiluoma, Heikki 2001. Maaseudun kehittäminen osallistuvan toimintatutkimuksen näkökulmasta. *Ekologinen visio 2011*. Chydenius-Instituutin tutkimuksia 4/2001. Chydenius-Instituutti, Kokkola.
- Susiluoma, Heikki & Ilkka Luoto 1993. Vapautuksen ekologian tiellä – miksi tarvitaan ympäristöeettistä maaseutututkimusta, -politiikkaa ja -käytäntöä? Teoksessa: Rannikko, Pertti (toim.). *Maaseudun uusi aika*. Maaseutututkimuksen vuosikirja 1993. Joensuun yliopisto, Joensuu. 143–148.
- Tervo, Katja 2009. Maaseutu alueellisissa maaseutu- ja ympäristöohjelmissa – kohtaavatko tavoitteet ja keinot toisensa? *Maaseudun uusi aika* 17(3): 34–46.
- Tovey, Hilary 2003. Theorising nature and society in sociology: the invisibility of animals. *Sociologia Ruralis* 43(3): 196–215.
- Valve, Helena 2003. Social Learning Potentials Provided by EU Rural Development Programmes – A Comparative Study on Three Institutionalisation Processes. *Acta Universitatis Tampereensis* 918. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Vetennieminen, Juha 2000. Maanviljelijöiden ympäristösuhde EU-jäsenyyden murroksessa. *Maaseudun uusi aika* 8(2): 20–26.
- Viinikainen, Tytti (toim.) 1997. Yhteiskuntatieteellinen ympäristötutkimus Suomessa. Suomen ympäristö 99. Suomen ympäristötökeskus, Helsinki.
- Yliskylä-Peuralahti, Johanna 2003. Biodiversity – a new spatial challenge for Finnish agri-environmental policies? *Journal of Rural Studies* 19(2): 215–231.

KARI MIKKO VESALA JA MIIRA NISKA
Helsingin yliopisto, sosiaalitieteiden laitos

Sosiaalipsykologia ja maaseutututkimus: identiteettejä, toimijuutta, yrittäjyyttä

TIIVISTELMÄ

Artikkelissa esitellään sosiaalipsykologian panosta monitieteiseen maaseutututkimukseen Suomessa. Maanviljelijöitä, yrittäjyyttä ja yrittäjätoiminnan edistämistä käsittelevistä, useanlaisia tarkempia teemoja ja kysymyksiä sisältävistä empiirisistä tutkimuksista kootaan maaseudun elinkeinoelämää ja sen muutoksia valottava sosiaalipsykologinen näkökulma yrittäjyyteen. Näkökulman keskiössä on yrittäjyyden ja yrittäjyyspuheen erittely yksilöiden toimijuuden muotojen, reunaehtojen ja rakentumisen kannalta eri asiayhteyksissä. Yrittäjyyden sosiaalipsykologia on kehittynyt varteenotettavaksi tutkimusalueeksi suomalaisessa maaseutututkimuksessa ja samalla vahvistanut maaseutuun liittyvien kysymysten asemaa sosiaalipsykologien kiinnostuksen kohteena.

Asiasanat: sosiaalipsykologia, toimijuus, yrittäjyys, maaseutututkimus

Sosiaalipsykologia on tieteenalana moniaineksinen niin metodologisten lähestymisten kuin teoriaperinteiden osalta (Farr 1996; Burr 2003). Usein käytetty jako psykologiseen ja sosiaaliseen sosiaalipsykologiaan kertoo sekä erilaisista painotuksista tieteenalan sisällä että yhtymäkohdista muihin tieteenaloihin. Sosiaalipsykologiaa luonnehtivia avainteemoja ovat muun muassa sosiaalinen vaikuttaminen, so-

siaalinen kognitio tai sosiaalinen vuorovaikutus. Sosiaalipsykologisina tunnettuja teorioita ovat esimerkiksi sosiaalisen identiteetin ja sosiaalisten representaatioiden teoriat (ks. esim Augoustinos & Walker 1995). Rajanvedot ovat kuitenkin monitulkintaisia. Esimerkiksi symbolinen interaktionismi edustaa joidenkin mielestä sosiaalipsykologiaa, toisten taas (mikro)sosiologiaa. Termejä diskursiivinen psykologia ja diskursiivinen sosiaalipsykologia käytetään usein toistensa synonyymeinä, ja niin edelleen.

Tässä artikkelissa emme yritä määritellä mikä kaikki on tai ei ole sosiaalipsykologista, emmekä myöskään yritä kartoittaa sellaista eri tieteenaloilla tehtyä tutkimusta, jota voisi tulkita sosiaalipsykologiaa hyödyntäväksi. Tavoitteemme on esitellä sosiaalipsykologian panosta monitieteiseen maaseutututkimukseen sen kautta, mitä suomalaisessa sosiaalipsykologiassa on tehty. Ymmärrämme sosiaalipsykologian – akateemiseen instituutioon nojaten – toimintana, jota harjoittavat sosiaalipsykologian tutkijoiksi identifioituvat toimijat. Emme silti oleta tätäkään lähtökohtaa yksiselitteiseksi; sosiaalipsykologinen tutkimus ei ole sosiaalipsykologien yksinoikeus eivätkä he harjoita sitä eristyksissä muiden tieteenalojen tutkimuksesta.

Suomessa¹ sosiaalipsykologisen maaseutututkimuksen klassikko on Eskolan vuonna 1963 julkaissut tutkimus Maalaiset ja kaupunkilaiset. Siinä Eskola tarkasteli maalla ja kaupungissa asuvien vä-

¹ Maaseutututkimusta hallitseviin tieteenaloihin – kuten sosiologia ja aluetieteet – verrattuna sosiaalipsykologia ei ole toistaiseksi ollut kovin näkyvää kansainvälisessä maaseutututkimuksessa (ks. esim. Cloke ym. 2006).

estöjen arvomaailmojen eroja ja asenteita toisiaan kohtaan sotien jälkeisen teollistumisen ja maaltamuuton synnyttämässä tilanteessa. Viime vuosina maaseutu on ollut yhä useammin esillä sosiaalipsykologisissa tutkimuksissa. Eskolan aloittamaa tematiikkaa jatkavat muun muassa Rantamäki-Lahtinen ym. (2013), jotka tarkastelevat maalais- ja kaupunkilaisidentiteettien yhteyttä asuinpaikkaan ja maaseutumielikuviin vuoden 2012 valtakunnallisen maaseutubarometrin aineistossa. Maaseutua sosiaalipsykologisen tutkimuksen kohteeksi on myös nostanut Helkaman johdolla toteutettu monivaiheinen tutkimussarja, jossa on kerätty aineistoa eteläisessä Suomessa sijaitsevan Pyhtään kunnan asukkaiden arvoista, moraalikäsitteistä, identiteeteistä ja niiden muutoksista vuosina 1975, 1982, 1993 ja 2007 (ks. Helkama & Olakivi 2012). Pesonen ja Vesala (2007) taas tarkastelivat paikallisten, maaseudun kehittämishankkeissa tavallisesti mukana olevien toimijoiden (kunnat, toimintaryhmät, yritykset ja yhdistykset) sekä seurakunnan edustajien (papit, seurakuntien muut työntekijät ja luottamusmiehet) asennoitumista siihen, että seurakunnat osallistuvat maaseudun kehittämiseen. Aiemmin mainituista poiketen tässä ei nojattu määrälliseen kyselymetodiikkaan vaan käytettiin laadullista lähestymistä, joka hyödynsi retorista sosiaalipsykologiaa ja kehysanalyysia. Sosiaalipsykologit ovat olleet mukana myös tuotantoeläinten hyvinvointia (Kauppinen ym. 2010), vaihtoehtoisia ruokajärjestelmiä (Nousiainen ym. 2009), talonpoikaista identiteettiä (Laitalainen & Silvasti 2007) sekä metsänomistamista ja metsäpolitiikkaa (Valkeapää & Vehkalahti 2012) koskevilla tutkimuksilla. Jenni Töylin (2006) vuoden 2006 maaseutugraduksi valittu työ Paluumuuttajan tarina on hyvä esimerkki maaseutukiinnostuksesta sosiaalipsykologian opinnäytteissä.

Varsin monet sosiaalipsykologiset tutkimukset ovat viime vuosina liittyneet maaseutututkimukseen tarkastelemalla yrittäjyyttä yhtäältä maatilatalouden muutosten ja toisaalta maaseudun pk-yrityssektorin kehittämissäpolitiikan yhteydessä. Näistä tarkemmilta teemoiltaan, kysymyksenasettelultaan ja lähestymistavoiltaan vaihtelevista empiirisistä tutkimuksista voidaan hahmottaa laajempi sosiaalipsykologinen näkökulma, joka osaltaan valottaa maaseudun elinkeinoelämää ja sen muutoksia. Täs-

sä artikkelissa pyrimme esittämään jäsennellyn kokonaiskuvan näistä tutkimuksista. Maaseutututkimuksen ohella ne liittyvät sosiaali- ja yhteiskuntatieteelliseen keskusteluun yrittäjyydestä toimijuutena. Aloitamme tällä keskustelulla, ja siirrymme sitten tarkastelemaan yrittäjyyden sosiaalipsykologiaa maaseutukontekstissa.

Yrittäjyyden sosiaalipsykologia toimijuuden tutkimuksena

Yrittäjyys ei rajaudu liiketaloudellisesta näkökulmasta ymmärrettyyn yritystoimintaan, vaan viittaa myös tietynlaiseen, yrittäjämäiseksi luonnehdittuun toimijuuteen. Yrittäjyys on viime vuosikymmeninä saavuttanut vankan aseman kulttuurisena puhetapana, jota käytetään monissa muissakin yhteyksissä kuin yritystoiminnan harjoittamisessa (esim. Jones & Spicer 2010). Yrittäjyyttä on kutsuttu länsimaisen toimijuuden perusmalliksi (Licht & Siegel 2006). Muun muassa palkkatyötä tai maaseudun kehittämistoimintaa on sanottu voitavan toteuttaa yrittäjämäisesti (Bryant 1989; Laukanen & Niittykangas 2003). Silti yrittäjämäisen toimijuuden ajatus kietoutuu nimenomaan yritystoimintaan, missä sillä on juurensa, ja mihin sitä tavallisimmin myös sovelletaan. Yrityksiä ja yritystoimintaa harjoittavia toimijoita voidaan esimerkiksi arvioida enemmän tai vähemmän yrittäjämäisiksi. Esimerkiksi nykyisessä yrittäjyyspolitiikassa on paljon kysymys yrittäjämäiseksi kutsutun toimijuuden edistämisestä.

Sosiaalitieteissä toimijuus (agency) tavallisesti nähdään kyknä toimia, ohjailla omaa elämää ja saada asioita tehdyksi, erotuksena sille, että asiat määräytyisivät ympäristövoimista ja sosiaalista rakenteista käsin (esim. Campbell 2009). Niin kulttuurisissa mielikuvissa kuin tutkimuskirjallisuudessa yrittäjyys on tehokkaan ja aikaansaavan toimijuuden symboli: yrittäjä panee asiat tapahtumaan (ks. Sarasvathy 2004; myös Bandura 2006). Siitä, mitä tämä tarkemmin ottaen tarkoittaa, esiintyy erilaisia näkemyksiä. Esimerkiksi taloustieteellinen yrittäjyystutkimus näkee yrittäjyyden riskejä ottavana, kasvuhakuisena ja innovatiivisena yritystoimintana; liiketoimintamahdollisuuksien tunnistamisena ja toteuttami-

sena, missä yrittäjä ottaa aloitteen ja etsii käsiinsä tarvittavat resurssit (Schumpeter 1934; Carland ym. 1984; Shane 2003). Toisaalta Weberin (1980) sosiologisessa katsannossa yrittäjyyden erityispiirre on sosiaalisia rakenteita uhmaava toimijuus. Innovatiivinen yrittäjä poikkeaa ympäröivässä yhteisössä totutuista toimintatavoista ja normeista (Campbell 2009), taistelee valtavirtaa vastaan (Licht & Siegel 2006). Näin ajatellen yrittäjä on muutosagentti, paitsi taloudellisen myös sosiaalisen järjestelmän kannalta. Samalla yrittäjä määrittyy itsenäiseksi toimijaksi, joka pystyy vastustamaan sosiaalista painetta.

Edellä mainitun tutkimuskirjallisuuden valossa yrittäjyys on erityistä, yritystoimintana useilla tavoilla ilmenevää toimijuutta. Olennaista on huomata, että yrittäjämäisyys ei ole yksiselitteinen käsite, vaan sitä voidaan tulkita ja käyttää erilaisilla painotuksilla esimerkiksi sen mukaan kuka puhuu ja korostetaanko riskinottoa, innovatiivisuutta, kasvupyrimystä, itsenäisyyttä, tai yksinkertaisesti yrityksen perustamista ja taloudellisesti kannattavan yritystoiminnan harjoittamista. Yrittäjyyspuhe yleisestikin ottaen on moniselitteistä.

Sosiaali- ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen näkökulmasta yrittäjyyspuheen moniselitteisyys, ja tähän liittyvä kiistanalaisuus, on merkille pantavaa. Voidaan kysyä yrittäjämäiselle toimijuudelle annettuja merkityksiä ja sen saamia muotoja eri yhteyksissä, sen lisäksi, että ollaan kiinnostuneita yrittäjyyden toteutumisen reuna-ahoista ja edellytyksistä, ja myös sen rajoista: missä kaikessa sitä voidaan soveltaa ja mitkä ovat sen edistämisen mahdolliset varjopuolet. Kriittisissä tutkimuksissa on muun muassa esitetty, että kaikilla ei ole yhdenveroisia mahdollisuuksia yrittäjyyden toteuttamiseen olosuhteidensa tai taustansa vuoksi. Jotkut päätyvät esimerkiksi ghetto-yrittäjän tai pakotetun yrittäjän asemaan, hyvin etäälle yrittäjyyden ideaalisesta mallista. Lisäksi on korostettu, että yrittäjämäisyys ei välttämättä sovellu kaikille elämäalueille tai yhteiskunnan sektoreille (Heelas & Morris 1992; Jones & Spicer 2010; Komulainen ym. 2010).

Toimijuuteen liittyy kiinteästi kysymys päämiehestä eli siitä kenen tai millä asialla toimija on. Sosiologit Meyer ja Jepperson (2000) katsovat, että toimijuuden rakentuminen edellyttää legitiimin

päämiehen kautta saatua valtuutusta. He erottavat neljäntyyppistä toimijuutta: toimijuus itselle (toimija on omalla asiallaan), toimijuus toiselle toimijalle (jonkun toisen yksilön tai kollektiivin asialla), toimijuus ei-toimijalle (jonkun sellaisen entiteetin asialla, jota ei katsota sosiaaliseksi toimijaksi, kuten sikiö, uhanalaiset eläinlajit, luonnonympäristö jne.) sekä toimijuus periaatteelle (tasa-arvon, ihmisyyden, totuuden jne. asialla). Toimija voidaan siis valtuuttaa useantyyppisten päämiesten kautta. Moderni toimija kykenee osallistumaan oman toimijuutensa rakentamiseen: harkitsemaan millä asialla on; tarjoamaan palveluksiaan; ottamaan ja vaihtamaan päämiehiä (Vesala ym. [tulossa]).

Yrittäjyyteen liittyvissä mielikuvissa yrittäjä on perinteisesti – utilitaristisen individualismin mukaisesti – nähty oman taloudellisen etunsa tavoittelijana. Yrittäjyyden tunnetuin symboli on teollisen vallankumouksen ajoista saakka ollut ihailtu sankariyrittäjä, joka tyhjästä aloittaen hankkii itselleen miljoonaomaisuuden. Taloudellinen eduntavoittelu on lähtökohtana myös kielteisissä mielikuvissa, joissa yrittäjä nähdään ahneena ja itsekkäänä oman voiton maksimoijina. Vastapainoksi monet yrittäjyystutkimuksen tunnetut teoreetikot (esim. Schumpeter 1934; McClelland 1961) kuvaavat yrittäjän – ekspressiivisen individualismin hengessä – toimijana, jolle tärkeämpää kuin raha on itsenäisyys, itsensä toteuttaminen ja näyttämisen halu. Joidenkin tutkijoiden mukaan itsensä työllistävä yksinyrittäjä tai kasvuhaltuon pienyrityksen omistaja (mom- and-pop business) ei ole yrittäjämäinen, vaikka tekee itse aktiivisesti töitä oman toimeentulonsa eteen (Carland ym. 1984). Tämäkin on esimerkki yrittäjyyteen ja yrittäjyyspuheeseen liittyvästä kiistanalaisuudesta ja moniselitteisyydestä.

Yrittäjän uskotaan palvelevan muitakin päämiehiä kuin itseään. Markkinaliberalismin mukaan oman edun tavoittelu palvelee viime kädessä koko talousjärjestelmän kehitystä (Smith 1776/1979). Monet ajattelevatkin, että yrittäjä on esimerkiksi kapitalismin, tai talouskasvun periaatteen, asialla. Yrittäjyys on perinteisesti yhdistetty oikeistolaiseen, esimerkiksi uusliberalistiseen, politiikkaan. Nykyään yrittäjyyspuhetta käytetään läpi puoluekentän. Yrittäjyys nähdään monin tavoin yhteiskuntaa pal-

velevana (verotulot, työpaikat, palvelut jne.).

Yrittäjyyspuheeseen sisältyy monenlaisia uudisilmauksia kuten kasvuyrittäjyys (start-up) ja sosiaalinen, yhteiskunnallinen tai ekologinen yrittäjyys. Näillä selvästikin halutaan korostaa sellaista yrittäjyyttä, joka erottuu pelkästä yrittäjän omien intressien palvelemisesta. Vastaava jännite on läsnä yritystoiminnan arjessa, missä eri sidososapuolilla, kuten yritykseen palkatuilla työntekijöillä, asiakkailta tai yrittäjän muilla yhteiskumppaneilla on kaikilla omiin intresseihinsä liittyviä, yrittäjään kohdistuvia odotuksia. Yrittäjyyttä sosiaalisissa verkostoissa ja vaihdantasuhteissa lähestyvässä ajattelussa katsotaankin, että ajaakseen omaa etuaan yrittäjän on kyettävä vastavuoroisuuteen, jossa hän myös palvelee toisten osapuolten intressejä, tai ainakin saa heidät näin ajattelemaan (Carsrud & Johnson 1989; Starr & McMillan 1991).

Sosiaalipsykologinen yrittäjyystutkimus tuo oman lisänsä edellä kuvattuun keskusteluun. Jatkossa esiteltävissä tutkimuksissa toimijuutta on tarkasteltu kahdentyyppisillä lähestymistavoilla: a) yksilön kokemuksena, johon vaikuttavat niin hänen oma käyttäytymisensä kuin erilaiset tilanne- ja ympäristötekijät (substantialistinen interaktionäkökulma; Emirbayer 1997) ja b) ilmiönä, joka viime kädessä määrittyy ja rakentuu yksilön ja hänen ympäristönsä välisissä vuorovaikutus- ja riippuvuussuhteissa (relationistinen/transaktionäkökulma; Emirbayer 1997). Substantialistista interaktionäkökulmaa edustaa muun muassa sosio-kognitiivinen perinne, jossa omaa pystyvyyttä ja omaan menestymiseen vaikuttamista koskevat uskomukset nähdään toimijuudessa keskeisinä yksilötekijöinä, jotka paitsi ylläpitävät toimijan itsetuottamusta ja sinnikkyyttä, myös luovat perustan identiteettiä tukevalle itsearvostukselle (esim. Bandura 2006). Identiteetti taas kiinnittää toimijan sosiaaliin rakenteisiin muun muassa roolien ja ryhmäjäsenyyksien kautta, mikä on symbolisen interaktionismin strukturaalisen koulukunnan keskeisiä teemoja (esim. Stryker & Burke 2000). Näistä lähtökohdista yrittäjämäisen toimijuuden toteutumista on tutkittu esimerkiksi yrittäjäksi identifioitumisen ja itseä yrittäjänä koskevien käsitysten kautta.

Relationistinen näkökulma on sosiaalipsykolo-

gisessa toimijuustutkimuksessa edustettuna muun muassa Goffmanin (1959/1990; 1974/1986) dramaturgisessa ja kehysanalyttisessä otteessa sekä useissa viimeaikaisissa sosiaalisen konstruktionismin muotoiluissa, kuten diskursiivisessa psykologiassa, retorisisessa sosiaalipsykologiassa ja positiointiteoriassa (Billig 1996; Harré & van Langenhove 1999; Burr 2003; ks. myös Vesala & Rantanen 2007; Vesala 2012). Kaikissa näissä lähdetään siitä, että ihmisten toimijuuden toteutuminen ja myös se, minkälaisia muotoja toimijuus kulloinkin saa, määrittyy sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja kommunikoinnissa sekä laajemmin yksilön ja ympäristön välisissä, tilanteittain vaihtelevissa suhteissa. Näistä lähtökohdista on tutkittu sekä yritystoiminnan harjoittajien että edistämispolitiikan toteuttajien puhetta.

Olennaista on huomata, että relationistisesta näkökulmasta sosiaalipsykologian avainkäsitteitä, kuten identiteetti, asenne tai arvo, käytetään tulkitakäsitteinä, jotka kuvaavat vuorovaikutuksessa ja kommunikaatiossa tunnistettavia ja rakentuvia ilmiöitä, toisin kuin substantialistisessa näkökulmassa, jossa niiden ymmärretään kuvaavan jo rakentuneita, erillisinä vaikuttavia ja siten luontevas- ti mitattavissa olevia muuttujia. Kansainvälisesti sosiaalipsykologiassa käytetään sekä substantialistisia että relationistisia lähestymisiä, vaikkakin ensin mainittu on selkeästi hallitsevassa asemassa valtavirtatutkimuksessa.

Yrittäjyys vastauksena maatalouden rakennemuutokseen?

Maatalouden rakennemuutos on ollut ongelma maaseutualueille, joiden työllisyyttä maatilojen harveneminen on heikentänyt, ja vähenevälle viljelijäväestölle, jonka elinkeino on ollut puristuksessa. Maatilojen lukumäärän raju pudotus, tuotannon alueellinen keskittyminen sekä tilakoon ja tuotantoyksikköjen kasvu osoittavat puristuksen voimaa. EU-jäsenyyden myötä maataloustuki ei ole enää ollut kaiken pelastavaa (ks. Niemi & Ahlstedt 2012). Tähän tilanteeseen on kiinteästi liittynyt vaatimus yrittäjämäisen toimintatavan omaksumisesta. Kun maatilat aikaisemmin nähtiin yhteiskunnan erityis-

suojeluksessa olevina poikkeuksina yritysten joukossa, on viljelijöistä nyt haluttu itsenäisiä riskinottajia, jotka pyörittävät maataloillaan taloudellisesti kannattavaa, markkinaehtoista liiketoimintaa (Alasuutari 1996; Dudley 2003; Phillipson ym. 2004; Pyysiäinen 2011). Viljelijöiltä on odotettu yhtäältä tuotantotoiminnan laajentamiseen johtavaa riskinottoa kykyä ja kasvuhalukkuutta, toisaalta uuden yritystoiminnan perustamiseen tarvittavaa innovatiivisuutta ja yrittäjyystaitoja kuten liiketoimintamahdollisuuksien tunnistamista ja verkostoitumista (Pyysiäinen ym. 2006; Vesala & Pyysiäinen 2008).

Yrittäjäidentiteetti viljelijöillä

Maanviljely näyttää muuttuneen yrittäjämäisemmäksi. Tilakoon kasvun ja monialaisen yritystoiminnan laajuuden (ks. Niemi & Ahlstedt 2012) lisäksi tätä osoittaa yrittäjäidentiteetin yleisyys viljelijöiden keskuudessa. Vesala ja Vesala (2010) mittasivat yrittäjäksi identifioitumista vuosina 2001 ja 2006 kerätyn valtakunnallisen kyselyaineiston avulla. Tulosten mukaan viljelijät identifioituvat vahvasti sekä yrittäjäksi että tuottajaksi, kun taas esimerkiksi yritysjohtaja ja palkansaaja ovat heille vieraita identiteettejä. Kaksi kolmesta vastaajasta identifioi itsensä samanaikaisesti sekä yrittäjäksi että tuottajaksi. Viidennessä alkutuotantoon keskittyvistä viljelijöistä identifioitui tuottajaksi mutta ei yrittäjäksi, kun taas monialaista yritystoimintaa harjoittavista viljelijöistä viidennessä katsoi olevansa yrittäjä mutta ei tuottaja. Laajempi yritystoiminta kokonaisliikevaihdolla ja työvoiman määrällä mitattuna ja viljelijän nuorempi ikä olivat yhteydessä vahvempaan yrittäjäksi identifioitumiseen (Vesala & Vesala 2010).

Yrittäjäksi identifioituminen oli viljelijöillä vahvassa yhteydessä omaa toimijuutta koskeviin käsityksiin ja havaintoihin, siihen uskoivatko he omaan pystyvyyteensä ja omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa yrittäjänä ja toisaalta siihen, kuinka innovatiivisia, riskejä ottavia ja kasvuorientoituneita he katsoivat omassa toiminnassaan olevansa (Vesala & Peura 2002; Vesala ym. 2007; Vesala & Vesala 2008) sekä katsoivatko he omaavansa yrittäjyyteen liitettyjä taitoja (Vesala & Pyysiäinen 2008). Tuottajaksi identifioitumisella ei tällaisia yhteyksiä ol-

lut, lukuun ottamatta kasvuorientaatiota (Vesala & Vesala 2008). Yrittäjäksi identifioituminen ei siis näyttäisi olevan vapaasti valittavissa tai perustuvan yksinkertaisesti siihen, että harjoittaa maatilataloutta. Sitä edesauttaa olennaisesti kokemus yrittäjämäiseksi katsotusta toimijuudesta.

Tällainen kokemus puolestaan liittyy paitsi yritystoiminnan kokoon ja menestyksellisyyteen, myös yritystoiminnan luonteeseen: monialaista yritystoimintaa harjoittavien viljelijöiden käsitykset omasta toimijuudestaan vastaavat yrittäjämäisyyden ideaalia alkutuotantoon keskittyviä viljelijöitä keskimäärin hieman enemmän (Vesala & Peura 2002; 2003; Vesala ym. 2007; Vesala & Vesala 2008).

Muihin maaseudun pienyrittäjiin verrattaessa viljelijöiden identifioituminen yrittäjäksi ja kokemus omasta toimijuudestaan yrittäjänä on silti kaiken kaikkiaan heikompa; monialaisilla viljelijöillä ero tosin näkyi vain muita pienyrittäjiä heikompana uskona omiin vaikutusmahdollisuuksiin yrittäjänä eli siinä kokivatko he voivansa vaikuttaa yritystoimintansa menestymiseen esimerkiksi markkinoinnin, myynnin ja tuotannon kautta (Vesala & Peura 2002; Vesala ym. 2007).

Asiakassuhde yrittäjämäisen toimijuuden haasteena

Vesala ja Rantanen (1999) tarkastelivat yrittäjäidentiteetin rakentumista maanviljelijöiden haastattelupuheessa. Tulosten mukaan viljelijät rakensivat itselleen harkitsevan, riskinottoa ja laajentamista punnitsevan yrittäjän toimija-aseman erityisesti tuotannosta puhuessaan. Sen sijaan markkinoinnin ja myynnin yhteydessä rakentui avuttoman yrittäjän toimija-asema, jossa viljelijä kokee omat vaikutusmahdollisuutensa hyvin vähäisiksi. Tämä liittyi erityisesti riippuvuuteen yhdestä avainasiakkaasta, kuten meijeristä tai teurastamosta (Vesala & Rantanen 1999). Viljelijän ongelmallinen asiakassuhde on sittemmin ollut esillä useissa sosiaalipsykologisissa tutkimuksissa. Nousiaisen ym. (2009) vaihtoehtoisia ruokajärjestelmiä koskevassa tutkimuksessa viljelijän vähäiset vaikutusmahdollisuudet näyttäytyivät sosiaalisen kestävyuden ongelmana vertikaalisessa ketjussa. Vesala (2005) sekä Vesala ja Peura (2005)

analysoivat monialaisten viljelijöiden valmiuksia esittäytystä (Goffman 1959) yrittäjämäisinä toimijoina tuotekehittämissä, markkinoinnissa ja myynnissä, kun taas Pyysiäinen ym. (2011) tarkastelivat sitä miten viljelijät pystyvät esittäytymään yleisesti yrittäjäystaitoja omaavina toimijoina. Molemmissa tapauksissa analyysit osoittivat, että monipuolinen asiakaskunta ja kanssakäyminen asiakkaiden kanssa tarjoavat tärkeitä resursseja yrittäjämäisyydelle, kun taas yhden avainasiakkaan tilanne on paljon haasteellisempi.

Näiden laadullisten, haastatteluaineistoihin perustuvien tutkimusten lisäksi asiakassuhteen roolia on tarkasteltu kyselytutkimuksissa. Yhden ostajan varassa olevien viljelijöiden on todettu uskovan omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa yrittäjänä vähemmän kuin niiden, joilla on useita asiakkaita (Vesala & Peura 2002; 2003). Vastaava ero on myös yrittäjäksi identifioitumisessa (Vesala & Vesala 2010). Viljelijöiden asiakaskunnan rakenne on yleensä ottaen keskittyneempi kuin muilla pienyrittäjillä keskimäärin (Vesala & Peura 2003). Yrittäjämäisen toimijuuden toteutuminen näyttää siis viljelijöiden kohdalla olevan erityisessä kytkennässä asiakassuhteen luonteeseen.

Yrittäjyyden valtuuttaminen viljelijäkulttuurissa

Toinen yrittäjämäisen toimijuuden toteutumiseen vaikuttava erityispiirre maataloilla on viljelijäyhteisö arvoineen ja normeineen. Viljelijöiden perinteisenä kokemusmaailmana nähty talonpoikaisuus korostaa muun muassa sukutilan jatkuvuutta ja sukupuolittunutta työnjaon mallia (Silvasti 2004). Viljelijän nähdään olevan erityisesti suvun, perheen ja tradition asialla (Katila 2000). Modernisointiin liittynyt produktioistinen viljelystrategia muokkasi viljelijöistä talonpoikien sijaan tuottajia, jotka vastasivat kansallisesta ruokahuollosta (Alasuutari 1996). Tuottajana viljelijä on erityisesti kansakunnan edun ja elintarviketuotannon asialla. Yrittäjämäisen toimintatavan omaksumisen taas on tulkittu tarkoittavan uusliberalismin hengessä sitä, että viljelijä saisi toimeentulonsa oman yritystoimintansa kannattavuuden perusteella, ei yhteisen hyvän edistämisestä (Alasuutari 1996).

Kenties talonpoikaisuuteen ja tuottajuuteen liittyen viljelijöiden keskuudessa esiintyy myös varauksellista asennoitumista, jossa yrittäjyys nähdään välineellisiä ja nöyryyttäviä markkinasuhteita edustavana uhkana aitoutta ja yhteisöllisyyttä korostaville arvoille (Vesala 2004; 2005; Vesala & Peura 2007). Pyysiäinen (2010) analysoi viljelijöiden ryhmäkeskustelua, jossa teemana oli uuden yritystoiminnan edistäminen maataloilla. Keskustelua sävyttänyt varauksellisuus nousi viljelijäperheen hyvinvointia, tilan jatkuvuutta, alkutuotantotoiminnan luonnetta ja viljelijäyhteisön arvostamia hyveitä korostaneista argumenteista. Uusi yritystoiminta oltiin kuitenkin valmiita hyväksymään, jos siihen ei liittyisi liiallisia riskejä, ja jos se perustuisi viljelijän omaehtoiseen ja itsenäiseen päätökseen. Itsenäisyys ja taloudellinen varmuus olivat arvoja, joiden kautta yrittäjyys oli mahdollista nähdä samanlinjaisena viljelijäyhteisön perinteiden kanssa. Toisessa tutkimuksessa Pyysiäinen ym. (2006) analysoivat tapausta, jossa viljelijäyhteisön perinteiset arvot olivat perusteena uudesta yritystoiminnasta luopumiselle.

Niska ym. (2012) tarkastelivat viljelijöiden arvovalintoja vuonna 2006 kerättyssä kyselyaineistossa. Tuloksia kehysanalyysin näkökulmasta tulkittaessa paljastui kiinnostava näkymä siihen, miten yrittäjyyttä maataloilla tehdään hyväksyttäväksi ja valtuutetaan nyky Suomen viljelijäyhteisön arvojen kautta katsottuna. Yrittäjyyteen tavallisesti liitetyt itsenäisyys ja taloudellinen kannattavuus ovat kyllä arvostettuja, mutta voitonmaksimointi ei (ks. myös Helimäki 2006). Yrittäjyydelle usein vieraina koetut talonpoikainen jatkuvuus ja tuottajuuteen liittyvä kansakunnan asialla oleminen eivät myöskään ole arvostuksen kärjessä. Itsenäisyyden ja taloudellisen kannattavuuden rinnalla suuresti arvostettuja ovat sen sijaan maaseudun elinvoima ja luonnon kunnioitus. Nämä yhdessä vastaavat pitkälle sitä, mitä maaseutututkijat ovat kutsuneet uudeksi talonpoikaisuudeksi (van der Ploeg 2008) tai ekologisiksi yrittäjyydeksi (Marsden & Smith 2005). Yrittäjyys siis oltaisiin hyväksymässä jos ollaan paitsi omalla, myös maaseudun asialla. Toisin sanoen omaa toimijuutta yrittäjänä valtuutetaan erityisesti niin sanotun multifunktionaalisen maaseutu- ja maatalouspolitiikan hengessä.

Yrittäjyysvaatimuksen ongelmalliset seuraukset

Yrittäjämäisyyden vaatimuksella on myös kääntöpuolensa: kaikki eivät kykene siihen vastaamaan. Tätä tematiikkaa valottavat viljelyn lopettaneita ja viljelijöiden työhyvinvointia käsittelevät sosiaali-psykologiset tutkimukset.

Halpin ja Guilfoyle (2005) tarkastelivat sosiaalipsykologisten attribuutioteorioiden avulla australialaisten viljelijöiden selityksiä maataloutta uhkaaville tekijöille. Nämä olivat omaksuneet yrittäjyyteen liitetyn ajattelutavan, jonka mukaan menestys on ennen kaikkea omalla vastuulla. Tutkijat huomauttavat, että tilan menestyessä tällainen sisäinen attribuointi voi olla palkitsevaa, mutta epäonnistuttaessa se voi johtaa itsesyytöksiin, jopa masennukseen (Halpin & Guilfoyle 2005). Laitalainen ym. (2008) tarkastelivat lopettamisen syitä koskevia selityksiä Suomessa. Halpinin ja Guilfoylen (2005) päättelystä poiketen suomalaiset viljelijät eivät syyttäneet luopumisesta niinkään itseään vaan heistä riippumattomia tekijöitä. Tämä ei silti poistanut asiaan liittyneitä emotionaalisen hyvinvoinnin ongelmia (Laitalainen ym. 2008).

Terveystutkijoiden mukaan viljelijöiden työkyky, subjektiivinen elämänlaatu ja terveyteen liittyvä elämänlaatu ovat heikompia sekä palkkatyöntekijöihin että muihin yrittäjiin verrattuna (Saarni ym. 2008). Vesala ja Vesala (2013) tutkivat vuonna 2011 kerätyn valtakunnallisen kyselyaineiston avulla viljelijöiden työhyvinvointia ja sen yhteyttä yrittäjyyteen. Tulosten mukaan viljelijät ovat huomattavasti uupuneempia ja tyytymättömämpiä työhönsä kuin muut pienyrittäjät. Tarkastelluista yksilöön ja yritykseen liittyvistä taustatekijöistä vahvimmin työhyvinvointiin olivat yhteydessä yritystoiminnan nettotulos ja asiakaskunnan rakenne. Ne, joiden yritystoiminta oli taloudellisesti heikkommin kannattavaa, ja joiden asiakaskunta koostui vain muutamasta asiakkaasta, olivat uupuneempia ja vähemmän tyytyväisiä työhönsä. Vielä vahvempi yhteys näkyi siinä, että vähiten uupuneita ja eniten työhönsä tyytyväisiä olivat sellaiset itsensä yrittäjäksi identifioivat viljelijät, jotka kokivat myös olevansa pystyviä ja omaavansa vaikutusmahdollisuuksia yrittäjänä ja näkivät itsensä innovatiivisina

ja riskejä ottavina (Vesala & Vesala 2013).

Regressioanalyysin perusteella viljelijöiden muita pienyrittäjiä heikompi työhyvinvointi selittyi suureksi osaksi sillä, että he luottavat vähemmän omaan pystyvyyteensä ja uskovat vähemmän omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa yrittäjänä. Merkille pantavaa on, että viljelijöiden työuupumus ilmeni enemmän ammatillisen itsetunnon heikkenemisenä ja kyynisyytenä kuin fyysisenä väsymyksenä, ja että alkutuotantoon keskittyvät viljelijät olivat uupuneempia ja tyytymättömämpiä kuin monialaiset, myös muuta yritystoimintaa harjoittavat viljelijät (Vesala & Vesala 2013). Uupuneimpia viljelijöistä eivät siis välttämättä ole ne, jotka harjoittavat muutakin yritystoimintaa vaan ne, jotka kokevat ettei heillä ole vaadittua yrittäjämäistä toimijuutta. Yrittäjämäisyyden vaatimuksen yksi seuraus viljelijöiden tilanteesta näyttää olevan, että ne jotka eivät siihen kykene vastaamaan kärsivät heikosta työhyvinvoinnista.

Toimijuus yrittäjyyden edistämisessä maaseudun pk-yrityssektorilla

Siinä missä maatalous helposti nähdään maaseudun kipukohtana, yritystoimintaan muilla sektoreilla ladataan odotuksia maaseudun työllistäjänä ja palvelujen turvaajana (esim. Bryant 1989; OECD 2008). Viime vuosina maaseudun pienyritysten määrä Suomessa on merkittävästi lisääntynyt² (Niemi & Ahlstedt 2012: 10), minkä valossa toiveet eivät näyttäisi olevan vailla perusteita. Käyttämättömiä mahdollisuuksia nähdään erityisesti maaseudun tarjoamia resursseja hyödyntävillä ja maaseudun kasvualoiksi arvioituilla toimialoilla, kuten hoiva-, metalli-, matkailu-, bioenergia- tai hevosalalla (YTR 2009: 85). Maaseudulta myös tiedetään lukuisia esimerkkejä innovatiivisista ja kasvuhaluista, hyvin menestyneistä yrittäjistä (Vesala 1996; Hautamäki 2000; Vesala & Vihinen 2011). Näyttäisi siis löytyvän monia syitä yrittäjyyden edistämiseksi maaseudun kehittämisen ja maaseutupolitiikan tavoitteena.

2 Vuonna 2000 ilman maatilataustaa toimivaa maaseutuyrityksiä oli Suomessa 56 600, vuonna 2010 jo 74 450 (Niemi & Ahlstedt 2012).

Yrityspolitiikan keinoissa ja tavoitteissa tapahtuneet muutokset näkyvät myös maaseudulla. Perinteisen pk-yrityspolitiikan välineitä ovat rahoitus- sekä koulutus- ja neuvontapalveluiden tarjoaminen. Uudessa yrittäjyyspolitiikassa keinovalikoimaan on tullut mukaan yrittäjyyskasvatus, yleiseen mielipiteeseen vaikuttaminen sekä yrittäjyyttä edesauttavat verkostot ja ympäristöt, esimerkiksi yrityshautomot ja -kiihdyttämöt, yritys- ja toimialakeskittymät ja osaamiskeskukset (Audretsch & Beckman 2007). Uusi yrittäjyyspolitiikka on myös vahvasti alueellista ja paikallista, mikä tekee siitä erityisen merkityksellistä maaseudun kannalta (Niska & Vesala 2011: 98–101). Yrittäjyyden edistämistä tehdään myös maatilakontekstissa, vaikka se erityisesti yrittäjyyttä synnyttäviä ympäristöjä ajateltaessa näyttäytykin omana saarekkeenaan (ks. Vihinen & Vesala 2007).

Politiikan muutokset heijastavat muuttunutta käsitystä yrittäjyyteen vaikuttamisesta. Aiemmin nojattiin yrittäjälähtöiseen näkemykseen, jonka mukaan politiikalla vähennetään esteitä yrittäjien tieltä ja tarjotaan apua silloin kun yrittäjämäisiä toimijoita ilmaantuu. Uudessa politiikassa sen sijaan pyritään synnyttämään yrittäjämäistä toimijuutta. Ihmisiä kasvatetaan, kannustetaan, heidän yrittäjyyttään ruokitaan ja vauhditetaan. Seuraavissa sosiaalipsykologisissa tutkimuksissa on tarkasteltu kehittäjien ja yrittäjien kohtaamista ja vuorovaikutussuhteita tätä taustaa vasten.

Yrittäjän ja kehittäjän kohtaamisen vaikeus

Pk-yrityspolitiikan yhtenä ongelmana on pidetty yrittäjien vähäistä kiinnostusta tarjottuun tukeen. Tutkijat ovat selittäneet sen johtuvan tukiin liittyvästä byrokratiasta tai yrittäjien oman itsenäisyytensä varjelemisesta (esim. Curran & Blackburn 2000). Molemmissa selityksissä vedotaan yrittäjämäiseen toimijuuteen: byrokratia estää dynaamista ja asioihin tarttuvaa tapahtumaan panemista ja itsenäisyyden arvostaminen torjuu ulkopuolisen vaikuttamisen. Ongelma voidaan siis itse asiassa nähdä kehittäjän ja yrittäjän välisessä suhteessa (esim. Mole 2002; Hjalmarsson & Johansson 2003).

Niska ja Vesala (2011; 2013) tarkastelivat haastatteluaineiston avulla kehittäjien ja pk-yrittäjien

kohtaamista positioinnin näkökulmasta. Heidän mukaansa kehittäjien edistämispoliittinen diskurssi luo heille itselleen yritystoiminnan asiantuntijan, yrittäjille taas avuntarvitsijan aseman. Yrittäjät käyttävät kahta hieman erilaista diskurssia. Individualistinen diskurssi korostaa yrittäjyysilöä muista riippumattomana oman onnensa seppänä, joka luo menestyksensä omalla toiminnallaan. Kehittäjä nähdään tarpeettomana tai yritystoimintaan kuulumattomana. Relationistinen diskurssi taas korostaa yrittäjän menestymisen riippuvuutta hänen sidossuhteistaan ja niihin sisältyvästä vuorovaikutuksesta. Siinä kaikki sidososapuolet, olivat he sitten työntekijöitä, kilpailijoita, asiakkaita tai muita yhteistyötahoja, voivat osoittautua uhkaksi tai tueksi yrittäjän omalle toimijuudelle (Vesala 1992; 1996; Niska ym. 2011). Julkista sektoria edustavaa kehittäjää käsitellään yhtenä sidososapuolena muiden joukossa (Niska ym. 2011).

Niskan ja Vesalan (2013) mukaan ongelmalliseksi kehittäjien ja yrittäjien kohtaamisen tekevät heidän käyttämässään diskursseissa rakentuvat ristiriitaiset tulkinnat omasta ja toistensa toimijuudesta. Kehittäjä katsoo olevansa yhteiskunnan asialla oleva asiantuntija, joka opastaa ja ohjaa yrittäjää. Hän näkee yrittäjän toimijana, jonka tulisi viime kädessä palvella yhteistä, esimerkiksi paikallisyhteisön etua, ja siis olla kehittäjän edustamalla asialla. Yrittäjä taas katsoo olevansa itsenäinen toimija, joka hyödyntää kehittäjän palveluja, jos katsoo niitä tarvitsevänsä tai näkee suhteesta olevan muuta hyötyä. Hänen näkökulmastaan kehittäjänkin tulisi olla yrittäjän asialla. Asetelma on kuvattavissa Banduran (2006) sijaista käyttävän toimijuuden (proxy agency) käsitteen avulla: kumpikin osapuoli näkee toisen omien etujensa asiamiehenä.

Tässä katsannossa yrittäjän itsenäisyys näyttäytyy kysymyksenä siitä, voiko hän ajaa omia etujaan. Itsenäisyys voi myös tarkoittaa kokemusta toiminnan omaehtoisuudesta, minkä ulkopuolisen vaikuttajan mukanaolo kyseenalaistaa. Esimerkiksi Pyysiäisen ja Vesalan (2013) haastattelemat kehittäjät puhuivat potentiaalisen yrittäjän aktivoimisesta persuuksille potkimisena ja sparrauksena. Toisaalta kehittäjät korostivat sitä, että yrittäjän itsenäisyyttä on kunnioitettava ja oltava hienovarainen näiden kanssa kommunikoidessa (myös Niska & Vesala 2011).

Muuttuvat toimijapositionit yrittäjyyden alueellisessa kehittämisessä

Uuden yrittäjyyspolitiikan myötä yrittäjyyden edistäminen on tullut uudella tavalla näkyväksi myös alueellisella ja paikallisella tasolla sekä alueiden ja kuntien välisinä eroina sen harjoittamisessa (Laukanen & Niittykangas 2003; Anttiroiko ym. 2010). Suupohjan seutukunnassa toteutetussa tutkimushankkeessa (ks. Vesala & Vihinen 2011) tarkasteltiin paikallisten kehittäjien ja pk-yrittäjien kohtaamista. Suupohjassa uusi yrittäjyyspolitiikka on ollut vahvasti esillä muun muassa Aluekeskusohjelman myötä (OECD 2008; Anttiroiko ym. 2010).

Niskan ja Vesalan (2011; [tulossa]) mukaan uusi yrittäjyyspolitiikka tuottaa uudenlaisia toimijapositioneja. Ensinnäkin yrittäjien joukosta erottuu niitä, jotka osallistuvat kehittämishankkeisiin ja yrittäjyyttä synnyttävien ympäristöjen luomiseen. Heille uusi yrittäjyyspolitiikka tarjoaa liiketoimintamahdollisuuksia ja samalla aktiivista roolia kehittäjien kumppanina. Osalla Suupohjassa haastatelluista yrittäjistä toimijuus rakentui vahvasti tätä kautta, osalla taas ei (Niska & Vesala 2011; [tulossa]). Kehittäjille puolestaan tarjoutuu toimijapositioni, jossa he eivät ole pelkästään yrityspalveluja tarjoavia neuvoja ja kouluttajia, vaan uuden yritystoiminnan mahdollistajia ja virittäjiä. Kehittäjästä tulee yrittäjämäinen, liiketoimintamahdollisuuksia tunnistava ja niiden toteuttamista aktiivisesti edistävä, riskejä ottava toimija. Niinpä ei olekaan tavatonta, että kehittäjä siirtyy julkisen sektorin palkkalistoilta yrittäjäksi, ja takaisin (Niska & Vesala 2011).

Monet yrittäjät suhtautuvat kriittisesti uutta yrittäjyyspolitiikkaa edustavaan julkisen sektorin toimintaan, joka ei kohdistu tasaisesti kaikkiin toimialoihin. Päävastoin tavoitteena on löytää alueen sisäiset vahvuudet ja tukea yrittäjyyttä näin valituilla kärkialoilla. Perinteinen pk-yrityspolitiikka koettiin tasapuolisemmaksi (Niska & Vesala 2011; [tulossa]). Muuttuvat toimijapositionit nostavat pintaan kysymyksiä siitä, millä asialla kehittäjät ja kehittämiseen osallistuvat yrittäjät ovat. Julkisia varoja käyttävään yrittäjyyden edistämiseen kohdistuu, varsinkin paikallisella tasolla, odotus alueen yhteisen edun palvelemisesta. Kehittäjien yrittäjämäinen toiminta saa helposti osakseen kritiikkiä yhteisen edun vaa-

rantamisesta niin yrittäjäkunnan kuin paikallisen yleisönkin taholta. Ei olekaan yllättävää, että kehittäjät ja kehittämisprojekteihin osallistuvat yrittäjät tekevät yrittäjyyttään hyväksyttäväksi ja valtuuttavat sitä ennemmin muihin päämiehiin kuin itseensä vedoten (Niska & Vesala 2011; [tulossa]).

Individualistisen yrittäjyyskuvan valossa pk-yrittäjien toimijuus perustuu ennen kaikkea omalla asialla olemiseen. Yrittäjyyden edistämispolitiikassa yrittäjyys ei kuitenkaan legitimoidu pelkästään toimijuutena itselle. Paikallisen yhteisön tai alueen asiamiehenä esiintyminen voitaisiin Goffmanin (1959/1990; 1974/1986) dramaturgisen lähestymisen valossa jopa nähdä yrittäjämäiseen toimijuuteen sisältyvänä taitona, joka on erityisen tärkeä uuden yrittäjyyspolitiikan kontekstissa. Monien tutkimusten mukaan yrittäjät osaavat ja selvästi haluavatkin sanoa palvelevansa myös muita intressejä kuin omiaan (esim. Ikonen 2008; Korsgaard & Anderson 2011; Lähdesmäki 2012). Tuoreessa maaseudun pienyrittäjien arvoja tarkastelevassa tutkimuksessa yrittäjät ilmaisivat ajavansa omia intressejään autonomian ja taloudellisen kannattavuuden, mutta eivät voitonmaksimoinnin hengessä. Samalla he esittivät, että heidän yrittäjyytensä palvelee erityisesti yrityksen työntekijöiden ja maaseudun hyvinvointia (Niska ym. 2013). Painotukset ovat tässä suhteessa yllättävän samanlaisia kuin esimerkiksi maatilayrittäjillä, vaikka työntekijöiden asialla oleminen näyttääkin tekevän eroa ryhmien välille.

Lopuksi

Artikkelissa on esitelty Suomessa viime vuosina tehtyjä sosiaalipsykologisia tutkimuksia maanviljelijöistä, pk-yrittäjistä ja yritystoiminnan edistäjistä maaseudulla. Tutkimusten teemat vaihtelevat yrittäjäksi identifioitumisesta ja työhyvinvoinnista yritystoiminnan arvoihin ja sosiaalisen vuorovaikutuksen ongelmiin. Niissä on hyödynnetty sekä tilastolliseen yleistämiseen pyrkivää muuttujatutkimusta että diskursiivisen tapahtumisen erittelyyn keskittyviä laadullisia lähestymisiä.

Olemme avanneet kokoavan näkökulman näihin tutkimuksiin yrittäjyyttä toimijuutena käsittelevän tutkimuskeskustelun avulla. Siinä kiinnostus ei niinkään kohdistu liiketaloudelliseen yritystoi-

mintaan sinänsä kuin erityiseen toimijuuden malliin ja ideaaliin, joka on kietoutuneena yritystoimintaa koskevaan puheeseen ja mielikuviin. Esitellyissä tutkimuksissa tarkastellut viljelijät, yrittäjät ja kehittäjät ovat kaikki omalla tavallaan tekemisissä yritystoiminnan harjoittamisen kanssa mutta lisäksi heidän elämässään vaikuttaa odotus yrittäjämäisestä toimijuudesta, jonka toteuttamisessa on kysymys itsenäisestä asioiden aikaansaamisesta mutta myös siitä, millä asialla yrittäjän katsotaan olevan ja miten hänen toimijuuttaan näin valtuutetaan ja legitimoidaan. Tässä katsannossa yrittäjyys ei ole selkeärajainen taloudellisen toiminnan kategoria vaan tulkintaa ja erittelyä kaipaava, kontekstisidonnainen ilmiö.

Yrittäjyyttä ja sen edistämistä, ja yleisemmin maaseudun elinkeinoelämää ja sen muutoksia tutkitaan monien tieteenalojen keinoin ja monista eri lähtökohdista. Sosiaalipsykologinen tutkimus tarjoaa tähän kenttään omanlaisen, yksilön toimijuutta, sen muotoja ja reunaehdoja käsitteellisesti ja empiirisesti erittelevän lisänsä. Sosiaalipsykologisen tutkimus tuottaa ymmärrystä siitä, miten yrittäjämäistä toimijuutta koskevat oletukset näkyvät yrittäjien ajattelussa tai yrittäjien ja yrittäjyyttä edistämään pyrkivien kehittäjien välisissä suhteissa. Maatalouden kohdalla se on täsmentänyt kuvaa viljelijöihin kohdistuneesta yrittäjämäisen toimijuuden vaatimuksesta ja sen reunaehdoista. Yrittäjämäisen toimijuuden vaikeus näkyy muun muassa työuupumuksena ja avuttoman yrittäjän asemaan joutumisena, mikä on merkille pantavaa yrittäjyysmallista ja yrittäjyyspolitiikasta käytävän kriittisen keskustelun kannalta.

Silti näkyy myös, että viljelijät eri tavoin toteuttavat yrittäjyyttä ja pyrkivät oikeuttamaan sitä. Tässä erityisen kiinnostavana näyttäytyy kysymys siitä, millä tai kenen asialla olemisen kautta yrittäjä saa valtuutuksensa. Yrittäjyys ei suinkaan näyttäyty yksioikoisesti toimijuutena itselle, vaan valtuutusta sille haetaan niin viljelijäyhteisön kuin multifunktionaalisen maatalouspolitiikankin arvoihin vedoten. Merkille pantavaa on, että myös uuden yrittäjyyspolitiikan alueellisen ja paikallisen toimeenpanon kohdalla yrittäjämäisen toimijuuden valtuuttaminen näyttää perustuvan olennaisesti muuhunkin kuin yrittäjän toimijuuteen itselleen.

Yrittäjän päämieheen liittyvät näkemys- ja näkökulmaerot ovatkin hyvä esimerkki maaseudun elinkeinoelämän muutoksiin ja kehittämiseen liittyvistä tärkeistä kysymyksistä, joiden erittelyyn sosiaalipsykologinen tutkimus tarjoaa välineitä.

Yrittäjyyden sosiaalipsykologia on kehittynyt varteenotettavaksi tutkimusalueeksi suomalaisessa maaseutututkimuksessa ja samalla vahvistanut maaseutuun liittyvien kysymysten asemaa sosiaalipsykologien kiinnostuksen kohteena. Sosiaali- ja yhteiskuntatieteellinen keskustelu yrittäjyydestä toimijuutena ei rajaudu maaseutua koskeviin kysymyksiin, mutta maaseutu ja maaseudun kehittäminen ovat sen kannalta hyvin kiinnostavia konteksteja, joissa yrittäjyyden merkitys ja yrittäjyyspuheen asema näyttää jatkuvasti vahvistuvan. Tässä artikkelissa esitellyt sosiaalipsykologiset tutkimukset tavoittavat lopulta vain osan tästä ilmiöstä. Yrittäjyyttä ja sen edistämistä maaseudulla laaja-alaisesti ja monipuolisesti huomioitava, yrittäjyyttä toimijuutena lähestyvä tutkimus on tärkeä ja mittava haaste, jossa tarvitaan tieteen välistä yhteistyötä ja keskustelua. Sosiaalipsykologisiin tutkimuksiin keskittyneen artikkelimme voikin lukea tällaiseen monitieteiseen keskusteluun suunnattuina puheenvuorona.

LÄHTEET

- Alasuutari, Pertti 1996. Toinen tasavalta. Suomi 1946–1994. Vastapaino, Tampere.
- Anttiroiko, Ari-Veikko, Olavi Kallio, Pentti Siitonen & Pekka Valkama 2010. Maaseutukunnat osaamiskeskittymien innovatiivisina kehittäjinä. *Maaseudun uusi aika* 18(2): 5–21.
- Audretsch, David. B. & Iris A.M. Beckmann 2007. From Small Business to Entrepreneurship Policy. Teoksessa: Audretsch, David B., Isabel Grilo & A. Roy Thurik (toim.). *Handbook of Research on Entrepreneurship Policy*. Edward Elgar, Cheltenham. 36–53.
- Augoustinos, Martha & Iain Walker 1995. Social cognition. An integrated introduction. Sage, London.
- Bandura, Albert 2006. Toward a Psychology of Human Agency. *Perspectives on Psychological Science* 1(2): 164–180.
- Billig, Michael 1996. Arguing and thinking. A rhetorical approach to social psychology. Cambridge University Press, Cambridge.
- Bryant, Christopher R. 1989. Entrepreneurs in the rural environment. *Journal of Rural Studies* 5(4): 337–348.
- Burr, Vivian 2003. Social Constructionism. Routledge, London.

- Campbell, Colin 2009. Distinguishing the Power of Agency from Agentic Power: A note on Weber and the "Black Box" of Personal Agency. *Sociological Theory* 27(4): 407–418.
- Carland, James W., Frank Hoy, William R. Boulton & Jo Ann C. Carland 1984. Differentiating Entrepreneurs from Small Business Owners: A Conceptualization. *Academy of Management Review* 9: 354–369.
- Carsrud, Alan L. & Robyn W. Johnson 1989. Entrepreneurship: A social psychological perspective. *Entrepreneurship and Regional Development* 1(1): 21–31.
- Cloke, Paul, Terry Marsden & Patrick Mooney (toim.) 2006. *Handbook of Rural Studies*. SAGE, London.
- Curran, James & Robert A. Blackburn 2000. Panacea or White Elephant? A Critical Examination of the Proposed New Small Business Service and Response to the DTI Consultancy Paper. *Regional Studies* 34(2): 181–206.
- Dudley, Kathryn M. 2003. The entrepreneurial self: identity and morality in a Midwestern farming community. Teoksessa: Adams, Jane (toim.). *Fighting for the Farm*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia. 175–191.
- Emirbayer, Mustafa 1997. Manifesto for a Relational Sociology. *American Journal of Sociology* 103(2): 281–317.
- Eskola, Antti 1963. *Maalaiset ja kaupunkilaiset*. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Farr, Robert M. 1996. The roots of modern social psychology, 1872–1954. Blackwell Publishing, Malden.
- Goffman, Erving 1959/1990. *The Presentation of Self in Everyday Life*. Penguin, Harmondsworth.
- Goffman, Erving 1974/1986. *Frame Analysis. An essay on the organization of experience*. Northeastern University Press, Boston.
- Halpin, Darren & Andrew Guilfoyle 2005. The Attribution of Self amongst Australian Family Farm Operators: Personal Responsibility and Control. *Journal of Comparative Family Studies* 36(3): 475–487.
- Harré, Rom & Luk van Langenhove (toim.) 1999. *Positioning Theory*. Blackwell, Oxford.
- Hautamäki, Lauri 2000. Maaseudun menestyjät. Kunnallisanalyyttämässä tutkimusjulkaisu 23. Kunnallisanalyyttämässä tutkimusjulkaisu, Helsinki.
- Heelas, Paul & Paul Morris (toim.) 1992. *The Values of the enterprise culture. The moral debate*. Routledge, London & New York.
- Helimäki, Saara 2006. Tavoittelun mutkikas moraalinen – yrittäjävoitto maatalouden monialayrittäjien asenteissa. *Julkaisematonta pro gradu -käsikirjoitusta*. Helsingin yliopisto.
- Helkama, Klaus & Antero Olakivi (toim.) 2012. *Pyhtää – yhteiskunnallinen ja psykologinen muutos. Sosiaalipsykologista seuranta tutkimusta 1975–2007. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisu* ja 19/2012, Helsinki.
- Hjalmarsson, Dan & Anders W. Johansson 2003. Public advisory services – theory and practice. *Entrepreneurship & Regional Development* 15: 83–98.
- Ikonen, Hanna-Mari 2008. *Maaseudun naiset yrittäjinä. Elettynä käytäntöjä ja jaettuja merkityksiä yrittävässä yhteiskunnassa*. Acta Universitatis Tamperensis: 1291. Tampere University Press.
- Jones, Cambell & Andre Spicer 2010. *Unmasking the Entrepreneur*. Edward Elgar, Cheltenham.
- Katila, Saija 2000. Moraalijärjestyksen rajaama tila: maanviljelijäyrittäjäperheiden selviytymisstrategiat. Acta Universitatis Oeconomicae Helsingiensis A-174. Helsinki School of Economics and Business Administration, Helsinki.
- Kauppinen, Tiina, Annukka Vainio, Anna Valros, Hannu Rita & Kari Mikko Vesala 2010. Improving animal welfare: qualitative and quantitative methodology in the study of farmers' attitudes. *Animal Welfare* 19(4): 523–536.
- Komulainen, Katri, Seija Keskitalo-Foley, Maija Korhonen & Sirpa Lappalainen (toim.) 2010. *Yrittäjäkasvatus hallintana. Vastapaino, Tampere*.
- Korsgaard, Steffen & Alistair R. Anderson 2011. Enacting entrepreneurship as social value creation. *International Small Business Journal* 29(2): 135–151.
- Laitalainen, Elina & Tiina Silvasti 2007. Talonpoikainen identiteetti – vaikeuttaako se maataloudesta luopumista? *Maaseudun uusi aika* 15(3): 5–19.
- Laitalainen, Elina, Tiina Silvasti & Kari Mikko Vesala 2008. *Attributions and Emotional Well-Being: Giving Up Farming in Finland*. *Rural Society* 18(1): 26–38.
- Laukkanen, Mauri & Hannu Niittykangas 2003. Local developers as virtual entrepreneurs – do difficult surroundings need initiating interventions? *Entrepreneurship & Regional Development* 15: 309–331.
- Licht, Amir N. & Jordan I. Siegel 2006. The Social Dimension of Entrepreneurship. Teoksessa: Casson, Mark, Bernard Yeung, Anuradha Basu & Nigel Wadeson (toim.). *The Oxford Handbook of Entrepreneurship*. Oxford University Press, Oxford. 511–539.
- Lähdesmäki, Merja 2012. *Studies on corporate social responsibility in the Finnish small business context*. Ruralia Institute Publications 26. Seinäjoki.
- Marsden, Terry & Everard Smith 2005. Ecological entrepreneurship: sustainable development in local communities through quality food production and local branding. *Geoforum* 36: 440–451.
- McClelland, David C. 1961. *The Achieving Society*. Free Press, New York.
- Meyer, John W. & Ronald L. Jepperson 2000. The "actors" of Modern Society: The Cultural Construction of Social Agency. *Sociological Theory* 18(1): 100–120.
- Mole, Kevin 2002. *Business Adviser's Impact on SMEs. An Agency*

- Theory Approach. *International Small Business Journal* 20(2): 139–162.
- Niemi, Jyrki & Jaana Alhstedt (toim.) 2012. Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2012. MTT, Taloustutkimus, Julkaisuja 112, Helsinki.
- Niska, Miira & Kari Mikko Vesala 2011. Moninaistuva politiikka, moninaistuva yrittäjäys? Toimijaposiitioiden rakentuminen yrittäjyyden edistämiskursseissa. Teoksessa: Vesala, Kari Mikko & Hilka Vihinen (toim.). Yritysten menestystarinat ja yrittäjyyden edistäminen Tapaustutkimus yrittäjistä, kehittäjistä ja politiikkadiskursseista Suupohjan seutukunnassa. MTT Raportti 16, Helsinki. 94–128.
- Niska, Miira & Kari Mikko Vesala 2013. SME policy implementation as a relational challenge. *Entrepreneurship & Regional Development* 25(5–6): 521–540.
- Niska, Miira & Kari Mikko Vesala (tulossa). New entrepreneurship policy as a context for the encounter between policy implementers and entrepreneurs.
- Niska, Miira, Sini-Tuuli Hynynen & Kari Mikko Vesala 2011. Yrittäjien menestystarinat näkökulmana yrittäjyyteen ja sitä edistäviin tekijöihin. Teoksessa: Vesala, Kari Mikko & Hilka Vihinen (toim.). Yritysten menestystarinat ja yrittäjyyden edistäminen Tapaustutkimus yrittäjistä, kehittäjistä ja politiikkadiskursseista Suupohjan seutukunnassa. MTT Raportti 16, Helsinki. 49–93.
- Niska, Miira, Hannu T. Vesala & Kari Mikko Vesala 2012. Peasantry and entrepreneurship as frames for farming: reflections on farmers' values and agricultural policy discourses. *Sociologia Ruralis* 52(4): 453–469.
- Niska, Miira, Hannu T. Vesala & Kari Mikko Vesala 2013. Framing rural entrepreneurship: values of rural small business owners. Teoksessa: Rural resilience and vulnerability: The rural as locus of solidarity and conflict in times of crisis. XXVth Congress of the European Society for Rural Sociology 29 July–1 August 2013 eProceedings. Laboratorio di studi rurali SISMONDI, Pisa. 275–276.
- Nousiainen, Marko, Päivi Pylkkänen, Fred Saunders, Laura Seppänen & Kari Mikko Vesala 2009. Are alternative food systems socially sustainable? A case study from Finland. *Journal of Sustainable Agriculture* 33(5): 566–594.
- OECD 2008. OECD Rural Policy Reviews: Finland. OECD Publishing, Paris.
- Pesonen, Heikki & Kari Mikko Vesala 2007. Seurakunnat maaseudun kehittäjinä. Uskonto paikallistason vuorovaikutuksessa. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 98, Tampere.
- Phillipson, Jeremy, Matthew Gorton, Marian Raley & Andrew Moxey 2004. Treating farms as firms? The evolution of farm business support from productionist to entrepreneurial models. *Environment and Planning C: Government and Policy* 22(1): 31–54.
- Ploeg, van der Jan Douwe 2008. The New Peasantries. Struggles for Autonomy and Sustainability in an Era of Empire and Globalization. Earthscan, London.
- Pyysiäinen, Jarkko 2010. Co-constructing a virtuous ingroup attitude?: Evaluation of new business activities in a group interview of farmers. *Text & Talk* 30(6): 701–721.
- Pyysiäinen, Jarkko 2011. Constructing and negotiating entrepreneurial agency: A social psychological approach to entrepreneurship discourse in the farm context. Publications of the Department of Social Research 10/2011, Helsinki.
- Pyysiäinen, Jarkko, Alistair R. Anderson, Gerard McElwee & Kari Mikko Vesala 2006. Developing the entrepreneurial skills of farmers: some myths explored. *International Journal of Entrepreneurial Behaviour and Research* 12(1): 21–39.
- Pyysiäinen, Jarkko, Darren Halpin & Kari Mikko Vesala 2011. Entrepreneurial skills among farmers: approaching a policy discourse. Teoksessa: Alsos, Gry A., Sara Carter, Elisabet Ljunggren & Friederike Welter (toim.). The Handbook of Research on Entrepreneurship in Agriculture and Rural Development. Edward Elgar, Lontoo. 109–128.
- Pyysiäinen, Jarkko & Kari Mikko Vesala 2013. Activating Farmers. Uses of entrepreneurship discourse in the rhetoric of policy implementers. *Discourse & Communication* 7(1): 55–73.
- Rantamäki-Lahtinen, Leena, Kari Mikko Vesala & Hilka Vihinen 2013. Mielikuvia, mielipeiteitä ja politiikkaa: maaseutu-barometri 2011. MTT raportti 144. Helsinki.
- Saarni, Samuli, Suoma Saarni & Heikki Saarni 2008. Quality of life, work ability and self-employment: a population survey of entrepreneurs, farmers and salary-earners. *Occupational and Environmental Medicine* 65: 98–103.
- Sarasvathy, Saras D. 2004. Making It Happen: Beyond Theories of the Firm to Theories of Firm Design. *Entrepreneurship Theory and Practice* 28(6): 519–531.
- Schumpeter, Joseph A. 1934. The theory of economic development. MA: Harvard University Press, Cambridge.
- Shane, Scott A. 2003. A General Theory of Entrepreneurship. The Individual-Opportunity Nexus. Edward Elgar, Cheltenham.
- Silvasti, Tiina 2004. Talonpoikainen elämäntapa ja kolme kulttuurista mallia. Teoksessa: Nirkko, Juha & Kari Mikko Vesala (toim.): Kirjoituksia maan sydämelä. Tutkimusnäkökulmia maanviljelijöiden kilpakeruumaan. SKS, Helsinki. 31–51.
- Smith, Adam 1776/1979. The Wealth of Nations. Penguin, New York.
- Starr, Jennifer A. & McMillan, Ian C. (1991) Entrepreneurship, Resource Cooptation, and Social Contracting. Teoksessa: Etzion, Amitai & Paul R. Lawrence (toim.) Socio-Economics. Toward a New Synthesis. M.E.Sharpe, New York. 167–184.
- Stryker, Sheldon & Peter J. Burke 2000. The past, present, and future of

- an identity theory. *Social Psychology Quarterly* 63: 284–297.
- Töyli, Jenni 2006. Paluumuuttajan tarina. Paluumuuttoprosessi ja sille annetut merkitykset narratiivisen lähestymistavan näkökulmasta maaseudulle paluuta käsittelevissä kertomuksissa. *Julkaisematon pro gradu -käsikirjoitus*. Helsingin yliopisto.
- Valkeapää, Annukka & Kimmo Vehkalahti 2012. Citizens as political agents: a survey of competence, system satisfaction and the desire to influence Finnish forest policy. *Transcience Journal* 3(1): 25–39.
- Vesala, Hannu T. & Kari Mikko Vesala 2008. Suomalaisten viljelijöiden yrittäjäidentiteetti ja yrittäjyyteen liitetyt toimintaodotukset. Teoksessa: Rantamäki-Lahtinen, Leena, Hannu T. Vesala, Kari Mikko Vesala, Janne Karttunen & Veli-Matti Tuure. *Muuttuva maaseutuyrittäjyys – Monialaisten tilojen, perusmaatiloiden ja maaseudun muiden yritysten yrittäjyys ja resurssien hallinta 2000–2006*. MTT:n selvityksiä 169, Helsinki. 17–38.
- Vesala, Hannu T. & Kari Mikko Vesala 2010. Entrepreneurs and producers: Identities of Finnish farmers in 2001 and 2006. *Journal of Rural Studies* 26(1): 21–30.
- Vesala, Hannu T. & Kari Mikko Vesala 2013. Entrepreneurial identity and work-wellbeing: comparison between conventional farmers, diversified farmers and non-agricultural small-scale businesses. *WORK – Continuities and Disruptions in Modern Life*. 21.–23. August 2013, Turku.
- Vesala, Kari Mikko 1992. Pieniyrittäjien kontrollipremissit. sosiaalipsykologinen tarkastelu. *Acta Psychologica Fennica*. Soveltavan psykologian monografioita 5, Rauma.
- Vesala, Kari Mikko 1996. Yrittäjyys ja individualismi. Relationistinen linjaus. Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitoksen tutkimuksia 2/1996, Helsinki.
- Vesala, Kari Mikko 2004. Yrittäjyys ja uhkakuvat. EU maanviljelijöiden asenteissa. Teoksessa: Nirkko, Juha & Kari Mikko Vesala (toim.). *Kirjoituksia maan sydämelä*. SKS, Helsinki. 163–200.
- Vesala, Kari Mikko 2005. Asiakaskunnan rakenne ja yrittäjäidentiteetin rakennuspuut: monialaisten maatilayrittäjien vaikutusmahdollisuudet markkina-areenalla. Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitoksen tutkimuksia 1/2005. Helsinki.
- Vesala, Kari Mikko 2012. Toimijuuden kehykset ja relationistinen sosiaalipsykologia. Teoksessa: Lahikainen, Anja-Riitta, Eero Suoninen, Irmeli Järventie, Marko Salonen (toim.). *Sosiaalipsykologian sukupolvet*. Vastapaino, Tampere. 179–197.
- Vesala, Kari Mikko & Juuso Peura 2002. Yrittäjäidentiteetti monialaisilla maataloilla. Helsingin yliopiston maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus Julkaisuja 78, Mikkeli.
- Vesala, Kari Mikko & Juuso Peura 2003. *Portfolio Farmers, Entrepreneurship, and Social Sustainability*. Teoksessa: Persson, Lars Olof, Ann-Mari Sätre Åhlander & Hans Westlund (toim.). *Local Responses to Global Changes. Economic and Social Development in Northern Europe's Countryside*. Work Life in Transition 2003:11, Stockholm. 219–229.
- Vesala, Kari Mikko & Juuso Peura 2005. The presentation of personal control among farmers engaged in business diversification in Finland. *Journal of Comparative Family Studies* 36(3): 443–473.
- Vesala, Kari Mikko & Juuso Peura 2007. Läheisten asiakassuhteiden luominen monialaisten maatilayrittäjien asenteissa. Teoksessa: Vesala, Kari Mikko & Teemu Rantanen (toim.). *Argumentaatio ja tulkinta. Laadullisen asennetutkimuksen lähestymistapa*. Gaudeamus, Helsinki. 111–134.
- Vesala, Kari Mikko & Jarkko Pyysiäinen (toim.) 2008. Understanding entrepreneurial skills in the farm context. *Research Institute of Organic Agriculture (FiBL), Frick*.
- Vesala, Kari Mikko & Teemu Rantanen 1999. Pelkkä puhe ei riitä. Maanviljelijän yrittäjäidentiteetin rakentumisen sosiaalipsykologisia ehtoja. *Yliopistopaino, Helsinki*.
- Vesala, Kari Mikko & Teemu Rantanen (toim.) 2007. Argumentaatio ja tulkinta. Laadullisen asennetutkimuksen lähestymistapa. Gaudeamus, Helsinki.
- Vesala, Kari Mikko & Hannu T. Vesala 2013. Uuvuttaako yrittäjyyden vaatimus viljelijät? Teoksessa: Leena Rantamäki-Lahtinen (toim.). *Muuttuva ja menestyvä maaseutuyrittäjyys 2000–2013*. MTT Raportti 116. MTT, Jokioinen. 38–49.
- Vesala, Kari Mikko & Hilka Vihinen (toim.) 2011. Yritysten menestystarinat ja yrittäjyyden edistäminen Tapaustutkimus yrittäjistä, kehittäjistä ja politiikkadiskursseista Suupohjan seutukunnassa. MTT Raportti 16, Helsinki.
- Vesala, Kari Mikko, Juuso Peura & Gerard McElwee 2007. The split entrepreneurial identity of the farmer. *Journal of Small Business and Enterprise Development* 14(1): 48–63.
- Vesala, Kari Mikko, Darren Halpin, Miira Niska & Jarkko Pyysiäinen (tulossa). The notion of agency for principal, social psychological theories of agency, and entrepreneurship.
- Vihinen, Hilka & Kari Mikko Vesala (toim.) 2007. Maatilayritysten monialaistuminen maaseudun elinkeinopolitiikassa ja sen rakentuminen kuntatason kehittämiskohteena. *Maa- ja elintarviketalous* 114. MTT Taloustutkimus, Helsinki.
- Weber, Max 1980. Protestantinen etiikka ja kapitalismin henki. *Suom. Timo Kyntäjä*. Werner Söderström, Porvoo.
- YTR 2009. Maaseutu ja hyvinvoiva Suomi. Maaseutupoliittinen kokonaisohjelma 2009–2013. Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmän julkaisu 5/2009, Helsinki.

PETRI KAHILA

Itä-Suomen yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos

Uusi erilaistuva eurooppalainen maaseutu

TIIVISTELMÄ

Eurooppalainen maaseutu muuttuu aiempaa monimuotoisemmaksi, mutta yhteiskunnallisessa keskustelussa maaseutu mielletään edelleen maatalousvaltaiseksi. EDORA-hankkeessa oli tavoitteena murtaa perinteisiä käsityksiä maaseudun kehityksestä yhtenäisenä alueena. Eurooppalaisen maaseudun moninaistuminen ei merkitse ainoastaan haasteita vaan myös muuttuvia mahdollisuuksia. Keskeisessä asemassa tässä mielessä on erilaistumisprosessin käsittäminen ja havainnollistaminen, jotta kyetään paremmin ymmärtämään Euroopan unionin politiikan toimintakenttää. EDORA-hankkeessa tehtyjen aluetyypologioiden perusteella voidaan todeta, että eurooppalaiset maaseudut ovat selvästi eriytyneet. Kehittämisspolitiikoiden kannalta merkittävää on kyetä tunnistamaan erilaisten alueiden erityispiirteet ja kohdistamaan toimenpiteet niiden kasvua vahvistaviin tekijöihin. Aluelähtöinen lähestymistapa on tarkoituksenmukainen eurooppalaiselle maaseudulle, joka väistämättä erilaistuu taloudellisten, sosiaalisten ja ympäristöllisten erityispiirteiden vahvistuessa.

Avainsanat: maaseutupolitiikka, aluekehitys, aluelähtöisyys

Tämä artikkeli perustuu EDORA (European Development Opportunities in Rural Areas) -hankkeen tuloksiin (ESPON 2013 Project 2013/1/2). Hanke rahoitettiin ESPON 2013 tutkimusohjelmasta vuosina 2008–2010. Keskeisenä taustalla vaikuttavana tekijänä EDORA-hankkeessa oli ajatus siitä, että maaseutualueet ovat paremminkin erilaistuneet kuin samankaltaistuneet viimeisten vuosikymmenien aikana. EDORA-hankkeen yleisenä tavoitteena oli selvittää maaseutualueiden erilaistumisprosesseja sekä tapoja, miten EU:n, kansallisen ja alueellisen tason politiikkatoimenpiteillä voidaan edesauttaa maaseutualueita kehittymään niiden alueellisten erityispiirteiden perusteella. Hankkeessa pyrittiin vastaamaan kolmeen laajempaan peruskysymykseen:

1. Mitkä ovat keskeisimpiä muutosprosesseja maaseudun eriytymiskehityksen taustalla?
2. Mitkä ovat merkittävimmät kehittämismahdollisuudet ja -rajoitukset maaseutualueilla?
3. Miten kahdesta edellisestä kysymyksestä saadut kokemukset kyettäisiin saattamaan osaksi eurooppalaista maaseutupolitiikkaa?

Nämä kysymykset ohjasivat hankkeen sisällöllistä toteuttamista. Käytännössä hankkeen ensimmäisessä vaiheessa keskityttiin laajaan kirjalliseen tarkasteluun maaseudun muutoksesta ja muutoksen keskeisistä seikoista. Tarkastelun perusteella tunnistettiin erilaisia tekijöitä, joita tulkittiin niin sanottujen metanarratiivien perusteella. Toisessa vaiheessa tuotettiin empiirisen aineiston perusteella kolme muutosten alueellisia ulottuvuuksia

luonnehtivaa aluetytologiaa, joita tulkittiin myös 12 esimerkkitapauksen perusteella. Hankkeen viimeisessä vaiheessa paneuduttiin yksityiskohtaisemmin vaihtoehtoihin eurooppalaisen maaseutupolitiikan uudistamiseksi.

Tässä artikkelissa pyritään antamaan mahdollisimman monipuolinen kuva eurooppalaisen maaseudun monimuotoisuudesta, mikä tulee parhaiten ilmi kolmen hankkeessa tuotetun maaseutualueiden typologian perusteella. Maaseutualueiden erilaistumiskehitystä heijastellaan yksityiskohtaisemmin eurooppalaiseen maaseutupolitiikkaan nähden. Käsittelyjärjestys pohjautuu niihin osioihin, joiden työstämiseen kirjoittaja on kaikkein läheisimmin osallistunut.

Maaseudun muutos

Merkittävin maaseudun kehittymiseen vaikuttavista tekijöistä on maatalouden suhteellisen merkityksen väheneminen, ja on odotettavissa, että tämä kehitys etenee lähitulevaisuudessa koko Euroopassa. Tämän kehitysprosessin taustalla on tunnistettavissa kaksi keskeistä kehityssuuntaa: ensinnäkin maaseudun uuden talouden (New Rural Economy) nousu ja toiseksi maataloustuotannon uudelleen suuntaaminen kohti laadukkaampia maataloustuotteita sekä ympäristötietouden ja ympäristö vastuullisuuden lisääntyminen maataloudessa (esim. Hill & Campbell 2005; Halseth ym. 2010). Molemmat kehityssuunnat vaikuttavat merkittävästi maaseutualueiden toimintojen erilaistumiseen, vähentävät maaseudun riippuvuutta perusmaataloudesta sekä edistävät maatilojen liitännäiselinkeinoja ja muuta elinkeinotoimintaa maaseudulla.

Keskeisessä asemassa tässä muutoksessa on maaseudun uusi talous -termi, joka luonnehtii siirtymistä aiemmasta perinteisestä taloudellisesta rakenteesta uuteen muuttuvaan taloudelliseen tilaan (Hill & Campbell 2005). Toisaalta maaseudun perinteinenkin taloudellinen rakenne on aina historian aikana ollut jatkuvassa muutostilassa. Maatalouden tuotantorakenteet ovat jatkuvasti muuttuneet, elämä ja työ ovat kohdanneet jatkuvasti uusia haasteita, ja ulkoiset muutokset ovat muuttaneet merkittävästi maaseudun taloudellista toimintaa. Joka tapauksessa stereotyyppiä perinteisestä

maaseudun taloudesta ovat edelleenkin hallitsevia keskusteltaessa maaseudun muutoksesta. Jos nämä stereotyyppiä tai näkökulmia jäävät vallitseviksi, muunlaiset tavat ymmärtää maaseutua voivat unohtua. Hodge (2004) on nimittänyt tällaisia stereotyyppioita tai näkökulmia tyyliteltyiksi harhapäätelmiksi (stylised fallacies). Tällaisia stereotyyppioita tai näkökulmia ovat muun muassa:

- Maatalousvaltaisella maaseudulla sykkeen taloudelliselle kehitykselle antaa alkutuotanto muiden toimialojen ollessa pääsääntöisesti maatalousliitännäisiä.
- Harvaan asutulla maaseudulla väestön vähäinen määrä ja taloudellisen toiminnan kasautumisen heikkous ovat esteinä yritteliäisyydelle. Erilaiset globalisoituvan talouden ja teknologian kehityksen tekijöiden ei katsota yltävän maaseudulle.
- Maaseudun työmarkkinat ovat voimakkaasti segmentoituneet sekä niukan inhimillisen pääoman, korkean työttömyyden ja itsetyöllistämisen luonnehtimat.
- Maaseutualueilla on voimakas lähtömuutto, joka kohdistuu erityisesti nuoriin ja naisiin. Tämän lisäksi väestön ikääntyminen vääristää maaseutualueiden ikärakennetta.
- Maaseutualueet ovat erityisen riippuvaisia erilaisia toimintoja ylläpitävistä tukimekanismeista.

Periaatteessa monilla EU:n maaseutualueilla perinteistä maa- ja metsätaloutta ei enää realistisesti voida pitää maaseudun elinkeinoelämän tai maaseudun työllisyyden kehittämisen lähtökohtina. Tulevaisuuden kehittämismahdollisuudet maaseudulla ovat paremminkin yhteydessä tekijöihin, jotka liittyvät lähinnä sekundääriseen ja tertiääriseen sektorin edistämiseen. Maaseudun taloudellisen toiminnan perustan ja elinvoiman kehittämisen kannalta tähdellisessä asemassa tulevaisuudessa ovat nimenomaan ei-maatalouteen liittyvät erilaiset muutostekijät (Lowe 2006). Lowe (2006) argumentoi, että maanviljelijöille jaettava ympäristötuki voi laajemmin edistää kestävästä kehityksestä maaseudulla, mutta se ei varsinaisesti edistä maaseudun taloudellista kilpailukykyä. Ympäristötukea pidetään enemmänkin suorana tukimuotona kuin varsinaisena investointina (esim. OECD 2006), mutta toisaalta ympäristötuen merkitys voi olla huomattava yksittäisille aluetalouksille (esim. Shucksmith & Rønningen 2011).

Narratiivinen lähestymistapa maaseudun muutokseen

Maaseudun muutosta voidaan pitää jatkuvana prosessina, joka nivoo yhteen niin maatalouden kuin muutkin maaseudulla harjoitettavat elinkeinoalat. Vaikka ne ovat selvästi toisistaan erillisiä kokonaisuuksia, ne ovat myös yhteennivoutuneita tarkasteltaessa niiden vaikutuksia EU:n tasolla. (Marsden 2003.) Varsin usein maaseutualueita pidetään ulkopuolisten vaikutusten passiivisina vastaanottajina, mikä liittyy edellä mainittuihin stereotyyppioihin tai näkökulmiin ja niiden johdannaisiin. On kuitenkin selvää, ettei maaseutu ole yksiselitteisesti vain vastaanottamassa muutoksia, vaan erilaiset maaseutualueet reagoivat eri tavoin ja kykenevät myös mukautumaan eri tavalla ympäristössä tapahtuviin muutoksiin. Yhä enemmissä määrin on tunnistettu joukko monivaikutteisia tulevaisuutta muokkaavia asioita tai syitä, jotka muuttavat ja uudistavat maaseutualueiden kehitysdynamiikkaa. Woods (2005 & 2007) yhdistää erilaisia maaseudun kehittämiseen ja kehittämisedellytyksiin vaikuttavia tekijöitä globalisaatiokehitykseen. Hän ei viittaa ainoastaan talouden, ihmisten tai pääoman liikkeisiin, vaan laajemmin alueellisten ja toiminnallisten riippuvaisuussuhteiden yhä kasvavaan merkitykseen.

EDORA-hankkeessa narratiivisella lähestymistavalla maaseudun muutokseen pyrittiin korostamaan muutoksen aluekeskeisyyttä eurooppalaisella maaseudulla. Eurooppalaisen maaseudun kehityskuvausten esittämisen ja tuottamisen tutkimuksissa tekee haasteelliseksi se tosiasia, että maaseudun kehittämisedellytykset ja olosuhteet ovat joka paikassa erilaiset. Erityisenä tavoitteena hankkeessa oli tähdentää maaseudun erilaistumisen lisäksi niitä kehittämishaasteita, joita voitiin lähestyä ainoastaan narratiivisella lähestymistavalla. Maaseudun muutosprosesseja tarkasteltiin esimerkialueilla sekä temaattisesti että alueellisesti. Narratiivinen lähestymistapa perustui ensisijaisesti laaja-alaiseen temaattiseen kirjallisuuskatsaukseen. Tämän seurauksena tuotettiin kolme ”metanarratiivia” (Lee ym. 2010; ks. myös Shucksmith ym. 2011), jotka toimivat perustana hankkeessa tuotetulle eurooppalaiselle maaseudun aluetypologialle sekä politiikkasuosituksille.

Keskeisenä ajatuksena kolmen metanarratiivien luomisessa oli ”yhdistettävyyden” (connexity) yläkäsite, joka yhdisti laajemmalla pohjalla temaattisen kirjallisuuskatsauksen erilaiset näkökulmat. Periaatteessa tämä tarkoittaa sitä, että maaseudun sidosten vahvuus tiedon, innovaatioiden ja taloudellisen toiminnan lähteisiin sekä kykyyn hyödyntää niitä kaikkia voi olla merkittävämpi tekijä kuin läheisyys niihin (Shucksmith ym. 2011). Tiettyssä mielessä yhdistettävyyys muistuttaa myös alueellisten toimintojen aspatiaalisuutta, eli toisaalta erilaisten alueen pehmeiden sijaintitekijöiden vaikutusta ja toisaalta alueen ulkopuolisten kytkentöjen merkitystä kyseisen alueen kykyyn menestyä (Copus 2001). Seuraavaa kolmea metanarratiivia voidaan toisaalta myös kutsua tietynlaisiksi ”toiminnallisiksi kuvauksiksi”.

Maatalouskeskeinen metanarratiivi (agri-centric) hahmottaa erilaisia käsityksiä ja näkökulmia maaseudun muuttumisesta hiljalleen pois alkutuotantovaltaisuudesta. Lähtökohtana on joka tapauksessa se, että maatalous on edelleen ja pysyy keskeisenä toimialana maaseudulla monilla puolilla Eurooppaa. Euroopan komissio (CEC 2010) korostaa maatalouden merkitystä maaseudun elinvoiman ylläpitäjänä, ja että maaseudun tasapainoinen alueellinen kehitys voidaan turvata ylläpitämällä maatalouden tukipolitiikkaa ja maatilojen tuotannollista monipuolistumista. Tärkeällä sijalla maatalouden lisäksi on maaseudun toiminnallinen moninaistuminen. Yhtenä keskeisenä näkökulmana on maaseudun uusi paradigma (new rural paradigm), joka pohjautuu ajatukseen maatilakeskeisestä maaseudun kehittämisestä. Maaseudun muunlainen taloudellinen kehittyminen ei edes välttämättä ole maaseudun kehittymistä (van der Ploeg 2000; van der Ploeg & Marsden 2008). Maatalouskeskeinen metanarratiivi tunnistaa kuitenkin kaksi erilaista kehityskulkua maaseutualueilla Euroopassa: toisilla alueilla vallitsevat suuremmat maatalouden tuotantoyksiköt, kun taas toisilla alueilla vallitsevat pienemmät. Periaatteessa pienet maatalouden tuotantoyksiköt ovat suuria sopeutuvampia maaseudun toiminnalliseen monipuolistumiseen varsinkin syrjäisemmillä ja tuotannollisesti heikommilla alueilla (ks. myös Shucksmith & Rønningen 2011).

Maaseutu–kaupunki–metanarratiivi on keskeisessä asemassa, kun tarkastellaan erilaisia muutto- liikkeeseen, kaupungin ja maaseudun vuorovaikutukseen, palvelujen saavutettavuuteen ja toimintojen kasautumiseen liittyviä kehityskulkuja. Keskeisellä sijalla metanarratiivissa on kaupunkien vaikutus maaseudun asutusrakenteen ja maaseudun taloudellisen toiminnan kehittymiseen. Huomio on erilaisissa tutkimuksissa kiinnittynyt varsinkin työssäkäynnin merkitykseen kaupungin ja maaseudun välisessä vuorovaikutuksessa (esim. Zonneveld & Stead 2007). Kuitenkaan maaseutu–kaupunki–metanarratiivi ei pohjaudu ainoastaan työssäkäynnin merkitykseen, sillä kysymyksessä on toiminnallisesti huomattavasti monitahoisempi erilaisten toimintojen vyyhti (esim. Courtney ym. 2010). Periaatteessa maaseutu–kaupunki–metanarratiivi tunnistaa vastaavanlaisen kehityskulun maaseudulla kuin Copus ym. (2006) tutkimuksessaan esittää, eli viimeaikainen vastakaupungistumiskehitys hyödyttää lähinnä kaupunkien läheistä maaseutua eikä niinkään harvaanasutun maaseudun alueita.

Globalisaatio–metanarratiivi tähdentää maaseutualueiden yhä kasvavaa ja monipuolistuvaa kansakäymistä maaseutualueiden ulkopuolisten taloudellisten ja sosiaalisten toimijoiden kanssa. Metanarratiivi liittyy keskeisesti edellisessä kappaleessa kuvattuihin Woodsin (2005 & 2007) esittämiin näkemyksiin maaseutualueiden kehittymisestä. Maaseutu on kiistämättä kyennyt globalisaation perusteella luomaan aiempaa laajempia yhteyksiä ulkoisiin sosiaaliin, poliittisiin ja taloudellisiin verkostoihin. Erilaiset perinteiset maatalouden verkostot ovat viimeisten vuosikymmenien aikana täydentyneet uusilla monitasoisilla ja monitahoisilla verkostoilla (ks. esim. Murdoch 2006; Hepworth 2006).

Luonnollisestikaan kaikki keskeiset maaseudun muutokseen ja kehittämishaasteisiin vaikuttavat asiakokonaisuudet eivät mahtuneet näiden kolmen EDORA-hankkeessa tuotettujen metanarratiivien kuvaukseen.

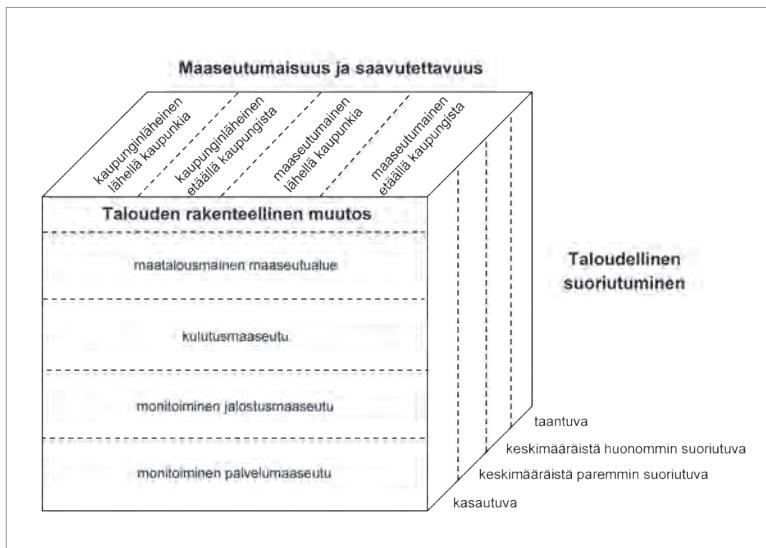
Eurooppalaiset maaseudut

Edellä käsiteltäessä maaseudun muutosta on tullut jo useaan otteeseen selväksi, että maaseudun eriy-

tymiskehitys on edennyt merkittävästi viimeisten vuosikymmenien aikana koko Euroopassa. Selvimmin maaseudun eriytymiskehitys on havaittavissa, kun tarkastellaan kaupunginläheisen maaseudun kehittymistä harvaanasutun maaseudun taloudelliseen kehitykseen nähden. Keskeisenä tekijänä on ollut kaiken kaikkiaan maatalouden merkityksen väheneminen. Samalla voidaan kuitenkin huomata, että toisiaan vastaavilla maaseutualueilla taloudellinen kehitys voi olla hyvinkin eriytynyttä niin kansallisella kuin eurooppalaisella tasolla.

EDORA-hankkeessa tuotettiin eurooppalaisen maaseudun typologia(t), joka oli hankkeen ehkä merkittävin tutkimusvaihe. Typologia oli pohjana metanarratiivien yksityiskohtaisemmalle tulkin- nalle, ja se johti edelleen politiikan ja tulevaisuus- näkökulmien analysointiin. Tässä yhteydessä keskitytään EDORA-typologian esittelyn jälkeen lähinnä politiikan tarkasteluun. EDORA-typologiaa ei periaatteessa voida kutsua perinteiseksi maaseututypologiaksi, koska sitä ei käytännössä voida esittää yhdellä kartalla. Kysymyksessä on paremmin kolmiulotteinen tarkastelutapa eikä yksittäinen monotonisen tason kuvaus tietyillä muuttujilla. Kolmiulotteinen maaseutualueiden tarkastelutapa on siten apuväline tulkittaessa erilaisia maaseutu- alueita. Tämä lähestymistapa on erityisen merkit- tävä siinä mielessä, että eurooppalaisen maaseutu- politiikan (samoin kuin aluepolitiikan) tulee aiem- paa enemmän rakentua nimenomaan tiettyjen alueellisten voimavarojen, ominaisuuksien ja mah- dollisuuksien varaan. EDORA-typologia(t) on siten tärkeä ainesosa pyrittäessä uudistamaan yksi- puolisia, maantieteellisiä näkökulmia maaseudun kehittymisestä ja kehittämistarpeista.

Monista muista maaseututypologioista poike- ten kolmiulotteinen EDORA-typologia tulkitsee perinteistä maaseutumaisuutta uudella tavalla ko- rostaen taloudellisten rakenteiden sekä toiminnal- lisuuden merkitystä. Tämä tarkastelutapa poikkeaa tavanomaisesti tehdyistä maaseututypologioista (esim. Bengs & Schmidt-Thome 2006; Böhme ym. 2009). EDORA-typologian taustaa voidaan havainnollistaa kolmiulotteisella kuutiolla (kuva 1), joka havainnollistaa kolmen erilaisen lähesty- mistavan perusteella tuotettua maaseututypologi- aa. Täytyy kuitenkin huomata, että kolmiulottei-

KUVA 1. EDORA-typologian kolmiulotteinen kuutio. (Copus 2011a)

nen tarkastelu perustuu tilastolähteisiin, jotka oli saatavissa ainoastaan NUTS3 tasolla. Suomen kohdalla maakunnat muodostavat NUTS3 -tason.

Vaikka EDORA-typologian kuutio on monipuolinen lähestymistapa maaseutualueiden tarkasteluun, se ei kuitenkaan mahdollista kaikkien sosio-ekonomisten muuttujien systemaattista tarkastelua eurooppalaisella maaseudulla. Samalla on ilmeistä, että kolme lähestymistapaa eivät ole suorassa suhteessa toisiinsa. Ne ainoastaan kuvaavat eurooppalaisen maaseudun silmiinpistäviä erilaisuuksia hankkeessa tuotettujen metanarratiivien perusteella. Kaikki riippuu loppujen lopuksi saatavilla olevan tilastollisen aineiston kattavuudesta ja täydellisyydestä.

Kolmiulotteisen tarkastelun pohjalta EDORA-hankkeessa tarkasteltiin kolmea seuraavanlaista maaseudun kehityskulkua:

Maaseutumaisuus ja saavutettavuus -typologia perustuu kaupungin ja maaseudun vuorovaikutukseen pohjautuvaan typologiaan, jonka DG Regio (komission aluekehittämisen pääosasto) tuotti OECD:n alkuperäisen typologian perusteella (Dijkstra & Poelman 2008). Typologia ottaa huomioon esitetyt argumentit olla erottamatta maaseutualueita, jotka sijaitsevat pienten ja keskisuurten kaupunkien välittömässä läheisyydessä. Typologi-

assa erotellaan kaupunkimaisten alueiden lisäksi neljä erilaista maaseutualueutta: kaupunginläheinen lähellä kaupunkia, kaupunginläheinen etäällä kaupungista, maaseutumainen lähellä kaupunkia ja maaseutumainen etäällä kaupungista.

Talouden rakenteellinen muutos -typologia on läheisesti yhteydessä aiemmin esitettyihin maatalouskeskeiseen (agri-centric) metanarratiiviin ja globalisaatio-metanarratiiviin. Se liittyy myös käytävään keskusteluun aluepolitiikasta ja sektori-politiikoista sekä maaseudun muuttumisesta tuotannollisesta maaseudusta kohti jälkituotannollista eli kulutusmaaseutua. Tässä toisessa typologiassa erotettiin myös neljä erilaista maaseutu-alueutta. Maatalousmainen (agrarian) on maaseutualue, jolla maataloustuotanto ylittää EU:n keskiarvot maatalouden arvonlisäyksen suhteen, sekä maataloudessa toimivan työväestön ja maatalouden nettoarvonlisäyksen osalta. Kulutusmaaseutu (consumption countryside) on maaseutualue, jolla maatalouden merkitys on vähäisempi. Merkittävässä osassa näillä maaseutualueilla on niin sanottujen julkishyödykkeiden tuottaminen (ks. myös Marsden ym. 2002), joka muodostaa merkittävän osan kulutusmaaseudun tulomuo-

arvonlisäys on kaikkein korkein. Monitoimiselle palvelumaaseudulle (diversified strong tertiary sector) on luonteenomaista yksityisten palvelujen suuri merkitys muihin toimialoihin nähden.

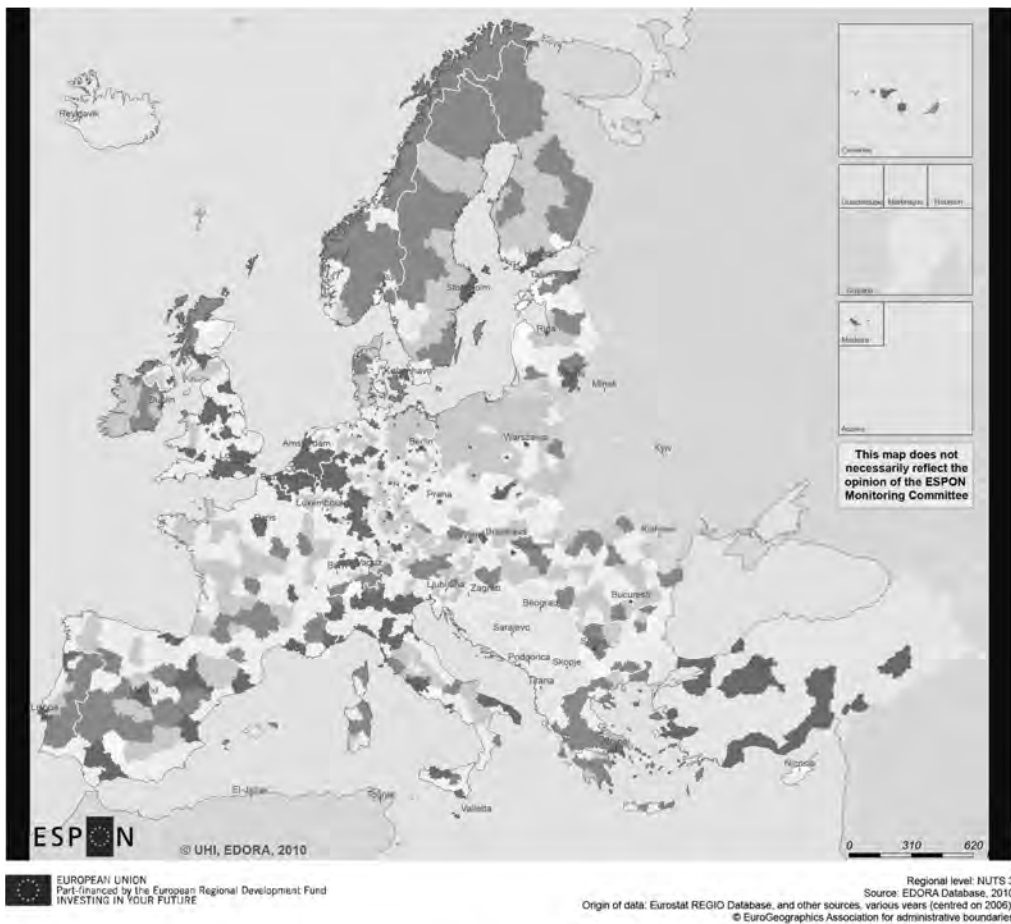
Maaseutualueiden taloudellinen suoriutuminen -typologia asettaa maaseutualueet niiden taloudellisen toiminnan kasautumisen tai taantumisen perusteella eri luokkiin. Lähtökohtana lähestymistavassa on maaseutu–kaupunki-metanarratiivi ja luokittelu tehtiin viiden erilaisen muuttujan perusteella. Maaseutualueiden luokittelu taloudellisen suoriutumisen perusteella sisältää neljä erilaista maaseutualuetta: kasautuva (accumulating), keskimääristä paremmin suoriutuva (above average), keskimääristä huonommin suoriutuva (below average) ja taantuva maaseutu (depleting).

Maaseutumaisuus ja saavutettavuus -typologiassa lähtökohtaisesti alueet luokitellaan joko maaseutualueiksi tai kaupunkialueiksi käyttäen 150 asukasta neliökilometrillä raja-arvona. Kaupunkimaisilla alueilla vähemmän kuin 15 prosenttia asukkaista asuu maaseutualueilla. Kaupunginläheisiä alueita ovat sellaiset, joilla 15–50 prosenttia asukkaista asuu maaseutualueilla, ja maaseutumaisia alueet, joilla yli 50 prosenttia väestöstä asuu maaseutualueilla. Saavutettavuuden kriteerinä käytetään 45 minuutin ajomatkaa yli 50 000 asukkaan kaupungin keskustaan. (Dijkstra & Poelman 2008.) Talouden rakenteellinen muutos -typologiassa alueiden luokitus määriteltiin 13 erilaisen muuttujan perusteella, joita tässä yhteydessä ei yksityiskohtaisemmin esitellä. Merkittävimmän muuttujien valintaan vaikuttivat maatalouskeskeinen- ja globalisaatio-metanarratiivit. (Copus 2011a.) Maaseutualueiden taloudellinen suoriutuminen -typologiassa lähtökohtaisesti alueita tarkasteltiin maaseutu–kaupunki-metanarratiivin perusteella. Laskennallisesti typologia pohjautui viiden eri muuttujan perusteella laskettuun alueelliseen oletusarvoon. (Copus 2011a.)

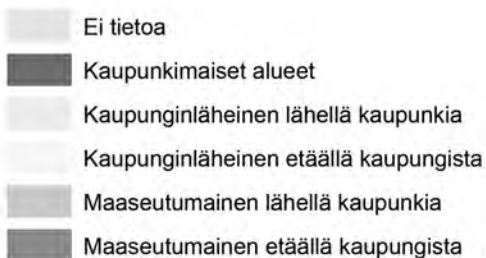
Kuvissa 2–4 esitetään yksityiskohtaisemmin EDORA-typologian karttojen vertailu. Kaikkien karttojen perusteella voidaan sanoa, että eurooppalainen maaseutu on moninainen, ja alueelliset vaihtelut yksittäisten maiden sisälläkin voivat olla suhteellisen suuria. Maaseutumaisuus ja saavutettavuus -typologiassa on selvästi nähtävissä, että

kaupunginläheiset lähellä kaupunkia luokkaan kuuluvat maaseutualueet ovat vallitsevassa asemassa Euroopan kartalla. Tähän luokkaan kuuluu noin puolet kaikista alueista, kolmannes Euroopan pinta-alasta ja kaksi kolmannesta väestöstä. Suhteellisesti tällä alueella asuva väestö on myös hyvin toimeentulevaa, sillä alue vastaa noin kahta kolmannesta Euroopan bruttokansantuotteesta. Toiseksi suurin ryhmä ovat maaseutumaiset alueet, johon kuuluu noin kolmannes Euroopan kokonaispinta-alasta ja maatalousalueesta. Näillä alueilla asuu neljäsosa väestöstä, ja se vastaa viidesosaa bruttokansantuotteesta. Maaseutumaiset etäällä kaupungista -luokkaan kuuluvat alueet edustavat ainoastaan kymmentä prosenttia asukkaista ja ne vastaavat vain kahdeksaa prosenttia bruttokansantuotteesta. Maantieteellisesti kaupunkialueet ovat käytännössä vallitsevia ainoastaan muutamassa Länsi-Euroopan pienessä maassa, kuten Hollannissa ja Belgiasa, mutta selviä keskittymiä on nähtävissä myös Englannissa ja Saksan länsiosissa. Parhaimmin saavutettavat maaseutualueet sijaitsevat lähinnä Keski-Euroopan alueella, kun taas Euroopan syrjäiset maaseutualueet sijaitsevat lähes poikkeuksetta maantieteellisesti Euroopan reuna-alueilla. Maaseutumaiset alueet ovat lähes poikkeuksetta keskittyneet Euroopan suurimpiin maihin sekä vuoristo-alueille.

Talouden rakenteellinen muutos -typologiassa merkittävä osa eurooppalaisesta maaseudusta kuuluu kulutusmaaseudun luokkaan, joka edustaa puolta Euroopan pinta-alasta ja 42 prosenttia maatalousmaasta. Kulutusmaaseudun asema on merkittävä myös väestönjakautumisen sekä tuotannon suhteen, sillä 40 prosenttia ei-kaupungeissa asuvasta väestöstä asuu kulutusmaaseudulla ja yli puolet maaseutualueilla tuotettavasta bruttokansantuotteesta syntyy tällä alueella. Maatalousmainen alue käsittää noin neljänneksen Euroopan pinta-alasta ja 34 prosenttia maatalousmaasta. Vaikka Euroopan ei-kaupunkiväestöstä 24 prosenttia asuu tällä maaseutualueella, sen osuus maaseudun bruttokansantuotteesta on ainoastaan 13 prosenttia. Monitoimiseen jalostusmaaseutuun kuuluvat alueet sisältävät 17 prosenttia pinta-alasta ja 21 prosenttia maatalousmaasta. Väestöllisesti ne eivät ole kovinkaan merkittävässä

Maaseutumaisuus ja saavutettavuus -typologia

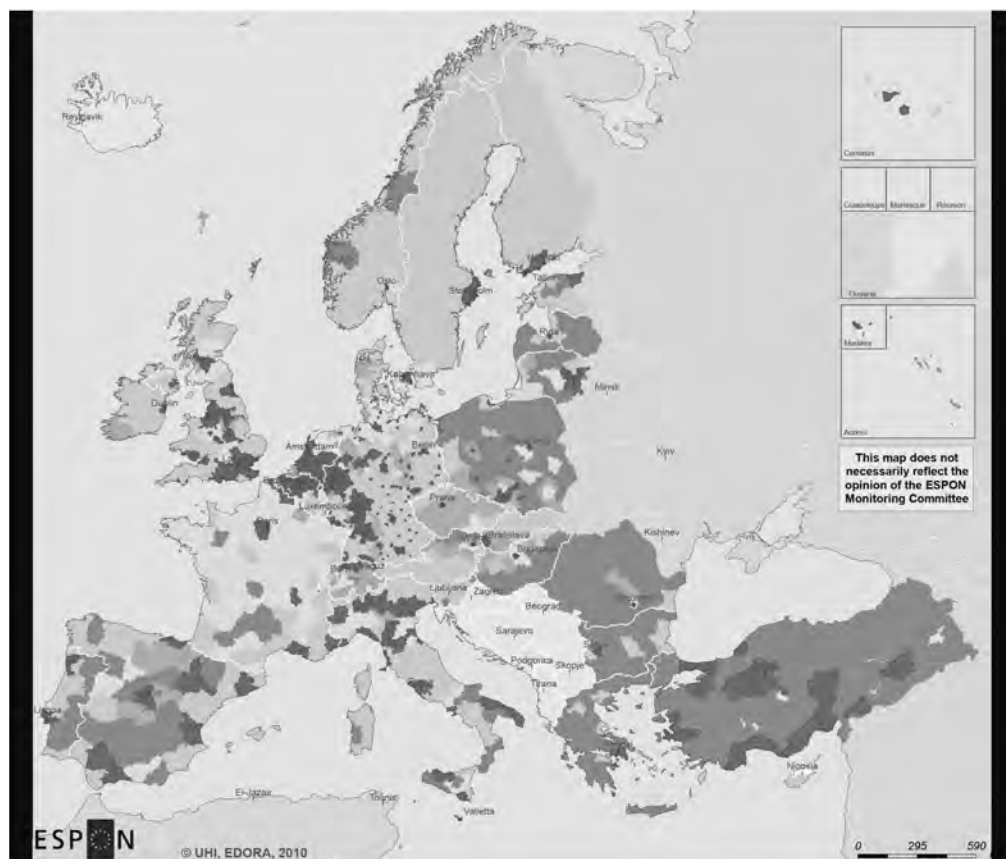

KUVA 2. Maaseutumaisuus ja saavutettavuus -typologia.
(Copus 2011b)

asemassa, sillä ainoastaan kymmenen prosenttia maaseutuväestöstä asuu alueella. Maaseudun bruttokansantuotteesta vastaava määrä syntyy siellä. Monitoimiselle palvelumaaseudulle on jatkautunut 17 prosenttia pinta-alasta mutta suh-

teellisen suuri osuus eli 23 prosenttia maaseudun väestöstä. Samoin osuus maaseudun bruttokansantuotteesta (27 %) on suhteellisen suuri.

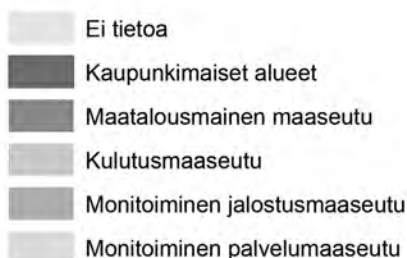
Maaseutualueiden sijainnissa talouden rakenteellinen muutos -typologiassa on havaittavissa

EUROPEAN UNION
Part-financed by the European Regional Development Fund
INVESTING IN YOUR FUTURE

Regional level: NUTS 3
Source: EDORA Database, 2010
Origin of data: Eurostat REGIO Database, and other sources, various years (centred on 2006).
© EuroGeographics Association for administrative boundaries

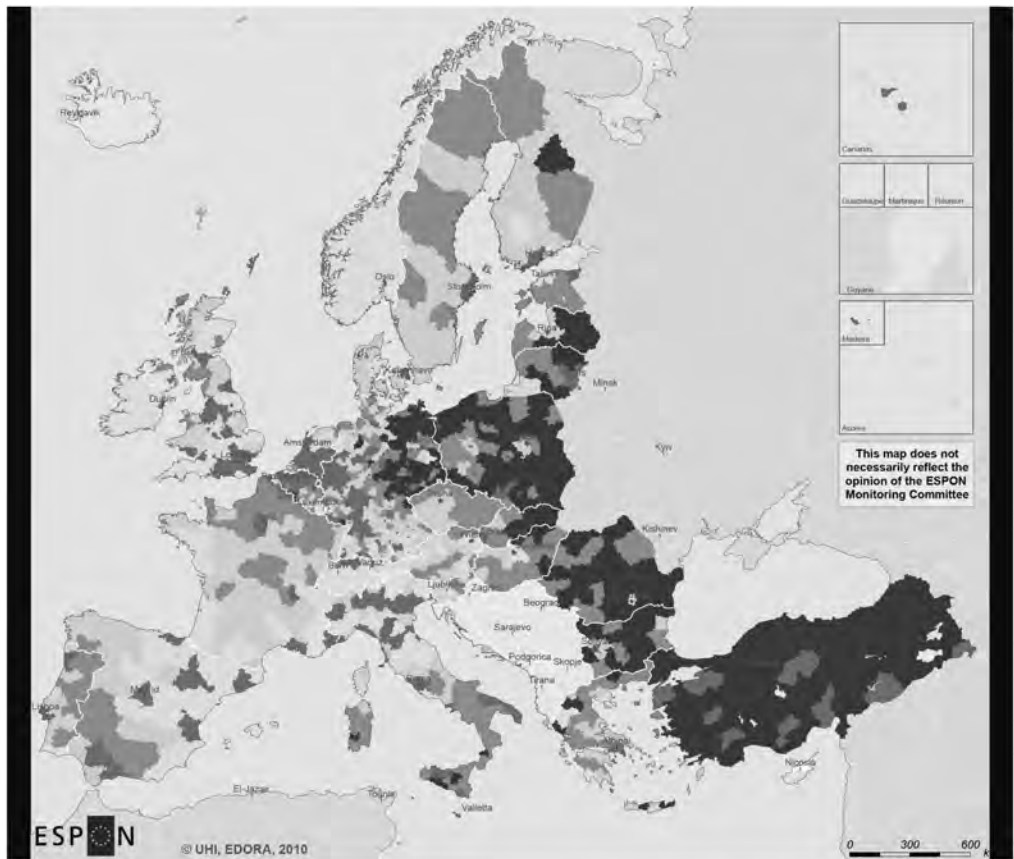
Talouden rakenteellinen muutos -typologia

KUVA 3. Talouden rakenteellinen muutos – typologia. (Copus 2011b)

mielenkiintoisia piirteitä. Maatalousmaaseutu on lähes yksinomaan keskittynyt uusien jäsenmaiden ja eteläisen Euroopan alueelle. Näillä alueilla maatalouden tuotannolliset rakenteet ovat edelleenkin suhteellisen perinteisiä eikä alueilla ole tapahtunut

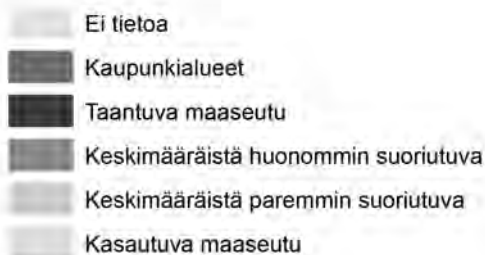
kovinkaan paljoa liikkumista taloudellisen monipuolistumisen suuntaan. Varsinkin uusissa jäsenmaissa maatalousmaaseutu on kärsinyt suhteellisen merkittävästä lähtömuutosta ulkomaille ja kaupunkikeskuksiin, mikä ei ole tehnyt niiden kehittämistä

EUROPEAN UNION
Part-financed by the European Regional Development Fund
INVESTING IN YOUR FUTURE

Regional level: NUTS 3
Source: EDORA Database, 2010
Origin of data: Eurostat REGIO Database, and other sources, various years (centred on 2006).
© EuroGeographics Association for administrative boundaries

Maaseutualueiden taloudellinen suoriutuminen -typologia

KUVA 4. Maaseutualueiden tarkastelu niiden taloudellisen suoriutumisen perusteella. (Copus ym. 2011b)

mahdollisuuksia helpommaksi. Kulutusmaaseutu -luokka esiintyy lähes kaikkien jäsenmaiden alueilla. Tyypillisesti kulutusmaaseutu on monimuotoista turismiin ja vapaa-aikaan liittyvien elinkeinojen korostuessa muihin elinkeinoin nähden. Toinen

keskeinen tekijä kulutusmaaseudulla on taloudellisten siteiden tärkeys kaupunkeihin nähden, mikä ei kuitenkaan selitä Pohjoismaiden maaseutualueiden kuulumista tähän luokkaan. Pohjoismaiden kohdalla selittävänä tekijänä on lähinnä maatalo-

ustuotannon jälkituotannollinen luonne. Tyypillistä monitoimisella jalostusmaaseudulla on teollisuuden siirtyminen kaupungeista, mutta teollisuutta on myös jonkin verran uusien jäsenmaiden maaseutualueilla jäänteinä sosialistisesta järjestelmästä. Nämä maaseutualueet sijaitsevat pääsääntöisesti vanhoissa jäsenmaissa Keski- ja Länsi-Euroopassa, kun taas uusissa jäsenmaissa ja Pohjoismaissa niiden määrä on huomattavasti vähäisempi. Voidaan myös sanoa, että palvelumaaseudulla maaseudun uusi talous on huomattavasti kehittyneempää muihin typologian maaseutualueisiin nähden. Luonnollisesti maaseutualuejako olisi muodostunut aivan toisenlaiseksi, jos huomioon olisi otettu myös julkisten palvelujen merkitys alueellisessa arvonlisäyksessä. Tehdyssä tarkastelussa haluttiin kuitenkin painottaa erityisesti maaseudun uuden talouden merkitystä maaseutualueiden toiminnallisuudessa luonnehdannassa.

Maaseutualueiden taloudellisen suoriutumisen perusteella tehdyn typologian pohjalta on nähtävissä ehkä selkein jakoviiva uusien ja vanhojen jäsenmaiden välillä. Taloudellinen kehitys on taantunutta uusien jäsenmaiden ja Turkin maaseutualueilla. Tässä yhteydessä on syytä kiinnittää huomiota myös itäisen Saksan tilanteeseen. Kaksikymmentä vuotta Saksan yhdistymisen jälkeen ja intensiivisen jälleerakentamisen jälkeenkin entisen Itä-Saksan maaseutu ei ole täysin päässyt jaloilleen. Keskimääräistä heikommin menestyvien maaseutualueiden kannalta tilanne on maantieteellisesti huomattavasti monimuotoisempi. Kyseisiä maaseutualueita on käytännössä tunnistettavissa kaikissa jäsenmaissa. On kuitenkin pidettävä mielessä, että keskimääräisesti heikommin menestyvät maaseutualueet eivät ole läheskään niin huonossa tilanteessa kuin taantuvat alueet. Pääsääntöisesti keskimääräistä heikoimmin menestyvät alueet sijaitsevat uusien jäsenmaiden alueella, mutta joukkoon kuuluu myös Pohjoismaiden syrjäisempiä alueita. Keskimääräistä paremmin menestyvät maaseutualueet sijaitsevat vanhojen jäsenmaiden alueella, lähinnä Ranskassa ja Saksassa sekä Pohjoismaissa.

EDORA-hankkeen kolmen typologian perusteella voidaan tunnistaa selviä eriytyviä rakenteita maaseutualueiden välillä Euroopassa. Maantieteellisesti heikommin menestyvät maaseutualueet sijaitsevat lähes yksinomaan uusien jäsenvaltioiden alueella se-

kä Välimeren maissa kun taas menestyneimmät maaseutualueet ovat pääsääntöisesti Keski- ja Länsi-Euroopassa. Samoin taloudellisen suoriutumisen perusteella on tunnistettavissa vastaavanlainen jakautuminen maaseutualueiden suhteen, sillä uusissa jäsenmaissa taantuvien maaseutualueiden määrä on selvästi hallitsevampi kuin vanhoissa jäsenmaissa. Toki vanhojenkin jäsenmaiden alueella on havaittavissa maaseutualueita, jotka esimerkiksi syrjäisen sijaintinsa vuoksi eivät laisinkaan yllä samalle tasolle menestyvien maaseutualueiden kanssa. Yksi keskeinen johtopäätös typologioiden perusteella on kuitenkin se, että maataloudella on edelleenkin valtaosasta maaseutualueista merkittävä rooli taloudessa ja työllistämisessä. Maaseudun muutosprosesseja voidaan kuitenkin pitää selvinä tehtyjen typologioiden perusteella.

Paikallis- ja aluetason ratkaisuja

Edellisessä kappaleessa käytiin läpi makrotason muutosprosesseja ja aluekuvailua eurooppalaisella maaseudulla. Makrotason ilmentymien lisäksi keskeisessä asemassa ovat paikallis- ja aluetason tarkastelut, joita on huomattavasti vaikeampaa ja haasteellisempaa lähestyä kuin makrotasoa. Jokainen yksittäinen maaseutualue EDORA-typologioiden sisällä on oma, ainutlaatuinen tapauksensa. Tämä seikka oli EDORA-hankkeelle tärkeimpänä johtajatuksena siirryttäessä makrotasolta paikallis- ja aluetason tarkasteluun. Periaatteessa tässä yhteydessä voidaan nostaa esille kaksi ratkaisevaa tekijää. Ensinnäkin Euroopan komission vihreässä kirjassa alueellisesta koheesiosta (CEC 2008) katsotaan alueellisen kehittämistyön edellyttävän alueiden yhteensopivan kehityksen varmistamista ja niiden ominaispiirteiden hyödyntämistä mahdollisimman tuottoisalla tavalla. Toiseksi kaikilla maaseutualueilla on erityinen oma yhdistelmä aineellisia ja aineettomia voimavaroja ja kehittämismahdollisuuksia, joiden hyödyntäminen riippuu alueista itsestään. Keskeisessä asemassa on siten näiden voimavarojen ja kehittämismahdollisuuksien rooli, jolloin ne joko myötävaikuttavat tai ehkäisevät maaseudun taloudellisen, ympäristöllisen ja sosiaalisen toimintaympäristön kehittämisen.

Monipuolinen ja haastava eurooppalaisen maa-

seudun muutosprosessi ja erityisesti se, miten muutosprosessi ymmärretään, on erityisen tärkeää politiikkainterventoiden suunnittelussa ja toteuttamisessa. Viimeaikainen kehitys maaseutupolitiikan muotoilussa ja toteuttamisessa on nostanut esille lisääntyvän joustavuuden merkityksen paikallisten ominaispiirteiden kohtaamisessa erinäisten maaseutupolitiikan paradigmojen perusteella (esim. Terluin 2003; van der Ploeg & Marsden 2008; OECD 2006). Keskeisessä asemassa on joka tapauksessa maaseudun kehittämisen tutkimuksessa uudenlaisen maaseudun etsintä. Ei ole riittävää, jos aiemmin esitetyistä yksioikoisista tyylieltyistä harhapäätelmistä (Hodge 2004) yksi tai useampi korvataan uudella paradigmalla. Tällaisessa tilanteessa on aina vaarana uuden paradigman muotoutuminen asetelmaksi joustamattomia näkökulmia.

Käyty keskustelu ei ole ollut tyhjentävä, mutta sen pohjalta on mahdollista lähestyä EU:n tämän hetkistä maaseutupolitiikkaa uudenlaisesta näkökulmasta. EDORA-hankkeessa on alleviivattu erikseen maaseudun muutoksen monimuotoisuutta, maaseudun erilaistumiskehityksen muotoja sekä rakennettu maaseututypologia. Yksi keskeisimmistä havainnoista on, että EU:n maaseutupolitiikka ei ole täysin kyennyt vastaamaan maaseudun muutoksen synnyttämään vaateeseen, vaan sen sijaan se on juuttunut keskusteluun sosio-ekonomisesta kehityksestä kietoutuen ainakin osaksi vanhentuneihin yleistyksiin maaseudun kehittämisestä (Kahila ym. 2011). Tässä yhteydessä käydään lyhyt keskustelu siitä, miten tähän tilanteeseen on tultu ja luodaan katse eteenpäin maaseutupolitiikan kehittämiseksi.

EU:n maatalouspolitiikka CAP (Common Agricultural Policy) on kehittynyt nykyiseen muotoonsa monen mutkan kautta. Kun EU:n maatalouspolitiikka luotiin, siitä tuli monien silmissä EU:n tärkein politiikka-ala, eikä sen olemassaolon oikeutusta pitkään lainkaan kyseenalaistettu (Dax & Kahila 2011). Periaatteessa ennen vuotta 1980 maaseutupolitiikkaa ei pidetty lainkaan omalla politiikka-alanaan. Myöhemmin maaseutupolitiikka alkoi saada enemmän jalansijaa, kun maaseudulla esiintyvät rakenteelliset muutokset tunnistettiin ja tunnustettiin. EU:n maaseutupolitiikan merkitys sai todellista painoarvoa 1980-luvun

lopulla, kun rakennerahastouudistus toteutettiin ja maaseutupolitiikka otettiin osaksi EU:n rakennerahastoja (esim. Manzella & Mendez 2009). Tosin maaseutupolitiikan kehittyminen tällöin on nähtävä suorassa yhteydessä maatalouspolitiikan painotusten muuttumiseen kohti monitoimista maaseutua, kestävä kehitystä ja ympäristöllisiä arvoja, joskin maaseutupolitiikan tuoma lisäarvo liittyi tässä yhteydessä maatalouden sosiaalisen puolen korostumiseen.

Maaseutupolitiikan varsinaisen läpimurron voidaan sanoa tapahtuneen vuonna 2000, kun EU:n Agenda 2000:ssa CAP:n rinnalle nostettiin maaseutupolitiikka niin sanotuksi toiseksi pilariksi ja maaseudun erilaiset kehittämistoimenpiteet määritettiin yhden asetuksen alle. Käytännössä EU:n Agenda 2000 satoi maaseutupolitiikan lähemmäksi maatalouspolitiikkaa ja rajoitti EU:n aluepolitiikan maaseutunäkökulmaa (Saraceno 2004). Keskeisenä muutoksena tässä rajoituksessa oli tavoite 5b:n poistuminen aluepolitiikan keinovalikoimasta ja sen sisällyttäminen maaseuturahastoon. Tämän eriytymisen tuloksena EU:n maaseutupolitiikan ala tuli tietyllä tavalla kamppailuareenaksi, mitä voidaan tarkastella kahdesta keskustelunäkökulmasta. Ensinnäkin, CAP:n toinen pilari EU:n maaseutupolitiikkana sai määritellyn aseman, mitä monet pitävät todellisena maaseutupolitiikkana. Toisaalta maaseutupolitiikan kokonaisuus on aina ollut myös EU:n aluepolitiikan tunnistama ala. (Dax & Kahila 2011.) Todellisuudessa ohjelmakausina 2000–2006 ja 2007–13 noin 71 miljardia euroa (20 %) aluekehitysrahaston kaikista kehittämisvaroista suuntautui maaseutualueille (Ahner 2009). Samanaikaisesti CAP:n toisen pilarin toimenpiteiden budjettimäärä on ollut 91 miljardia euroa. EU:ssa on siis selvästikin olemassa kaksi erilaista maaseutupolitiikkaa, joiden keskinäinen ristiriita on tiedossa.

Tärkeässä asemassa on siten kysymys siitä, miten kyetään saavuttamaan johdonmukaisuus ja täydentävyys kahden maaseudun kehittämisen kannalta merkittävän politiikan eli CAP:n ja aluepolitiikan välillä tulevaisuudessa. Vastaavasti merkittävässä asemassa on kysymys siitä, miten toisen pilarin irtautuminen tai toisaalta täydentyminen sektoripainotteisesta politiikasta kyetään turvaa-

maan. Barcan raportti (Barca 2009) tarjosi toisaalta näkökulman tähän kysymykseen painottamalla tuloshakuisuuden ja teemallisen kehittämisen lisäksi näkökulmaa paikkasidonnaiseen (place-based) kehittämiseen. Raportti on ollut pääosin rakenteellinen keskustelunavaus tulevan 2014–2020 ohjelmakauden valmisteluun, mutta se on vaikuttanut myös aluepolitiikan toimenpiteiden laaja-alastamiseen. Raportissa otetaan suhteellisen hyvin maaseudun erityiskysymykset huomioon, mutta se sisältää kuitenkin näkökulman maaseudusta yhtenäisenä alueena ja vastaa näin tietyssä määrin perinteisiä näkökulmia. (Kahila ym. 2011.)

Maatalous- ja maaseutupolitiikan toteuttamista asemoitiin Eurooppa 2020 -strategiaan nähden lokakuussa vuonna 2011, kun määriteltiin maaseudun kehittämissäädöksiä ohjelmakaudelle 2014–2020 (CEC 2011). Asiakirja ei sisältänyt maata mullistavia muutoksia, vaan rakenteelliset muutokset koskivat lähinnä toisen pilarin lähentämistä Eurooppa 2020 -strategian tavoitteisiin ja maatalousrahaoston täydentävyyttä muiden rakennerahastojen kanssa. DG Agri:n aiemmin vuonna 2010 valmistelemassa CAP Towards 2020 -tiedonannossa (CEC 2010) korostettiin alueellista tasapainoa ja moninaista maaseutua osana Eurooppa 2020 -strategian toteuttamista. DG Agri ei kuitenkaan suoraan mieltänyt maaseutupolitiikkaa osaksi alueellista koheesiota. Joka tapauksessa tiedonannossa todettiin myös, että nykyiset maataloustuet eivät ota riittävästi huomioon alueellisia, taloudellisia, sosiaalisia ja ympäristöön liittyviä erityispiirteitä. Maaseutupolitiikan kannalta huomattava on, että se korostaa ensimmäisen ja toisen pilarin toimivan toisiaan täydentäen ja olevan vahvassa vuorovaikutuksessa. Alueelliset kehityshaasteet ja tasapainoinen taloudellinen kehitys maaseudulla edellyttävät, että maaseutupolitiikka kykenee vastaamaan muutoksiin maatalouspolitiikasta huolimatta (Kahila ym. 2011).

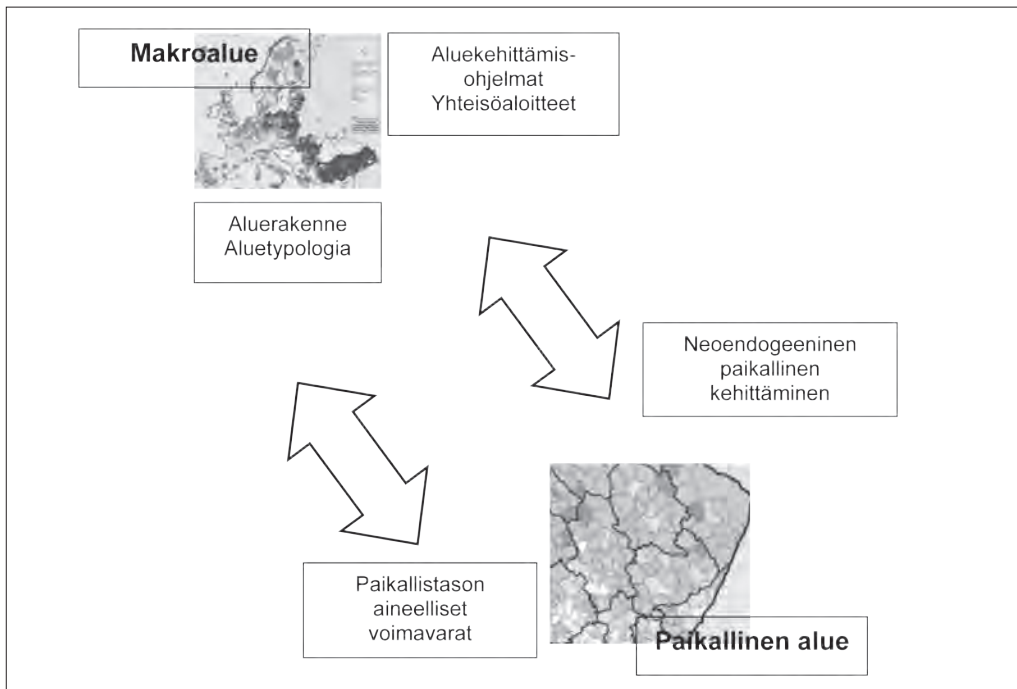
Lopullisena kysymyksenä kaikkien erilaisten politiikkaprosessien keskellä on, laajeneeko eurooppalaisen maaseutupolitiikan toiminta-ala merkittävästi vai laajeneeko se lainkaan tulevalle ohjelmakaudella 2014–2020. Ohjelmakaudella 2014–2020 kaikki EU:n rakennerahastot on koottu yhteiseen EU:n koheesiopolitiikkaa ohjaavaan stra-

tegiakehykseen (Common Strategic Framework). Strategiakehyksessä painotetaan koordinaatiota ja täydentävyyttä rahastojen välillä, mikä viittaa tietyssä määrin selvään rajanvetoon rahastojen välillä eikä niinkään niiden yhteisvaikutukseen (Mendez 2013). Näyttää siltä, että maaseutupolitiikka on jäämässä myös tulevalle ohjelmakaudella sektori-politiikoiden ansaan, vaikka toistuvasti on korostettu EU:n kahden keskeisen interventio-politiikan, eli aluepolitiikan ja maatalouspolitiikan, keskinäistä johdonmukaisuutta ja täydentävyyttä. Toisen pilarin kohdalla toimenpiteet voivat olla kapea-alaisempia ja on mahdollista, että erot jäsenmaiden välillä muodostuvat sängen suuriksi.

Lopuksi

EDORA-hankkeessa lähdettiin liikkeelle maaseudun laajoista muutostrendeistä ja niitä tulkitsevista metanarratiiveista. Tavoitteena oli korvata nykyhetken sopimattomat stereotypiat ja näkökulmat täsmällisemmällä maaseudun erilaistumista kuvaavilla tulkinnoilla. On selvää, että eurooppalainen maaseutupolitiikka kohtaa moninaisella maaseudulla uudenlaisia haasteita, mahdollisuuksia ja vaikeuksia mutta myös kehittämisen rajoituksia. Pääsääntöisesti maaseutupolitiikka kohtaa näitä eri tekijöitä kahdella tasolla, jotka molemmat on huolellisesti otettava huomioon muotoiltaessa tulevaisuuden politiikoita. Makrotasolla muutoksia havainnollistavat typologiat ja metanarratiivit, mikä on tarpeellinen järjestelmällisen kuvan saamiseksi maaseudun erilaistumisesta. Toisaalta hankkeen tulokset alue- ja paikallistasolla osoittavat, että maaseudun muutoksen erilaatuiset alkuperät ovat kaikilla alueilla läsnä, joskin erityyppisinä. Itse asiassa kasvava alueellinen erilaistuminen on seurausta alue- ja paikallistason voimavaroista sopeutua ja vastata makrotason muutoksiin.

Alue- ja paikallistason erilaistuminen koostuu erityisestä yhdistelmästä aineellisia ja aineettomia voimavaroja, joiden hyödyntäminen riippuu alueista itsestään. Erityisesti aineettomat voimavarat osoittautuivat ratkaiseviksi onnistuneen maaseutupolitiikan toteuttamiselle. Tärkeänä kysymyksenä onkin, miten voimavarat ja kyky omaksua poliittisia toimenpiteitä kyetään saamaan liikekannalle,

KUVA 5. Neoendogeeninen maaseutupolitiikan tulkintakehikko. (Copus 2011b)

sekä miten alueellinen ja paikallinen kehittäminen onnistutaan tarkentamaan kasvua vahvistaviin tekijöihin. Toimenpiteiden omaksuminen ja toteuttaminen vaatii myös toimivia hallinnollisia rakenteita ja tietoisuutta politiikoiden vaikutuksista ja rakenteista. Alueellisesta ja paikallisesta näkökulmasta näiden makrotason sekä alue- ja paikallistason tekijöiden yhdistelmä on vaihteleva.

Maaseutualueita ei tule tarkastella ainoastaan passiivisina sopeutujina erilaisiin ulkoisiin taloudellisiin ja poliittisiin muutoksiin. Neoendogeeninen tulkinta korostaa maaseudun muutoksen tulkinnassa laaja-alaista kaksisuuntaista lähestymistapaa, jossa kohtaavat erilaiset sääntelyyn perustuvat prosessit ja alueiden maantieteelliset erityispiirteet, sosiaaliset ja taloudelliset rakenteet sekä institutionaaliset rakenteet (ks. esim. Ray 2006; Shucksmith 2010). EDORA-hankkeen tulokset asettuvat neoendogeenisen lähestymistavan tulkintakehikkoon (kuva 5), jossa painottuvat sekä makrotason että alue- ja paikallistason maaseudun muutoksen ja

erilaistumisen osatekijät.

EU:n alueellisen koheesiopolitiikan logiikka korostaa alueperusteista lähestymistapaa, joka perustuu alueiden vahvuuksiin ja kehittämismahdollisuuksiin, eikä niinkään alueellisten ongelmien perinteiseen kompensointiin. Lähestymistapa on eittämättä tarkoituksenmukainen eurooppalaiselle maaseudulle, joka väistämättä erilaistuu taloudellisten, sosiaalisten ja ympäristöllisten erityispiirteiden vahvistuessa. Voidaan toisaalta sanoa, että EU:n koheesiopolitiikka on maaseudun kannalta tietyllä tavalla käänköpisteessä, mutta kysymys maaseutupolitiikan asemoitumisesta tässä prosessissa on edelleen avoin. Maaseutupolitiikka näyttäisi jäävän edelleenkin sektoripolitiikan ansaan. Laajempi neoendogeeninen lähestymistapa olisi maaseudun kannalta hyödyllinen, sillä se mahdollistaisi maaseudun uuden talouden näkökulman huomioimisen. Tässä tapauksessa myös syrjäisemmät maaseutualueet voitaisiin huomioida vaikuttavasti kehittämissäpolitiikassa.

Periaatteessa maaseudun kehittämistyö ponnistaa paikallisuudesta, mutta loppujen lopuksi ei kuitenkaan ainoastaan siitä. Hallitseva alhaalta ylös-lähestymistapa ei ole ongelmaton, vaan ylikansalliset ja kansalliset tekijät muovaavat eri tavoin eri paikoissa maaseutupolitiikan toteuttamista. Kaikilla alueilla ei yksinkertaisesti ole samanvertaisia alueperusteisia mahdollisuuksia kehittyä alueiden välisessä kilpailussa. Tulisikin kiinnittää huomiota myös niihin tekijöihin ja syihin, joiden vuoksi tiettyjä kasvumahdollisuuksia ei ole käytetty riittävästi tai laisinkaan maaseudun kehittämistyössä. Tärkeintä vallitsevissa olosuhteissa on tavoitella sellaista maaseutua, jota kannattaa kehittää.

LÄHTEET

- Ahner, Dirk 2009. How does cohesion policy support rural development? Puhe 1.10.2009 seminaarissa: Cohesion Policy supporting rural areas, Brussels. Saatavissa: http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/conferences/urban_development/doc/0_ahner_speech.doc. [Viitattu 24.9.2013].
- Barca, Fabrizio 2009. An Agenda for a reformed Cohesion Policy, a place-based approach to meeting European Union Challenges and expectations. Independent Report at the Request of Danuta Hübner, Commissioner for Regional Policy.
- Bengs, Christer & Kaisa Schmidt-Thome (toim.) 2006. Urban Rural Relations in Europe, Final Report ESPON 2006 Project 1.1.2. Saatavissa: http://www.espon.eu/main/Menu_Projects/Menu_ESPON2006Projects/Menu_ThematicProjects/urban-rural.html. [Viitattu 24.9.2013].
- Böhme, Kaj, Tomas Hanell, Kai Pflanz, Sabine Zillmer & Petteri Niemi 2009. Interim Report, ESPON Typology Compilation 2013/3/022. Saatavissa: http://www.espon.eu/main/Menu_Projects/Menu_ScientificPlatform/typologycompilation.html. [Viitattu 24.9.2013].
- CEC 2008 – Commission of the European Communities. Green Paper on Territorial Cohesion. Turning territorial diversity into strength, Communication from the Commission. COM (2008) 616, 6 October. Saatavissa: Brussels http://ec.europa.eu/regional_policy/consultation/terco/paper_terco_en.pdf. [Viitattu 24.9.2013].
- CEC 2010 – Commission of the European Communities. DG Agriculture. The CAP towards 2020: Meeting the food, natural resources and territorial challenges of the future. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. COM(2010) 672 final, Brussels.
- CEC 2011 – Commission of the European Communities. Proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on support for rural development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD). COM (2011) 627/3, Brussels.
- Copus, Andrew 2001. From Core-Periphery to Polycentric Development: Concepts of Spatial and Aspatial Peripherality. European Planning Studies 9(4): 539–552.
- Copus, Andrew, Clare Hall, Andrew Barnes, Graham Dalton, Peter Cook, Peter Weingarten, Sabine Baum, Henriette Stange, Chrysian Lindner, Alexandra Hill, Gerd Eiden, Ronald McQuaid, Malcolm Grieg & Mats Johansson 2006. Study on Employment in Rural Areas. European Commission. Directorate General for Agriculture. Saatavissa: http://ec.europa.eu/agriculture/publi/reports/ruralemployment/sera_report.pdf. [Viitattu 24.9.2013].
- Copus, Andrew 2011a. Macro Scale patterns of differentiation (spatial generalisations). Teoksessa: Copus, Andrew & Lisa Hörnström (toim.). The new rural Europe: Towards rural cohesion policy. Nordregio Report 2011:1. Nordregio, Stockholm. 38–55.
- Copus, Andrew (toim.) 2011b. Final Report. ESPON 2013 project EDORA (European Development Opportunities for Rural Areas), Project 2013/1/2.
- Courtney, Paul, Dimitris Skuras & Talbot Hillary 2010. Territorial Cooperation. EDORA project Working Paper 27. Saatavissa: <http://www.nordregio.se/EDORA>. [Viitattu 24.9.2013].
- Dax, Thomas & Petri Kahila 2011. Policy Perspective – The Evolution of EU Rural Policy. Teoksessa: Copus, Andrew & Lisa Hörnström (toim.). The new rural Europe: Towards rural cohesion policy. Nordregio Report 2011:1. Nordregio, Stockholm. 87–106.
- Dijkstra, Lewis & Hugo Poelman 2008. Remote Rural Regions. How proximity to a city influences the performance of rural regions. Regional Focus No. 1. European Commission, Brussels.
- Halseth, Greg, Sean Patrick Markey & David Bruce 2010. The Next Rural Economies: Constructing Rural Place in Global Economies. CABI Publishing, Oxfordshire UK.
- Hepworth, Mark 2006. The Knowledge Economy in Rural England. DEFRA.
- Hill, Berkeley & David Campbell 2005. The New Rural Economy: Change Dynamism and Government Policy. The Institute of Economic Affairs, London.
- Hodge, Ian 2004. The economic diversity of rural England: Stylised fallacies and uncertain evidence, Editorial. Journal of Rural Studies 20(3): 263–272.
- Kahila, Petri, Peter Weingarten, Asli Tepecik Diş & Andrew Copus 2011. Territorial Cohesion as an Emerging Rural Policy Concept. Teoksessa: Copus, Andrew & Lisa Hörnström (toim.). The new rural Europe: Towards rural cohesion policy. Nordregio Report

- 2011:1. Nordregio, Stockholm. 107–118.
- Lee, Richard, Mark Shucksmith & Hilary Talbot 2010. Synthesis of Theme Papers. EDORA Working Paper 10. Saatavissa: <http://www.nordregio.se/EDORA>. [Viitattu 24.9.2013].
- Lowe, Philip 2006. European Agricultural and Rural Development Policies for the 21st Century. Teoksessa: Midgley, Jane (toim.). A new rural agenda. IPPR, Newcastle. 29–45.
- Manzella, Gian Paolo & Carlos Mendez 2009. The turning points of EU Cohesion policy. Working Paper for the report “An Agenda for a reformed Cohesion Policy, Brussels. Saatavissa: http://ec.europa.eu/regional_policy/policy/future/pdf/8_manzella_final-formatted.pdf. [Viitattu 24.9.2013].
- Marsden, Terry, Jo Banks & Gillian Bristow 2002. The social management of rural nature: understanding agrarian-based rural development. *Environment and Planning A* 34(5): 809–826.
- Marsden, Terry 2003. The Condition of Rural Sustainability. Van Gorcum, Assen Netherlands.
- Mendez, Carlos 2013. The post-2013 reform of EU cohesion policy and the place-based narrative. *Journal of European Public Policy* 20(5): 639–659.
- Murdoch, Jonathan 2006. **Networking rurality: emergent complexity in the countryside**. Teoksessa: Marsden, Terry & Patrick Mooney (toim.). *Handbook of rural studies*. Sage, London, Thousand Oaks, New Delhi. 171–184.
- OECD 2006. *The New Rural Paradigm: Policies and Governance*. OECD, Paris.
- Ray, Christopher 2006. Neo-endogenous rural development in the EU. Teoksessa: Cloke, Paul, Terry Marsden & Patrick Mooney (toim.). *Handbook of rural studies*. 278–291.
- Saraceno, Elena 2004. Rural Development policies and the Second Pillar of the Common Agricultural Policy: The way ahead. Teoksessa: Ortner, Karl M. (toim.). *Assessing rural development policies of the Common Agricultural Policy, selection of papers from the 87th Seminar of the European Association of Agricultural Economists (EAAE)*. 21–23 April. Wien. 25–47. Saatavissa: http://www.webalice.it/andrea.marescotti/Materiali/5-Politiche/2004_Saraceno87EAAE.pdf. [Viitattu 24.9.2013].
- Shucksmith, Mark & Katrina Rønningen 2011. The Uplands after neoliberalism? – The role of the small farm in rural sustainability. *Journal of Rural Studies* 27(3): 275–287.
- Shucksmith, Mark 2010. Disintegrated Rural Development: neo-endogenous rural development, planning and place-shaping in diffused power contexts. *Sociologia Ruralis* 50(1): 1–18.
- Shucksmith, Mark, Hilary Talbot & Richard Lee 2011. **Meta-narratives as heuristic generalisations of rural change**. Teoksessa: Copus, Andrew & Lisa Hörnström (toim.). *The new rural Europe: Towards rural cohesion policy*. Nordregio Report 2011:1. Nordregio, Stockholm. 38–55.
- Terluin, Ida 2003. **Differences in economic development in rural regions of advanced countries: an overview and critical analysis of theories**. *Journal of Rural Studies* 19(3): 327–344.
- van der Ploeg, Jan Douwe & Terry Marsden 2008. Unfolding webs: The dynamics of regional rural development. Van Gorcum, Assen.
- van der Ploeg, Jan Douwe 2000. Revitalising agriculture: Farming economically as a starting ground for rural development. *Sociologia Ruralis* 40(4): 497–511.
- Woods, Michael 2005. *Rural Geography*. London, SAGE.
- Woods, Michael 2007. **Engaging the global countryside: Globalization, hybridity and the reconstitution of rural place**. *Progress in Human Geography* 31(4): 485–507.
- Zonneveld, Wil & Dominic Stead 2007. **European territorial cooperation and the concept of urban – rural relationships**. *Planning Practice & Research* 22(3): 439–453.

JUHA KUISMA

Suomen Kylätoiminta ry

Maaseudulla asumisen oikeutus

Miksi maaseutu viehättää asuinympäristönä? Onko maaseutu luontoa, ruokaa, tilaa, raaka-aineita, periferiä, kulttuurista alakynnessä oloa, mennyttä maailmaa vai subjektiivinen mielentila? Voiko koskemattomassa luonnossa, ruoassa, avaruudellisessa tilassa, raaka-aineissa, periferiassa, alakynnessä olossa, menneessä maailmassa tai mielensisällöissä asua? Ei tietenkään voi. Asuminen itsessään on se ydinasia, joka määrittelee maaseutua. Siis paikat, talot, kylät, taajamat ja pikkukaupungit. Ellemme tunne asumisen sisältöä, emme pysty järkevään maaseutua koskevaan keskusteluun. Puhumme koko ajan reunoista ja kääreistä, mutta itse asia jää löytämättä.

Vastaukset edeltäviin kysymyksiin liittyvät kokemuksiimme siitä, millaisista asioista koostuu hyvä elämä sekä pohdintoihin ihmisyydestä. Näihin arvioihin sekoittuvat myös lyhyen tähtäimen teknologiset ja taloudelliset kehityslinjat, jotka tulevaisuuteen heijastettuina, oletettuna välttämättömyyksinä vaikuttavat siihen, mistä saa puhua ja miten pitää argumentoida. Maaseutuun liittyy aina jokin tulevaisuusodotus.

Maaseutu muodostuu näin ajatellen monen muun suuren käsitteen tapaan jatkuvan, historiallisen keskusteluprosessin tuloksena. Maaseudun käsitteestä ja määrittelyvallasta taistellaan. Viime kädessä maaseutu on yhteiskunnallinen lataus ja tunteita sisältävä kollektiivinen tajunnantila. Kulloinkin käytävän keskustelun säännöt ja portinvartija-asetelmat ratkaisevat lopputuloksen eli sen, miten maaseutu yleisesti ja keskimäärin mielletään. Jos keskustelu ei noudata tunnettuja herruudesta vapaan keskustelun sääntöjä, päädytään het-

kessä puhumaan maaseudun sijasta kaupungista tai selitetään äänin kolme miljoonaa vastaan kaksi miljoonaa, että ”mitä tahansa sanottekin, maaseutu on tappiolla ja siksi väärässä eikä koko kysymys maaseudusta ole tärkeä”. Ellei aitoa keskustelua synny, mielletään maaseutu menneisyydeksi, eivätkä yhteiset valinnat tai ihmiskunnan tuleva kehitys liity siihen. Jos näin tapahtuu, johtopäätöksenä on se, että Suomen valtion etu ja kilpailukyky edellyttävät väestön keskittämistä Uudellemaalle ja pääkaupunkiseudulle.

Muuan tapa tuhota keskustelu on vääntää sitä intresseittäin niin, että maaseutu on joko ympäristökysymys tai maataloutta ja luonnonvaroja. Oivallusta, että maaseudussa on kysymys asumisesta ja siten ihmisen olemassaolosta, eivät suostu hyväksymään ne keskustelun kollektiivisubjektit, jotka katsovat edustavansa kehitystä, kaupunkia, ympäristöä tai maa- ja metsätalouselinkeinoja.

Asumisen ymmärtäminen maaseutukäsitteen keskiöksi on jäänyt harvojen johtopäätökseksi. Kollektiivisubjektina tätä näkökulmaa edustaa lähinnä kylätoimintaliike. Toisin kuin luulisi, esimerkiksi arkkitehdit eivät tätä näkökulmaa laajoina joukkoina tunnista, ilmeisesti koulutuksen rakentamien näkymättömien seinien takia. Jos arkkitehdit laajemmin ammattikuntana ymmärtäisivät asumisen filosofisen sisällön, he olisivat erityisen kiinnostuneita maaseudusta.

Seitsemän selitystä maalla asumiseen

Evoluutioselityksen mukaan ihminen lajiolentona on kehittynyt Itä-Afrikan savanneilla. Meidän ais-

tijärjestelmämme on virittynyt sellaiseksi, että viihdymme vihreässä, kumpuilevassa maisemassa, jossa on vettä, yksittäispuita ja metsiköitä, eläimiä sekä ruohostoa. Tämän takia kaupunkipuistot, hautausmaat ja golfkentät ovat sellaisia kuin ovat. Tätä näkökulmaa edustavat esimerkiksi Björn Kurtén sekä Jay Appleton. Tässä on syy siihen, miksi ”maalla on kaunista” ja miksi maaseutu on toivottu asuinpaikka.

Seuraava selitys kuuluu edellisen rinnalle, mutta se tukeutuu maailmankatsomuksellisesti toiseen pisteeseen. Nimittäin *teologinen selitys* luomiskertomuksessa annettuna – ja muissakin uskonnoissa – asettaa ihmisen viljelemään ja varjelemaan maata. Onhan ihminen itsekin tehty maan pölystä. Se paratiisi, josta ihminen tuli karkotetuksi ja johon hän parhaimmillaan päätyy, on viljelty karjatalouden muokkaama maisema. Tätä samaa ajatusta ovat kylläkin edustaneet myös antiikin roomalaiset kirjailijat. ”Jumala loi maaseudun, mutta ihminen teki kaupungit.”

Edellä sanottujen selitysten muunnelma on *ympäristöpsykologiassa* havaittu ihmisen viehtymys vihreisiin luontoympäristöihin. Jos sairaalan potilashuoneen ikkunasta näkyy puu, potilaat paranevat tuossa huoneessa nopeammin. Kun kiireetön autoilija saa valita reitin pisteestä A pisteeseen B, hän valitsee maisemassa mutkittelevan hitaamman vesistönvarsitien. Kun koehenkilöille näytetään kuvia luonnosta, poluista ja avoimista maisemista, heidän verenpaineensa alenee, sydämen syke rauhoittuu ja mitattu stressihormonien taso laskee. Tätä selitystä täsmentää vielä havainto, että mitä monielementtisempi ja yksityiskohtaisempi aistittu luonto on, sen paremmin ihminen siinä viihtyy.

Neljäs selitys on niin sanottu *keskimaailma* (middle world). Ihminen hakee vapaasti olemassolon optimaalisia fyysisiä mukavuusalueita, joissa on sopivasti luontoa ja sopivasti sivilisaatiota. Tällaisia luonnon ja sivilisaation optimiyhdistelmiä ovat muun muassa puutarha, maaseudun viljelty kulttuurimaisema, valistuksen pastoraalimyytti ja puutarhakaupunki. Teesin ovat esittäneet esimerkiksi Yi-Fu Tuan alunperin Kiinan talonpoikauskulttuurista ammentaen sekä Paul Tillich saksalaista pikkukaupunkia tulkiten. On erikoista – ja semanttisesti paljastavaa –, että kestävän kehityksen puolestapuhujat eivät ole visualisoineet ajatustaan kyseiseksi keskimaailmaksi.

Viidenneksi selitysmalliksi kirjattakoon kasvatuspillisten pohdiskelujen kautta syntynyt *kokonaisihmisen* ajatus. Tämä orastaa jo J.J. Rousseaulle ja tulee selvästi ilmi William Morrisin käsityksissä, joissa yhdistyvät demokratia ja jokaista ihmistä koskeva luovan käsityön ihanne. Kysymys on tietenkin teollistuvan yhteiskunnan aikaansaaman työnjaon kritiikistä. Sama yhteiskunnallinen reaktio johti myöhemmin ja toisaalla antimoderniin fasismiin. Kokonaisihminen asuu luonnon ympäröimässä pienyhteisössä ja tekee päivittäin sekä käsityötä että aivotyötä. Jotta tällainen elämä on laajalti mahdollista, se edellyttää yhteiskunnalta maaseutumaista rakennetta. Ajatuksen eräs pieni sivuhaara on siirtolapuutarha.

Kuudes selitysmalli on ymmärrettävissä *puutarhakaupunkiaatteen* kautta. Puutarhakaupunki on yhdyskuntarakenteellinen vastaus maaseudun ja kaupungin veto- ja työntövoimiin. Sen erityinen piirre on maaseudun tuominen yhteisöllisen kaupunkirakenteen ytimeen ja jokaisen talon pihalle. Iskulauseen mukaan puutarhakaupungissa lapsetkin kasvavat pitemmiksi. Ebenezer Howardin konseptissa on lisäksi monenlaisia ekologiaa ja sosiaalireformistisia aineksia, joita konseptin pilkkaajat eivät tunne. Emme kovin pahasti erehdy, jos tulkitsemme kymmenet suomalaiset pikkukaupungit puutarhakaupungeiksi ja edelleen maaseudun ekosysteemipalvelujen heijastumiksi.

Viimeinen selitys on puhtaasti yhteiskuntafilosofinen. Kysymys on *desentralisaation* teorian mukaisesta asumisesta. Millainen yhdyskuntarakenne tuottaa aidosti tasavaltalaisen ja monesta pisteestä lähtevän kehityksen? Asumisen yhdyskuntarakenteelliset ratkaisut nimittäin jakavat myös valtaa. Olemme Kropotkinin, Mumfordin ja Goldsmitdin avaamissa kysymyksenasetteluissa. Miksi Pariisin kommuuni epäonnistui? Miksi juuri Sveitsi ja Pohjoismaat ovat varhaisia demokratioita? Millaisia myönteisiä polkuriippuvuuksia hajakeskitetty eli maaseutumaiseen asumiseen perustuva yhteiskunta tarjoaa? Mitä voimme oppia desentralisaatiosta ja esimerkiksi onnistuneiden maareformien tuloksista? Kiintoisaa on, että biotalouden kautta tulevaisuutta pohtivat tarkastelut johtavat jälleen kerran desentralisaation tarkasteluun, vaikkapa sitten ”distribuoidun ja verkostomaisen” yhteiskunnan nimellä.

Desentralisaation merkitys on siinä, että se on liberalisaation alueellinen teoria.

Kun asumista tarkastellaan yhteiskuntasopimuksen kautta

Jos ottaa tehtäväkseen perustella maaseudulla eli kylissä asumisen oikeutta, on perustelujen oltava yleisiä ja yleispäteviä. Perusteluksi ei esimerkiksi kelpaa se, että moni meistä asuu tällä hetkellä maalla. Eikä sekään, että moni on varttunut aikoinaan maaseudulla ja kokee siksi nostalgiamielihyvää päästessään vapaa-ajallaan maalaisoloihin. Semminkään sekään, että omistat maata ja vaadit omistajan oikeudella, että kukin saakoon tehdä omaisuudellaan mitä tahansa – myydä, rakentaa tai vaikka tuhota.

Yleispätevyyden vaatimus toimii myös toisin päin: viranomaishallinnolla ei ole noin vain oikeutta rajoittaa kyliin ja maaseudulle rakentamista. Asuminen ja erityisesti asuinpaikan valinta ovat konkreettisia perusoikeuksia, joita ei voi kaventaa kevyin perustein. Oletetut yhdyskuntarakenteen suunnitteluhyödyt, kapeasta näkökulmasta laskettu taloudellisuus tai ideologisesti ja ilman vaikuttavuusvertailua tehty ilmastopolitiikka eivät riitä asumisen rajoittamisen perusteiksi.

Ainoa järkevä maalla asumisen oikeutus perustuu yhteiskuntasopimukseen ja sen kautta tapahtuvaan argumentaatioon. Kysymys kuuluu: miten järjestäisit asumisen säännöt ja valinnanvaran, jos olisit yhteiskuntasopimustilanteessa niin sanotusti tietämättömyyden verhon takana tuntematta syntyperääsi, syntypaikkaasi, henkilökohtaisia ominaisuuksiasi tai sitä historiallista aikakautta, jona elät? Vastaus lienee useimmilla jotain asumisen vapautteen tai täyteen oikeuteen valita asuinpaikka kiteytyvää.

Asuminen nimittäin liittyy suoraan vapauteen sekä arvofilosofisesti että kokemuksena, sillä siihen liittyy samanlaisia valintoja kuin ammatin tai avio puolison valintaan. Yhteiskunnan ei tule määritellä sitä, mihin ammattiin itsesi koulutat, kuka on puoliso tai missä saat asua. Jos yhteiskunta määrittää näistä yhtäkään, se edustaa totalitarismia. Edellinen lause ei ole raju kärjisty, vaan karu tosiasia, johon havahtumista nyt tarvitaan.

Esitettäköön tästä vapaudenkiellosta yksi esimerkki. Tampereen kaupunkiseudun kaavoittaja-

ryhmän näkemys on kirjattu seutuhallituksen valmisteluasiakirjoihin ja selvittää edellistä väitettä. Vastatessaan lausunnoissa esitettyihin mielipiteisiin ryhmä ottaa oikeudekseen jopa tulkita perustuslain yhdeksättä pykälää:

Hजारakentamisen hallinta ei millään tavalla ole ristiriidassa Suomen kansalaisen oikeuteen (vapauteen) valita asuinpaikkansa. Suomessa saa valita asuinpaikkansa, mutta ei perustuslaissa määritellä rakentamisesta, vaan maankäyttö- ja rakennuslaissa (MRL), joka ohjaa rakentamista. Tulkinta liikkumisvapaudesta voi olla sellainen, että **kansalaisella on vapaus muuttaa paikkakunnalta toiselle ja valita asuinpaikkansa markkinoilla tarjolla olevista asuinrakennuksista ja huoneistoista.** (Tampereen kaupunkiseutu 13.11.2012, s. 1/4, korostus JK)

Kun puolustaa maalla asumisen oikeutta tarkastelemalla sitä vapauden yhtenä ulottuvuutena, tulee yleensä väärin ymmärrettyä. Vapaus ymmärretään kovin usein itsekkääksi mielivallaksi, villivapaudeksi, jossa ei oteta muita ihmisiä huomioon. Vapaus on kuitenkin mitä suurinta vastavuoroisuutta. Monikaan ei ole selvittänyt itselleen, mitä arvoja yhteiskuntasopimus sisältää. Siinähan korkein arvo on vapaus, jonka kautta mahdollistuu ihmisen kasvu yksilölliseksi persoonaksi, jonka lahjat koituvat kanssaihmissen hyväksi. Vapaus on siis aina keskinäistä ja vastavuoroista. Se on lahja, jonka annamme toisillemme yhteiskuntasopimuksen kautta. Tätä vapausaluetta ilmaisee englannin kielen termi liberty eli sopimusten kautta luotu vapaus.

Jotta kaikkia ihmisiä koskeva, persoonia esiintuova vapaus on mahdollista, tarvitaan kansalaisten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Sitä varten meillä on demokratia, parlamentarismi ja niihin liittyvät kansalaisvapaudet. Kansalaisoikeuksien käyttäjäksi pääsyä kuvaa englannin kielen sana freedom. Kun orja tai alistettu saavuttaa vapauden, hän saa kansalaisoikeudet, joita käyttämällä hän nousee kansalaisena liberty-alueelle. Tasa-arvo on siis tasa-arvoa vapauteen.

Ranskan vallankumouksesta lähtien eurooppalaisen arvoyhteisön kolmas suuri arvo on näitä kahta arvoa edeltävä veljeys eli keskinäisyys, solidaarisuus, välittäminen ja yhtä pitäminen. Siis se, että ihmisinä pidämme yhtä, olemme makronäkökulmasta biologisia sukulaisia, olemme kanssakäy-

misen ja työnjaon kautta riippuvaisia toisistamme. Näistä kolmesta arvosta tulee eurooppalaisten yhteiskuntasopimusten trikolori. Sininen on vapautta, valkoinen tasa-arvoa ja punainen keskinäistä yhteenkuuluvuutta. Arvoilla on nimenomaan tämä järjestys, ja niistä suurin on vapaus.

Jokainen taloa suunnitellut, rakentanut tai vuokra-asuntoa valinnut tajuaa jossakin vaiheessa, että tila, jossa asuu, on ihmiselle hänen arvojensa kuva. Asumalla ihminen ilmaisee arvojaan, yksilöllistä tulkintaa edellä kuvatusta arvojen trikolorista. Kyse on henkilökohtaisen vapauden todeksi elämisestä. Jos siis koen, että päivittäinen luontoyhteys on minulle niin tärkeä hyvän elämän elementti, että haluan asua maaseudulla, se minulle suotakoon. En vaadi liikaa, en etuoikeuksia tai erioikeutta, vaan käytän John Stuart Millin hengessä sitä mahdollisuutta, joka minulle yhteiskunnan jäsenenä kuuluu. Maalla asumiseen sisältyy samalla poisvalintaa, taloudellisia uhrauksia sekä monenlaisten fyysisten toimintojen suosimista.

On oireellista, että Sitran Maamerkit -barometrin 2011 tulosten mukaan moni kaupunkiolioissa asuva sanoo, että haluaisi asua maalla, jos se vain olisi työn ja toimeentulon kannalta mahdollista. Tarkkaan ottaen vastanneista 23 prosenttia asui maalla, mutta 36 prosenttia olisi halunnut asua siellä. Vastaavasti kaupungissa asui 76 prosenttia, mutta vain 51 prosenttia asuisi mieluiten kaupungissa. Sitra ei tosin tohtinut tai osannut tätä kenen tahansa toimittajan uutiseksi haistamaa tulosta kertoa, vaan sen julkistamiseen tarvittiin professori Hilka Vihtinen. Yhteiskunnassa on näin ollen latenttia pahaa oloa luova tavoiteristiriita, jota maalle rakentamisen jarruttaminen kärjistää. On äärimmäisen vaarallista, jos maalla asuminen ja uusien talojen rakentaminen jää vain varakkaimman väestön yksinoikeudeksi. Jos hallinnollisin päätösin luodaan niukkuutta rakennuspaikoista tai uuteen käyttöön otettavista rakennuksista, päättyvät tarjolla olevat asuinpaikat rikkaiden haltuun. Laajasti toteutuessaan tällainen kehitys muuttaisi maaseudun kehittämisen sosiaalisesti luokkakysymysekseksi.

Joskus ympäristöhallinnon suunnasta on esitetty kaavoituksen lähtökohdaksi, että vain luonnonvaraelinkeinojen harjoittajat saisivat asua maalla. Kaikki muu olisi yhdyskuntarakenteen kannalta

virheellistä asumista. Mutta kovin olisi maaseutu sosiaalisesti kuollutta, jos siellä saisivat asua vain maanviljelijät, metsätalousyrittäjät ja kalastajat. ELY-keskusten piirissä puolestaan esiintyy ajattelua, että maaseudulle pitää ensin luoda erilaisilla kehitysohjelmilla työpaikkoja, jotta sinne voisi muuttaa uusia asukkaita. Arkikokemuksen mukaan syysuhde toimii kuitenkin toisin päin: ihmisen haluaa jostain hyvästä syystä asua maalla ja tuoksiksi työpaikkansa ja yrityksensä maaseudulle asuinpaikkansa välittömään läheisyyteen.

Vapausarvojen toteutumisen kannalta kaavoitus on keskustelua yhteiskuntasopimuksen formaatilla. Siinä yksilön vapaus ja yhteiskunnan vapaus keskustelevat hakien molemmat toteuttavaa ratkaisua. Vaikka kaavoittaja ja häntä ohjeistava ja kouluttava ympäristöhallinto edustaakin kunnallista monopolia, ei ratkaisu koskaan voi olla yksipuolista sanelua. Parhaimmillaan keskusteleva kaavoitus toteutuu maankäyttö- ja rakennuslain 44 § 2 momentin osoittamassa kyläyleiskaavamenettelyssä. Se eroaa kaikesta muusta kaavoituksesta siinä, että menettely osallistaa sananmukaisesti koko kylän ja määrittää suoraan hyvät rakennuspaikat ilman asemakaavavaihetta.

Asumisen sisältö: paikan ja talon kautta maailmassa

Ihmisen olemassaolo olisi äärimmillään ja paljaaltaan olemista ilman vaatteita, taloa, työkaluja, liikennevälineitä, mediaa, kulttuuria ja kulttuurin siirtoa. Asumisen ratkaisut mahdollistavat, että koko tämä sivilisaation kerryttämä elämän mukavuus on käytössämme. Kun puhutaan asumisesta, puhutaan taloista ja taloja ympäröivistä paikoista. Myös koulut, kirkot, kunnantalot, kylätalot, vankilat ja lentoasemat ovat taloja, joilla on oma erikoistunut käyttönsä. Maaseudulla asumisen funktioon kuuluu yksilöllinen itse rakennettu tai itse remontoitu talo, pysyvä luontosuhde ja väljä tila sekä yhteys muuhun maailmaan erilaisten verkostojen kautta.

Aloitetaan paikan filosofisen tarkastelun ketjuttamalla joukon ajatuksia, joita ei tässä tarvinne tarkemmin dokumentoida. Kaikki perustuvat siihen seikkaan, että maapallo on pyöreä globus. Jokainen paikka maapallolla on yhtä arvokas (John Rawls).

Jokainen paikka maailmassa on erilainen (Alvar Aalto). Jokainen koti(paikka) on maailman keskipiste (Santeri Alkio). Nämä kolme ajatusta kuuluvat yhteen ja osoittavat paikan kautta asumiseen sisältyvät vapausasteet. Kuvitellaan hetkeksi, että maaseutua ei olisi. Miten vähän paikkoja maailmassa olisikaan, jos olisimme tuomittuja oleskelemaan vain teknisesti koodatussa kaupunkiympäristöissä. Kaupungissa on paikkoja limittäin ja päällekkäin, mutta ohuelti ja vähäluontoisessa tekoavaruudessa. Nykyisessä laajassa kaupunkien ja maaseudun maailmassa ihminen on olemassa paikkojen kautta ja erilaisista paikoista muodostuu olemisen täyteläisyys. Ruumiillisuutensa takia jokainen ihminen on koko ajan paikallinen, asuupa sitten missä tahansa.

Paikan luonnetta tulkitsee parhaiten termi enclosure, jonka voisi havainnollistaa kolmiulotteiseksi C-kirjaimeksi. Sanan suora käännös tarkoittaa aitausta. Kolmiulotteisen C-kirjaimen muodolla enclosure kuvataan suojaavaksi kuvuksi, joka on yhdeltä sivultaan avoin. Siinä on samalla pesän, talon ja minkä tahansa rakennuksen aihio. Arkkitehtuurin fenomenologiaa harrastaneet Edward Relph, Christian Norberg-Schulz ja Yi-Fu Tuan ovat esittäneet keskeisiä huomioita paikan olemuksesta. Paikalla on kolme ominaisuutta: 1) se suojaaa ja antaa juuret, 2) se vapauttaa eteenpäin ja luo horisontin ja 3) sen läheisyyteen kuuluu toisia paikkoja ja varsinainen paikkojen verkosto, joka muodostuu koetusta ja muistetusta maisemasta.

Muuan maaseudun viehätystykistä on siinä, että se on niin täynnä erilaisia luonnonpaikkoja. Lisäksi tulevat kaikki erilaiset talot eli perheen tai yksilön arvostuksia ilmaisevat rakenteet. Ne sijaitsevat aina jossain tarkoin valitussa paikassa ja vahvistavat yleensä ympäristöään ja luovat sisälleen uusia paikkoja. Onhan arkkitehtuuri yhdessä merkityksessä paikkojen luomista. Talo on ympäristöpsykologisesa mielessä moniaukkoinen enclosure eli siinä on sama ominaisuus kuin kulttuurimaisemassa: Jay Appletonin kuuluisaa tiivistystä uuteen yhteyteen soveltaen: ”talosta voi nähdä ulos tulematta nähdä”. Toisin sanoen talo on sivilisaation luoma vastine savannien suojapaikoille, puun alusille, luolille tai kallion kupeille. Länsimaisessa kulttuurissa talo antaa yksilölle intiimin suojan: se on privaatti, yksityisalue, elämän turvasatama arjen paineissa.

Mikä sitten on talon idea? Se suojaaa paahteelta, sateelta, tuulelta, kylmältä ja haittaeläimiltä. Se on pesä, jossa ihminen toimii biologisena olentona: kasvattaa lapsia, syö, nukkuu, käy suihkussa ja on lähekkäin. Se on yksityistä tilaa, jossa voi harrastaa, tehdä töitä ja olla yhteyksissä muuhun maailmaan. Se on ideaalinen ”maailman paras paikka” eli koti. Talo on filterirakenne, joka kokoaa ulkoa luonnon hyvät vaikutukset ja torjuu huonot. Korkealta ja kaukaa katsoen talo on pistemäinen mikrokosmos, joka kokoaa toivottuna yhdistelmänä maailmassa vaikuttavat elementit. Talo on kollektiivista maailmanymmyä.

Carl Gustav Jung kertoo elämäkerrassaan, miten talo on yksilöllisen minuutemme ilmaisu. Psykoterapeutti rakensi omaa taloaan koko elämänsä ajan – ja tiesi miksi. On siis sanottavissa vahvalla ponnella, että talo on vapautta ylläpitävän ja persoonia tuottavan sivilisaation muoto. Tämä koskee kaikkia taloja maalla ja kaupungissa – tietenkin hiukan eri tavoin.

Talon humaania merkitystä eli asumisen ideaa ovat tarkastelleet Gaston Bachelard, Martin Heidegger ja Amos Rapoport. Bachelardin tulkinta asumisesta on poeettista ekologista semantiikkaa, Rapoport lukee talojen tilajärjestelystä sosiologiaa havaintoja. Näistä Heideggerin analyysi talosta indoeurooppalaisten kielten olla -verbin latauksina on erityisen kiintoisaa. Englannin kielen to be on saksassa verbinä bauen eli 1) rakentaa, 2) asua ja 3) hoitaa elollisia olioita. Ruotsissa bo on verbinä asuminen ja substantiivina pesä, by on vastaavasti kylä ja bonde on talonpoika. Englannin ja saksan kielten by/bei prepositiot ovat vieressä ja kohdalla oloa. Jopa suomen kieli tuntee saman sanan naapuri (lähellä asuva) -termin loppuosana.

Schwarzwaldilaisten talonpoikaistalojen ulkoisen hahmon Heidegger tulkitsee ”asumisen nelikerraksi”. Talonpoikaistalo on pysyvä järjestely, jonka kautta ihminen kokoaa maan, taivaan, jumalat ja oman kuolevaisuutensa. Näitä vastaa kivijalka, laaja katto, kotialttari olohuoneen nurkassa sekä seinustalle ripustettu ruumislauta. Tulkitsemisen Heideggerin hengessä: maailmaan heitetty Dasein eksistoi maan pinnalla arkikielen latauksia käyttäen ”mahdollisuksien pystynä törönä” (ek-sistens). Ei kuitenkaan alastomana apinana, vaan vapauteen talon ja sivilisaation kautta yltävänä olentona. Tämän takia

asumme taloissa. Tässä on olemisen ja asumisen yhteys ja juuri. Ja jos nimenomaan maaseudulla asumme, jos haemme talon kautta päivittäisiä luontokokemuksia heti oven takaa.

Hajarakentamisen hallinnan harhasta

Ympäristöhallinnon piirissä on muutaman vuoden ajan toiminut hankemuodossa niin sanottu MAL-verkosto, joka on koonnut ministeriön väkeä ja parinkymmenen kaupunkiseudun kaavoittajia sekä arkkitehtejä sisäiseen keskusteluun ja koulutukseen maankäytön, asumisen ja liikenteen kysymyksistä. Yksi tätä verkostoa eniten askarruttaneista asioista on ollut hajarakentamisen hallinta. Kysymys on yksinkertaista siitä, saako maalle rakentaa. Tavoitteina verkoston työssä on ollut – listaajan vapaudella tiivistäen – sellaisia asioita kuin yhdyskuntarakenteen eheyttäminen, ilmastomuutoksen hillintä, sujuva joukkoliikenne sekä kuntatalouden palvelukustannusten alentaminen.

MAL-sopimuksissa kahden ministeriön edustajat sopivat seuduittain kunkin seutuhallinnon kanssa maankäytöstä, asumisesta ja liikenteestä. Palvelujen toteuttamiseenkin sopimuksilla haluttaisiin puuttua, sen sijaan energiankäyttöön ei uskalleta kajota. Sopimuksilla kohdennetaan seudulle valtion rahaa, jos niiden sisältämät asiat ovat ministeriöille mieleisiä. On kokonaan testaamatta, millä tavalla kansanvaltainen tällainen käytännössä eduskunnan kontrollin ulkopuolella oleva uusfeodaalinen järjestelmä on. Entä miten se suhteutuu kuntien itsehallintoon?

Kuten sanottu, verkoston ideologiassa erityisen suureksi ongelmaksi on koettu hajarakentaminen. Se on ilmiö, joka liittyy käsitteeseen haja-asutus. Muistikuvani mukaan eräässä Tampereen kaupunkiseudun kaavoittajapaperissa jopa todettiin, että hajarakentaminen on yhdyskuntarakenteen syöpä, joka pitää kaikin keinoin torjua. Ergo: kyliin ei saa rakentaa.

Kaavoittajat eivät ilmeisesti ole oivaltaneet, että termit haja-asutus ja haja-rakentaminen liittyvät vallankäyttöön ja ovat asioita nimenomaan keskustusten suunnasta määritteleviä. Nehän viittaavat tehotomuuteen, särkyneisyyteen ja hajalla oloon, kuten edellä kerrottu syöpävertauskin tarkoittaa.

Jos vaihtaisimme diskurssia, olisi helppo todeta, että kyseessä on selvästi alistava käsiterasismi. Vaihtoehtoisesti voisimme lähteä yhdyskuntarakenteen pohtimisessa ”kootun asumisen” integraalikäsitteestä, jota puhtaimmillaan edustaa maaseudulla sijaitseva talo. Mitä lähemmäksi suuria keskuksia tulemme, sen enemmän asumisesta karsiutuu ek-sistentiaalista sisältöä, kunnes jäljellä on japanilaisen liikemieshotellin nukkumalokero!

Puhe hajarakentamisesta yhdistää surutta taajamien lievealueen ongelmat kylien alueiden rakentamiseen. Tästä näkökulmasta ei yllätä, että sama kaavoittajaryhmä halusi eräässä vaiheessa korjata olettamansa Ruotsin kuninkaiden tekemän virheen, nimittäin 1700-luvulla aloitetun isojaon, joka uudelleen asemoi ryhmäkylien talot peltojen ääreen. Hyvää tarkoittavat kaavoittajat halusivat 2010-luvulla tiivistää uuden asutuksen kylien ytimiin ja siten pelastaa maaseudun palvelut. Tässä analyysissä oli vain se vika, että kaupan, metsätalouden ja maatalouden teknologista rakennemuutosta ei olisi pystynyt estämään minkäänlaisella kaavoituspolitiikalla. Ja olisiko Suomi edes itsenäinen valtio ilman isojaon toteuttamista? Suunnittelijat eivät siis tunteet maaseutua eivätkä sen historiaan vaikuttavia voimia. Uumoilen, että samat kaavoittajat käsittävät kylällä jotain sellaista, jota näkee television Englantia ja Saksaa kuvaavissa sarjoissa. Esimerkkinä tästä on ajatus, että ”hajarakentaminen on asemakaava-alueen ulkopuolista ja erilleen kyläasutuksesta tapahtuvaa harvaa rakentamista”. On siis jotain kyläasutusta ja sen ulkopuolella muuta asutusta, joka ei kuulu kylään eikä ilmeisesti minnekään. Näin ajatteleva ei ole ottanut vaivakseen selvittää Suomen maaseudun rakennetta tai kylän käsitettä. Kaavoitusta tehdään maailmassa, jota ei ole olemassa. Ero Suomen ja Keski-Euroopan yhdyskuntarakenteen ja maaseutupolitiikan välillä on siinä, että esimerkiksi Saksassa väestötiheys on Suomeen verrattuna 18-kertainen. Jos suomalaisessa kylässä on 300 asukasta, olisi saksalaisessa vastaavasti 5 400 asukasta.

Hallinto perustelee toimiaan sillä, että yhdyskuntarakenteen eheyttäminen ja hajarakentamisen hallinta ovat lain mukaista ja varsinkin lain vaatimaa toimintaa, koska ne perustuvat VAT:iin eli valtakunnallisiin alueiden käytön tavoitteisiin. Ensimmäisiä valtakunnallisia alueiden käytön tavoit-

teita valmistelemissa ollut yhdyskuntasuunnitelun emeritusprofessori Heikki Kukkonen osaa kylä tarkkaan kertoa, miten järjestelmä käynnistyi. Oli kyse siitä, tarvitaanko Suomeen niin sanottu valtakunnankaava. Koska useimmat olivat sitä mieltä, ettei tarvita, päädyttiin kompromissina VAT:iin. Sen tarkoituksena oli olla paperi, joka toteaisi ne periaatteet, joiden mukaan maakuntakaavat tuli laatia. Nyt ympäristöhallinto on vajaassa 20 vuodessa venyttänyt VAT:n yli kaikkien tarkoitusten kylärakenteen määrittäjäksi asti. Nykyisestään VAT:n kahdesti muutetut sanamuodot eivät ole maaseudun kannalta haitallisia, ellei niitä asumisvastaisesti tulkita. Systeemin ulkopuolelta asiaa katsovan mielestä hallinnon motiivina on puhdas vallankäyttö. Kyläläisiä tai kylätoimintaliikettä näissä asioissa ei ole haluttu kuulla. Virkamiehet tietävät paremmin, mitä ihmisten rauhaan kuuluu.

Kommentteja eräisiin tutkimuksiin

Vanha totuus sanoo, että optimaalinen yhdyskuntarakenne on sellainen, jossa jokaisen asukkaan etäisyys kaupunkikeskukseen on nolla kilometriä. Tämä piriuleva lause osoittaa, että yhdyskuntarakenteen optimi voidaan määritellä monella tapaa, aina riippuen siitä, montako laskentapistettä otetaan etäisyyslaskennan lähtökohdaksi. Laskentapisteidien valinta on puolestaan arvovalinta, minkä laskentaohjelman suunnittelija tekee tiedostamatta tai tietoisesti.

Optimaalisen yhdyskuntarakenteen kannalta merkittävin tieteellinen työ on Paavo Littowin väitöskirja. Siinä vertaillaan uusien alueiden kynnyskustannuksia olemassa olevan yhdyskuntarakenteen tehokkaampaan käyttöön. On suuri vahinko, että alan konsultit, kaavoittajat tai yhdyskuntarakkitechdit eivät tunne tätä alansa klassikkoo.

Maaseudun taloja on tyhjentynyt 1960-luvun suuresta muutosta alkaen. Edelleen 90 prosenttia Suomesta on aluetta, joka menettää väestöä. Tämä tarkoittaa, että yhdyskuntarakenne keskittyy ikään kuin luonnollisen poistumakehityksen kautta. Maalle rakentamisen vastavirta ei tätä yleiskuvaa muuta. On vaikea tajuta, millä tavalla asutulle maaseudulle sijoittuvat uudisrakennukset hajottai-

sivat yhdyskuntarakennetta tai millä tavalla maalle rakentamisen aktiivinen jarruttaminen yhdyskuntarakennetta cheyttäisi. Yksi väärässä paikassa oleva lähiö on rakenteellisesti suurempi ongelma kuin kokonaisen maakunnan maaseutualueiden kaikki uudisrakentaminen. Sitä paitsi maalla kuitenkin asuu ja tulee asumaan ihmisiä. Maaseutuasumisen kritiikki koskee heitä kaikkia ja julistaa yhden elämistävän lainsuojattomaksi. Jos käytämme käsitettä maalla-asumisen yksikkökustannus, voisimme ilmaista, että yksikkökustannus laskee, kun maalle muuttaa uusia asukkaita. Ja jos ympäristöhallinnon soveltamat yhdyskuntarakennepuusteet olisivat tosia, hallinnon pitäisi tehdä kaikkensa suomalaisen kesämökkikulttuurin lopettamiseksi. Näin ei kuitenkaan tapahdu. Epäsuhta huutaa vinouttaan.

Mihin tieteelliseen tietoon maalle rakentamisen vastaisuus perustuu? Usein vastauksissa mainitaan Kimmo Kosken raportti Kuntatalous ja yhdyskuntarakenne (Suomen ympäristö 42/2008). Sen aineistona on noin 30 uudisrakennusaluetta Etelä-Suomessa ja Kuopion seudulla. Vertailussa käyteään haarukkakeskiarvoja. Tuloksena esitetään vailla asianmukaisia varauksia kyliin rakentamisen suuret kustannukset. Koko juttu perustuu tekniseen kikkaan. Yksi Kuopion seudun kyläalue ja sen maalle rakennetuksi harvinainen päiväkotit nostaa kyliin rakentamisen hinta-haarukan kalliin reunan niin ylös, että kun haarukan keskiarvo (tieteellisen luvattomasti) lasketaan, saadaan tulokseksi suuret kustannukset. Vastaavasti tulopuolella on yhdellä alueella kirjattu yksi onnekas maanmyyntitulo, joka nostaa kuntakeskukseen tai sen välittömään yhteyteen rakentamisen haarukan maksimitulopiikillä koko haarukkakeskiarvoa (taas tieteellisesti luvaton) kovin korkealle. Näin vertailussa liioitellaan maalle rakentamisen kuntakustannusta ja ylikorostetaan taajama-alueen maanmyyntituloa, jolloin nettovertailussa maalaishylyiin rakentaminen näyttää erityisen kalliilta. Kuitenkin raportissa (s. 29) on suoraan graafeista nähtävissä, että pelkässä kustannusvertailussa maalle rakentaminen on edullisinta. Tulovertilussa taas tuo onnekas maanmyyntitulo on perustelematta otettu mukaan *molempiin* taajama-aluetyyppeihin. Raportissa vertaillaan keskimäärin 500 asukkaan uudisrakentamista problematisoimatta, miten tämä sopii maaseudun raken-

tamiseen. Todellisuudessaan maaseudulle rakennetaan talo talolta hitaina pyrähdysinä olemassa olevan infran yhteyteen. Sellaisesta ei paljon kustannuksia synny. Huomattakoon vielä, että palvelukustannusten puolelta vaihtoehtojen välille ei synny eroja. On hämmästyttävää, miten paljon Kosken raporttiin on muun muassa kaavoittajakoulutuksissa ja kuntapäätäjäinfoissa vedottu siinä käytettyyn vertailumenetelmään perehtymättä.

Tutkimuksena tieteellisesti pätevä ja vakuuttava Pekka Lahden ja Paavo Moilasen Kaupunkiseutujen yhdyskuntarakenne ja kasvihuonekaasupäästöt (Suomen ympäristö 12/2010) joutuu sekin lopputarkastelussaan tekemään yltiörohkean oletuksen, että ”pien- ja kerrostalorakentamisessa voidaan päästä samaan materiaalijakaumaan” (s. 63). Toisielämässä tämä tarkoittaisi, että kaikki kaupunkirakentaminen olisi seuraavan 40 vuoden ajan pelkästään puurakentamista. Oletuksella poistetaan kaupunkirakentamisessa keskeisen betonin, raudan, alumiinin ja lasin korkeiden ominaispäästökertoimien merkitys. Näin saadaan reaaliaikailman kannalta utopistinen kehitysurja, joka on tietenkin paras. Muussa tapauksessa vertailun olisi voittanut puurakentamiseen perustuva hajautuva ja harvenutuva lisätoimin -vaihtoehto (s. 80), mikä suomennettuna tarkoittaa puutalojen rakentamista maalle. Pitäisikö useammin kysyä, millaiseen kansantaloudelliseen tietoon ja millaisiin laskentaoletuksiin ilmastopolitiikka perustuu.

Taloussanomissa 20.9.2009 tutkija Ari Nissinen kertoo tutkijan itsensäkin yllättäneestä tuloksesta, jonka mukaan kerrostalo onkin pientaloa pahempi lämpösyöppö. Nimittäin, toisin kuin aivan yleisesti oletetaan, pientalon kokonaisenergian kulutus on pienempää kuin kerrostalossa. Nissisen kertomat kokonaiskulutusluvut asuineliömetriä kohden ovat kerrostalossa 241 kWh/asuineliö ja pientalossa 190 kWh/asuineliö. Tulos selittyy kerrostalon lämpimistä yleisistä tiloista, porraskuiluista, käytävistä ja varastoista. Muita selittäjiä ovat kerrostalon vaiipan keskimäärin huono eristys sekä huoneistokoh- taisten mittarien puute. (Korhonen 2009.) Jostain syystä tästä asumisen ekologisen asetelman kääntä- västä tuloksesta ei ole sittemmin julkisuudessa puhuttu. Se on tyystin vaiettu ilmastopoliittisessa kes- kustelussa. Ympäristöhallinnon sivuilla on kuitenkin

päädytty käyttämään kolmatta lukua, joka on kerros- ja omakotitalossa 220 kWh/asuineliö. *Toi- sin sanoen ilmastolaskurissa kerrostalon ja omakotita- lon energiankulutus on määritelty samaksi.* Vaikka tätä ratkaisua ei perustella millään tavalla, se on ollut välttämätön ajatellen ajettua ilmasto-, kaavoitus- ja rakennepolitiikkaa. Mutta mihin laskurin luku pe- rustuu – vai perustuuko mihinkään?

Kun ympäristöhallinto aloitti taistelunsa maa- seudulle rakentamista vastaan, oli oletuksena, että pitkien automatkojen takia maalla asuva automaati- tisesti pilaa ilmastoa enemmän kuin kaupunkilai- nen. Tämä ideologis-mytologinen oletus kärsi pa- hoja kolhuja, kun Jukka Heinosen väitöskirja tuli julki huhtikuussa 2012. Väitöskirjassaan Heinonen vertailee asukkaiden hiilijalanjälkeä kaupungeissa, kaupunkiseutujen kehyskunnissa ja maalla. Vertailu perustuu kulutuksen kaikkiin kymmeneen lajiin. Autoliikenne on siis vain yksi osatekijä asukkaiden koko kuluttavassa elämäntavassa. Lopputulos on, että espoolaisten hiilijalanjälki on jopa 17 tonnia vuodessa ja maalla asuvan hiilijalanjälki noin 9,5 tonnia vuodessa. Tulosta selittää eniten tulotaso ja toiseksi kuluttava elämäntapa, mutta myös yhdys- kuntatyyppiin piiloisa hiilikuorma vaikuttaa asiassa. Kyse on keskiarvoista per asukas. Vaikka tulosta mi- ten varovasti kääntelee, osoittaa se mielestäni sen, että maalla asuvan hyödykekorin kuuluu niin pal- jon paikallisesti koettuja luontoelämyksiä, että se selittää keskimääräisen hiilijalanjäljen pienuutta. Harva maalainen lomailee Thaimaassa. Ja edelleen- kin harvalla kyläläisellä on erikseen kesämökki toi- saalla Suomessa. Ympäristöministeriöllä on selviä vaikeuksia hyväksyä Heinosen tulosta, koska se haastaa myyttisen otaksuman siitä, että kaupun- kielämä olisi maalla ja kylässä asumista ekologisem- paa. Heinosen suoranainen reposteluksi mennyt käsittely nettikeskusteluissa kertoo teemaan liitty- västä mytologiasta. Myytin keskeinen uskomus on, että *kaupunki on asuinympäristönä maaseutua ekolo- gisempi ja vihreämpi.* Edes hyvää omaatuntoa ei maalla asuvalle saa suoda.

Heinosen tutkimuslinjan tuloksissa on paljon kiinnostavaa. Esimerkiksi uuden tiiviin ja matalan kaupunkialueen rakentamisesta seuraava vuosikym- meniä kestävä hiilipatti, joka siis pahentaa ilmasto- vaikutusta. Oma kysymyksensä on isännättömän

betoni-asfaltti -kaupunkirakenteen hiilivaikutus, jota ei ilmeisesti ole saatu kokonaan sisällytettyä asukaskohtaisen kulutuksen vertailuun. Kolmas, vertailussa maalla asuvan haitaksi vaikuttava tekijä on se, että maaseudun talouskohtaista pienpuun käyttöä lämmitykseen ja muuhun ei jostain syystä tilastoida.

Maalla asumisen vaihtoehdosta kiinnostuneiden eräänlainen vastapuheenvuoro on Talonpoikaiskulttuurisäätiön julkaisema kirja Asumisen vapaus (2012). Kirja tarkastelee maalla asumista ja maalle rakentamista asumisen koetusta maailmasta käsin. Se on joka kohdassa täysipainoista tekstiä – kymmenestä kirjoittajasta viisi on arkkitehtejä – mutta tämäkään kirja ei ole onnistunut nostamaan keskustelua asumisen vapaudesta.

Kerettiläisiä kysymyksiä

Miksi maaseutupolitiikassa ja maaseudun kehittämisohjelmissa on niin vaikea myöntää asumista maaseudun ydinasiaksi ja muunkin kehityksen pontimeksi? Mitkä ovat ne tieteelliset ja tutkimuksiin perustuvat seikat, joiden perusteella ympäristöhallinto jarruttaa maalla asumista ja kyliin rakentamista?

Miksi maalle rakentamista ylipäättään täytyy rajoittaa? Eivätkö olosuhteet ja kustannukset jo rajoita tarpeeksi? Estääkö rakentamisen liika ohjeistaminen talonrakentamisen luovat ratkaisut? Millainen olisi maailman kaikissa tulevaisuusvaihtoehdoissa kestävä talo?

Pitäisikö taajaman ja maaseudun kaavoitus olla erilaista? Miten tuleva biotalouden aikakausi pitäisi ottaa huomioon yhdyskuntarakennetta koskevissa ratkaisuissa?

Miksi maaseudun vakituinen asuminen ja vapaa-ajan asuminen erotetaan? Onko tälle asumisen jaolle tarvetta, kun terveyskeskuksenkin voi vuodesta 2014 alkaen valita vapaasti? Miten yhteiskuntasopimusteoria ratkaisee maalla ja kaupungissa asumisen oikeudet?

Onko asumisen vapaus perusoikeus?

Lähteitä

Appleton, Jay 2010. *Experience of Landscape*. Wiley, London.
Goldschmidt, Walter R 1947. *As You Sow. The Social Consequences of*

Agribusiness. Allenheld, Osmun and Co Publishers, Montclair, N.J.
Heidegger, Martin 1951/2003. *Rakentaa, asua, ajatella*. Suom. Vesa Jaaksi. *Niin & Näin* 3/2003: 53–59.

Heinonen, Jukka 2012. *The Impact of Urban Structure and the Related Consumption Patterns on the Carbon Emissions of an Average Consumer*. Aalto University Doctoral Dissertations 25/2012. Unigrafia, Helsinki.

Jung, Carl Gustav 1990. *Unia, ajatuksia, muistikuvia*. WSOY, Helsinki.

Junnto, Anneli 2007. *Suomalaisten asumistoiveet ja mahdollisuudet*. Tilastokeskus, Helsinki.

Korhonen, Petri 2009. *Kerrostalo onkin paha lämpösyöppö*. *Taloussanomat* 20.9.2009. Saatavissa: <http://www.taloussanomat.fi/asuminen/2009/09/20/kerrostalo-onkin-paha-lamposyoppo/200920346/310>. [Viitattu 27.9.2013].

Koski, Kimmo 2008. *Kuntatalous ja yhdyskuntarakenne*. Suomen ympäristö 42/2008. Ympäristöministeriö, Helsinki.

Kuisma, Juha (toim.) 2012. *Asumisen vapaus*. Maahenki, Hämeenlinna.

Kuisma, Juha 2011. *Kohti biotaloutta. Biotalous konseptina ja Suomen mahdollisuutena*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu. *Kilpailukyky* 6/2011. Helsinki.

Kuisma, Juha 2005. *Kulttuurimaisema kertoo meistä*. Teoksessa: Schildt, Sanna (toim.). *Maaseudun rakennusperintö huomisen vahvuus*. Rakennustieto, Tampere. 75–83.

Kuisma, Juha 1989. *Maaseudun elämäntavan muutos ja sen suhde joukkoviestintään*. YLE-sarja B/1989, Espoo.

Kuisma, Juha & Tarmo Peltonen 2002. *Kyläsuunnittelun opas*. PS-Kustannus, Jyväskylä.

Lahti, Pekka & Paavo Moilanen 2010. *Kaupunkiseutujen yhdyskuntarakenne ja kasvihuonekaasupäästöt*. Suomen ympäristö 2/2010. Ympäristöministeriö, Helsinki.

Littow, Paavo 1982. *Yhdyskuntakustannusten vertailu*. Oulun Yliopisto, Pohjois-Suomen tutkimuslaitos, Oulu.

Luoma, Päivi, Juha Vanhanen & Paula Tommila 2011. *Distributed Bio-Based Economy – Driving Sustainable Growth*. September 2011. Sitra, Helsinki.

Lodenius, Staffan, Virpi Mamia, Pauliina Vitakoski & Tarmo Peltonen 2006. *Kylän tuntijat. Asukaslähtöinen suunnittelu työkaluksi maaseutuympäristöjen kaavoitukseen*. Tampereen teknillinen yliopisto, Yhdyskuntasuunnittelun laitos, Tampere.

Mumford, Lewis 1949. *Kaupunkikulttuuri*. WSOY, Helsinki.

Nissinen, Ari, Marja Salo & Juha Grönroos 2010. *Ilmastodieettipuntari – mihin sen antamat ilmastopainot perustuvat?* Versio 23.3.2010. Saatavissa: www.ilmastodieetti.fi/palvelukuvaus/ilmastodieettiilaskurin-perusteet_2010-03-23.pdf. [Viitattu 27.9.2013].

Rapoport, Amos 1969. *House, Form and Culture*. Prentice Hall, Englewood Cliffs, N.J.

Rawls, John 1971/1988. *Oikeudenmukaisuusteoria*. Suom. Terho

Pursiainen. WSOY, Helsinki.
 Relph, Edward 1976. Place and Placelessness. Pion Limited, London.
 Sitra 2011. Maamerkit-barometri 18.5.2011.

Tampereen kaupunkiseutu 13.11. 2012. Yhteenveto palautteesta asemakaavojen ulkopuolisen rakentamisen seudullisiin periaatteisiin.
 Tuan, Yi-Fu 1974. Topophilia. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J.

PÄIVI HARINEN

Itä-Suomen yliopisto, yhteiskuntatieteiden laitos

Koulubussi hengailu ympäristönä

Syrjäistä maaseutua pidetään yleensä ikääntyneiden ihmisten asuinympäristönä. Harvaan asutuilla seuduilla elämisen erityiskysymyksiä on tutkittu lähinnä erilaisten vanhus- ja terveyspalvelujen saatavuutta ja ikääntyneiden asiointimahdollisuuksia (ks. esim. Tedre & Pulkkinen 2011). Maaseudun syrjäkyliässä asuu kuitenkin edelleen myös koululaisia ja opiskelijoita, joiden arkea värittää heidän tarvitsemiensa palvelujen – koulujen ja organisoidun vapaa-ajan tilojen – puuttuminen. Koulutusyhteiskunnan vaatimukset eivät erottele nuoria asuinseutujen mukaan: kouluun on lähdettävä myös kylästä, jota kutsun tässä artikkelissa Hylkysyrjäksi.

Syrjäseudun nuorten arkinen maantiede kiinnittyy pitkälti kodin ja koulun väliseen pitkään etäisyyteen, ja heidän ajankäyttönsä asettuu saatavilla olevan koulukyydityksen pakottamaan raamiin: tarjolla on yksi linja-autovuoro aamulla koulupaikkakunnalle, toinen illansuussa kotiin päin. Kaikkien samoilla seuduilla asuvien ja koulukeskuksiin mielivien on päästävä saman linja-auton reitin varteen tavalla tai toisella, oltava ajoissa ja sovitettava muu elämänsä kyyditysten rytmiin.

Tämä katsausartikkeli perustuu *Reunamerkintöjä Hylkysyrjässä* -tutkimushankkeessa analysoituun tutkimusaineistoon, joka koottiin itäsuomalaisissa reuna-kyliässä asuvien nuorten koulumatkoja havainnoitaessa. Havainnoidut nuoret viettivät päivittäin jopa neljä tuntia linja-autossa matkatessaan aamulla kotoaan

Maakuntakeskukseksi kutsumaani kaupunkiin toisen asteen opinahjoonsa ja illansuussa taas takaisin kotiin päin. Kirjasin muistiin näkemääni ja kuulemaani, kun kuljin koulumatkoja uteliaana ja itsekin keskuksen ulkopuolella asuvana tutkijana talvella 2011–2012 ja keväällä 2012 yhdessä Hylkysyrjän koululaisten kanssa (tarkemmin ks. Harinen 2012). Olin mukana ulkopuolisena tarkkailijana, eikä kukaan muu tiennyt, että matkoihini liittyi tutkimuksellinen ulottuvuus. Tämän vuoksi havaintojeni aukikirjaaminen ja tulkinat liikkuvat tässä hyvin yleisellä tasolla: lähinnä tunnistettavuuteen liittyvät tutkimuseettiset syyt estävät liian yksityiskohtaisten seikkojen esiintuomisen.

Koulumatka-analyysin alkuperäisenä virittäjänä toimi erilaisissa väljissä keskusteluissa ja koulumuisteiloissa esiin tullut kuva linja-autoissa vietettyjen yhteisten koulumatkojen ja -retkien hilpeän sosiaalisesta luonteesta ja merkityksestä. Tutkimusvirittelyn syrjäseutulisiä kehiteltiin yksinkertaisen matemaattisen päättelyn keinoin: jos päivittäistä koulumatkaa kertyy yhteen suuntaan satakunta kilometriä ja jos koulupäivän pituus on kahdeksan tuntia, Hylkysyrjän nuorten arkinen koulunkäynti käyttämä aika on ainakin 12 tuntia. Tämä merkitsee edelleen vapaa-ajaksi kutsuttujen tuntien arkista niukkuutta. Koska vapaa-aika on nuorille usein hyvin merkityksellistä toisten nuorten kanssa vietettävää aikaa, Hylkysyrjän nuorten kohdalla voi kysyä, voisivatko koulubussissa vietetyt

yhteiset tunninit muodostaa kehyksen sille vertaisten kanssa vietetylle löysälle mutta tärkeänä pidetylle tekemiselle, jota uusimmassa nuorisotutkimuksessa on tarkasteltu hengailuna (mm. Keskinen ym. 2011; Määttä & Tolonen 2011).

Takapenkin räpätys?

Päättelin havainnoimieni nuorten kulkevan Maakuntakeskukseen toisen asteen opintoihin. Heidän ikänsä asettui johonkin 15 ja 20 vuoden välille, eikä niillä paikkakunnilla, joista he nousivat bussiin, ole enää muuta kuin perustasteen kouluja. Kouluihin ja työhön matkaavien lisäksi Maakuntakeskukseen ja takaisin liikennöiviä busseja täyttivät iäkkäät palveluja Maakuntakeskuksesta hakevat hylkysyrjäläiset. ”Koulubussi” tutkimuksen empiirisenä toimintakontekstina ei siis ollut vain koululaisia varten liikennöivä kouluvuoro eikä täysin nuorten omaehtoinen tila, vaan koulumatka taittui yhdessä aikuiskontrollia edustavien muiden matkustajien ja linja-autonkuljettajan kanssa.

Ensimmäiset matkakokemukseni havainnoivana nuorisotutkijana olivat masentavat – aamutui- maan bussissa ei esiintynyt odottamaani räväkkaa nuorisoilakointia tai -häiriköintiä (vrt. esim. Keskinen ym. 2011). En havainnut nuorten erottuvan mitenkään muista matkustajista.

Kaksi virkanaisen näköistä naista juttelee toisilleen bussin etuosassa käytävän yli. Muuten on hiljaista. Tyttö vieressäni nukkuu. Takana joku kuorsaa. Bussissa on himmeä sisävalaistus, radio ei kuulu edes bussin keskiosassa. Matkan varrella autoon nousee viisi poikaa/nuorta miestä, vähän myöhemmin tyttö ja poika. Matka on hiljainen, ihmiset nukkuvat tai nuokkuvat. Tunnistan aamusta toiseen samoilta pysäkeiltä nousevat samat takit ja re- put, muuta ei nuorista jää mieleen.

Aamuinen uneliaisuus autossa oli tulkittavissa osaksi siirtymää, jonka aikana arkisin huojutaan unesta valveeseen, yksityisestä olotilasta sosiaalisiin elämisen muotoihin. Koulumatkabussissa vietettyä hiljaisuuden ja heräilyn aikaa voi hahmottaa vai- heeksi, jossa liu’utaan sekä fyysisesti, mentaalisesti että sosiaalisesti arjen toimintaympäristöstä toi- seen. Matkan kytkös koulutyöhön oli ohut: en nähnyt yhdenkään nuoren esimerkiksi tekevän läk- syjä tai ylipäänsä lukevan mitään.

Myös hereillä olevalle, mutta muuten yksityi-

syyttä hakevalle koulumatkaajalle, bussi mahdollisti omaan maailmaan maastoutumisen, ainakin tiet- tyyn pisteeseen saakka. Suljetut silmät ja korvakuu- lokkeet, joiden läpi musiikki siilautui ympäristöön vain hyvin ohuesti, viestivät senhetkisestä ympäris- töstä loittonemisesta, jota havaintojeni mukaan ei matkoilla häiritetty millään tavalla. Yhdessä hiljaa ja erillään oleminen oli myös tietoista yhteisen tilan jakamista, jonka säännöistä oltiin ilmeisen tietoisia ja yksimielisiä:

Lähden matkaan Maakuntakeskuksesta klo 16.20. Bussissa mat- kustavat pojat istuvat takana – en mahtunut sinne, joten en tiedä, mitä siellä tapahtuu. Tällä matkalla bussiin ei nouse yhtään uutta matkustajaa, pysähdykset merkitsevät aina sitä, että pimeille py- säkeille pudotetaan joku pois kyydistä. Takametsän ja Peräkylän pysäkeillä jää pois muutama poika. Takana istuvat nuoret seurus- televat keskenään, ja eteen jääneet ovat hiljaa. He, jotka istuvat yksin, ovat sulkeneet silmänsä ja korvansa muulta maailmalta, maastoutuneet soitintensa ja niiden johtojen taakse.

Koulubussissa vallitseva ilmapiiri ei kuitenkaan aina ollut väsyneen hiljainen ja ankea. Valoisat ke- vätaamut kesäloman lähetessä loivat aivan erilaiset vuorovaikutuspuitteet kuin loskaiset syystalven aa- muhämmäret. Myös vuorokauden aika raamitti ilma- piiriä niin, että koulupäivän jälkeiset iltapäivätunnit tarjosivat havainnoijalle paljon enemmän katselta- vaa ja kuunneltavaa kuin pimeät aamurupeamat.

Lähden Maakuntakeskuksesta klo 15.20. Autossa on paljon koulu- laisia, ja bussin takaosa on miehitetty tarkkaan. Miksiköhän nuoret aina hakeutuvat taakse, autoissa, luentosaleissa, kaikenlaisissa ti- laisuuksissa? Kontrollista kauaksi? Takaosan nuoret puhuvat ja naureskelevat paljon, tytöt ja pojat keskenään. V-sana vilahtelee erityisesti tyttöjen puheessa. Naureskellaan opettajan sanomiselle ja kysellään toisilta ryhmätyön valmistumisajan takarajaa.

Kello on 5.55 ja istun bussissa Hylkysyrjän vanhalla linja-autoase- malla katsellen valoisaa toukokuun aamua – aurinko on jo korke- alla. Pihan kuoppaisella asfaltilla on rivi mopoja ja skoottereita. Bussin lähtiessä liikkeelle siinä on vallaton meno, puhelimet soivat ja kuulen, kuinka yhdessä etsitään jotakuta, joka kävisi perjantaina viinakaupassa. ”Tolonen hakkoo, yritä saaha se kiinni.” Aika roh- keasti nuoret suunnittelevat laitonta asiaa aikuisten kanssamat- kustajien läsnäollessa. Poikien lippisten lipat sojottavat kohti tai- vasta, monella työllä on shortsit leggingsien päällä. Ihmettelen nykymuotia. Nuorten joukossa on yksi (ilmeisesti) seurusteleva

pari – istuvat lähekkäin ja katselevat samaa puhelinta.

Iltapäivisin, loppuviikon aikana ja lukukausien päättösvaiheiden lähetessä koulubussiin syntynyt elämä antoi luvan päätellä, että kohtaamiset bussissa eivät olleet nuorten kannalta merkityksellisiä ja ohimeneviä päivän tuokioita eikä koulumatkoissa ollut kyse vain siirtymisestä paikasta toiseen. Koulubussissa vietetyt tunnit voidaankin tulkita myös hengailuksi, joka toteuttaa nuorten elämässä tärkeää sosiaalista funktiota: matkan aikana nähtiin muita ja tultiin nähdyiksi, suunniteltiin tulevaa, kerrottiin uutiset, muisteltiin ja kerrattiin. Bussi tilana ei mahdollista samanlaista väljää liikkumista sosiaalisesta miljööstä toiseen kuin esimerkiksi kauppakeskus monine pysähdyspaikkoineen (ks. Keskinen ym. 2011: 19), mutta myös bussissa havaitsemani sosiaaliset käytännöt ja niiden merkitykset mahtuvat ainakin osittain nuorten omaehtoisen seurustelun ja kollektiivisuuden määritelmiin. Joissakin tilanteissa olin havaitsevani pientä sukupolvikitkaakin.

Lähden Maakuntakeskuksesta klo 15.20, sillä siistillä ja tasaisesti kulkevilla bussilla. Loskaista, lämpöä plus kolme astetta. Keskitälvellä. Autossa on lähellä minua kaksi noin 17–18-vuotiaasta tyttöä, molemmilla puhelimet käsissään (toisella kaksi). Tyttöillä on tiukkalahkeiset housut, korkeakorkoiset nilkkurit, toisella lyhyt musta nahkapusukka (toista en näe kunnolla). Molemmilla isot korvarengat, sylissä nahkaiset laukut, toisella iso kaulahuivi moneen kertaan kaulan ympäri kiedottuna. Molemmilla mustiksi värjätyt hiukset. Tytöt nauravat hereästi jollekin tekstiviestille. Heidän takanaan oleva nainen saa tarpeekseen ja vaihtaa paikkaa. Tämä naurattaa tyttöjä yhä enemmän: ”taitaa tää miun olemus ärsyttää”. Toinen alkaa kertoa kaatumisestaan – ”onneks ei ollu paljon porukkaa paikalla, Janika ja Annika oli”. Tytöt puhuvat leveää paikallista murretta. He nauravat tekstiviestikömmähdyksilleen (väärille ihmisille menneille) – ”laitoin äitille viestin kulta mie rakastan sinnuu kun piti laittaa Matille”. Vähän ajan kuluttua tytöt nauravat tikahtuakseen joillekin Amerikan hauskimille kotivideoille. Kaikki tyttöjen repliikit säestyvät naurulla. Toinen mainitsee jotain ”vasta uutena vuotena ottamisesta” – viinan, tulkitsen. Edessäni olevan penkin selkänojaan on liiskattu iso purukumi. Minua inhottaa.

Vaikka tilankäyttö bussissa on rajattua, nuorten keskinäisen vuorovaikutuksen intensiteetti näytti liittyvän suoraan siihen, miten autossa sijoituttiin istumaan. Bussin etuosaa kansoittivat säännöllisesti

matkantekoon lähteneet aikuiset. Keskosan penkeillä istuttiin joko yksin tai muutaman tytön keskenään seurustelemissa ryhmissä. Yksin matkaavat istuivat yleensä silmät kiinni ja korvakuulokkeet korvilla, jossakin omassa senhetkessä todellisuudessaan. Pareittain tai kolmin bussitilaan asettuneet seurustelivat yleensä intensiivisesti keskenään mutta eivät osallistuneet takapenkin tohinoin.

Auton takaosassa olikin vilkkainta, ja takaosan penkit näyttivät myös olevan halutuinta aluetta: ne täyttyivät aina ensimmäiseksi ja harvoin niillä oli tilaa havaintoja tekeväälle tutkijalle. Takapenkeille mahtui sekä tyttöjä että poikia, ja joukon keskinäinen seurustelu hallitsi usein bussin äänitilaa. Vaikka aamuisin jopa takapenkeillä oli hiljaista, iltapäivällä auton takaosan nuorten sosiaalinen energia purkautui ilonpitoon, päivän tapahtumille naureskeluna ja näennäisen tarkoituksettomana läpänheittona.

Perjantai-iltapäivänä auton takaosassa käy kuhina. Yksi tyttöistä ottaa valokuvia muista, jotka poseeraavat naureskellen. ”Elä purista miun habaa, se on liian iso sulle”, kuuluu pojan ääni. En viitsi kurkistella taaksepäin. Miksi en taaskaan onnistunut pääsemään sinne ajoissa?

Paluumatkalla paistaa jo aurinko...

Entistä useammin erilaisissa nuorten vapaa-ajan tutkimuksissa tai kaupunkitilan merkityksellistämisen analyyseissa on alettu kiinnittää huomiota nuorten hengailuksi nimittämään omaehtoiseen ja tarkemmin määrittelemättömään, päämäärättömään yhdessä-oloon (Kankkunen ym. 2010; Keskinen ym. 2011). Näissä analyyseissa hengailu on tapahtunut kaupungeissa, kaduilla ja kauppakeskuksissa. Kauppattomassa ja kioskittomassa Hylkysyrjässä ei ole tarjolla tällaisia hengailuympäristöjä, mutta onneksi on koulubussi.

Koulubussissa havainnoimaani nuorten toimintaa ja sitä edeltävää auton lähtemisen odottelua voi luonnehtia passiivisen vapaa-ajan käsitteellä, jolla viitataan organisoimattomaan ja päämäärättömään ei-minikään tekemiseen (Anttila 2011: 621, 625). Havainnoimaani koulumatkan tekeminen onkin yhtäältä monenlaista paikallaan olemista ja odottelua, mutta toisaalta myös arkisesti puitteistuvaa luovaa ajankäyt-

töä ja sosiaalisilla näyttämöillä liikkumista, sosiaalisten hierarkioiden esille tuomista. Monen hylkysyrjäiläisen nuoren on otettava koulumatkastaan kaikki irti: bussi saattaa olla heille ainoa arkinen yhteisen vapaa-ajan toimintakehys.

Havainnoimilleni Hylkysyrjän nuorille bussimatka näyttää tarjoavan hyvin samanlaiset sosiaalisuuden kulussit kuin omista muistoissani säilössä olevat 1960- ja 1970-lukujen koulubussimatkat. Erityisesti tämä pysyvyys näkyy niissä tavoissa, joilla bussiin istumaan sijoittuminen ilmentää halua vetäytymiseen tai mahdollisuuksia päästä mukaan yhteiseen ilonpitoon. Kyläkouluverkoston harvetessa pitkät koulumatkat muuttunevat entistä merkityksellisemmiksi yhteisen ajan hetkiksi useille reunoilla eläville nuorille. Nuorten vapaa-ajan palvelut keskittyvät samassa tahdissa kuin koulutuspalvelut ja erityisesti kuntaliitosten syntymisen myötä (Lehtola 2008: 35, 36, 46, 141). Nuorisotutkimuksessa jo todettu vapaa-ajan määritelmän laajentamisen tarve venyy näin entistä moninaisempiin suuntiin; syrjäseutujen nuorten päivittäisen ajankäyttö on loppujen lopuksi hyvin erilaista kuin keskuksissa asuvien nuorten. Hylkysyrjäiläinen aika-tila-todellisuus haastaa myös tutkijan sukeltaamaan pitkien päivien ja välimatkojen maailmaan, jonka saavuttaminen käy työstä.

LÄHTEET

- Anttila, Anu-Hanna 2011. Joutenolo ja ei-minkään tekeminen toimintana. *Yhteiskuntapolitiikka* 14 (6): 620–632.
- Harinen, Päivi 2012. Mennään bussilla. Pitkä koulumatka nuorten vapaa-ajan puitteistajana. Teoksessa: Pekkarinen, Elina, Kaisa Vehkalahti & Sami Myllyniemi (toim.). *Lapset ja nuoret instituutioiden kehyksissä*. Nuorten elinolot -vuosikirja 2012. Nuorisotutkimusverkosto & Terveystien ja hyvinvoinnin laitos & Valtion nuorisosiain neuvottelukunta, Helsinki. 170–179.
- Kankkunen, Paula, Päivi Harinen, Elina Nivala & Mari Tapio 2010. Kuka ei kuulu joukkoon? Lasten ja nuorten kokema syrjintä Suomessa. *Sisäasiainministeriön julkaisu* 36/2010, Helsinki.
- Keskinen, Kalle, Sanna Lehtonen & Mari Leino 2011. Kaikki tiet vievät Hansaan. Nuorten ajanvietto osana kauppakeskuksen arkea. *Nuorisotutkimus* 29(4): 19–32.
- Lehtola, Ilkka 2008. Matka maalta markettiin. Liikkuminen ja palvelujen muutos itäsuomalaisella maaseudulla. *Tiehallinnon selvityksiä* 25/2008, Kuopio.
- Määttä, Mirja & Tarja Tolonen (toim.) 2011. Annettu, otettu, itse tehty. Nuorten vapaa-aika tänään. Nuorisotutkimusverkosto, Helsinki.
- Tedre, Silva & Anneli Pulkkinen 2011. Kulkeminen avaimena ikääntyvien maalla asumisen mahdollisuuksiin. *Yhteiskuntapolitiikka* 76(3): 300–308.

SILVA TEDRE

Itä-Suomen yliopisto, yhteiskuntatieteiden laitos

Ikänäköä maaseutupolitiikkaan

Väestön ikärakenne eli ikäluokkien keskinäiset määrälliset suhteet, muuttuu. Odotettavissa oleva elinikä pitenee ja vanhuuseläkeikäisten eli yli 65-vuotiaiden osuus väestöstä kasvaa. Yhä useampi ihminen elää satavuotiaaksi. Suunnan ennustetaan jatkuvan vielä pitkään.

Väestön ikärakenteen muuttuminen on vahva, yhteiskunnan kaikkia rakenteita ravisteleva voima. Näin suurta määrää vanhoja ihmisiä ei maailmassa ole koskaan ollut. Mallia ei siis voi etsiä menneestä. Yhteiskunnan kehityksen tietoisien ohjailun kanalta on ratkaisevaa, miten muutos mielletään ja

miten siihen suhtaudutaan. Sosiaaligerontologiassa on vanhuuteen suhtautumisessa nostettu ongelmapiirteen rinnalle ajatus ikääntyvistä yhteiskunnan resurssina (esim. Tornstam 1982). Puhutaan aktiivisesta tai tuottavasta ikääntymisestä. Taustalta löytyy vanhempien ikäluokkien oma halu olla edelleen hyödyllisiä kansalaisia ja toimeliaita ihmisiä yhteisössään – tai yksinkertaisesti omasta elämästään päättäviä ja nauttivia yksilöitä.

Silti yhteiskunnallinen keskustelu ikääntymisestä perustuu kapeaan käsitykseen aktiivisuudesta ja hyödyllisyydestä. Eläkeläiset nähdään hyödyllisinä talouden kehityksessä – kuluttajina tai ansiotyön tekijöinä. Kommunikaatio on politiikkaa, ja siksi on kysyttävä, mistä kommunikoimme. Kirjoituksessa tarkastellaan väestön ikärakenteen yläpään eli juuri vanhuuseläkeikäisten ikääntymistä maaseudun kontekstissa. Mikä on ikääntyvän väestön asema maaseutupolitiikassa ja maaseudun asema sosiaalipolitiikassa, lähinnä vanhuspolitiikassa ja sosiaalipalveluiden tutkimuksessa? Kirjoitus perustuu sosiaalipolitiikan ja -gerontologian viitekehityksessä tehtyyn tutkimukseen maaseudulla ikääntymisestä (Tedre & Voutilainen 2013).

Kun tutkija matkaa maaseudulle tavoitteenaan tutkia ikääntyvien ihmisten arkielämää niin ketä hän tutkii, kerkä kuuluvat kohderyhmään? Valittu kohderyhmän rajausta ohjaa käsitystä ikääntymisestä ja se ohjaa poliittista päätöksentekoa. Tavanomaisesta jaotellusta poiketen pyrimme omassa tutkimuksessa asettamaan samaan kuvaan maaseudun eläkeikäisten eri sukupolvet ja erilaiset elämäntavat. Myös Leena Vuorinen (2009) on tutkinut maalaishyläissä ikääntymistä korostaen elämäntapojen monimuotoisuutta kussakin kylässä. Me korostimme lisäksi ikääntymisen monivaiheisuutta ja –muotoisuutta. Tavanomainen tapa olisi rajata tutkimus koskemaan joko aktiivista, toimeliasta eläkeläisryhmää (ns. kolmas ikä) tai hoivatarpeisia ihmisiä ongelmiseen (neljäs ikä).

Maaseutupolitiikka tunnistaa aktiiviset, kyläyhteisössä näkyvästi toimivat eläkeläiset. Sen sijaan pääasiassa kotipiirissään elävät ihmiset eivät samalla tavalla nouse näkyviksi maaseutuyhteisön toimijoina. Feministinen tutkimustraditio on kyseenalaistanut julkisen ja yksityisen elämänpiirin jyrkän jaon, jossa julkinen elämä edustaa yhteiskuntaa

ylläpitävää ja muuttavaa maailmaa, yksityinen elämänpiiri puolestaan henkilökohtaista ja ei-yhteiskunnallista. Jaon purkajat ajattelivat, että yksityisessä elämänpiirissä tapahtuva toiminta on yhteiskunnallisesti merkityksellistä, sitä uusintavaa ja yhteisön sosiaalista kittiä. Mekin jäsenimme tutkimuksessamme tapoja, joilla eläkeikäiset (kuten muutkin maaseudun asukkaat) vahvistavat omaa lähiyhteisöään pienillä, jokapäiväisillä, toistavilla toimillaan (ks. myös Honkasalo 2008). Valtavirran ajattelumallia uhmaten nostimme jopa maaseudun hoivakodin asukkaat kyläyhteisön sosiaalseksi resurssiksi. Emme siis suostuneet rajaamaan heitä asuinpaikkansa yhteisön ulkopuolelle, kuten usein tehdään laitoksissa asuvien ihmisten osalta.

Missä on "missä" sosiaalipolitiikassa?

Maaseudun hyvinvointipalveluiden muutoksia arvioidessamme kävi selväksi, että sosiaalipolitiikan tutkijoilta tuntuu puuttuvan karttatietoisuus, ymmärrys pinta-alojen ja välimatkojen merkityksestä hyvän elämän mahdollisuuksien kannalta. Sosiaalipolitiikan vallitsevista tulkinnoista ideologinen käänne hyvinvointivaltioajattelussa tapahtui pienin askelin 1990-luvulla, ja sitä vauhditti syvä lama. Kunnan vastuulla ja järjestämänä toimineita julkisia palveluja supistettiin. Ihmisiä rohkaistiin perustamaan yrityksiä myös hyvinvointipalvelualoille. Omaisiin ja järjestöihin vedottiin – ja luotettiin taas. Seurakuntia kutsuttiin apuun. Myös puhe kansalaisaktiivisuudesta, yhteisöllisyydestä ja naapuriavusta sai uutta puhtia. Tätä muutosta ovat hyvinvointipalvelututkijat analysoineet runsaasti. On kysytty, kuka vastaa, kuka maksaa, kuka tuottaa ja kuka organisoii ja miten vastuunjako muuttuu. Sen sijaan ei ole kysytty, missä palvelut ovat, mistä ne katoavat ja minne ne siirtyvät. Voi väittää, että sosiaalipolitiikan tutkijoilta on puuttunut sosiaalisen elämän fyysisten olotilavuuksien tiedostamista.

Toisaalta vanhenemiseen suuntautunut sosiaalipolitiikan tutkimus rajaa usein lähtökohtaisesti ulos suuren osan maaseutua siksi, että paikan päälle meneminen on taloudellisesti, ajankäytöllisesti ja teknisesti hankalaa ja siellä on vähän ihmisiä.

Eikä meneminenkään vielä tarkoita sitä, että taivoittaisi maaseudun ihmiset. Maaseudun haja-asutusalueilla he, jotka jo tarvitsevat ulkopuolista apua, tai jotka ainakin naapureiden mielestä ovat heikoilla ja erityisesti avun tarpeessa, sulkevat usein ovensa vierailta kyselijöiltä. Samalta sulkeutuu mahdollisuus katsoa tarkemmin niitä ongelmia, joita maaseudulla ikääntyvät kohtaavat haavoittuvina tai toimintakyvyn heiketessä. Kuntien järjestämät ennaltaehkäisevät kotikäynnit tai korjaustarpeen arvioinnit ovat tällä hetkellä luultavasti hyväksytyimmät tavat ventovieraan astua sisään. Kotikäyntejä tekevä terveydenhoitaja ja diakoni ovat tuttuja kävijöitä useille jo lapsuudesta (ks. Kivela 2014).

Yksisilmäinen käsitys asumisesta

Nykyisessä maaseutupolitiikassa korostetaan asumista maaseudun ihmisiä yhdistävänä tekijänä. Tutkimukset osoittavat, että ikääntymisen myötä luottamus maaseudulla asumisen mahdollisuuksiin horjuu. Minna Zechner (2010) on pohtinut luottamusta. Se on tulevaisuuden aktiivista ennakoinnista ja toiminnallinen sitoumus johonkin tulevaan, jonka oletamme tietynlaiseksi. Vanhenemisen seuraukset ovat sinänsä jo epävarmoja, eikä kukaan voi ennakoita niitä tai tietää lisääntyykö oma avun tarve. Kun maaseudulta viedään etuudet, ainoaksi ennakkoinnin keinoksi näyttää usein jäävän muutto taajamaan. Muutto voidaan ajatella mahdollisen avun tarpeen aktiivisena ennakointina tilanteessa, jossa luottamus oikeudenmukaiseen ja tasa-arvoiseen alueelliseen palvelurakenteeseen on pieni. Zechnerin (emt.) mukaan ikääntyvät muuttivat haja-asutusalueelta taajamaan ja omakotitalosta palvelutaloon usein heti kun alkoi ilmetä pientäkään hoivan tarvetta tai jo kun he ennakoivat tarvitsevansa sitä. Toisinaan muuttaminen oli vanhan ihmisen oma ajatus, mutta toisinaan taas muutto oli tehty lasten tai viranomaisten painostuksesta.

Tällaista muuttoa palveluiden äärelle pidetään itsestäänselvyytenä ja ajatusmallin jakavat niin poliitikot, virkamiehet kuin monet tutkijatkin. Se toimii piilotietona ja piiloisena esioletuksena suunnittelussa ja päätöksenteossa. Muutto harvaan asu-

tulta maaseudulta ei ole luonnonlain kaltainen väistämätön tosiasia tulevia avuntarpeita ennakoitaessa. Harvaan asutulla maaseudulla ikääntyvien asumista turvaavia toimenpiteitä on toistuvasti katsottu yksityisasunnon näkökulmasta. Asumisen mahdollisuuksiin on esitetty ratkaisua ensisijaisesti asuntojen muutostöistä ja työllistämistukitoimin palkatuista kyläavustajista. Haimme vastatietoa itsestään selvälle muutto-odotukselle kylällä sijaitsevasta hoivakodista asumisen muotona. Sen asukkailla on jokaisella omanlaisensa suhde asuinpaikkaan ja ympäristöön. Useimmille hoivakodin sijainti oli sosiaalisesti ja emotionaalisesti merkityksellinen. (Tedre & Pehkonen 2011.) Toisaalta hoivakoti on myös kyläyhteisölle tärkeä.

Tämä paikkatietoinen näkökulma on toistaiseksi puuttunut suomalaisesta vanhusten asumispalveluiden suunnittelusta. Ei ole kysytty, missä palveluasuntojen tulisi sijaita. Asuntojen sijoittamista taajamiin perustellaan ensisijaisesti palvelujärjestelmän, ei asukkaiden näkökulmasta. Hoivapalveluiden ja -asumisen laatuksien tulisi sisältää laitoksen fyysinen, kulttuurinen ja sosiaalinen sijainti potentiaalisten asukkaiden näkökulmasta arvioituna. Vasta nyt on herätty myös etsimään uusia, vaihtoehtoisia ikääntyvien asumisen malleja. Tosin niitäkin kehitellään lähinnä taajamiin.

Hoivan ongelma

Nykyisessä vanhuspalvelupolitiikassa ideaalimaliksi on nostettu ”monitoimijuus” eli kunnan, järjestöjen, yritysten ja lähiverkoston avulla tuotettu kattava apu. Halutaan ajatella, että avun hankkimisen suhteen iäkäs ihminen voi tehdä jopa valintoja, kun apua on saatavilla monesta eri lähteestä. Ihminen voi käydä syömässä kunnan ylläpitämässä päiväkeskuksessa ja saada järjestöltä kotitalousväennyksin tuetun siivousavun. Lisäapua voi tulla naapurilta, joka auttaa pienissä asioissa, ilmaiseksi tai joskus pientä maksua vastaan. Lapset ehkä hoitavat kauppa-asioita.

Maaseutuasuminen tekee ihmisten välisen riippuvuuden ja huolenpidon tarpeen näkyväksi kirkkaammin kuin kaupunkiasuminen. Kaupungissa ja taajamissa julkisten ja kaupallisten palveluiden tarjonta hämärtää suoraa riippuvuussuhdetta ja

tarvitsevuutta. Kaupungissa voi ostaa apua, jos on rahaa. Harvaan asutulla maaseudulla apua ei välttämättä ole ostettavissa rahallakaan. Näin yhteisön merkitys tulee maaseudulla erityisen tärkeäksi, vaikkakaan huolenpidon verkosto ei ulotu kaikkiin maaseudun ihmisiin (Kivelä 2014).

Tällä hetkellä maaseudulla omillaan asuvan vanhuksen realistinen hoivan organisoinnin malli on useimmiten vaihtoehtoton. Parhaimmassa tapauksessa apua tarjoaa laaja lähiyhteisö, kuten sukulaiset, naapurit, tuttavat ja järjestöt. Suppeimmassa mallissa apua on saatavilla vain yhdeltä taholta, jota ei voi itse valita, tai apua ei ole ollenkaan. Lisäksi virallinen apu on usein maaseudulla vain teoreettinen vaihtoehto. Käytännössä sitä ei läheskään aina ole saatavilla.

Ikääntyvien hoivatarpeista ja niiden täyttymisestä erilaisissa maaseutuympäristöissä ei tutkimuksessamme saatu kokonaiskuvaa. Ikääntyvien avun tarpeet eivät välttämättä ole tiedossa edes kyläläisillä. Haastattelemistamme eläkeläisaktivisteista miehet eivät tulleet, miten iäkkäiden hoivan tarpeet omalla kylällä on järjestetty. Hoivakysymykset eivät olleet myöskään heidän hankesuunnitelmissaan. Ainoastaan yksi haastateltu nainen osasi arvioida kylänsä iäkkäiden ihmisten tilannetta. Hän tuntui myös pohtineen hoivan tulevaisuuden vaihtoehtoja omalla kohdallaan omalla kylällään.

Saimme monta kertaa tutkimuksen edetessä huomata suvun läsnäolon maaseudulla silloinkin, kun sukulaiset asuivat muualla. Kuulimme tilanteista, joissa etäällä asuvat lapset olivat järjestäneet elämänsä niin, että pystyivät joskus koviltakin tuntuvin oman elämän muutoksin olemaan apuna vanhuksilleen.

Vanhuspolitiikan vaihtoehdottomuus

Vanhuspolitiikassa puhutaan kohdentamisesta. Silä tarkoitetaan, että julkisin varoin tuettu hoiva,

kuten kotihoito, suunnataan heille, joilla on suurimmat toimintakyvyn vajeet. Samanaikaisesti säännellään taajamien ulkopuolelle suuntautuvaa avustamista. Käytännössä apu siis kohdennetaan taajamiin muuttaneille vanhuksille, joiden toimintakyvyssä on mitattavia puutteita. Samanaikaisesti perhemuotojen muutokset ja tavoitteet myöhentää eläkkeelle jäämisikää vaikuttanevat siihen, että epävirallisen hoivan reservi pienenee yhtä aikaa kun julkisten palveluiden saaminen edelleen vaikeutuu. Vanhuspolitiikan taajamakeskeisen ajattelun perusteluina voivat olla ennakkoluulot, stereotypiat ja tietämättömyys maaseudun mahdollisuuksista esimerkiksi vaihtoehtoisten asumisen muotojen mahdollistajana. Se voidaan myös tulkita yleisen vahvan keskittämispolitiikan mukaisena toimintaperiaatteena.

LÄHTEET

- Honkasalo, Marja-Liisa 2008. Reikä sydämessä. Sairaus pohjoiskarjalaisessa maisemassa. Vastapaino, Tampere.
- Kivelä, Päivi 2014. Syrjässä syrjäytyneet. Pelon sosiaalipolitiikka ja verkostoyhteistyön mahdollisuudet maaseudulla. Sininauhaliitto, Helsinki.
- Tedre, Silva & Mari Voutilainen (toim.) 2013. Eläkeläisenä maaseudulla. Maahenki, Helsinki.
- Tedre, Silva & Aini Pehkonen 2011. Miltei omalla kylällä loppuun asti – hoivakodin asukkaiden kyläsuhteita. Janus 19(2): 174–183.
- Tornstam, Lars 1982. Resursbegreppet och åldrandet. Teoksessa: Lars Tornstam, Birgitta Odén & Alvar Svanborg (toim.). Äldre i samhället – för, nu och i framtiden. Del 1: Teorier och forskningsanstatser. Liber förlag, Stockholm. 60–125.
- Vuorinen, Leena 2009. Ikääntyminen maalaiskylässä. Veron julkaisu 3/2009, Lahti.
- Zechner, Minna 2010. Informaali hoiva sosiaalipoliittisessa kontekstissa. Acta Universitatis Tamperensis 1543. University Press, Tampere.

EERO VATANEN JA MAIJA HALONEN
Itä-Suomen yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos

Maahanmuuttajat maaseutua uudistamassa: esimerkkinä Lieksan matkailuelinkeino

Alati kasvava ihmisten paikasta toiseen liikkuminen on lisännyt matkailua ja maahanmuuttoa myös Suomeen. Ulkomaalaisten osuus oli 1980-luvulla alle puoli prosenttia. Sen jälkeen osuus on jatkuvasti kasvanut ollen 3,6 prosenttia vuonna 2012 (Tilastokeskus 2013a). Ulkomaalaisten matkailijoiden saapumisten määrä majoitusliikkeissä oli 1,8 miljoonaa vuonna 1995 ja vuonna 2012 määrä oli jo 2,8 miljoonaa (Tilastokeskus 2013b).

Ulkomaalaisten määrä on kasvanut myös kaupunkien ulkopuolisilla alueilla, vaikka suurin osa asuu kaupungeissa. Sekä taajaan asutuissa että maaseutumaisissa kunnissa ulkomaalaisten lukumäärä kasvoi 1980 ja 2012 välisenä aikana reilut 12 000 ollen vuonna 2012 molemmissa yli 13 000 henkeä (Tilastokeskus 2013a). Matkailijoista valtaosa käy pääkaupunkiseudulla ja Lapissa, mutta myös muut seudut tavoittelevat heitä. Matkailu on ollut pitkään lähes kaikkien kuntien tavoitteleva kasvuelinkeino (Saarinen 2004).

Ulkomaalaisten maahanmuuttajien osaamisen ja kulttuurisen taustan vaikutukset paikalliseen kehitykseen on syytä nostaa esiin myös maaseutukontekstissa (Saartenoja ym. 2009). Erityisesti luontomatkailun, maaseutumatkailun tai muulla tavoin maaseutumaiseen ympäristöön kytkeytyvien matkailumuotojen kehittymissuunnat vaikuttavat muiden maaseudun toimintojen ja paikkojen muotoutumiseen. OECD:n (2008: 230) suosituksen mukaan Suomen tulisi edistää korkean hintatason elämys- ja toimintatuotteiden maaseutumatkailua.

Toimintaorientoituneessa luontomatkailussa Suomi ei ole vielä yltänyt Euroopan kärkimaiden tasolle, mutta esimerkiksi kalastuksen ja melonnan osalta keskieurooppalaisten ja venäläisten mielestä Suomi on kolmen parhaimman luontomatkailukohteen joukossa ja pyöräilyinkin osalta matkailupotentiaalia on havaittavissa (MEK 2010: 21). Suomessa sijaitsevilla toimintaorientoineilla luontomatkailuyrityksillä on siis mahdollisuuksia, mutta niiden kehittäminen vahvuudeksi edellyttää oikeiden aktiviteettien ja kohdemarkkinoiden löytämistä sekä liiketoiminnan kehittämistä.

Tässä katsauksessa tutkimme Lieksassa toimivia ulkomaalaistaustaisia luontomatkailuyrityksiä. Selvittämme, millaisista tekijöistä tämä pienimuotoinen 2000-luvulla kehkeytynyt ilmiö on syntynyt. Tutkimuskohteemme Lieksa on hallinnollisesti kaupunki. Lieksan kaupungin aluerakenteen erityispiirteet havainnollistuvat selvimmän viimeisimmässä aluetypologiassa (Helminen ym. 2012). Sen mukaan Lieksan aluerakenne koostuu pikkukaupungin keskuksesta, ydinmaaseudusta, harvaan asutusta maaseudusta ja hyvin harvaan asutusta maaseudusta. Kohteenamme olevat yrittäjät ovat valinneet sijaintipaikakseen metsien peittämän, harvaan asutun, erämaisen maiseman. Tavoitteemme on selvittää, miksi ulkomaalaiset yrittäjät ovat tulleet Lieksaan, miten he ovat sopeutuneet, ovatko he uudistaneet Lieksan matkailua ja mikä on heidän merkityksensä Lieksalle. Tarkastelumme liittyy olennaisesti sekä maahanmuuttoon että eläymismatkailuun liittyviin mahdollisuuksiin maaseudun uudistamisessa.

Maahanmuuton piirteet Lieksassa

Pakolaiset, siirtolaiset ja työperäinen maahanmuutto

Lieksan maahanmuuttajat eivät ole uusi ilmiö. Raja-seudulla kautta historian ihmiset ovat liikkuneet eri suuntiin leivän perässä tai vainolaisten pakottamina. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen Venäjän valtakumouksen ja Suomen itsenäistymisen mainin-geissa Venäjältä Suomeen tuli monen maan kansa-laisia, joista pääosa oli Lieksaan ja muualle Suomeen muuttaneita karjalaisia. Lieksaan arvioitiin tulleen kaikkiaan vuoteen 1924 mennessä 1 150 pakolaista. Suurin osa heistä oli talonpoikia ja jonkin verran myös kauppiaita, pappeja sekä virkamiehiä. Pakolai-sista ensin osa meni muualle tai palasi Venäjälle. Vuonna 1930 Lieksassa oli 133 avustusta saavaa pa-kolaista. Kun otetaan huomioon omin avuin toi-meen tulevat, heitä oli runsaasti enemmän. (Kiiski-nen & Sallinen 1991: 366–372.) Toisen maailman-sodan jälkeen Lieksaan siirtyi pääasiassa suojärveläisiä siirtolaisia. Vuonna 1950 siirtolaisia oli Lieksassa 2 200 eli lähes yhdeksän prosenttia väestöstä ja vielä 1980-luvun lopussa suojärveläissyntyisiä asui Liek-sassa yli neljäsataa (Saarelainen 2004: 98–104).

Edellä kuvatun humanitaarisen maahanmuuton lisäksi työhön tai elinkeinonharjoittamiseen liittyvät syyt ovat tuoneet ulkomaalaisia Lieksaan. Jo Panka-kosken ruukin perustajat, omistajat ja inspektorit 1820-luvulla olivat juuriltaan suomenruotsalaisia (mm. Hällstöm, Rosenberg, Stenius, Ekelund, Hall-

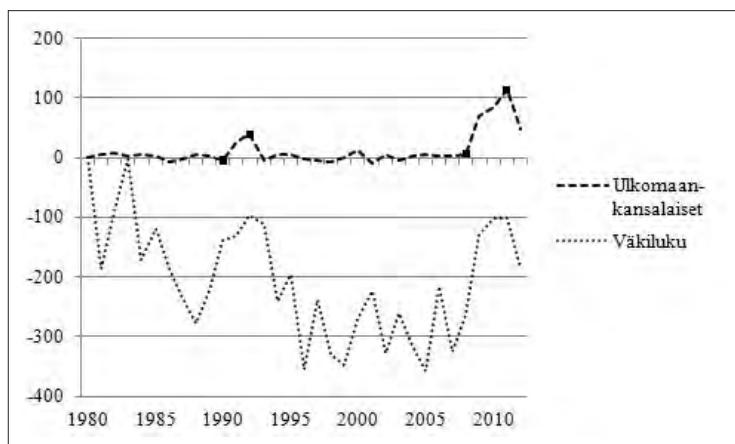
berg) ja ruukkiin muualta palkatuista ammattimie-histäkin osa oli nimiltään ruotsinperäisiä (Stähle, Törnqvist) (Vaalama 1987; Oinonen-Edén 1991).

Viimeaikaiset maahanmuuttajat

Lieksan kuten monien muidenkin maaseudun kuntien suurimmat tulomuuttoaallot ovat olleet seurauksia sodista. Sitä vastoin työperäisen muu-ton vaikutukset väkilukuun ovat olleet huomatta-vasti vähäisemmät. Negatiivisesta muuttotaseesta huolimatta Lieksaan tulee kuitenkin koko ajan myös uusia asukkaita, joista huomattava osa on vii-me vuosina tullut ulkomailta. Lieksan ulkomaai-laisperäisen väestön määrässä on viimeisen kol-menkymmenen vuoden aikana ollut kaksi selkeää nousujaksoa (kuva 1). Neuvostoliiton hajoamisen aikoihin, 1990-luvun alussa, pääosin Venäjältä saa-puneiden muutto yli kaksinkertaisti Lieksan ulko-maankansalaisten määrän. Viime vuosien afrikka-laisten pakolaisten muuton seurauksena ulkomaan kansalaisten määrä liki nelinkertaistui. Vuoden 2012 lopussa ulkomaankansalaisten osuus (3,5 %, 432 henkilöä) Lieksan väestöstä oli lähes sama kuin ulkomaankansalaisten osuus (3,6 %) Suomen väestöstä (Tilastokeskus 2013a). Pohjois-Karjalan vastaava osuus oli 1,5 prosenttiyksikkö pienempi.

Keskusalueella syntyperäisten ulkomaalaisten osuus vuonna 2010 oli 2,7 prosenttia ja sen ulko-puolisella alueella hieman alle kaksi prosenttia (Vä-estörekisterikeskus 2011). Pääosin tämän jälkeen tulleet maahanmuuttajat ovat sijoittuneet keskus-

KUVA 1. Lieksan ulkomaankansalaisten ja Lieksan väkiluvun muutos vuosittain 1980–2012 (aineistolähde: Tilastokeskus 2013a)

alueelle. Vuosina 2009–2011 maahanmuuttajien tulo hidasti selvästi vuosittaista Lieksan väestökattoa, joka on jatkunut vuodesta 1960 alkaen. Lieksan väkiluku (12 399) on nykyisin alle puolet vuoden 1959 väkiluvusta (Vatanen 2010; Tilastokeskus 2013c).

Maahanmuuttoon kohdistuvat ristiriidat

Maahanmuuttajiin kohdistuneet keskenään ristiriitaiset asenteet eivät ole uusi ilmiö Lieksassa. Erityisesti pakolaisista ja siirtolaisista on aiheutunut erilaisia mielipiteitä ja moniulotteisia ongelmia ratkaistavaksi. Esimerkiksi 1920-luvulla työväestön ja vasemmiston mielestä Karjalan pakolaiset veivät heidän työpaikkojansa ja laskivat palkkoja. Työnantajien mielestä taas pakolaiset olivat edullista ja kurinalaista työvoimaa. (Kiiskinen & Sallinen 1991: 369.) Toisen maailmansodan jälkeen siirtolaiset pyrittiin sijoittamaan niin, että sukulaiset ja naapurit sijoitettiin samoihin kyliin. Kylissä, missä kantaväestönä oli pientilallisia, siirtolaiset ja kanta- väestö tulivat hyvin toimeen keskenään. Sopeutumista auttoi se, että kaikki saivat toimeentulonsa pienviljelystä ja metsätöistä. Sen sijaan niiden kylien kouluissa, joissa oli vähän siirtolaisia, ilmeni siirtolaislapsien syrjintää ja nimittelyä. (Saarelainen 2004: 103–104.)

Lähes 60 vuotta myöhemmin, pakolaistaustaiset maahanmuuttajat aiheuttivat kiivaan mielipiteiden vaihdon ja vastarinta-aallon eri paikkakunnilla Suomessa ja erityisesti Lieksassa. Lieksan maahanmuuttoon liittyvät keskustelut ylittivät hetkellisesti myös valtakunnallisen uutiskynnyksen. Uutisartikkeleissa huomiot keskittyivät pakolaisten määrän äkillisen kasvun aiheuttamiin ristiriitoihin ja rasismien ilmenymiin (YLE 10.1.2011; HS 13.10.2011). Myös poliitikoilla oli tarvetta ottaa kantaa Lieksan maahanmuuttotilanteeseen muun muassa television ajankohtaisohjelman, blogikirjoitusten ja valtuustaloitteen kautta (Lieksan kaupunginvaltuusto 20.12.2010; Hirvisaari 10.1.2011; MTV3 26.10.2011). Maahanmuuttajien ehdolla olon arveltiin vaikuttaneen myös Lieksan SDP:n vaalitapioon viime kuntavaaleissa (YLE 29.10.2012).

Maaseudun Tulevaisuus (1.12.2011) kommentoi

keskustelun leimaavaa luonnetta ja vaikutuksia kaupungin imagoon otsikoimalla juttunsa: ”Somalien tuntema Lieksa ei ole rasistinen tuppukylä”. Paikallinen pakolaiskoordinaattori Anja Sarasoja (LL 5.1.2012) kirjoitti paikallislehden yleisöosastolle otsikolla ”Lieksan maineen pilaaminen” ja kysyy:

En voi välttää vertailevalta ajatukselta, kuka tai mikä on Lieksalle liian kallista. Maahanmuuttajatko, jotka hekin maksavat veronsa tänne vai ne poliitikot, jotka ovat pilanneet kauniin kaupunkimme maineen?

Verojen lisäksi maahanmuuttajiin liittyviä taloudellisia hyötyjä ovat tulot, joita kunta saa valtiolta korvauksena pakolaisten menojen maksamisesta. Nämä tulot kiertävät paikallistaloudessa pakolaisten ostoksina kaupoista, heidän asuntojen vuokrien maksuina, kielikurssien opettajien ja kotouttamishenkilöiden palkkoina. Samankaltaisia uuden tulon vaikutuksia syntyy kenen tahansa paikkakunnalle muuttaneen rahankäytön seurauksena. Seuraavaksi tarkastelemme jo kymmenen vuotta Lieksan kylillä asuneiden maahanmuuttajien vaikutuksia.

Maahanmuuttajat matkailuyrittäjinä metsäisessä erämaassa

Koiravaljakot Lieksan saloilla

Lieksan kylissä on puolentusinaa ulkomaalaistaustaista matkailuyritystä. Yhtä yritystä lukuun ottamatta heidän matkailutoimintansa pääidea on koiravaljakkosafarit. Lisäksi matkailijat voivat ostaa heiltä melontaan, patikointiin, ratsastukseen, pyöräilyyn, kalastukseen, moottorikelkkailuun tai lumikenkäilyyn liittyviä ohjelmapaketteja. Ulkomaalaiset matkailuyrittäjät markkinoivat pääosin tuotettaan Keski-Eurooppaan. He tarjoavat Lieksan (Itä-Suomen) villiä luontoa maamiestensä ja heidän lähikansojensa nautittavaksi. Asiakkaita palvellaan saksaksi tai englanniksi – osin venäjäksi. Asiakkaat ovat pääasiassa Sveitsistä, Saksasta, Ranskasta, Italiasta ja Hollannista. Yrittäjien mukaan suomalaisia asiakkaita käy heillä harvoin siksi, että he eivät halua kotimaassaan palvelua huonolla suomenkielellä tai englanniksi.

Lieksan Viekipjärven, Nurmijärven (Jongunjoen) ja Hatunkylän ympäristön kuudesta yrittäjästä olemme haastatelleet viittä. Heistä kolme on toiminut yrittäjinä vuodesta 2003. Muiden yritystoiminta on alkanut vuosina 2007, 2009 ja 2010. Yrityksistä yksi on päättänyt siirtää toimintansa Lappiin. Yhteensä ne tarjoavat työtä parhaimman talvisesongin aikana lähes 20 hengelle. Henkilötyövuosia kertyy noin kymmenen. Alalla pisimmän aikaa toimineiden yrittäjien mielestä olisi hyvä, jos alueella toimisi kaksinkertainen määrä suunnilleen saman alan yrityksiä. Tällöin yritysten yhteinen verkosto houkuttelisi enemmän matkailijoita. Yhteistoiminnalla markkinoinnissa ja palveluissa saataisiin enemmän hyötyä kuin osittaisesta kilpailusta olisi haittaa.

Yrittäjien mielestä Lieksan kylät soveltuvat luontomatkailuyrittämisen paikoiksi, koska ne sijaitsevat keskieuropalaisten mielestä erämaassa. Kylien etäisyys Lieksan keskustasta on sopiva päivittäisten tavaroiden hankkimiseksi. Lieksasta saa miltei kaikki tarvittavat matkailijoiden ylläpitämiseen tarvittavat tavarat. Suurimman osan koirien ruuasta yrittäjät ostavat muualta Suomesta. Osa ruuasta on peräisin Kanadasta, jossa on valjakkokoirien ruokaan erikoistuneita yrityksiä. Joitakin palveluita yrittäjät ostavat myös Nurmeksesta. Yrittäjät korostavat hankkivansa mahdollisimman paljon paikallisia palveluja ja tuotteita. Huomattavaa on kuitenkin, että esimerkiksi koirien reet ja varusteet ostetaan muualta. Parhaiden rekien valmistaja on Rovaniemellä. Ruotsalaisia rekiä ostetaan, jos suomalainen toimittaja ei ehdi niitä riittävän nopeasti tekemään.

Sijoittumiseen vaikuttavat tekijät

Ensimmäiset ulkomaalaiset yrittäjät tulivat itäisen Lieksan alueelle toimittuaan useita vuosia matkailu-alalla Keski-Euroopassa. He tutustuivat pohjoismaiseen turismiin muun muassa erikoistumalla Skandinavian matkojen myyntiin ja toimimalla turistikohdeissa Skandinaavisissa ympäristöissä. Kokemus koiravaljakkotoiminnasta on ollut välttämätöntä. Valjakkokoiriin liittyviä, kasvatus-, koulutus- ja liiketoimintamalleja he ovat oppivat työskennellessään Pohjois-Ruotsissa ja Pohjois-Suomessa.

Koirasafarien järjestäminen rauhallisessa ja suhteellisen helpossa maastossa oli yrittäjien tavoitteena, kun he alkoivat etsiä paikkaa omalle yritykselle Suomessa. Tämän lisäksi he halusivat löytää matkailukohteen, jonne oli mahdollista matkustaa Keski-Euroopasta yhden vuorokauden aikana. Lappi oli pääsääntöisesti jo liiaksi turismilla kansoitettu ja kallis investointikohde. Lapin lisäksi Euroopassa on vain harvoja sopivia koiravaljakkomaastoja, joissa talvi on riittävän pitkä. Suomessa itäinen Pohjois-Karjala on eteläisin paikka, jossa lunta riittää koiravaljakkotoiminnan ylläpitämiseen.

Lumen lisäksi alueen muut toimijat vaikuttavat koiravaljakkoreitteihin. Niiden tekeminen on Lieksan itäisissä osissa ollut suhteellisen helppoa kolmesta syystä. Ensinnäkin suurin osa reiteistä on Metsähallituksen mailla. Sopimusta ei tarvitse neuvotella kymmenien maanomistajien kanssa erikseen. Valjakkoyrittäjät hyötyvät myös Metsähallituksen mökeistä, joita he voivat vuokrata valjakkoreittiensä varrelta matkailijoiden yöpymispaikoiksi. Toiseksi, moottorikelkkailijat ajavat samoja reittejä lisäten niiden käyttöarvoa. Kolmanneksi, Lieksa on hyvä koiravaljakkoyrittämisen paikka, koska alueella on entuudestaan ollut paikallisia koiravaljakkoyrittäjiä ja -harrastajia, joiden kanssa yhteistyö on sujunut hyvin. Etenkin rajaseutu- ja erämaa-alueen matkailun, matkailureittien ja koiravaljakkotoiminnan kehittämiseksi perustettu yhdistys, Carelian Eastpoint ry, on ollut myötävaikuttamassa siihen toimintaympäristöön, jossa valjakkoyrittäjät ja muut rajaseudun matkailuyrittäjät toimivat (Carelian Eastpoint ry 2013).

Yhdistys toimii tällä hetkellä reittejä käyttävien valjakkoyrittäjien edustajana, joten käytännössä reittien neuvottelun ja suunnittelun osapuolina toimivat Carelian Eastpoint ry ja Metsähallitus. Käytännön hyötynä on se, ettei yksittäisen yrittäjän tarvitse jatkuvasti olla tekemässä tai varsinkaan neuvottelemassa puutteellisella kielitaidolla uutta sopimusta Metsähallituksen kanssa. Osin pääreitin ulkopuolella asuvien valjakkoyrittäjien on löydettävä sopiva liittymäkohta oman yrityksensä ja pääreitin välille sekä saatava yhteyden käyttöön erilliset maanomistajanluvut. Monien maanomistajien kanssa sopimusten tekeminen on usein vaikeampaa kuin Metsähallituksen kanssa. Näitä yrittäjiä

ovat auttaneet yksityiset suomalaiset koiraharrastajat, joiden on myös saatava luvat reittejä varten.

Mielenkiintoinen piirre tässä yritystoiminnassa näyttää olevan, etteivät ensimmäisenä tulleet yrittäjät ole saaneet tai edes hakeneet yritystukia toimintansa aloittamiseen. Yritystoiminta on käynnistetty pääosin henkilökohtaisilla säästöillä, mutta jossain tapauksessa myös kiinteistön tilojen vuokratuloilla tai entisen palkkatyön oikeuttamilla päivärahatuloilla. Osa yrittäjistä on kuitenkin myöhemmin hakenut ja saanut hanketukea, kuten yritystukimuotoista Leader-tukea maaseudun matkailun kehittämiseen (Vaara-Karjalan Leader ry 3.6.2013) tai Maaseuturahaston kautta tukea yrityksen toimitilaa varten. Tämän lisäksi alueen matkailuyrittäjät hyötyvät laajemmista kehittämiss-hankkeista kuten Pielisen Karjalan Kehittämiskesk-
kuksen moottorikelkkareittipohjaisten koiravaljakko- ja mönkijäreitistöjen kehittämiseen tähtäävästä hankkeesta (PIKES 9.7.2012) ja Carelian Eastpoint ry:n hallinnoimasta Lieksan itärajan retkeilyreit-
in investointi- ja kehittämishankkeesta (Vaara-Karjalan Leader ry 3.6.2013).

Haasteina suomen kieli ja suomalaisen yrittäjäkentän toimintaehdot

Lieksan kaupungin tuki on ollut vähäistä, eivätkä ulkomaalaiset matkailuyrittäjät muutoinkaan mainitse mitään erityisiä linkkejä heidän tai virallisen kaupungin välillä. Alkuun ulkomaalaiset matkailuyrittäjät ovat myös kyläläisten mielestä olleet muusta kylästä ja kyläläisistä erillään. Osaltaan kaupungin tuen ja lähiympäristön kontaktien vähäisyyteen on vaikuttanut se, ettei selkeitä syitä julkisen avun tarpeelle ollut eikä luontaista tarvetta kommunikoinnille ole syntynyt. Suurin syy lienee kuitenkin ollut kielitaito. Osa haastattelemistamme matkailuyrittäjistä osaa puhua suomea edelleenkin vain sen verran, että pakolliset asiat hoituvat. Suomen kielen vaikeutta lisää myös murre. Esimerkiksi eräs haastateltavistamme puhui suomea sen verran hyvin, että käytimme haastattelun aikana vain suomen kieltä. Hän kertoi kuitenkin, että hänelläkin on ollut vaikeuksia seurata esimerkiksi kyläyhdistyksen kokouksissa käytyjä keskusteluja, koska ei ymmärrä kaikkia murre sanoja tai taivutuksia eikä edes ehdi erottaa kaikkia sanoja toisistaan

nopean puherytmin vuoksi.

Suurimmalle osalle haastattelemistamme yrittä-
jistä kielen oppimiselle ei ole jäänyt aikaa eikä vält-
tämättä mahdollisuuttakaan, koska he eivät ole
voineet lähteä talvisesongin aikaan kielikurssille
Lieksan keskustaan. Pääosin haastattelemamme
matkailuyrittäjät toivoisivat, että kaupunki tai joku
muu opetusorganisaatio tarjoaisi heille intensiivi-
kursseja sesongin ulkopuoleisena aikana esimerkik-
si myöhään keväällä tai syksyllä. Kielen opiskelun
lisäksi ulkomaalaisille yrittäjille suunnattu opastus-
kurssi suomalaisen yhteiskunnan yrittäjyyden käy-
tän-
teistä olisi tarpeellinen. Jo näiden kurssien to-
teuttaminen voisi kytkeä ulkomaalaiset yrittäjät
entistä tiiviimmin osaksi kylien, kaupungin tai
muiden yrittäjien muodostamaa paikallisyhteisöä.

Luontomatkailuyrittäjien tulevaisuuden näkymät

Kaiken kaikkiaan yrittäjät ovat toiveikkaita tulevai-
suuden suhteen Lieksassa. He ovat vakiinnuttaneet
toimintansa suurin piirtein sille tasolle, jota he ovat
tavoitelleet. Yrityksillä ei ole erityisemmin tavoitteena
kasvaa isommaksi kuin mitä nyt ovat. Yritykset toimi-
vat pääosin yrittäjän tai yrittäjäpariskunnan omin
voimin, minkä lisäksi he työllistävät lähinnä satunna-
isia harjoittelijoita tai lyhytaikaisia tuuraajia. Vain kak-
si yritystä työllistää säännöllisesti myös ulkopuolista
työvoimaa. Toiminnan kasvattaminen lisääisi liike-
vaihtoa, mutta samalla se kasvattaa muiden muassa
koirien ylläpitokuluja ja työntekijöiden palkkakuluja.

Osin pienyrittämisen mallin valintaa selittää yri-
tysten toimintaideologia, jonka mukaan yrittäjät ha-
luavat tietoisesti tarjota ja harjoittaa massaturismista
poikkeavaa matkailupalvelua. Toisin kuin massatu-
rismin kaltaiset matkailukeskukset mielletään kilpai-
levan koolla ja määrällä, niin pienyrittäjät pyrkivät
kilpailemaan henkilökohtaisilla ja pitkäaikaisilla asia-
kaspalvelusuhteilla siten, että laatu korvaa määrän.
Määrän kasvattaminen ei toisaalta edes sopisi varsin-
kaan niille yrittäjille, jotka markkinoivat matkailu-
palvelua ympäristöineen hiljaisuuden, rauhoittumi-
sen ja kaikenlaisista keskuksista etäällä sijaitsevana
koskemattoman erämaaluonnon paikkana.

Yrittäjät voidaan jakaa heidän toimintaideansa ja
-tapansa sekä tarjoamansa palveluiden perusteella

täysammattimaisiin tai puoliammattimaisiin yrittäjiin, mutta kaikkia heitä yhdistää se, että he saavat asua seudulla, jossa viihtyvät. Koiravaljakkoyrittäminen on heille elämäntapa, jossa yhdistyvät toimeentulo ja heidän kokemansa hyvä elämänlaatu. Pidemmän päälle heidän elämäntapansa vaikuttaa varsin raskaalta. Tavonomaisten matkailuyrittäjien toimien kuten siivouksen, ruuanlaiton ja muiden huoltotoimenpiteiden lisäksi koiravaljakkoyrittäjillä on oltava hyvä fyysinen kunto, jotta he voivat ohjastaa turistiryhmien valjakkoja sekä harjoittaa ja juoksentaa koiria myös sesonkien ulkopuolella. Kokeneemmat matkailuyrittäjät arvioivat, etteivät he todennäköisesti jatka tällä tavalla normaaliin eläkeikään asti. Nuoremmilla yrittäjillä eläkeikä on sen verran kaukana, etteivät he vielä mieti sinne asti jaksamista.

Yrittämisen näkymät ovat noin kymmenen vuoden päähän. Sen jälkeen eteen tulevat suurehkot uusinainvestoinnit, jolloin jatkaminen pitää arvioida uudelleen. Lähitulevaisuuden he uskovat menevän samaa rataa kuin tähänkin asti. Suurin pelko on hakuiden ennakoimattomuus. Matkailuyrittäjät pitävät hakkuista tarpeellisina paikallisille metsänomistajille, mutta heille hakkuut ovat uhka. Kesken sesongin on vaikea etsiä ja tehdä uutta valjakkouraa, jos sen pohjana oleva tie aurataan tietämättä paljaaksi puiden kuljetuksen vuoksi tai, jos uran päälle kaadetaan puita ja ajetaan metsäkoneilla useista kohdista yli.

Ulkomaalaiset yhdistävät omat ja Lieksan vahvuudet

Ulkomaalaiset luontomatkailuyrittäjät tulivat Lieksan kylien vetovoimatekijöiden vuoksi. Niitä ovat riittävän pitkä talvi, erämaamaisema ja kohtuullinen hintataso, eikä kilpailuakaan ole liikaa. Lisäksi Lieksan keskusta on lähellä, mistä löytyy monipuolinen tarjonta heidän liiketoimintansa tarvitsemille tuotteille. Sijaintipaikkaansa yrittäjät ovat sopeutuneet varsin hyvin, vaikka useimpien suomen kielen taito riittää vain pakollisten palveluiden tilaamiseen. Sopeutumista on helpottanut se, että heidän asiakkaansa ja työntekijänsä ovat pääasiassa keskieuropalaisia tai ainakin englantia ymmärtäviä ja myös suomalaisista monet puhuvat englantia.

Ulkomaalaiset matkailuyrittäjät täydentävät Ruunaan alueen sekä samalla koko Lieksan kaupungin

kulttuurista ja matkailullista toimintaympäristöä. He ovat tuoneet Lieksaan uuden matkailutuotteen ja asiakkaita, jotka ovat valmiita maksamaan tuotteesta hyvän hinnan. He toimivat näin jo ennen kuin johdannossa mainittu OECD:n suositus korkean hintatason elämysmatkailusta Suomen maaseutumatkailun kehittämiseksi julkaistiin. Lisäksi he ovat vakiinnuttaneet koiravaljakkojen aseman Lieksan matkailutarjonnan tuotteena, vaikka sen taloudelliset ja työllistävät vaikutukset ovat ainakin toistaiseksi vielä vähäiset. Lieksan kaupungin matkailun työllisyydestä koiravaljakkoyrittäjien osuus on alle viisi prosenttia (ks. Vatanen ym. 2012). Työllistävyyden vaikutusta vähentää se, että Keski-Euroopasta tulevat kausityöntekijät maksavat veronsa muualle sekä käyttävät myös palkoistaan valtaosan kotimaassaan. Yrittäjien aiheuttama tulovirta paikallistalouteen on varsin pieni, vaikkakin Lieksaan jäävät suurelta osin yrittäjätulot ja paikallisten hankintojen menot. Mikäli yrittäjien toiveet heidän lukumääränsä kaksinkertaistumisesta toteutuvat, on heidän yritystoiminnallaan paikallistalouden kannalta jo painoarvoa.

Koiravaljakkomatkailu – innovaatio Lieksan talvimatkailulle

Koiravaljakkoajeluista matkailun oheistuotteena oli Lieksassa, erityisesti Kolilla, tarjolla (Kolihusky 2010) jo ennen ulkomaalaisten yrittäjien Lieksaan tuloa. Vasta ulkomaalaisten yrittäjien matkailupaketit keskieuropalaisille matkailijoille loivat koiravaljakoista varsinaisen matkailutuotteen Lieksan talveen. Alan ulkomaalaisten yritysten lukumäärän kasvu ja koiravaljakkotapahtumat ovat laajentaneet tuotteen tarjontaa ja tunnettuutta Lieksassa. Myös yksi suomalainen aiemmin ensisijaisesti kesämatkailuun erikoistunut matkailuyrittäjä tarjoaa koiravaljakkoajeluista talvituotteena. Ulkomaalaisten esimerkki on myös ollut yhtenä tekijänä, kun toinen suomalaisyrittäjä on saanut paikalle talviaikaan suurempia ulkomaalaisryhmiä (LL 3.2.2011).

Koiravaljakkomatkailun vahvistuminen Lieksassa voidaan nähdä uutena matkailutuotteena, jopa innovaationa, Lieksan matkailumarkkinoilla. Tuotteen ovat tuoneet ulkomaalaiset yrittäjät ulkomaisille hyvin maksaville asiakkailleen. Ensimmäiset suomalaiset yrittäjät ovat omaksuneet tuotteen ja tarjoavat sitä

suomalaisille asiakkaille, joiden riittävä kysyntä ja sen mahdollistama laajempi tarjonta vielä puuttuvat. Koiravaljakkomatkojen omaksuminen (diffuusio) on vasta aluillaan huolimatta siitä, että asian ympärille on järjestetty kilpailutapahtumia ja, että alan yrittäjät ovat perustaneet asiaansa edistävän yhdistyksen (Carelain Eastpoint ry). Aika näyttää, tuleeko siitä menestystuote Lieksan ulkomaisille ja myös suomalaisille yrityksille. Menestyksen turvaaminen edellyttää lisäponnisteluja ja verkostoitumista. Suomalaisen yritysten pieni koko ja riskinotto kyky rajoittaa investointeja yritystoimintaan, joka aiheuttaa jatkuvia kuluja, mutta ei jatkuvia tuloja. Matkailutoiminnan edistämisen vaihtoehtona voisi olla matkailuyrittäjien ja valjakkoyrittäjien nykyistä tiiviimpi yhteistyö. Tällöin esimerkiksi matkailuyrittäjän ei tarvitsisi ostaa koiria ja rekiä eikä koiravaljakkoyrittäjien majoituskapasiteettia. Ongelmallisimmassa asemassa tässä vaihtoehdossa ovat koiravaljakkoyrittäjät, joiden koirat sulan maan aikana aiheuttavat pääasiassa vain kuluja.

Muualta tulleet ulkomaalaiset uudistavat maaseutua

Ulkomaalaiset tai muutoin muualta tulleet ovat muokanneet iät ja ajat elinkeino- ja kulttuurielämää Lieksassa kuten kaikkialla muuallakin maailmassa. Tämä on kehityksen ja olemassaolon elinehto yhtä lailla kuin suotuisat luonnon olosuhteet ja järjestäytyneet yhteiskunta. Ulkomaalaiset maahanmuuttajat haastavat ja uudistavat sekä kansallisia että paikallisia sosiaalisen kulttuurin toimintamalleja. Uudet ihmiset löytävät vanhoista yhteisöistä ja luonnon olosuhteista ennennäkemättömiä mahdollisuuksia jopa niin, että vanha sanonta ”maisemaa ei voi syödä” ei enää pidä paikkaansa. Keskieurooppalaiset ovat tuotteistaneet lieksalaisen erämaan koirien avulla. Samalla he ovat markkinoineet Lieksaa ja vaikuttaneet Lieksan imagoon myönteisellä tavalla. Pieneltä osin he ovat siten ylläpitäneet ja uudistaneet Lieksan olemassaolon edellytyksiä.

Kiitokset

Kirjoittajat kiittävät Maa- ja metsätalousministeriön Maatilatalouden kehittämisrahastoa tutkimuksen rahoittamisesta.

LÄHTEET

- Carelain Eastpoint ry 2007. Yhdistys: Toimintaperiaatteet ja jäsenyritykset. Saatavissa: http://www.eastpoint.fi/sivusto_2008/index.php?s=35&l=fi. [Viitattu 5.6.2013].
- Helminen, Ville, Kimmo Nurmio, Antti Rehunen, Mika Ristimäki, Kari Oinonen, Maija Tiitu, Ossi Kotavaara, Harri Antikainen & Jarmo Rusanen 2012. Kaupungin-maaseudun aluetypologian muodostamisperiaatteet – tekninen menetelmäkuvaus. Saatavissa: <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=135819&lan=fi>. [Viitattu: 26.8.2013].
- HS, Helsingin Sanomat 13.10.2011. Maahanmuuttajaväestön nopea kasvu vei erämaakaupungin raiteiltaan – Ilmapiiri kiristyy Lieksan kaduilla. A5: Kotimaa.
- Hirvisaari, James 10.1.2011. Somalit ja irakilaiset muuttivat Lieksaan. Kirjoitus no 104. Saatavissa: <http://jameshirvisaari.com/>. [Viitattu 3.6.2013].
- Kiiskinen, Osmo & Harri Sallinen 1991. Pielisjärven historia 1865–1920, IV. Lieksan kaupunki, Piesämäki.
- Kolihusky 2010. Historia. Saatavissa: <http://www.kolihusky.com/>. [Viitattu 17.6.2013].
- Lieksan kaupunginvaltuusto 20.12.2010. Valtuutettu Veijo Ikosen ym. aloite maahanmuuttajista aiheutuvat kustannukset. Pöytäkirja 20.12.2010 § 97. Saatavissa: http://webdynasty.pohjoiskarjala.net/Dynasty/Lieksa/cgi/DREQUEST.PHP?page=meeting_frames. [Viitattu 3.6.2013].
- LL, Lieksan lehti 3.2.2011. Mielikuvista matkakohteeksi.
- Maaseudun Tulevaisuus 1.12.2011. Somalien tuntema Lieksa ei ole rasistinen tuppukylä. Saatavissa: <http://www.maaseuduntulevaisuus.fi/somalien-tuntema-lieksa-ei-ole-rasistinen-tuppukyla%C3%A4-1.7356>. [Viitattu 4.6.2013].
- MEK, Matkailun edistämiskeskus 2010. Kansainvälinen luontomatkailututkimus 2010. MEK julkaisuja A 169. Saatavissa: <http://www.mek.fi/wp-content/uploads/2013/04/A169-Kansainva%CC%88linen-luontomatkailututkimus-2010-Korj.pdf>. [Viitattu 26.8.2013].
- MTV3, 45 minuuttia 26.10.2011. Muukalaispelko kytee Lieksassa.
- OECD 2008. Rural policy reviews: Finland. Saatavissa: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/urban-rural-and-regional-development/oecd-rural-policy-reviews-finland-2008_9789264041950-en#page1. [Viitattu 26.8.2013].
- Oinonen-Edén, Elli. 1991. Pielisjärven ja Juuan historia 1811–1864, III. Lieksan kaupunki ja Juuan kunta, Piesämäki.
- PIKES, Pielisen Karjalan Kehittämiskeskus Oy 9.7.2012. Pielisen Karjalan reitistöjen uudet urat. Hanke-esittely. Saatavissa: http://www.pikes.fi/c/document_library/get_file?uuid=909e22ed-1df3-4328-b6aa-

- ff5fb26c034b&groupId=69174. [Viitattu 6.6.2013].
- Saarelainen, Asko 2004. Lieksa idän ja lännen rajamailla: Väestön liikkeitä ja rajakauppaa viiden vuosisadan varrelta. Teoksessa: Saarelainen, Asko (toim.). Hukan hännän mitalla: Rajaseudun historiaa Lieksasta. Lieksan kansalaisopisto, Jyväskylä. 13–245.
- Saarin, Jarkko 2004. Viimeinen oljenkorsi? Matkailu ja maaseudun aluekehitys. Maaseudun Uusi Aika 3: 26–38.
- Saarteenoja, Antti, Maarit Träsk, Sami Tantarimäki & Markku Mattila 2009. Maaseudun maahanmuuttajat: Kokemuksia työperäisestä maahanmuutosta Etelä-Pohjanmaan ja Varsinais-Suomen maaseudulla. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutin raportteja 41, Seinäjoki. Saatavissa: <http://www.helsinki.fi/ruralia/julkaisut/pdf/Raportteja41.pdf>. [Viitattu 26.8.2013].
- Sarasoja, Anja 5.1.2012. Lieksan maineen pilaaminen. LL, Lieksan Lehti. Lukijan napakymppi.
- Tilastokeskus 2013a. Väestö kielen mukaan sekä ulkomaan kansalaisten määrä ja maa-pinta-ala alueittain 1980–2012. Saatavissa: http://pxweb2.stat.fi/database/StatFin/vrm/vaerak/vaerak_fi.asp. [Viitattu 18.6.2013].
- Tilastokeskus 2013b. Saapuneet vieraat ja yöpymiset kaikissa majoitusliikkeissä. Saatavissa: http://pxweb2.stat.fi/database/StatFin/lii/matk/matk_fi.asp. [Viitattu 26.8.2013].
- Tilastokeskus 2013c. Väkiluku sukupuolen mukaan alueittain sekä väestömäärän muutos 31.12.2012. Saatavissa: http://pxweb2.stat.fi/database/StatFin/vrm/vaerak/vaerak_fi.asp. [Viitattu 31.8.2013].
- Vaalama, Erkki 1987. 75. Enso-Gutzeit Oy: Pankakosken kartonkitehdas 1912–1987. Enso-Gutzeit Oy, Imatra.
- Vaara-Karjalan Leader 3.6.2013. Hankkeet ja yritysuudet vuosina 2007–2013. Saatavissa: http://www.maakaista.fi/images/Vaara-Karjalan_hankelistaus_kesakuu_2013.pdf. [Viitattu 6.6.2013].
- Vatanen, Eero 2010. Lieksa – luonnonvaroista riippuvainen kaupunki. Teoksessa: Kotilainen, Juha & Ilkka Eisto (toim.). Luonnonvarayhdyskunnat ja muuttuva ympäristö – resilienssitutkimuksen näkökulmia Itä-Suomeen. Publications of the University of Eastern Finland. Reports and Studies in Social Sciences and Business Studies, No 2, Joensuu. 41–54.
- Vatanen, Eero, Ilkka Eisto & Pertti Rannikko 2012. Luontopalvelut ja matkailu syrjäisen maaseudun elinkeinojen uudistajana: Tapaus Lieksa. Kunnallistieteellinen aikakausikirja 2: 89–113.
- Väestörekisterikeskus 2011. Lieksan asukkaat 2010. Dnro 1929/410/11.
- YLE, Yleisradio 29.10.2012. Lieksan SDP tappiosta: Maahanmuuttajaehdot karkottivat äänestäjiä. Saatavissa: http://yle.fi/uutiset/lieksan_sdp_tappiosta_maahanmuuttajaehdot_karkottivat_aanestajia/6354829. [Viitattu 4.6.2013].
- YLE, Yleisradio 10.1.2011. Lieksassa ristiriitoja maahanmuuttajista. Saatavissa: http://yle.fi/uutiset/lieksassa_ristiriitoja_maahanmuuttajista/2266503. [Viitattu 3.6.2013].

PEKKA RANTANEN, *Tampereen yliopisto, yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö*
JARNO VALKONEN, *Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta*

Ulkomaalaisten marjanpoimijoiden ja suomalaisen maaseudun kohtaaminen

Metsämarjojen kaupallisella hyödyntämisellä on Suomessa pitkät perinteet ja marjanpoiminta on ollut keskeinen osa maaseutumaista elämäntapaa ja luontokulttuuria. Vuonna 2005 metsämarjojen poiminnassa tapahtui merkittävä muutos, kun suomalainen metsämarja-alan yritys kutsui 92

thaimaalaista poimijaa Suomeen. Heistä poimintatyöhön osallistui 88 ihmistä. Thaimaalaiset poimijat pärjäsivät vuonna 2005 hyvin, minkä seurauksena myös muut yritykset ryhtyivät suunnittelemaan thaimaalaisten kutsumista Suomeen. Thaimaalaisten poimijoiden määrä kasvoikin nopeasti: vuonna 2006 poimijoita oli jo yli 600,

vuonna 2007 ylittyi tuhannen poimijan raja. Vuonna 2011 thaimaalaisille poimijoille myönnettiin 2 398 viisumia ja kuluvana vuonna 2013 poimijoita saapui Suomeen yli 3 000. Thaimaalaisten harjoittama metsämarjanpoiminnan merkitys näkyi poimitun metsämarjasatomäärän kasvuna. Vuonna 2011 thaimaalaiset poimivat keskimäärin 3160 kiloa per poimija eli yhteensä 7 527 054 kiloa metsämarjoja, ja vuonna 2012 vielä tätäkin enemmän. Nykyään ulkomaalaiset poimijat keräävät suurimman osan metsämarjoista, kahden edellisen vuoden osalta 48 ja 78 prosenttia. Alueellinen vaihtelu on suurta, eikä kaikkia tietoja ole saatu selvityksissä käyttöön. (Marsi 2012: 19–20.) Artikkelin perustuu tutkimukseemme ulkomaalaisten marjanpoiminnasta Suomessa (Rantanen & Valkonen 2008; Rantanen 2008; Achavasmitt-Haverinen & Kauppi 2008; Valkonen & Rantanen 2011; Rantanen & Valkonen 2011).

Thaimaalaisten osallistuminen metsämarjanpoimintaan Suomessa herätti alusta alkaen kiivasta keskustelua julkisuudessa ja voidaan väittää, että thaimaalaisten tekemä poimintatyö Suomessa on ollut yksi keskeisin suomalaista maaseutua muuttava tapahtuma (Rantanen & Valkonen 2008). Miten ulkomaalaiset metsämarjanpoimijat ovat muuttaneet suomalaista maaseutua, on monitahoinen kysymys, jonka ulottuvuuksia tämä artikkeli käsittelee. Katsoimme, että muutokset ovat olleet moninaisia ja niiden ulottuvuudet kytkeytyvät myös globaalin talouden muutoksiin. Esitämme, että thaimaalaisten poimintatyö teki näkyväksi ja problematisoi metsämarjojen luonteen luonnonvarana, metsämarjanpoiminnan sijoittumisen maaseutumaisen elämäntavan ja luontokulttuurin keskiöön sekä maaseudun muutoksen. Viisumilla poimivien ulkomaalaisten poimijoiden ottama niin sanottu yrittäjärisi (Sulola 2011) on sen sisältämien ongelmien vuoksi johtanut viranomaisten luonnontuotealaan kohdistuvan sääntelyn tarkennuksiin vuosien varrella.

Metsämarjat luonnonvarana

Metsämarjojen poiminnalla on Suomessa pitkät perinteet. Marjojen poiminta on ollut sekä harrastus että taloudellista toimintaa. Etenkin Pohjois- ja Itä-Suomessa metsämarjojen poiminnasta saatavat tulot ovat olleet merkittävä tulonlisa jopa 31 prosentille

alueiden kotitalouksista. Metsämarjojen poiminnalla on ollut merkitystä myös näiden alueiden kansantalouden kannalta (Rantanen & Valkonen 2008: 25). Suomalaisten poimijoiden innokkuus kerätä marjoja metsämarjayrityksille on kuitenkin vähentynyt huomattavasti viimeisten vuosikymmenten aikana. Yksi syy on ollut, että marjojen nimellishinnat ovat pysyneet lähes samoina vuosikymmeniä (Peltola & Hannikainen 2011: 12; Rantanen & Valkonen 2011: 5). Aukkoa paikkaamaan suomalaiset alan yritykset ovat kutsuneet jo 1990-luvulta lähtien huomattavan määrän poimijoita Venäjältä ja lähialueiden entisistä itäblokin maista. Yksi haastattelemamme suomalainen yrittäjä ihmetteli, miksi näistä ryhmistä ei syntynyt suurta porua tuolloin, vaikka määrällisesti heitä oli Suomessa paljon (Yrityshaastattelut 2011).

2000-luvun alussa myös itäeurooppalaisten halukkuus tulla poimimaan metsämarjoja on vähentynyt, kun Euroopan yhdentymisen johdosta Länsi-Euroopan työmarkkinoille avutui runsaasti reittejä moniin erilaisiin työtehtäviin. Samoin tuloerojen välisen kuilun kaventuminen Euroopassa lieene heikentänyt poimintatyön houkuttelevuutta. Kuitenkin yhä vuonna 2013 Itä-Euroopasta saapui noin tuhat ihmistä poimimaan metsämarjoja suomalaisille yrityksille, joten pelkästään thaimaalaisten poimijoiden työn varassa metsämarjateollisuus ei ole. Thaimaalaiset poimijat ovat kuitenkin nykyään selvästi suurin ryhmä, ja monet metsämarjayrittäjät pitävät thaimaalaisia poimijoita parempina kuin lähialueiden poimijoita. Osa yrittäjistä pelkää lähialueilta tulevien poimijoiden mahdollisesti aiheuttamia lieveilmiöitä, kuten mökkien luvaton käyttöä ja varkauksia. Lähialueilta tulevat poimijat toisaalta myös lähtevät helposti pois Suomesta, jos marjasato ei heitä tyydytä. Lähialueilta tulevat poimijat myös yhdistävät matkaansa sekä poimintatyötä että turismia, mikä yritysten näkökulmasta on epätoivottavaa. (Yrityshaastattelut 2011.)

Ulkomaalaisten kutsuminen Suomeen poimimaan metsämarjoja on ollut merkittävä keino, jolla suomalaiset metsämarjayritykset ovat pyrkineet kehittämään alan kannattavuutta ja kasvua. Ulkomaalaisten poimijoiden käyttö marjojen saamiseksi mestästä tuotantolinjoille muutti metsämarjojen asemaa hyödynnettävänä luonnonvarana, koska ulkoma-

laisten harjoittama poiminta oli lähtökohtaisestikin erilaista kuin kotimaisin voimin harjoitettu poiminta. Thaimaalaisten poimijoiden käyttö on keskeinen osa luonnonmarja-alan kehitystoimintaa ja yritystaloitusta. Heitä kutsutaan Suomeen, koska alan kehittäminen, investoinnit ja kannattavuus edellyttävät tehokasta marjojen haltuunottoa. Mediassa varsin usein todetaan, että valtaosa marjoista jää yhäkin metsiin. Joskus arvioidaan, että vain 10 % kokonaissadosta poimitaan, minkä vuoksi poimintaa voitaisiin entisestään tehostaa. Olli Saastamoisen¹ arvion mukaan taloudellisessa mielessä järkevästi pystytään kuitenkin poimimaan noin 20 % sadosta. Toinen tärkeä huomioitava seikka on se, että jo nykyisellä ulkomaisten poimijoiden määrällä parhaista marjapaikoista joudutaan kilpailemaan. Kilpailua voi esiintyä sekä ulkomaalaisten ryhmien välillä että paikallisten ihmisten kanssa. Paikalliset tahot ja marjayritykset ovatkin pyrkineet saamaan aikaan sopimuksia, joilla esimerkiksi asutuskeskusten lähialueita varataan paikallisille poimijoille. Paikallisten ihmisten erityiset poiminto oikeudet ovat tässä suhteessa uudenlainen keskustelun aihe (Peltola & Hallikainen 2011: 12). Valitukset siitä, että mättäät on poimittu tyhjiksi, luultavasti lisääntyvät suhteessa poimijoiden määrään. Sekä järkevästi poimittavan marjamäärän raja että poimijoiden välisen kilpailun olottuvuudet onkin syytä ottaa huomioon, kun Suomeen kutsuttavien poimijoiden määristä päätetään.

Yhdessä ulkomaalaisten poimijoiden kutsumisen kanssa alan kehitykseen on vaikuttanut kuljetus- ja kommunikaatioteknologioiden sekä globaalien kylmäketjuteknologioiden kehittyminen (Dicken 2011: 282), mikä on laajentanut suomalaisten metsämarjojen markkinoita. Metsämarjojen puhdistusteknologioiden kehittyminen on puolestaan mahdollistanut suhteellisen roskaisenkin poimintasaaliin hyödyntämisen. Tämä selittää osin sitä, että marjatarhan käyttö metsässä on tehokas poimintaväline myös mustikoiden poiminnassa. Marjatarhan käytöstä on myös keskusteltu, mutta alustavat tulokset viittaavat siihen, että varvut kestävät varsin hyvin sen tekemiä vaurioita (Iltasanomat 1.9.2013).

Erityisesti mustikoiden maailmanmarkkinat ovat kasvaneet, koska niiden sisältämät aineet, kuten an-

tosyaniini, antioksidantit ja parkkihappo, ovat käyttökelpoisia myös terveys- ja kosmetiikkateollisuudelle. Puolukoiden markkinat ovat kapeammat, ja siksi marjayritykset yrittävätkin saada ostamansa puolukat myytyä ennen kuin niiden vuotuinen kysyntä hiipuu (Yrityshaastattelut 2011).

Thaimaalaisten metsämarjanpoiminta on osoitus siitä, miten perinteisestä maaseutujen pienimuotoisesta ansaintamahdollisuudesta, metsämarjasta, on tullut uudella tavalla ymmärretty luonnonvara, yritystoiminnan tehokkaasti hyödyntämä raaka-aine. Toimintaa on myös kritisoitu tästä syystä sanomalla esimerkiksi, että ”tuhansien ihmisten organisointi ympäri Lapin marjamaita ei ole jokamiehen oikeutta vaan silkkaa raakaa bisnestä” (Lapin radio 23.10.2007, ks. Rantanen & Valkonen 2008: 27). Tässä kritiikin kohteena on erityisesti organisointi, taloudelliseen voittoon pyrkivä yritystoiminta, mikä kuitenkin usein liittyy ulkomaalaisten poimijoiden asemaan ja heidän tuloihinsa.

Maaseudun globalisoituminen

Sekä metsämarjayritykset että alan kehittämistä tukevat toimijat perustelevat ulkomaalaisten poimijoiden kutsumista Suomeen sillä, että luonnontuoteteollisuuden pitkäjänteinen kehittäminen, tai nykymittaisen yritystoiminnan olemassaolo, ei onnistu ilman ulkomaalaista työvoimaa, koska paikallisia poimijoita ei enää ole riittävästi. Tämä perustelu on sikäli tärkeä, sillä pohjois- ja itäsuomalaisessa kulttuurissa paikallisten etuoikeus alueen luonnonvaroihin on merkittävä tapaoikeudellinen asia (Valkonen 2003; Rantanen & Valkonen 2008: 28–29). Ulkomaalaiset poimijat liikkuvat nykyään laajemmilla alueilla kuin ennen, ja poimijoita siirretään marjatilanteen mukaan parhaille vuosittaisille satoalueille. Kiihkeää paikallista keskustelua on ilmaantunut myös Etelä-Suomessa, kun poimijaryhmiä on saapunut metsiin. Tässä suhteessa Lappi ja muu Suomi eivät välttämättä eroa kovinkaan paljoa toisistaan. Etelä-Suomessa on puolestaan enemmän yksityisomistuksessa olevia maa-alueita, jolloin kysymys luonnonvarojen käyttämisen oikeudesta saattaa saada aikaan vahvempia maanomistajuuteen pohjautuvia vivahteita. Thaimaalaisten poimijoiden kutsuminen Suomeen perustuu jokamiehen oikeuden tulkintaan, jonka mukaan jokaisella

¹ Olli Saastamoisen esittämä arvio Luonnontuotealan valtakunnallisessa tutkimusseminaarissa Rovaniemellä 4.11.2011.

Suomessa oleskelevalla on mahdollisuus käyttää luontoa siitä riippumatta, kuka omistaa alueen tai on sen haltija. Tätä tulkintaa toisinaan kyseenalaistetaan kahdestakin syystä. Ensinnäkin jotkut haluaisivat rajata jokamiehenoikeuden kuuluvan vain suomalaisille. Toiseksi organisoidun poiminnan on sanottu olevan vastoin perinteisen jokamiehenoikeuden henkeä (Kokko 2008). Kysymys jokamiehenoikeudesta on erillinen siitä, kuka marjoja poimii. Kansainvälisesti monelle luonnontuotalle vaikein ratkaistava asia on ollut työvoiman saaminen, kun taas luonnonvarojen äärelle pääsy on ollut helpompaa (Richards & Saastamoinen 2010). Jokamiehenoikeudet kytkeytyvät erityisesti jälkimmäisen ulottuvuuden suhteen yritystalouden ehtoihin, sillä muutokset metsän hyödyntämisen ehtoihin vaikuttaisivat myös yritystoiminnan ehtoihin.

Jokamiehenoikeuksien perusteella tapahtuva kaupallinen metsämarjapojointi on saanut aikaan keskustelua ja kiistelyä siitä, millä tavalla ulkomaalaisten ihmisten tekemä poimintatyö on työtä. Thaimaalaisten poiminnan organisoituneisuus, tehokkuus ja ryhmässä toimiminen on näkyvä ilmaus siitä, miten thaimaalaisten poiminta on pohjimmiltaan erilaista kuin perinteinen marjanpoiminta. Tähän eroon on julkisessa keskustelussa tartuttu herkästi, koska poiminnan tehokas organisoituneisuus katsotaan paitsi poimintakulttuurille vieraaksi myös monin tavoin epäilyttäväksi. Keskustelua onkin käyty thaimaalaisten asemasta, esimerkiksi siitä, onko mahdollisesti kyse riistosta, hyväksikäytöstä, orjatyöstä, kiskonnantapaistesta työsyrynnästä tai ihmiskaupasta. Nämä ulottuvuudet ovat olleet muutamassa tapauksessa hyvin lähellä Suomen maaseudulla ja metsissä, yksittäisessä tapauksessa voitaisiin tulkita tapahtuneen rikollisuuttakin (Rantanen & Valkonen 2011: 41–44). Monista metsämarja-alan säätelypyrkimyksistä huolimatta ongelmatilanteita on muodostunut. Viimeisin esimerkki on 50 thaimaalaisten poimijan tekemä rikosilmoitus ihmiskaupasta. Esitutkinta marjayrittäjää vastaan on lopetettu, koska näyttöä häntä kohtaan ei löytynyt. Tapauksen yksityiskohtien selvittäminen saattaa kuitenkin jatkua muilla tavoin. Tapahtuman aiheuttama valtava keskustelu on tuonut esille monenlaisia näkemyksiä ja keskustelua ulkomaalaisten poimijoiden asemasta sekä eri toimijoiden roolista ja vastuusta erityisesti ongelmatilanteissa. Esillä on ollut

kysymys työsuhteesta, josta on aikaisemminkin kiistely. Samaan aikaan Ruotsissa on meneillään thaimaalaisten työsuhteessa olevien poimijoiden lakko, jota selvittää laajempi viranomais- ja ammattiyhdistystoimijaverkosto. Ruotsin käytännössä on se ero Suomeen, että ongelmatilanteessa on selkeästi määritetyt viranomaiset, jotka asiaan puuttuvat. Näitäkin ulottuvuuksia on viimeaikainen suomalainen keskustelu tuonut esille. (A-studio: Talk 19.9.2013.) Kokonaisuutena erilaiset ristiriita- ja ongelmatilanteet metsämarjanpoiminnassa ovat ehkä keskeisin muutos, mikä on tapahtunut kaupallisen metsämarja-alan globalisoitumisen myötä.

Metsissä on tapahtunut myös erinäinen määrä pienempää kiusantekoa, mutta myös vaarallisia konflikteja, jollaisia siellä ei ennen ole ollut (esim. Ilta-Sanomat 10.8.2012; Ilta-Sanomat 26.7.2013; Iltalehti 2.8.2013). Tämä on johtunut osittain kilpailusta marjojen etsinnässä, mutta osittain kyse lienee myös ulkomaalaisiin poimijoihin kohdistuvasta rasismista. Ulkomaalaiset poimijat eivät kuitenkaan ole täysin viattomia tässä suhteessa, koska toisinaan jokamiehenoikeuden määrittämiä rajoja ylitetään, ajetaan ylinopeutta tai syyllistytään esimerkiksi näpistyksiin.

Samalla kun ulkomaisen poimintatyön organisointi on kasvanut ja tehostunut, esille on tullut vahvemmin kysymyksiä siitä, kenelle Suomessa kasvavat marjat kuuluvat ja ketkä niitä saavat hyödyntää. Rannikko ja Määttä (2010: 8) toteavat, että viimeaikaisessa keskustelussa luonnonvarojen taloudelliset ja yhteiskunnalliset merkitykset ovat vahvistuneet. Kriittiki ulkomaisia metsämarjanpoimijoita kohtaan on osa tätä laajempaa keskustelua. Ulkomaalaisten kausityöläisten käyttäminen työvoimana maaseutukunnissa on tehty näistä paikoista ”translokaaleja maaseutuja” (Hedberg & Fuentes-Monti 2013: 13). Ulkomaalaisten poimijoiden laaja alueellinen liikkuvuus on myös osaltaan tehostanut metsämarjojen poimintaa (Marsi 2012), koska nämä poimijaryhmät liikkuvat marjakauden aikana aivan eri intensiteetillä maakuntarajojen yli kuin suomalaiset metsämarjojen etsijät.

Ulkomaalaisten poimijoiden työskentely on metsämarjateollisuuden näkökulmasta vakiintunut rakenteellisesti tämän talouden alan toiminnan ehtoihin (Castles & Miller 2009: 33). Tämän vuoksi muutosehdotuksiin, jotka koskevat toiminnan

taloudellisia ehtoja, suhtaudutaan yrityksissä hyvin varauksellisesti. Ulkomaalaisten poimijoiden rekrytointi erityisesti EU:n ulkopuolelta on luonteeltaan kaupallista toimintaa. Rekrytoinnin kaupallinen organisointi onkin aasialaista kausityötä luonnehtiva piirre (Castles & Miller 2009: 134–139). Suomessa esimerkiksi rekrytointiin liittyvät maksut olisivat laittomia, joten metsämarjayritykset toimivat pelkästään poimijoiden kutsujina, ja rekrytointi on ulkoistettu Suomen rajojen ulkopuolelle.

Maailmanlaajuisesti ruokatuotannon teollisuuden ala lienee kaikkein riippuvaisin kausityöläisyydestä, ja suuri osa alan työntekijöistä on maahanmuuttajia, joilla on vain vähän työehtoihinsa liittyvää neuvotteluvaltaa ja suojaa väärinkäytöksiä vastaan (Dicken 2011: 284–285). Nämä piirteet sopivat myös Suomessa työskenteleviin ulkomalaisiin metsämarjan poimijoihin, mutta tämä ei ole koko totuus, koska sekä Suomen että Thaimaan valtio säätelevät metsämarja-alan toimintaa.

Thaimaalaisia poimijoita rekrytoivat suomalaisiin yrityksiin kiinteässä vuorovaikutuksessa olevat rekrytointiyritykset, joista osa on sukulaisuussuhteisiin perustuvia pieniä kokonaisuuksia ja osa laajemmin organisoituja yrityksiä. Näitä rekrytoijia on tavallisesti kutsuttu koordinaattoreiksi sekä Suomessa että Thaimaassa. Tämä nimitys kuvastaa, ja ehkä myös korostaa, tämän rekrytointitavan eroa suhteessa virallisemmin määritettyihin rekrytoinnin organisoimisen tapoihin. Nämä toimijat eivät ole olleet Thaimaan lainsäädännön puitteissa rekrytointiyrityksiä, jolloin niiden toimintaan ei ole sovellettu rekrytointiyrityksiä koskevaa lainsäädäntöä (Thaimaan työministeriön virkamiehen haastattelu 2011, Bangkok). Rekrytointiyrityksien toimintaan liittyy sellainen erityinen piirre, että ne osallistuvat Suomessa poimintatyön organisointiin ja marjaleirien toiminnan säätelyyn. Tämä piirre erottaa selvästi kaikki aikaisemmat metsämarjojen poimintatavat, ja tehokas poimintaorganisaatio näyttää löytävän parhaiten runsaimmat marja-alueet. Suomalaiset yritykset yhdessä rekrytointiorganisaation kanssa kykenevät myös siirtämään poimijat tällaisille alueille silloin, kun kustannuslaskelma-arviot sitä edellyttävät. Kaikilta osin toiminnan organisointi ei ole ollut näin tehokasta, koska pelko työsuhteen määreiden täyttymisestä on vähentänyt marjayrittäjien

halukkuutta ohjata poimintatoimintaa. Kenttätöidemme aikana vuonna 2011 esimerkiksi sekä yrittäjä että koordinaattori saattoivat todeta, että he eivät voi pakottaa kokeneita poimijoita ja ensikertalaisia samaan autoon, vaikka tällainen opettaisikin ensikertalaisia poimintatyön saloihin nopeammin kuin heidän omatoiminen opettelunsa. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut, etteivätkö ensikertalaiset yrittäneet seurata kokeneita poimintaryhmiä autoillaan, mutta ainakin yhdessä tapauksessa kokeneen ryhmän autokuski oli ensikertalaisille liian nopea. (Yritys-, koordinaattori- ja poimijahaastattelu 2011.) Ulkomaalaisten poimintatyön sääntelyn ja säännötömyyden välinen häilyvyys aiheuttaa osittain marjakeräystoimintaan tapoja, jotka saavat aikaan edellisenkaltaisia epämääräisiä toiminnan tapoja.

Lopuksi

Metsämarjojen poiminta on muuttunut voimakkaasti. Toiminta maaseudun metsissä on muuttunut ja sitä myöten myös marjojen teollinen hyödyntäminen on tehostunut. Ulkomaisten poimijoiden kausityöstä on muodostunut pysyvä ilmiö, jota ylläpitää suomalaisen, globaalin pohjoisen suhteellinen vauraus verrattuna eteläisen, thaimaalaisen maaseudun köyhyyteen. Nykymuotoinen yritystoiminta on täydellisen riippuvainen erityisesti thaimaalaisista poimijoista. Myös metsämarjojen poimintakulttuuri on muuttunut ja poiminta on tehostunut koko Suomessa. Kilpailu marjoista on koventunut ja aiemmin tuntemattomia konflikteja marjamaista on tapahtunut metsissä. Jokamiehen oikeuksien rajat ja luonnonvarojen hyödyntämisen oikeutus ovat tulleet uudenlaisen keskustelun teemoiksi. Marjojen luonne taloudellisesti hyödynnettävänä luonnonvarana on vahvistunut. Uudeksi keskustelun teemaksi on myös tullut kysymys metsämarjojen poiminnasta työnä. Tämä ulottuvuus liittyy organisoituun ulkomaalaisten poimijoiden käyttämiseen ja heidän työskentelyolosuhteisiinsa. Sekä poimijoiden riisto että jopa ihmiskauppa ovat edellisiin liittyviä ulottuvuuksia, jotka nykyään ovat pahimmillaan mahdollisia ilmiöitä metsissämme. Suomen valtion harjoittama luonnontuotealan sääntely on tullut osaksi metsämarjoja koskevaa maaseutupolitiikka. Tästä täysin irrallaan ei ole myöskään Thaimaan valtio,

jonka virkamiehet seuraavat maanmiestensä menestymistä suomalaisissa metsissä, ja osin yhdessä suomalaisten viranomaisten kanssa määrittävät luonnontuotealan toiminnan reunaehdot.

Viimeaikaisin muutos koskee yritystoimintaa, jossa on ollut havaittavissa keskittymistä erityisesti, kun Polarica ja Lapin Liha yhdistyivät vuonna 2011. Tämä yrityskokonaisuus toimii laajasti myös Ruotsissa, mutta on vaikea ennakoita, millaisia muutoksia mahdollisesti vahvistuva keskittyminen saa aikaan. Toisaalta uusiakin ulkomaalaisia poimijoita kutsuvia yrityksiä on ilmaantunut, joten muutoksia voi tulevaisuudessa tapahtua tässäkin suhteessa. Näille kehityksille on kuitenkin olemassa luonnon asettamia rajoja, ja kausivaihtelut ovat yhäkin erittäin haasteellisia ulkomaalaisia poimijoita kutsuville yrityksille ja erityisesti ulkomaalaisille poimijoille, jotka ottavat vuosittain suuren riskin ennen tietoa tulevasta metsämarjasadosta. Keskustelu poimijoiden ottamasta riskistä sekä riskien jakautumisesta on ajankohtainen asia, mitä on syytä tarkastella kriittisesti ja pyrkiä siihen, että poimijoiden velkaantumiseriski poistuu ja mahdollisuus riittäviin ansioihin poimintatyöstä on mahdollista. Maaseudun muutoksen kannalta kiistely metsämarjanpoiminnasta on edellistä laajempi kokonaisuus. Mediassa on käytetty jopa termiä marjasota, joka pahimmillaan kuvaa hyvin luonnontuotealan muuttuneen toiminnan yhteiskunnallisia ulottuvuuksia ja kohtaamista suomalaisen maaseudun kanssa. Voi olla jopa niin, että tämä erityinen metsätalouden alue on ajautumassa konfliktitilaan, koska viime vuosien aikana on ollut monia erilaisia ja toisistaan poikkeavia ristiriitatilanteita.

LÄHTEET

- Achavasmitt-Haverinen, Chadsuda & Junpen Kauppi 2008. Tutkimusavustajina kenttätöissä. Teoksessa: Lempiäinen, Kirsti, Olli Löytty & Merja Kinnunen (toim.). Tutkijan kirja. Vastapaino, Tampere. 150–155.
- A-studio: Talk 19.9.2013: Marja- vai ihmiskauppaa? Yle TV1.
- Castles, Stephen & Mark J. Miller 2009. The Age of Migration. International Population Movements in the Modern World. Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- Dicken, Peter 2011. Global Shift. Mapping the Changing Contours of the World Economy. Sage, London.
- Hedberg, Charlotta & Andrea Fuentes-Monti 2013. Translokal landsbygd. När bärplockarna kommer till Byn. Geografiska Notiser 71(1): 13–23.
- Ilta-lehti 2.8.2013. Marjaraivo lähti käsistä.
- Ilta-Sanomat 10.8.2012. Näin sadosta taistellaan. Marjastajia uhkailtu aseilla.
- Ilta-Sanomat 26.7.2013. Marjasota syttyi taas.
- Ilta-Sanomat 1.9.2013. Tutkija ei usko marjajaravan pilaavan tulevia satoja.
- Kokko, Kai 2008. Selvitys jokamiehenoikeuksista liittyen erityisesti luonnontuotteidenjärjestettyyn keräämiseen. Julkaisematon selvitys Lapin liitolle 18.9.2008.
- Marsi 2012. Luonnonmarjojen ja -sienten kauppaantulomäärät vuonna 2012. Maaseutuviraston julkaisusarja: Raportteja ja selvityksiä. Maaseutuvirasto, Seinäjoki.
- Peltola, Rainer & Ville Hallikainen 2011. Maankäytön ongelmia luonnontuotealalla: suhtautuminen ulkomaisiin marjanpoimijoihin. Teoksessa: Anu Lavola ym. (toim.). Luonnontuotealan valtakunnallinen tutkimusseminaari. Publications of the University of Eastern Finland. Reports and Studies in Forestry and Natural Sciences, Joensuu.
- Rannikko, Pertti & Tapio Määttä 2008. Luonnonvarojen hallinnan legitimeetti. Vastapaino, Tampere.
- Rantanen, Pekka 2008. Tutkijat marjassa. Teoksessa: Lempiäinen, Kirsti, Olli Löytty & Merja Kinnunen (toim.). Tutkijan kirja. Vastapaino, Tampere. 139–149.
- Rantanen, Pekka & Jarno Valkonen 2008. Pieni genealoginen tapahtuma: Tapaustutkimus ulkomaalaisten luonnonmarjanpoiminnasta Suomessa. Sosiologia 45(1): 21–36.
- Rantanen, Pekka & Jarno Valkonen 2011. Ulkomaalaiset metsämarjanpoimijat Suomessa. Ulkorajarahasto, Ulkoasiainministeriö.
- Richards, Rebecca. T. & Olli Saastamoinen 2010. 'NTFP Policy, Access to Markets and Labour Issues in Finland: Impacts of Regionalization and Globalization on the Wild Berry Industry'. Teoksessa: Laird, Sarah A., Rebecca McLain & Rachel P. Wynberg (toim.). Wild Product Governance: Finding Policies that Work for Non-timber Forest Products. Earthscan publications, London & Washington, DC. 287–307.
- Sulola, Jarkko 2011. Ulkomaalaisten luonnonmarjanpoimijoiden työoikeudellinen asema. Julkaisematon työ- ja sosiaali oikeuden pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Valkonen, Jarno 2003. Lapin luontopolitiikka. Tampere University Press, Tampere.
- Valkonen, Jarno & Pekka Rantanen 2011. Suomalainen marjasoppa on monen yrittäjän keitos. Hyvinvointikatsaus 4/2011.

MINNA KALJONEN JA ANNIKA LONKILA
Suomen ympäristökeskus, ympäristöpolitiikkakeskus

Tuttu ja turvallinen kotimainen –huomioita lihatalojen vastuullisuusviestinnästä

Ruokaketjut pitenevät ja monimutkaistuvat, mutta suomalainen liha tuotetaan edelleen hyvän mielen perhetiloilla, kotitiloilla, puhtaasti, lähellä ja laadukkaasti. Näin Suomen suurimmat lihatalot mainostavat tuotteitaan kuluttajille ja vakuuttavat toimivansa vastuullisesti. Mainosten mukaan suomalaisuus, sen eteen sitoutuneesti työtä tekevät tuottajat ja ketju takaavat tuotannon vastuullisuuden. Vastuuton, epäilyttävä ja likainen tuotanto tapahtuu jossakin muualla, ulkomailla.

Tämänkaltaisen suomalaisen ruoan moraaliseen paremmuuteen vetoava kuvasto havahdutti meidät, kun tutkimme miten suomalaiset lihatalot ovat vastanneet kasvaneeseen kuluttajakritiikkiin eläinten hyvinvoinnista ja lihan tuotannon ympäristövaikutuksista. Lihataloille yritys vastuusta on tullut yhä tärkeämpi erottautumistekijä kiristyvillä markkinoilla (Heikkurinen & Forsmann-Hugg 2011; Penttilä ym. 2012). Suomen suurimmat lihatalot, Atria Suomi Oyj sekä HKScan ja konsernin Suomen liiketoiminnasta vastaava HK Ruokatalo, ovat kehittäneet aktiivisesti erilaisia laatu- ja ympäristöjärjestelmiä parantaakseen tuotantoprosessejaan – ja viestiäkseen niistä kuluttajalle. Tarjoamalla tietoa tuotteensa alkuperästä tai sen takana olevasta tuotantoprosessista yritykset pyrkivät takaamaan asemansa markkinoilla ja erottautumaan muista. Useat maatalouden tutkijat ovat korostaneet, että ruoan tuotannossa ja kulutuksessa tämänkaltaiset laadun tai vastuullisuuden markkinat ovat saaneet yhä merkittävämmän sijan suhteessa puhtaisiin hyödyke-

markkinoihin (Allaire 2004; Buller & Roe 2013). Näillä vastuullisuuden markkinoilla käydään väliin kiivastakin keskustelua siitä, miten tuotannosta ja kulutuksesta aiheutuvat ulkoisvaikutukset tulisi ja voidaan huomioida osana alati kehittyviä markkinoita (Callon 1998; Callon ym. 2002).

Tässä katsauksessa tarkastelemme miten HK Ruokatalo ja Atria perustelevat oman toimintansa ja tuotteidensa vastuullisuutta kuluttajille ja pohdimme minkälaisia sitoumuksia ja tulkintoja ympäristö- ja yritys vastuusta ne tuottavat. Kysymme miksi taas – tai paremminkin miksi juuri nyt – perinteinen suomalaisen maatalouden kuvasto nostetaan esiin oikeuttamaan tuotteen vastuullisuus ja paremmuus suhteessa muihin.

Tarkastelemme tätä kysymystä moraalitalouden ja konventioiden näkökulmasta. Boltanski ja Thévenot (2006; Thévenot 2007) korostavat, että oman toiminnan oikeuttaminen – siirtyminen yksityisestä yleiseen – ei voi tapahtua miten tahansa. Se vaatii paljon työtä. Sen on noudatettava tiettyjä maailmaan sitoutumisen tapoja, käsityksiä yhteisestä hyvästä. Erityisesti konfliktitilanteessa oikeuttamisen tavoilla on tapana kärjistyä ja kompromissit eri maailmaan sitoutumisen tapojen välillä ovat lopulta välttämättömiä.

Esittelemme aluksi aineistomme, minkä jälkeen esittelemme yritysten käyttämiä oikeuttamisen tapoja. Tarkastelumme on suppea, mutta jo se tuo esille mielenkiintoisia huomioita vastuullisuuden markkinoista. Esimerkkimme nostavat esille, miten nämä kaksi Suomen suurinta lihataloa kiinnittävät

vastuullisuusargumenttinsa ja tekonsa tiukasti markkinoilla olevaan tietoon ja tunteisiin. Näin ne samaan aikaan pyrkivät säilyttämään oman asemansa kiristyvillä markkinoilla, mutta myös uusintavat perinteisiä käsityksiämme kotimaisen tuotannon paremmuudesta ja maatalouden paikasta maaseudulla. Tarkastelun pohjalta peräänkuulutammekin lisää tutkimusta erilaisten yhteenkietoutumien ja oikeuttamisen tapojen tulkintaan. Näin voimme tarkastella kriittisesti, miten ympäristö- ja yritysvastuu sekä maaseutuun liittyvät mielikuvat saavat sisältönsä – ja miten niitä koko ajan myös uusinnetaan tai kyseenalaistetaan.

Nettisivut ikkuna vastuullisuuden markkinoihin

Atria Oyj (jatkossa Atria) ja HKScan konsernin Suomen liikevaihdesta vastaava HK Ruokatalo (jatkossa HK) kuuluvat Suomen suurimpiin lihataloihin.¹ Molemmat yritykset ovat panostaneet paljon yritys vastuun määrittelyyn ja kehittämiseen. Ne ovat luoneet omat vastuullisuusperiaatteet ja -ohjelmat, kehittäneet tuotantoprosessejaan, ottaneet käyttöön erilaisia laatu- ja ympäristöjärjestelmiä sekä osallistuneet erilaisiin kansallisiin tutkimus- ja kehityshankkeisiin. Yhtiöt kertovat näistä linjauksistaan ja teoistaan kuluttajille vastuullisuusraportoinneissaan, mainoskampanjoissaan, nettisivuillaan ja yhä enemmän myös suoraan tuotepakkauksissa. Sekä HK että Atria ovat panostaneet paljon yhtiöidensä nettisivuihin; ne ovat yksi merkittävä vastuullisuusviestinnän väline.

Kun kuluttaja menee Atrian (atria.fi), HK:n (hookoo.fi) tai Kariniemen² (kariniemen.fi) nettisivuille, hänelle tarjotaan ensimmäisenä tietoa yhtiöiden tuotteista, vinkkejä liharuokien valmistukseen, reseptejä, tietoa ravitsemuksesta ja proteiinista

sekä värikkäitä kuvia paisteista, grilleista ja tuotepakkauksista. Etusivuilta kuluttaja voi myös seurata tai kommentoida yhtiöiden Facebook -päivityksiä. Vastuullisuudesta kiinnostuneet kuluttajat yhtiöt ohjaavat erillisille nettisivuille. Tätä katsausta varten olemme käyneet läpi ja analysoineet näitä kuluttajille suunnattuja vastuullisuussivustoja. HK:lla ja Atrialla on myös erilliset konsernin sivut, hkscan.com ja atriagroup.com. Olemme käyttäneet näiden sivujen materiaalia aineistonamme niiltä osin kuin kuluttaja ohjataan sinne tai kun ne tarjoavat lisätietoa vastuullisuuteen liittyen. Olemme lukeneet sivuja kuluttajan näkökulmasta ja eritelleet, miten yritykset oikeuttavat oman toimintansa ja tuotteidensa vastuullisuutta kuluttajille. Olemme analysoineet tekstin lisäksi myös sivuilla käytettyä kuvitusta ja videomateriaalia. Yhtiöt päivittävät sivujaan melko taajaan. Tässä katsauksessa käyttämämme aineisto on kerätty 1.11.2012–28.2.2013 sekä 1.–30.8.2013 välisenä aikana. Tänä aikana molemmat yhtiöt uusivat vastuullisuussivustonsa ulkoasun ja sisällön.

Huomioita vastuullisuuden oikeuttamisesta

Vastuullinen tuottaja (ja ketju)

Atria julkaisi tämän näytävän mainoksen Helsingin Sanomien etusivulla joulun alla vuonna 2012. Mainoksessa kerrotaan puhtaan jouluruoan tulevan: ”Suomalaiselta maatilalta. Tilalta, jossa isäntä ja emäntä omalla työllään pitävät perheensä leivässä. Aidolta suomalaiselta maaseudulta ja tilalta, joka toimii vastuullisesti, hyvinvoinnista huolehtien”. Mainos oli jatkoa Atrian vastuullisuutta esitellelle laajalle mainoskampanjalle. Näin joulun alla Atria halusi taas muistuttaa kuluttajaa, että heidän joulukinkkinsa on ”puhdasta ja alkuperältään tunnettua, erityisen herkullista oman maan tuotetta” ja kehotti kuluttajia suosimaan kotimaista myös joulupöydässä.

Mainoksessa Atria vie kuluttajan takaisin tuottajan luo, maatilalle. Talviselta maatilan pihalta löytyvät lapset, traktori, auto, kottikärryt, kuusiaita ja tuottajan olkapäältä talitintti, jota hän ruokkii

KUVA 1. Atrian mainos Helsingin Sanomien etusivulla 20.12.2012

1 Suomessa 10 suurinta lihanjalostamoja ja teurastamoa vastasivat vuonna 2010 yli 70 % toimialan liikevaihdesta. Vuonna 2010 Atria ja HK vastasivat noin 30–55 % teollisesti pakatun lihan markkinoista ja 20–45 % teollisuuden jatkojalostukseen toimitettavan lihan markkinoista. Siipikarjan osalta vastaavat osuudet olivat vielä korkeammat 70–95 % ja 70–95 %. Yhtiöiden tytäryhtiöt HK Agri ja A-tuottajat ovat markkinajohtajia lihan hankinnassa ja välityksessä. Vuonna 2013 Atria avasi uuden teurastamon, joka kuuluu volyymiltaan Suomen suurimpiin. (Björkroth ym. 2013:23–25.)

2 Kariniemen kuuluu HK Ruokataloon. Se vastaa yhtiön broileri- ja kalkkunatuotannosta, jalostuksesta ja myynnistä.

TORSTAINA 20. JOULUKUUTA 2012

HELSINGIN SANOMAT

N:o 348 (40913) viikko 51 Irttonumero 2,60 € (sis. alv) Kotiin tilattuna 0,89 €/g (12 k:n jatkava tilaus) Luki-asiakkait: HS.fi-asiakaspalvelu Viikkusivustokaa: HS.fi-tilaajapalvelu 40 sivua 001040-12-51

Mistä puhdas ruoka tulee?

Suomalaiselta maatilalta. Tilalta, jossa isäntä ja emäntä omalla työllään pitävät perheensä leivässä. Aidolta suomalaiselta maaseudulta ja tilalta, joka toimii vastuullisesti, hyvinvoinnista huolehtien.

Niin on laita myös suomalaisen kinkun, tuon joulupöydän kinkun. Se on puhdasta ja alkuperältään tunnettua, erityisen herkullista oman maan tuotetta.

Hyvä maku tulee hyvinvoinnista

Puhtaat, aidot maut korostuvat jouluna; ne ovat suomalaisille tärkeä valintakriteeri joulupöytää ajatellen. Siksi on hyvä tietää, että suomalaisen kinkun herkullisen maun takana on kotieläinten puhdas ja laadukas ravinto sekä hyvät kasvuolosuhteet, joissa ne pysyvät terveinä.

Jäljet vievät maaseudulle

Edes jouluna maaseutu ei elä ajatuksen voimalla, sillä vain leipänsä tienaa-ava tila voi investoida tulevaan.

Atria-kinkun jäljet vievät aina suomalaiselle maaseudulle, jossa perhettäläiset ovat sen vastuunsa tunteen ja eläimistä huolehtien kasvattaneet. Matka tilalta sinun joulupöytäsi ei ole kovin pitkä.

Hyvää joulua!

Kuivaa kinkun pinta talouspaperilla. Laita kinkku ritille uunipellin päälle kamaraupoli ylöspäin. Työnä ihälämpömittari kinkun paksuimpaan kohtaan — ei luukun asti. Kinkun sisälämpö on tällöin o. n. +10°C. Kypsennä 125 asteessa kunnes ihälämpömittari näyttää 80 astetta.

PS: Paistojen nyrkkisääntö: 1 kilo = 1 tunti.

Lisävinkeit ja kuorutusohjeet Atria Kokkaamosta: atria.fi/kokkaamo

Atria®

Hyvä ruoka,
parempi mieli

olkilyhteellä. Kaikki idylliseen maaseutuun liitetyt asiat ovat läsnä kuvassa. Vain tuotantoeläimet ja -rakennukset puuttuvat. Tekstissä suomalainen maatalous saa attribuutteja, kuten puhdas, laadukas, oman maan tuote, vastuullinen, alkuperältään tunnettu ja omalla työllään perheen leivässä pitävä.

Tämä mainos on puhutteleva esimerkki siitä, miten lihatalot pyrkivät vetoamaan kuluttajien tunteisiin samalla kun ne tarjoavat tietoa tuotantoprosesseistaan ja tuotteistaan. Yhtiöt käyttävät samaa oikeuttamisen tapaa myös vastuullisuussivuiltaan, joille ne ovat koonneet paljon tietoa vastuullisuuden eri osa-tekijöistä, kuten ravitsemuksesta, tuoteturvallisuudesta, eläinten hyvinvoinnista, ympäristöasioista ja henkilöstön hyvinvoinnista. Kaikkein voimallisimmin nettisivut kuitenkin painostavat erilaisiin tilaesittelyihin. Kuluttajat vietään tutustumaan tuottajien elämään maatilalla ja lihantuotannon arkeen monin eri tarinoin, kuvin ja yhä enenevissä määrin myös videoin.

”Nyt tiedät mistä kana tulee”, Atria vakuuttaa nettisivuillaan. Atria lisäsi ensimmäisenä broilerinlihapaketteihinsa koodin, jonka avulla kuluttajan on mahdollista jäljittää tuote tuottajalle saakka. Broilerintuotannosta kertovilla nettisivuillaan Atria esittelee 70 sopimustuotantotilaansa, joita se kutsuu ”hyvän mielen perhetiloiksi”. Etusivulle Atria on nostanut kymmenkunta ”perhetilaa”, joiden tuotantoa esitellään laajemmin. Vuoden 2013 keväällä, uuden teurastamon ja uusien naudanlihan jäljitettävyyjärjestelmien valmistuttua, Atria lisäsi nettisivuilleen esittelyitä myös nauta- ja sikatiloiltaan. Yhtiö on myös järjestänyt avoimen oven päiviä sika- ja nautatiloillaan. Kariniemen nettisivuilla HK korostaa, että ”Kaikki Kariniemen kananpojat kasvatetaan tutuilla tiloilla Satakunnassa ja Varsinais-Suomen alueella”. Kariniemen kutsuu sopimustilajaansa ”kotitiloiksi” ja lupaa, että jokainen lihapaketti on mahdollista jäljittää yksittäiselle tilalle päiväyksen perusteella. Kariniemen vastuullisuussivustot aukeavat maatilan pihapiiriä kuvaavalla piirroksella ja sivustolta kuluttajan on mahdollista päästä tutustumaan ”kotitilan arkeen” myös videopätkien avulla. HK on lisännyt videoiden käyttöä vastuullisuussivustoillaan pikkuhiljaa. Ensin kuluttajalla oli mahdollisuus päästä tutustumaan lihasikoja tuottavaan ”Onnelan kotitilaan” ja

kesän 2013 nettisivu-uudistuksen jälkeen kahdelle naudan- ja sianlihaa tuottavalle tilalle.

Tilaesittelyteksteissä ja -videoissa koti- ja perhetilojen isännät ja emännät tulevat liki. HK:n videolla pirttipöydän ääressä istuva ”Onnelan tilan” nuori tuottajapariskunta kertoo tuotantoperiaatteistaan, -panostuksistaan, maatilalan arjesta ja eläinten hoidosta rauhallisesti ja vakuuttavasti. Videolla kuvataan myös perheen lapsia leikeissään. Kaiken kaikkiaan maatilan historia, arki ja lapset saavat paljon tilaa tilaesittelyissä. Atrian perhetilojen esittelyteksteissä näistä kerrotaan mukavaan ja jutustelemaan sävyyn. Myös Atrian perhetilasisivustojen kuvituksena käytetyt taulut, joissa esiintyy isäntäväen, maatilan pihapiirin, peltojen ja tuotantoeläinten lisäksi kuvia lapsista, isonvanhemmista ja harrastuksista lisäävät kodikkuuden tunnetta. Esittelyteksteissä ja -videoissa tuottajat painottavat, että perinteiset talonpoikaiset hyveet kuten perhe, itsellisyys, luonnon läheisyys, sukupolvien historia, rakkaus ja sitoutuminen omaan työhön muodostavat edelleen maataloustuotannon arvoperustan (vrt. Kaljonen 2006; Katila 2000; Silvasti 2001). Samaan aikaan esittelyissä kuitenkin korostetaan, että maataloudessa pärjääminen vaatii (suuriakin) investointeja ja panostuksia tuotannon kehittämiseen. Paikalleen ei sovi jäädä. Sekä HK:n että Atrian sopimustilat esitellään nimenomaan tulevaisuuteen satsaavina ja luottavina maataloina.

Esittelyvideoilla tuottajat käyvät läpi päivittäisiä rutiineitaan, miten he ruokkivat ja hoitavat eläimiä ja seuraavat niiden kuntoa. Päiväruutiinien läpikäynti on tehokas tapa tuoda eläintuotantoon liittyviä toimintoja lähemmäs kuluttajia – lähes kaikki videot käyttävätkin tätä hyväkseen. Videoilla myös yhtiöiden kenttäedustajat ja eläinlääkärit kertovat, miten he tekevät töitä tilojen kanssa ja auttavat heitä eläinten hyvinvoinnin turvaamisessa. Erilaiset valvonta- ja seurantatoimet saavat paljon huomiota osakseen ja ne esitellään eläinten hyvinvoinnin takeena. Näiden lisäksi tuottajat peräänkuuluttavat, että ”kaikilla pitäisi olla karjasilmää” (hookoo.fi). Sikatilan esittelyvideossa HK:n tuotantoneuvoja muistuttaa, että seurantajärjestelmien lisäksi, on tärkeää tarkkailla myös sikojen kuntoa tilalla: ”Kyllä se on niin, että jos sika voi hyvin, niin se myös tuottaa hyvin”. Videoilla kuva-

taan myös paljon tuottajia eläinten parissa, miten he syöttävät, rapsuttavat ja juttelevat niiden kanssa. Myös Kariniemen videolla yhtiön eläinlääkäri muistuttaa, että ”kymmenen vuoden työrupeaman aikana kaikki Kariniemen kasvattajat ja kananpojat on tullut tutuiksi”.

Näiden tilaesittelyjen avulla HK ja Atria vakuuttavat kuluttajalle, että voit olla huoleti, tuotantoeläimistämme huolehtivat työhönsä sitoutuneet ja vastuulliset tuottajat. ”Suomalaisen lihan takana on ammattitaitoinen tuottaja. Olemme Atriana ylpeitä voidessamme tuoda esiin tätä arvokasta työtä”, Atria painottaa. Tuottajien tarinat ja kuvat tiloilta tekevät nämä väitteet todeksi ja tuovat ne liki. Tilaesittelyt myös painottavat, että yhtiöillä on läheinen ja tiivis suhde sopimustuottajiinsa. Kuluttajana voit siis luottaa tuotteiden alkuperään: me tunnemme tuottajamme ja meillä on järjestelmät, jotka takaavat, että vastuullisuus ja tuotteiden jäljitettävyyks myös toteutuu. ”On hienoa, jos kuluttajakin tajuaavat, miten paljon työtä pihvin tai paistin eteen tehdään ennen kuin se on syötävissä”, yksi Atrian sopimustuottaja kertoo tilaesittelytekstissään ja jatkaa: ”Arvostan omaa työtäni ja hoidan eläimiäni hyvin, joten mielestäni tuotannon läpinäkyvyys on hyvä asia”.

Tilaesittelyt, tarinat ja kuvat antavat lihantuotannolle tutut, inhimilliset ja helposti lähestyttävät kasvot. Nämä kasvot ovat ennen kaikkea tuottajan kasvot. Kun kuluttaja voi – tai kokee voivansa – tutustua tuottajaan, myös ostokokemuksesta tulee henkilökohtainen. Samalla tuotantoketju kuitenkin lyhenee: on vain alkutuottaja ja kuluttaja. Useimmissa tilaesittelyissä eläinten elämää esitelläänkin vain tilalla oloajan osalta. Esimerkiksi HK:n ”Onnelan tilan” esittelyvideolla tilan omistajat kertovat sikojen hoidosta ja ruokinnasta siltä ajalta, kun ne porsaina saapuvat heille kasvatettavaksi ja saavuttavat teurastusiansa. Myös Atrian broilerituotannosta kertovilla sivuilla esitellään monin kuvin ja tekstein broilerin elämää, kasvua, hoitoa siitä päivästä alkaen kun ne untuvikkona saapuvat ”perhetilalle” ja kasvavat ”komeiksi kukonpojiksi”. Broilerin jalostuksesta, hautomosta, kuljetuksesta, teurastuksesta, lihan paloittelusta tai pakkaamisesta ei kerrota mitään.

Tämä valikoiva kerronta on saanut yhä enem-

män kuluttajakritiikkiä osakseen. Monelle kuluttajalle mielikuviin vetoaminen ei enää yksin riitä: he vaativat yhä enemmän tekoja ja konkreettista tietoa esimerkiksi eläinten hyvinvointiin, tuotteiden ja tuotantopanosten alkuperään ja ympäristöön liittyen (Kotro 2012; Lappalainen 2012). Myös alaa ravistelleet ruokakohut ovat lisänneet kuluttajien vaateita. Puolen vuoden tarkasteluajanjakson aikana molemmat yhtiöt laajensivatkin vastuullisuussivustojaan merkittävästi.

Kevään 2013 nettisivu-uudistuksen myötä Atria lisäsi informaatiota vastuullisuussivuillaan ja tarjoaa nyt, broilerintuotannon lisäksi, tietoa myös sian- ja naudanlihanuotannostaan ja -tiloistaan. Yhtiö on muuttanut mielikuviin pohjautuvaa kerrontaansa yhä enemmän asiapohjaiseksi. Myös HK on avannut vastuullisuusviestintäänsä yhä enemmän koko tuotantoketjua koskevaksi. Elokuussa 2013 avatuilla uusilla ”lihakoulu” -sivuillaan yhtiö esimerkiksi esittelee kaksi videota, jotka kertovat sian- ja naudanlihan matkasta ”tilalta tuotteeksi”.

Rypsiporsaan tuotannosta kertovalla videolla esiintyy vanhan ja nuoren isännän, lapsien ja sikojen lisäksi myös HK Agrin kenttäedustaja, tuotantoneuvoja, teurasautonkuljettajia, tehtaan tuotantopäällikkö, navettahenkilö, teurastaja, lihanleikkaaja ja jatkokäsittelytyöntekijä. Toisin sanoen, kuluttajalle esitellään nyt sellaisia vaiheita tuotantoketjusta, jotka aiemmin pidettiin piilossa. Videolla ketjun eri vaiheissa työskentelevät ihmiset kertovat lyhyesti, mitä heidän työtehtäviinsä kuuluu ja mitä työ ja/tai eläimet heille merkitsevät. Videolla näytetään porsaiden ja lapsien lisäksi myös eläimiä teurasautossa, lihakoukussa, paloittelulinjastolla ja pakkauksessa. Kritiikin kohteena olleista toimintatavoista pyritään puhumaan avoimemmin, mutta edelleen tarkoin kuvakulmin ja sanakääntein. Emakkohäkimistä kuvataan vain imevät porsaat ja teurastamon navetassa eläinten sanotaan olevan ”kuin hotellissa”. Sikojen karsinoita näytetään avoimesti, mutta samalla niin, että lapset ovat mukana sikoja ruokkimassa tai isäntä pehkuja jakamassa. Päähuomion videoilla saavat ihmiset, eivät eläimet.

Näillä uusilla videoilla jäljitettävyyks laajenee koskemaan koko ketjua. Niiden välittämä pääviesti on kuitenkin edelleen sama: me kaikki yhdessä

olemme sitoutuneet kehittämään suomalaista maataloustuotantoa ja tuottamaan suomalaiselle kuluttajalle hyvää ruokaa. Samalla video todistaa, että tuotannossa tai -ketjussa ei ole mitään salattavaa. Se voidaan jäljittää tuotteesta tilalle saakka. Suomalaisesta maataloudesta on mahdollista näyttää myös toisenlaista kuvamateriaalia kuin ”Oikeutta eläimille” -järjestön kuvaamia ”sikatehtaat” -videoita.³ Se oikeampi ja vastuullisempi tarina on se tuttu ja turvallinen, yhtiöt vakuuttavat.

Kotimaisuus vastuullisuuden tae

Avatessaan tuotantoprosessinsa kuluttajalle Atria ja HK oikeuttavat niiden vastuullisuuden nimenomaan kotimaisuuteen vedoten. Keskeisenä vertailuperustana toimii tällöin ulkomainen lihantuotanto sekä koko liha-alan yhteinen kehitystyö Suomessa.

Etenkin eläinten hyvinvoinnin ja tautiturvallisuuden kohdalla, yhtiöt tekevät tätä vertailua aktiivisesti. Vertailua tehdään niin mielikuviin kuin faktoihinkin perustuen. Atrian vuoden 2011–2012 vastuullisuuskampanja leikkitteli paljon suomalaisen ja ulkomaisen tuotantoon liittyvillä mielikuvilla. Näissä mielikuvissa ulkomainen lihantuotanto näyttäytyi jättimäisinä yksiköinä, ahtaina eläintiloina ja korkeina eläintautien määrinä. Siellä eläinten ravinto ei ole puhdasta, vaan teollisesti tuotettua rehua. Viestinä oli, että Suomessa nämä asiat ovat toisin. Kevään 2013 nettisivu-uudistuksen yhteydessä Atria lisäsi pitkän ”Atrialaisen lihantuotantoketjun toimintatapoja” avaavan diasarjan sivuilleen. Diasarja käy läpi melko tarkastikin erilaisia lihantuotantoon liittyviä toimintatapoja. Eläinten hyvinvoinnin osalta diasarja muistuttaa, että: ”Suomen lihantuotannon erinomainen terveystilanne ja ensiluokkainen hyvinvointi ovat vahvimpia kilpailuvalttejamme. Eläinten terveydenhuoltoon panostaminen on koko elintarvikeketjun edun mukaista, koska terve ja hyvinvoiva eläin varmistaa laadukkaan liharakkaan ja kannattavan tuotannon”.

Omien toimintatapojen esittelyn jälkeen, yhtiö siis muistuttaa, että eläinten hyvinvointi ja hyvä

terveystilanne ovat koko alan yhteinen asia. Myös uusilla ”hyvinvoivat eläimet” sivullaan HK puhuu alasta nimenomaan kokonaisuutena ja muistuttaa muun muassa, että Suomessa käytetään ”huomatavasti vähemmän mikrobilääkitystä kuin muissa Euroopan maissa” ja ”Suomessa eläinten kasvatus-tilat pidetään huolellisesti puhtaina”. Myös Kariniemen sivuilla HK muistuttaa, että ”Suomalaiset kananpojat ovat nimittäin maailman terveimpiä” (kariniemen.fi). Yhtiöt tuovat myös aktiivisesti esille Welfare Quality -hankkeen yhteydessä saatua ja tutkimustuloksia, joiden mukaan suomalaiset siat ja naudat voivat monilla mittareilla paremmin kuin eurooppalaiset eläimet.⁴

Vastuullisuussivustoillaan HK ja Atria painottavat, miten koko liha-ala yhdessä on tehnyt töitä tämän tilanteen saavuttamiseksi. He korostavat, että koko alan intressissä on myös pitää huolta, että korkea tautiturvallisuuden ja terveydenhoidon taso säilyy myös jatkossa. He nostavat esille esimerkkejä kansallisesta kehitystyöstä. Kariniemen korostaa esimerkiksi, että he noudattavat ”suomalaista laatu-järjestelmää eli Hyvää tuotantotapaa”. Sian ja naudanlihantuotannon osalta yhtiöt nostavat esille SIKAVA- ja NASEVA-terveydenhuoltojärjestelmät sekä niihin sisältyvät kriteerit, joita tuottajien on noudatettava.⁵ Yhtiöt korostavat, että nämä järjestelmät monin paikoin ”ylittävät lakisääteiset vaatimukset” (kariniemen.fi) tai ”ovat vastaavia EU-säädöksiä tiukempia” (atria.fi). Kuluttajat tuskin tuntevat näitä järjestelmiä, mutta etenkin SIKAVA:n osalta ne tarjoavat auditoidun järjestelmän, auktoriteetin, jonka avulla oman toiminnan vastuullisuus voidaan todentaa.

Yhtiöt eivät siis lähde erottautumaan tautiturvallisuuteen tai eläinten hyvinvointiin liittyvillä tekijöillä vaan korostavat, että ne ovat suomalaisen tavanomaiseen tuotantoon liittyviä lisäarvotekijöitä. Jos taudit pääsevät leviämään, se vaikuttaa

4 Lisätietoa tutkimuksesta löytyy sivulta: <http://finnish-pigwq.edublogs.org/> (14.1.2014). Atrian oma kooste tutkimustuloksista löytyy nettisivujen diasarjasta ”Atrialaisen lihantuotantoketjun toimintatavat” (dia 20). HK on kertonut tutkimustuloksista tiedotteissaan sekä uusilla hyvinvoivat eläimet -sivullaan.

5 SIKAVA:a ja NASEVA:a hallinnoi eläintautien torjuntayhdistys (ETT), joka on suomalaisten teurastamoiden, meijerien ja muna-pakkaamojen ylläpitämä yhdistys. SIKAVA sai kansallisen laatu-järjestelmän statuksen syksyllä 2013.

3 Nämä paljon julkista keskustelua herättäneet videot ovat nähtävissä sivuilla www.sikatehtaat.fi ja elahtehtaat.fi (14.1.2014).

kaikkien yhtiöiden ja tilojen kannattavuuteen yhtä lailla. Ja edelleen, jos eläin pysyy terveenä, se myös voi hyvin. Tässä mielessä tautiturvallisuus ja sitä kautta eläinten hyvinvointi ovat koko alan yhteinen asia, ei lihataloja tai tuotteita erotteleva tekijä. Ostaessaan kotimaista lihaa, kuluttaja voi siten luottaa että vastuullisuus myös toteutuu.

Tämän yhtenäisen kotimaisen tuotannon vastuullisuutta korostavan argumentoinnin rinnalla on kuitenkin tiettyjä tuoteperheitä, joiden markkinoinnissa HK ja Atria käyttävät yhä enemmän myös erityisiä vastuullisuuslupauksia. Atria esimerkiksi markkinoi ”hienoin pihviliha” brändin alla olevia pihvikarjatuotteitaan paitsi laadulla ja mureudella, myös yhä enemmän eläinten hyvinvointia ja ympäristönhoitoa koskevilla argumenteilla. He eivät kuitenkaan ole asettaneet ympäristönhoidolle tai eläinten hyvinvoinnille erillisiä kriteereitä vaan oikeuttavat tuotantotavan vastuullisuuden korostamalla tavanomaisen pihvikarjatuotannon hyötyjä.

HK:n tuoteperheestä sitä vastoin erottuu Rypsiporsas, jonka vastuullisuutta yhtiö markkinoi kansanterveyteen vedoten. Tuotteeseen liittyvä innovaatio, rypsiöljyn lisääminen sikojen rehuun, parantaa HK:n mukaan lihan rasvakoostumusta, mureutta ja makua. Nettisivuillaan HK muistuttaa myös, että kaikki Rypsiporsastilat noudattavat ”SIKAVA:n vastuullisen tuotannon kriteerejä”. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos palkitsi yhtiön vuonna 2012 kansanterveyspalkinnolla. Palkintoperusteluissa korostettiin nimenomaan HK:n terveystekoja arkiruokaan ja kansanterveyteen liittyen.⁶

Rypsiporsaan kohdalla vastuullinen kotimainen yhtiö saa siten ikään kuin yhden lisämäärään. Yhtiö ei ainoastaan sitoudu vastuullisesti kotimaisen tuotannon kehittämiseen vaan myös kansanterveyden parantamiseen, toisin sanoen suomalaisen kuluttajan hyvinvoinnin lisäämiseen. Kesällä 2013 julkaistuilla nettisivuillaan HK on ylipäätään panostanut paljon lihan ravitsemuksellisten arvojen läpikäyntiin: se tarjoaa kuluttajalle muun muassa ”proteiinilaskurin” ja puhuu ravitsemuksellisesti

asioista laajasti hyvinvointitermin alla. Tässä kohden on huomautettava, että myös Atrialle ravitseminen on yksi keskeinen vastuullisuuden ulottuvuus. ”Me ymmärrämme kansanterveydellisen vastuumme ja huolehdimme siitä osana vastuullista tuotekehitystyötä”, Atria painottaa nettisivuillaan ja lupaa käyttää tuotteissaan ainoastaan suomalaisia lihaa, GMO-vapaita raaka-aineita, lisäävänsä sydänmerkkituotteidensa määrää ja noudattavansa kansallisia suosituksia suolan käytössä ja vastuullista toimintatapaa lisäaineiden käytössä.

Myös ravitsemusväitteiden osalta yhtiöt siis vakuuttavat, että kuluttaja voit olla huoleti, me tunnemme kansanterveydellisen vastuumme. Voit edelleen syödä lihaa turvallisesti ja terveellisesti. ”Lihansyönti ja ympäristö” -sivulla HK muistuttaa myös, että ruoan ympäristökuormituksen pienentämisen kannalta tärkeintä on vähentää ruokahävikkiä, ei lihan syöntiä sinänsä: ”Ympäristön kannalta on tärkeintä, että ruoka maistuu hyvälle ja se syödään, eikä sitä heitetä pois jätteeksi.”

Johtopäätöksiä

HK Ruokatalon ja Atrian vastuullisuusviestinnässä tieto ja tunteet kietoutuvat kiinteästi yhteen. Lyhyt yritysten nettisivuille keskittynyt tarkastelu tuo tämän mielenkiintoisella tavalla esille. Samalla kun yritykset avaavat tuotantoprosessinsa yhä tarkemmin kuluttajille, ne samalla vakuuttavat, että toiminnassamme kaikki on tuttua, turvallista, kotoista – ja taattua kotimaista. Oikeuttaessaan toimintansa vastuullisuutta kuluttajille, yhtiöt vetoavat nimenomaan niihin piirteisiin ja arvoihin suomalaisessa lihantuotannossa, joiden ne olettavat olevan jaettuja ja yhteisiä suomalaisten kuluttajien keskuudessa: kotimaisuuteen, vastuullisesti työtä tekevään tuottajaan ja -ketjuun sekä lihan ravitsemuksellisiin arvoihin. Näin he luovat tuotteilleen tutun ja kotoisen identiteetin. Vakuuttaen samalla, että kyllä kuluttaja, voit edelleen syödä lihaa vastuullisesti ja hyvällä omallatunnon.

Thevenot (2009) on korostanut, että tuotteen identiteetin on oltava vahva ja perustuttava yhteiseen, kuluttajien kesken jaettuun tietoon, jotta se voi olla kilpailukykyinen. Tuote on nivottava kiinteäksi osaksi markkinoilla olevaa tietoa. Tämä vaatii

6 Vastakohtana nimettiin hintavammat pienille kuluttajaryhmille profiloituneet terveystuotteet, joiden menekki ei ole yhtä suurta. On huomautettava, että HK on joutunut vetämään tiettyjä ravitsemusväittämiä takaisin tuotteen lanseerauksen jälkeen. Rypsiporsas-tuoteperhettä markkinoitiin alun perin ”sydämelle parempana vaihtoehtona”. Eviran puuttuttua asiaan, HK sai merkitä sydänmerkillä enää vain osan Rypsiporsastuotteistaan.

kompromissien tekoa sen suhteen mikä tieto ja mikä yhteinen hyvä koetaan arvokkaimmaksi. Sekä HK että Atria korostavat, että kotimaisen tuotannon vastuullisuus on yhteinen arvo, jonka eteen on tehty – ja on tehtävä – jatkuvasti töitä. Se on ”lisäarvo”, joka halutaan tuoda nyt vastuullisuusviestinnän avulla paremmin kuluttajien tietouteen (ks. myös Kotro ym. 2012). Molemmat korostavat viestinnässään nimenomaan *jo* olemassa olevia hyviä toimintatapoja ja suomalaisen tuotannon vahvuuksia suhteessa ulkomaiseen. He eivät juuri tee eroa aiempiin tai rinnakkaisiin toimintatapoihin, vaan korostavat toimintansa jatkuvuutta ja pysyvyyttä.

Yhtiöt ovat lihatuotteiden markkinajohtajia Suomessa, mutta etenkin naudanlihan ja viime vuosina myös sianlihan tuonti Suomeen on lisääntynyt (Niemi ym. 2013:30). Tässä kiristyneessä markkinatilanteessa yhtiöt rakentavat vastuullisuudesta yhtä uutta lisäarvotekijää, jolla taistella suomalaisen lihantuotannon kilpailukyvyn puolesta. Eri tutkimusten mukaan suomalaiset kuluttajat luottavat edelleen kotimaiseen tuotantoon (Jokinen ym. 2012; Kotro ym. 2012). Tämä on arvo, jota vastuullisuusviestintä myös omalta osaltaan pyrkii uusintamaan. Kiristyneessä kilpailussa kuluttajien on tulevaisuudessakin oltava valmiita maksamaan kotimaisesta tuotteesta, ehkä jopa hieman enemmän kuin vastaavasta ulkomaisesta, lihatalot korostavat.

Oikeuttaessaan toimintansa vastuullisuutta lihatalot pyrkivät siis samanaikaisesti vahvistamaan omaa kansallista kilpailuasemaansa muuntuvilla lihamarkkinoilla. Vedotessaan kotimaisuuteen, he samalla uusintavat melko perinteisiäkin käsityksiä suomalaisen tuotannon paremmuudesta ja maatalouden paikasta maaseudulla. Kansallisesta markkina-asetmasta kilpailtaessa eläinten hyvinvointiin tai ympäristöasioihin liittyvät ei-tuotannolliset tekijät kääntyvät lähinnä yleisiksi laatutekijöiksi, joita voidaan käyttää tavanomaisen kotimaisen tuotannon oikeuttamisessa.

Ympäristö- ja yritys vastuuta ei voi tarkastella irrallisena markkinoista, joilla yritykset toimivat. Ei ole olemassa yhtä ennen toista: ne muotoutuvat ja muuntuvat kiinteässä vuorovaikutuksessa. HK Ruokatalon ja Atrian vastuullisuusviestintään keskittynyt lyhyt tarkastelu tuo nämä yhteenkietoumat ja sitoumukset selkeästi esille. Lyhyt tarkastelumme

tuo myös mielenkiintoisesti esille miten HK ja Atria joutuvat perustelemaan ja todentamaan vastuullisuusväitteidensä pätevyyden yhä uudelleen.

Vastuullisuuden markkinoilla julkisella areenalla esitetyt sitoumukset ja käytännön tasolla tehdyt toimet ovat aina arvioitavina samanaikaisesti (Thevenot 2009). Tarkastelujaksomme aikana molemmat yhtiöt uusivatkin vastuullisuussivustonsa ja lisäsivät merkittävästi kuluttajille tarjottavan informaation määrää. Analyysimme perusteella vastuullisuuden oikeutus ei kuitenkaan juuri ole muuttunut. Se perustuu edelleen kotimaisen tuotannon lisäarvoon. Vastuullisuussivustoilla todennetaan, nyt yhä tarkemmin ja asiapitoisemmin, kuinka koko ala yhdessä on tehnyt töitä tämän lisäarvon synnyttämiseksi ja kuinka se on myös sitoutunut sitä edelleen kehittämään. Yhä asiapitoisemmalla ja tarkemmalla viestinnällä kuluttaja kutsutaan mukaan tähän kehittämistyöhön. Vaikutusvälineeksi hänelle tarjotaan kukkaro.

Kuluttajien kysymykset tuotannon vastuullisuudesta tuskin kuitenkaan tulevat vähenemään tulevaisuudessa, päinvastoin. Ruoantuotantoon liittyy yhä enemmän kysymyksiä, jotka eivät olekaan enää niin tuttuja ja turvallisia. Kuten: miten eläimiä jalostetaan, mitä rehua eläimille syötetään, mistä rehu tulee ja kuinka suuri osa valkuaisrehusta kenties on GMO-soijaa? Tai vastaavasti, miten paljon eläimet saavat laiduntaa ulkona ja miten ne osallistuvat luonnon monimuotoisuuden hoitoon laitumilla? Kaikki nämä kysymykset vaativat yhä yksityiskohtaisempia vastauksia ja tekoja. Ne mahdollistavat myös yhä eriytyvämmän vastuullisuuden tuotteistamisen – ja siten uusien markkinoiden luomisen. Näitä (kenties) fragmentoituvia vastuullisuuden markkinoita meidän on tulevaisuudessa kyettävä ymmärtämään yhä paremmin. Niiden tulkinta on tärkeää ympäristö- ja yritys vastuun kuin ruoan tuotanto- ja kulutuskäytäntöjen muutoksen ymmärtämisen kannalta. Haluamme kuitenkin korostaa, että näiden yhteenkietoumien tulkinta on tärkeää myös maaseudun kehityksen kannalta. Niissä otetaan hyvin konkreettisestikin kantaa siihen, mikä on maatalouden paikka maaseudulla sekä leikitellään maaseutuun liitetyillä tunteilla ja merkityksillä.

LÄHTEET

- Allaire, Gilles 2004. Quality in Economics: A Cognitive Perspective. Teoksessa: Harvey, Mark, Andrew McMeekin & Alan Warde (toim.). Qualities of Food. Manchester University Press, Manchester. 61–93.
- Boltanski, Luc & Laurent Thévenot 2006. On Justification. Economies of Worth. Princeton University Press, Princeton.
- Buller, Henry & Emily Roe 2014. Modifying and commodifying farm animal welfare: the economization of layer chickens. Journal of Rural Studies 33, 141–149.
- Callon, Michel 1998. An essay on framing and overflowing: economic externalities revisited by sociology. Teoksessa: Callon, Michel (toim.). The Laws of the Markets. Blackwell Publishers/The Sociological Review, Oxford. 244–269.
- Callon, Michel, Cécile Méadel & Vololona Rabearisoa 2002. The economy of qualities. Economy and Society 31(2): 194–217.
- Björkroth, Tom, Heli Frosterus, Milla Kajova & Eija Palo 2013. Alkutuotantotoselvitys. Mitkä tekijät vaikuttavat alkutuotannon kilpailuolosuhteisiin? Kilpailu- ja kuluttajaviraston selvityksiä 2/2013. Helsinki.
- Heikkurinen, Pasi & Sari Forsman-Hugg 2011. Strategic Corporate Responsibility in the Food Chain. Corporate Social Responsibility and Environmental Management 18(5): 306–316.
- Jokinen, Pekka, Saara Kupsala & Markus Vinnari 2012. Consumer trust in animal farming practices – exploring the high trust of Finnish consumers. International Journal of Consumer Studies 36(1): 106–113.
- Kaljonen, Minna 2006. Co-construction of Agency and environmental management. The case of agri-environmental policy implementation at the Finnish farms. Journal of Rural Studies 22(2): 205–216.
- Katila, Saija 2000. Moraalijärjestyksen rajaama tila: maanviljelijä-yrittäjäperheiden selviytymisstrategiat. Acta Universitatis oeconomicae Helsingiensis A-174. Helsinki School of Economics and Business Administration, Helsinki.
- Kotro, Jaana, Lotta Jalkanen, Terhi Latvala, Katriina Kumpulainen, Maija Järvinen & Sari Forsman-Hugg 2011. Mistä suomalainen ruokaketju voi olla ylpeä? Näkemyksiä suomalaisen ruokaketjun lisäarvotekijöistä. MTT Kasvu 15. MTT, Jokioinen.
- Lappalainen, Elina 2012. Syötäväksi kasvatetut. Atena Kustannus, Jyväskylä.
- Niemi, Jyrki & Jaana Ahlstedt 2013. Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot. MTT Taloustutkimus, julkaisuja 114. MTT Taloustutkimus, Helsinki.
- Penttilä, Katriina, Jaana Kotro, Kati Berninger, Kati Lehtinen, Marjatta Rahkio, Jukka Salonen, Lotta Jalkanen & Anna Timonen 2012. Lihaketjun vastuullisuuden läpinäkyvyys ja jäljitettävyyttä – esimerkkinä sianlihan tuotantoketju. Katsaus nykytilaan ja tulevaisuuteen. MTT Raportti 58. MTT, Jokioinen.
- Silvasti, Tiina 2001. Talonpojan elämä. Tutkimus elämäntapaa jäsentävistä kulttuurisista malleista. SKS, Helsinki.
- Thévenot, Laurent 2007. The Plurality of Cognitive Formats and Engagements. Moving between the Familiar and the Public. European Journal of Social Theory 10(3): 409–423.
- Thévenot, Laurent 2009. Governing Life by Standards: A View from Engagements. Social Studies of Science 39(5): 793–813.

KALEVI PALDANIUS, *Savonia-ammattikorkeakoulu*

Eläinlääkäri välittäjänä

Keskityn tässä katsauksessa odotuksiin, joita eläinlääkäri kokee praktiikassa itseensä kohdistuvan toisaalta ammatin (yhteiskunnan) ja toisaalta asiakkaiden taholta. Katsaus perustuu sekapraktiikassa työskenteleviä

eläinlääkäreitä käsitelleeseen väitöskirjaani (Paldanius 2012). Katsauksen laatimisessa olen käyttänyt hyväkseni myös eläinlääkärien asiakkaiden haastattelusta koostuvaa aineistoa.

Eläinlääkärillä on tärkeä rooli eläinten terveyden

ja hyvinvoinnin ylläpitämisessä. Eläinlääkärin rooliin kohdistuu eri tahoilta erilaisia odotuksia, joihin praktikon täytyy kyetä vastaamaan. Lähtökohtaisesti eläinlääkäri on kahden herran palveluksessa, eläinpotilaan ja tämän omistajan. Tilanne luo sisäisen jännitteen työhön, kumman intressit painavat ratkaisuihin enemmän. Pohjimmiltaan eläinlääkäri voidaankin ajatella välittäjäksi ihmisten maailman ja eläinten maailman välillä (Swabe 2005.) Suomen kielessä välittämällä ja välittäjällä on useampia merkityksiä. Se voi tarkoittaa viestin viejää, jonka tehtävänä on joskus myös tulkita ja sovitella välittämäänsä viestiä, luoda ymmärrystä kahden erillisen maailman välille. Välittäjä on samaan aikaan tilanteen keskellä ja ulkopuolinen. Välittäjä ja välittäminen voivat tarkoittaa myös huolenpitäjää ja huolenpitoa. Välittämisen kyky on kykyä asettua toisen asemaan ja tilanteeseen (Venäläinen 2013).

Taloudellinen arvo ja emotionaalinen side

Ihmisen ja eläimen maailmat ovat toisistaan erillisiä merkityksessä jos koira, kissa tai lehmä osaisi puhua, emme ehkä ymmärtäisi sitä (mukailtu Wittgensteinin tunnetusta lausumasta: jos leijona osaisi puhua, emme ymmärtäisi sitä). Ihmisen ja eläimen suhde on kehittynyt ja muotoutunut vuosituhansien kuluessa ja ihmisen kyky ymmärtää eläimiä on tutkimuksen ja kokemuksen myötä lisääntynyt huomasti. Maanviljely- ja karjanhoitokulttuurin kehityksessä eläimen omistajat alkoivat suhtautua eläimiinsä käytännöllisesti ja huolehtivasti. Niistä välitettiin niiden taloudellisen arvon ja hyödyn takia. Ihmisten vaurastuessa lemmikkien pitäminen yleistyi ja niistä välittäminen perustui sentimentaalisuuteen, puhtaasti tunnepohjaiseen kiintymykseen. Lemmikit toivat eläinlääkärien praktiikkaan kokonaan toisenlaisen eläimiin suhtautumistavan kuin mitä hyöty-pohjainen eläinsuhde oli ollut (Degeling 2009). Jakoa ei pidä pitää ehdottomana, niin ettei tuotantotai hyötyeläimen omistajalla olisi tunteita omistamiaan eläimiä kohtaan. Ihmisen ja eläimen emotionaalisen kiintymyksen läpäisemään suhteeseen on 1980-luvulta alkaen viitattu termillä ihmisen ja eläimen välinen side (human-animal bond). Tällöin yleensä korostetaan eläinten myönteistä

merkitystä ihmisen sosiaaliselle, psyykkiselle ja fyysiselle hyvinvoinnille (Hines 2003).

Tuotanto-, hyöty-, lemmikkieläin jako heijastelee monia sosiaalisia, kulttuurisia ja psykologisia merkityksiä. Välittäjän tehtävässään eläinlääkärin täytyy toisaalta ymmärtää eläimen eri merkityksiä ihmisille, toisaalta ymmärtää eläintä eläimenä saavuttaakseen työnsä tavoitteita. Yhteiskunnan erilaiset käsitykset ”eläinten maailmasta” ja odotukset eläinlääkärin toimintaa kohtaan saavat ilmaisunsa lainsäädännössä ja muussa sääntelyssä, kuten eläinlääkärien omissa eettisissä ohjeissa. Julkinen keskustelu eläinten hyvinvoinnista, eläinperäisten elintarvikkeiden tuottamisesta, eläinten jalostamisesta ja lemmikkieläinten kohtelusta välittyvät asiakkaiden ja eläinlääkärin omien tulkintojen myötä eläinlääkärin praktiikkaan. Kyse on välittäjän tehtävän ehdoista, siitä mitä hän välittää ja kenelle, miten hän välittää ja mistä välittää. (Paldanius 2012.)

Praktikkoeläinlääkärin työn on pääasiassa eläinten terveyden ja sairauden hoitoa. Sairauksien diagnosointi ja hoitojen määrittely perustuu eläinlääkärin koulutuksessaan ja käytännön kokemuksessa hankkimiin kliinisiin tietoihin ja taitoihin. Ne myös muodostavat eläinlääkärin asiantuntemuksen sekä praktikon identiteetin ytimen. Voi hyvin sanoa, että eläinlääketiede määrittelee eläinlääkärin asiantuntemuksen. Tällainen tapa kuvata ja määritellä asiantuntemus edustaa perinteistä näkemystä professionaalisesta niin sanotusta suljetusta asiantuntemuksesta.

Kliinistä päättelyä ja kommunikaatiota

Eläinlääkärin kliiniset taidot perustuvat sairauksien ”käsikirjoitusten” (skriptien) tunnistamiseen ja tietämykseen niiden taustalla olevista fysiologisista prosesseista. Sairauskriittit ohjaavat eläinlääkärin diagnostista päättelyä ja niihin perustuvat myös hänen esittämänsä kysymykset asiakkaalle. Siten ne omalta osaltaan myös ohjaavat eläinlääkärin ja asiakkaan välistä kommunikaatiota (Paldanius 2012).

Diagnosoidessaan ja hoitoa määritellessään eläinlääkäri tarvitsee tietoa eläimestä, sen oireista ja käyttäytymisestä asiakkaalta. Tämän vuoksi eläin-

lääkäri tarvitsee kliinisten taitojen ohella hyviä kommunikointitaitoja. Nämä voidaan tosin lukea myös osaksi kliinisiä taitoja. Kysymyksillään eläinlääkäri hankkii tarvitsemaansa informaatiota asiakkaalta, mutta samalla kysymykset välittävät eläimen omistajalle tietoa sairaudesta, sen ennusteesta ja hoitojen vaihtoehdoista.

Tämä osa kommunikaatiosta on rakenteeltaan ja sisällöltään melko vakiintunut. Sen sisältö on biomedikaalista, eläimen sairauden tarkastelua luonnontieteellisestä, objektiivisuuteen pyrkivästä näkökulmasta. Asiakas odottaa, että eläinlääkäri hallitsee työnsä eli diagnoosin tekemisen ja hoidon määrittelyn, siksi hän on kääntynyt asiantuntijan puoleen. Tässä kohtaa eläinlääkärin ja asiakkaan suhde on epäsymmetrisin. Pitäytyessään vain työnsä välttämättömään biomedikaaliseen osaan eläinlääkäri tyytyy teknisen konsultin rooliin eikä välttämättä pysty ”palvelemaan asiakasta niin kuin tämä haluaa” (Paldanius 2012).

Asiakas haluaa, että eläinlääkärillä olisi myös aikaa, taitoa ja tahtoa keskustella eläimestä/eläimistä laajemminkin kuin vain diagnoosiin keskittyen: ”kaikessa rauhassa, ettei ois niin kiire”. Asiakas kaipaa ohjeita ja selityksiä ja odottaa eläinlääkärin olevan yhteistyökykyinen. Asiakkaat myös tulkitsevat eläinlääkärinä koko ajan. Ja jos eläinlääkäri opettaa asiakasta, voi tämä omalta puoleltaan opettaa eläinlääkärinä. Nämä odotukset ja kommunikaation monitasoisuus tulee ilmi seuraavasta asiakkaan kuvauksesta kuinka hän ”opettaa” eläinlääkärinä:

”minä oon opettanu [eläinlääkärin puhumaan asiakkaalle] ihan sillai, että minä oon kyselly, mä koko aika kyselen siltä kun oon siellä ja mä sanon sille, kun se tutkii mun koiraa ja vääntää ja kääntää sitä, mä oon sanonu sille, ett puhu, ett kerro, näänhän mä sen naamasta, ilmeistä ja elleistä, ett se mietti, mä haluan sen tiedon niin kun sillon samalla. Ja mä todella kyselen niin ku koko aika ja nyt se on oppinu, että mulle täytyy kertoa ja puhua, ett se jo tapahtuu aika lailla automaattisesti.”

Kun eläinlääkäri oppii asennoitumaan ja toimimaan kommunikatiivisesti asiakas–eläinlääkärisuhteessa, praktiikkaa voi kutsua suhdekeskeisen mallin mukaiseksi, jossa vallitsee vallan tasapaino asiakkaan ja eläinlääkärin välillä sekä partnereiden välinen neuvottelu, jossa lääkäri ottaa neuvonantajajan roolin. Kuten yksi asiakas asian ilmaisi: ”mitä

mieltä ite oot -asenne” olisi hyvä eläinlääkärille. Eläinlääkäreiden kohdalla tähän on viitattu myös eläimen ja ihmisen väliseen siteeseen keskittyvällä, ”pehmeämmällä” hoidolla (Paldanius 2012).

Erään tutkimuksen mukaan (Shaw ym. 2006) lemmikkieläinpraktiikassa biomedikaalinen ja bio–elämäntyyli–sosiaalinen-kommunikaatiomalli näyttivät olevan käytössä rutiininomaisesti. Puhuttaasti tekniseen, taloudellisiin näkökohtiin keskittyvään kommunikaatiomalliin ei turvauduttu lainkaan. Käytetystä kommunikaatiomallista riippumatta eläinlääkärit olivat verbaalisesti dominoivia kaikissa havainnoiduissa vastaanottotilanteissa.

Pyrkinessään side- tai suhdekeskeiseen hoitoon vastatakseen asiakkaan odotuksiin eläinlääkäri joutuu ajattelemaan asiakkaan tunnesuhdetta omista maansa eläimeen. Tällöin ei ole välttämättä viisasta ilmaista omaa tunnettaan tai näkemystään niin, että asiakas loukkaantuu eläimensä tai itsensä puolesta. Tästä hyvä huono esimerkki on hevosen-omistajapariskunnan kertomus päivystäjistä, joka oli sanonut nähdessään hevosen hilseilevän ihon ”yäk, yäk”. Laskun maksamistavasta keskusteltaessa sama päivystäjä oli todennut, ”jotta hän ei luota hevosihmisiin, että ilman muuta käteismaksu.” Tällaiset tapaukset ovat harvinaisia, mutta ne jäävät asiakkaan mieleen ja eläinlääkäri saa epäkohteliaan leiman.

Toisaalta asiakkaan kanssa puhuminen voi mennä ”liiallisuuksiin”, jolloin asiakas ei enää pidäkään eläinlääkärinä ”oikeana” eläinlääkärinä. Tietynlainen ”kova” tai ”todellinen” asiantuntijuus on arvossaan, erityisesti hevosta koskien ja emotionaalisuuden asiakkaat voivat nähdä ”höpöhöpönä”. Täydellinen emotionaalisuuden puute taas nähdään riskinä tai välinpitämättömyytenä. (Irvine & Vermilya 2010; Schuurman 2012.) Asiantuntijan emotionaalinen neutraalius, vaikka se saattaisi vaikeuttaa ”tunteettomalta”, on monessa kohtaa viisasta käyttäytymistä. Toisaalta empatian osoittaminen asiakkaalle on myös monessa kohtaa viisasta.

Millainen eläin sellainen asiakas?

Eläimen omistajat ovat hyvin heterogeeninen ryhmä, jonka odotukset eläinlääkärinä kohtaan vaihtelevat sen mukaan, mitä eläimiä he omistavat ja

millainen heidän elämänsä on. Maaseudulla toimivan eläinlääkäriin, joka usein on niin sanottu sekapraktikko, on jollakin tasolla hallittava miltei kaikki eläimet ja näiden erilaiset sairaudet. Hän myös kohtaa työssään eläinten omistajien koko kirjon ja sen mukaisesti erilaiset eläinlääkäriin kohdistuvat odotukset.

Eläinlääkäri tarvitseekin paljon kokemukseen ja asiakkaiden tuntemiseen perustuvaa paikallista, hiljaista tietoa, jota ei voi etukäteen opettaa. Se on hankittava käytännön työtilanteissa. Paikallinen tieto ja tuntemus auttavat eläinlääkäriä hahmottamaan mihin häntä tarvitaan omalla alueellaan, mitä häneltä odotetaan ja miten eri tilanteissa odotuksiin voi parhaiten vastata. Kun myös asiakkaat oppivat tuntemaan eläinlääkäriä, odotukset ovat molemmin puolin tiedossa ja yhteistyö sujuu useimmiten ilman ristiriitoja (Paldanius 2012).

Asiantuntemuksen näkökulmasta kyseessä on yleisempi siirtymä perinteisestä, suljetusta asiantuntemuksesta kohti avointa asiantuntijuutta, jossa vuorovaikutus asiakkaiden ja kansalaisten kanssa on olennainen toimintatapa. Vuorovaikutus asiakkaan kanssa ei kuitenkaan poista asiantuntemuksen tarvetta. Asiakas odottaa, että eläinlääkärillä on sellaista tietoa ja taitoa, minkä avulla hänen asiansa ratkeaa tai selkenee. Asiakkaan ja laajemman yleisön luottamus asiantuntijoihin perustuu tähän tietämiseen ja osaamiseen (Saaristo 2000; Kirk-Smith & Stretch 2003). Eri asia on sitten se, kuinka realistisia tai epärealistisia, selkeitä, sameita tai tietoisia asiakkaan odotukset ovat.

Sekapraktikon näkökulmasta työskentely tuotantoeläinten omistajien kanssa eroaa työskentelystä lemmikkieläinten omistajien kanssa. Tuotantoeläinten kohdalla työ keskittyy enemmän eläimen hoitoon, kun lemmikkien kohdalla työ on enemmän ”asiakkaan hoitamista.” Tässä vastuuta otetaan myös asiakkaan emotionaalisesta hyvinvoinnista. Kyse on ihmisen ja eläimen väliseen siteeseen keskittyvästä käytännöstä, mikä tukee lemmikkien takia kärsivää ihmistä. Se tarjoaa myös pehmeän ympäristön eutanasialle ja auttaa omistajaa eläimen menettämisen surussa. Toisaalta eläinlääkärit kokevat tuotantoeläinten omistajien ymmärtävän heidän työnsä luonnetta paremmin kuin lemmikkieläinten omistajat (Paldanius 2012).

Lemmikkien ja tuotantoeläinten omistajien odotusten eroa selittää aiemmin mainittu ihmisen ja eläimen välinen suhde; tuotantoeläimiin suhtautuminen on pragmaattisempaa kuin puhtaasti tunneperäisessä kiintymyksessä lemmikkieläimiin. Sekapraktikko kokee lemmikkieläinten omistajien odotusten olevan joskus ylivoimaisia sen suhteen, mitä hoitoja eläimelle on järkevää taloudellisesti tai hoidon todennäköisten tulosten suhteen tehdä. Näitä odotuksia eläinlääkäri joutuu punnitsemaan suhteessa mahdollisuuksiin ja tunnettuihin tosiasioihin. Aina nämäkään pohdinnat eivät anna täsmällisiä ja yksiselitteisiä vastauksia, mikä jälleen kerran korostaa kommunikoinnin merkitystä eläinlääkäriin praktiikassa (Paldanius 2012).

Ehkäisevä työ – paperia, puhetta vai tekoja

Viime vuosikymmeninä eläinlääkäriin praktiikassa on pyritty lisäämään ehkäisevää terveydenhuoltoa. Tämä tapahtuu laatimalla tiloille terveydenhuoltosuunnitelma. Ehkäisevän työn juurruttamista praktiikkaan vastustavat eläinlääkäriin näkökulmasta asiakkaan kiireet ja asiakkaan näkökulmasta eläinlääkäriin kiire. Yhteistä aikaa suunnitelmien tekemiseen ja päivittämiseen ei löydy. Eläinlääkäri näkee nuorempien tuottajien olevan kiinnostuneita ehkäisystä työstä, mutta nämä valittavat muita kiireitään ja tekevät kohtuullista tulosta jo muutenkin, minkä vuoksi ehkäisevä työ ei ole eläinlääkäriin arvion mukaan arvoasteikossa ensimmäisenä. Terveydenhuoltosuunnitelmien tekemiseen kehottamisen asiakas voi kokea painostamisena eläinlääkäriin taholta, mikä voi tuoda säröjä asiakassuhteeseen:

aikasa yritin sitä suunnitelmaa sinne tarjota ja sitten kun se ei onnistunut, niin sitten semmosia pienempiä uudistuksia – Kai ne kokiivat sen jankuttamiseksi, että lopettivat sitten kokonaan [eläinlääkäriin kutsumisen tilalle].

Tällaiset tilanteet toistuessaan ovat eläinlääkäriin näkökulmasta turhauttavia, minkä seurauksena eläinlääkäri voi vetäytyä vuorovaikutuksesta ja tyytyvä teknisen konsultin rooliin, tekemään vain sen mitä asiakas pyytää (Paldanius 2012).

Sukupuolittuneita odotuksia ja sympatiaa

Eläinlääkäarin sukupuolella voi vielä nykypäivänäkinnä olla joskus merkitystä sille, mitä häneltä odotetaan: asiakas oli puhunut puhelimeensa naiseläinlääkäarin tehdessä toimenpidettä, että ”tuleekohan tuosta mitään, kun on tyttöeläinlääkäri.” Puhujan poika, joka avusti eläinlääkäriä, oli siinä vakuutellut, että ”minä kyllä luotan sinuun täysin.”. Nykyään kuitenkin suurin osa asiakkaista suhtautuu siten, että ”sieltä tulee eläinlääkäri ja hoitaa eläimet” eikä epäile eläinlääkäarin pätevyyttä sukupuolen perusteella (Paldanius 2012). Kuvaattu tilanne voi heijastella sukupolvieroja eläinlääkäriin suhtautumisessa, mutta vastatakseen odotuksiin naiseläinlääkäri voi omaksua ”maskuliinisempia” toimintatapoja (Irvine & Vermilya 2010) sidekeskeisen hoidon sijasta.

Odotusten ja paineiden ohella on hyvä muistaa, että asiakkaat myös tuntevat usein sympatiaa lääkäreitään kohtaan, huolimatta mahdollisista negatiivisista kokemuksistaan. Esimerkiksi eläinlääkärit pyrkivät välttämään kliinisen epävarmuuden ilmaisemista peläten asiakkaan luottamuksen menettämistä. Eläinlääkärit kuitenkin yliarvioivat tätä, sillä amerikkalaistutkimuksen mukaan asiakkaista alle 20 prosenttia ajatteli, että eläinlääkäarin ilmaisema diagnostinen epävarmuus vähentää heidän luottamustaan asiantuntijaan. Asiakkaat odottivat, että eläinlääkäri kertoo, jos hän ei ole varma diagnoosista. (Mellanby ym. 2008.)

Eläinlääkäarin välittäjän tehtävä ei ole helppo. Pitämiset ja ei-pitämiset eivät saa näkyä työssä. Eläimen ja omistajan intressit on onnistuttava sovittamaan yhteen parhaalla mahdollisella tavalla. Tällöin aivan kaikkiin omistajan odotuksiin ei voi vastata edes asiakaspalvelun nimissä. Hyvää asiakaspalvelua on myös osata sanoa ei, ehkä tai kyllä, jos... Paljon on kiinni tavasta, jolla tämän tekee.

LÄHTEET

- Degeling, Christopher 2009. Negotiating Value. Comparing Human and Animal Fracture Care in Industrial Societies. *Science, Technology, & Human Values* 34(1): 77–101.
- Hines, Linda M. 2003. Historical perspectives on the human-animal bond. *American Behavioral Scientist* 47(1): 7–15.
- Irvine, Leslie & Jenny R. Vermilya. 2010. Gender Work in a Feminized Profession: The Case of Veterinary Medicine. *Gender & Society* 24(1): 56–82.
- Kirk-Smith, Michael D. & David D. Stretch 2003. The influence of medical professionalism on scientific practice. *Journal of Evaluation in Clinical Practice* 9(4): 417–422.
- Mellanby, Richard J., Dennis G. De Palma, P. Spratt, D. Urwin, M.J.H. Wright & Silvia Zago 2008. Perceptions of veterinarians and clients to expressions of clinical uncertainty. *The European Journal of Companion Animal Practice* 18: 37–41.
- Paldanius, Kalevi 2012. Eläinlääkäarin ammatti-identiteetti, asiakasvuorovaikutuksen jännitteiden hallinta ja kliinisen päättelyn yhteenkietoutuminen sekapraktiikassa. *Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Education, Humanities, and Theology* No 31. Joensuu.
- Schuurman, Noora 2012. ”Hevoset hevosina” Eläimen ja sen hyvinvoinnin tulkinta. *Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies*. No 37. Joensuu.
- Shaw Jane R., Brenda N. Bonnett, Cindy L. Adams & Debra L. Roter 2006. Veterinarian – client –patient communication patterns used during clinical appointments in companion animal practice. *Journal of the American Veterinary Medical Association* 228(5): 714–721.
- Swabe, Joanna 2005. Veterinary dilemmas: ambiguity and ambivalence in human- animal interaction. Teoksessa: Podberscek, Anthony L, Elisabeth S. Paul & James A. Serpell (toim.). *Companion animals and Us. Exploring the relationships between people and pets*. Cambridge University Press, Cambridge. 292–312.
- Venäläinen, Juhana 2013. Välittämisestä ja välittämisestä. Saatavissa: <http://jokukohtatanssii.net/> ? page id=76. [Viitattu 10.8.2013].

HANNU KATAJAMÄKI

Vaasan yliopisto, filosofinen tiedekunta

Kuntauudistus ja lähidemokratia

Kun suomalainen hyvinvointivaltio alkoi 1990-luvulla muuttua kilpailuvaltioksi, säilyi keskittämisyrittämisen rinnalla vielä myös hajauttamisen idea. Maakuntakeskusten kautta tulkittiin välittyvän kehitystä, joka pirskahtelee myös maaseudulle. Hajakeskittävä idea ilmeni esimerkiksi ammattikorkeakoulujen perustamisena niihin maakuntakeskuksiin, joissa ei ollut omaa yliopistoa. Viime vuosina tilanne on muuttunut ja hajakeskittäminen on alettu nähdä aikansa eläneenä. On alkamassa metropolivaltiolähtöisen ajattelun aika (vrt. Moisio 2012).

Talouden ja politiikan eliitti sekä heitä myötäsuunnittavat tutkijat tavoittelevat noin viiteen vahvaan keskuskeskukseen perustuvaa Suomea. Tämän saavuttamiseksi on yhteiskunnan rakenteiden trimmaamisen tehostuttava. Metropolivaltio suosii absoluuttisen keskittämisen ideaa. Uskotaan harvoin innovaatiokeskittymisiin ja suuruuden logiikan vaihtoehtoisuuteen. Maaseutua ja pieniä keskuksia ei tässä asetelmassa enää tunnusteta. Hallinnossa tavoitellaan yhä suurempia ja tehokkaampia yksiköitä.

Tärkeä etappi metropolivaltiokehityksessä on Jyrki Kataisen hallituksen hamuama suuri kuntauudistus. Tavoitteena on korkeintaan sadan kunnan Suomi, joka kiertyy muutamien valovoimaisiksi päätettyjen innovaatiokeskittymien ympärille. Suurkunnat ovat aluerakenteen keskittämisen ja metropolivaltion synnyttämisen välineitä.

Paikkaperustaisen ja edellytyksiä luovan politiikan tarve

Suomen aluekehittäminen käsitetään yhä vallitsevammin suurten kaupunkiseutujen vahvistamiseksi. Suuruuden logiikkaa pidetään ainoana vaih-

toehtona. Ideologissavyytteinen metropolivaltiolähtöisyys on saamassa lopullisen yllätteen. Maaseutupolitiikka on laimentumassa näkymättömiin. Maakuntien liittojen laatimat suunnitelmat mielletään merkitystä vailla oleviksi kannanotoiksi, maakuntien naisten ja miesten toivejatteluksi, aluekehittämisen kansanperinteeksi.

Aidon ajattelun tarve

Valtio kehittää sopimusmenettelyjä suurimpien kaupunkien kanssa. Sommitellaan innovaatiokaupunkia. Yhä suurempi osa maasta nähdään periferiana, jonka kohtalo ei kiinnosta ja jonka roolia yhteiskunnassa ei osata eikä haluta hahmottaa. Tieto ja näkemys Suomen laajan ja vaihtelevan maantieteen antamista mahdollisuuksista ovat hukkuneet innovaatiohöttöön.

Muualta kopioitujen suurkaupunkimallien oletetaan toimivan täällä sellaisinaan. On helppo loihtia mielikuvitusmaailma, jossa innovaatiokeskittymät ovat maailmanluokkaa eikä pienipiirteiseen maantieteeseemme tarvitse kiinnittää huomiota. Lentokonetta käyttäen syntyy mielikuva tiiviistä, pienten etäisyyksien maasta. Sulloisen perspektiiviharhansa vallassa innovaatioeliitin on helppo ja turvallinen elää.

Höttöilyn sijaan suomalainen aluekehittäminen tarvitsee aitoa ajattelua. Sen lähtökohtana on maantiede: pieniin paikallisyhteisöihin perustuva Suomi. Se on noussut maailmanluokkaan, ei suureskittymiä arvostava kiilusilmä. Kilpailukykyemme ja menestyksemme ovat syntyneet kansalaislähtöisesti, alhaalta ylöspäin (ks. historiallista todistusaineistoa esimerkiksi teoksesta Soikkanen 1966). Tämä perustavanlaatuisuus ei ole muuttunut. Suomi pärjää myös jatkossa, jos kykenemme huolehti-

maan kaikkien alueiden ja kaikkien asukkaiden menestyksen ja onnellisuuden edellytyksistä.

Suomen aluekehittämisen aito periaate on edellytysten luominen. Kaikki alueet ovat yhtä tärkeitä. On liian uskaliaista ja perusteetonta olettaa, että menestys voi syntyä ainoastaan tietynlaisissa ympäristöissä. Vielä kohtuuttomampaa on luulla, että Suomesta voisi kehittyä suurkaupunkiyhteiskunta. Viisaampaa on ajatella, että menestys voi syntyä monenlaisissa ympäristöissä, paikkojen moninaisuudessa. Aluekehitykseen pätee evoluution periaate: myönteisille sattumille on suotava maksimaalinen mahdollisuus. Yllättäville yhdistelmille on annettava tilaa: jossakin juuri oikeat ihmiset ja asiat kohtaavat. Syntyy uusia oivalluksia, uusia työpaikkoja, uusia sankaritarinoita.

Moninaisuuden voima

Paikkaperustaista yhteiskuntaa luonnehti kansalaisten, kansalaisjärjestöjen, yritysten ja julkisen sektorin monipuolistuva yhteistyö. Tätä asetelmaa kutsun *uudeksi paikallisuudeksi*. Uuden paikallisuuden edistäminen on edellytyksiä luovan valtion perusperiaate; ytimenä on paikallisyhteisöjen oikeus kehittyä omista lähtökohdistaan. Paikallisyhteisöjen moninaisuus on yhteiskunnallisen kehityksen välttämätön ehto. (Vrt Katajamäki 2011.)

Edellytyksiä luovan valtion yksi lähtökohta on pääkaupunkiseudun erityisyyden tunnistaminen. Pyrkimystä yhteen superalueeseen ei kuitenkaan arvota Suomen kansallisen menestyksen katsannosta tarkoituksenmukaiseksi. Epärealistisen suurkaupunkihaaveen sijaan on tarpeen taata monipuoliset kehitysedellytykset maakuntakeskuksille sekä omien seutukuntiensa keskustaupungeille. Edellytyksiä luovan valtion kaupunkiverkko on monipuolinen. Liikennejärjestelmä tukee tätä aluerakennetta. Metropolivaltiossa ollaan kiinnostuneita ainoastaan pääkeskittymiä yhdistävästä liikenneverkosta. Pienten keskusten ja maaseudun liikenneinfrastruktuuri on jätetty rapistumaan.

Edellytyksiä luovassa valtiossa maaseutu kytkeytyy kilpailukyvyyn ja taloudellisen menestyksen tuottamiseen. Maaseudun potentiaali jäsenyyden maaseutupääoman avulla. Se sisältää maaseudun aineellisia ja aineettomia hyödykkeitä. Maaseutu

voi vastata uudenlaiseen asumiskysyntään, jossa yhdistyvät väljyys, yhteisöllisyys ja modernin asuminen mukavuudet. Maaseudulla voidaan tuottaa lähiruokaa ja erikoistua hajautettuun energiantuotantoon. Maaseudulle voi syntyä valovoimainen biotalous. Maaseudun yhteisöllisyyden perinteellä on käyttöä, kun pohditaan uusien suurkuntien lähidemokratiakäytäntöjä. Maaseutupääoman hyödyntäminen edistää suomalaisen yhteiskunnan kysyntälähtöistä menestystä ja lisää yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta.

Todellinen toimivalta, maaseutuvaikutusten arviointi

Edellytyksiä luovan valtion perustana oleva uusi paikallisuus edellyttää käytännön kokeiluja erilaisissa maantieteellisissä ympäristöissä. Suurkunnissa tarvitaan toimivaltaista kunnanosaohallintoa, aitoa lähidemokratiaa. Toimivalta tarkoittaa todellisia alueperustaisia tehtäviä ja resursseja niiden hoitamiseen. Nykyiset lausunnot antavat asukaslautakunnat, kyläparlamentit tai epämääräiset kylien ja kuntien väliset sopimus- ja neuvottelumenettelyt eivät riitä. Niiden heppoisuus on jo moneen kertaan todettu (ks. esimerkiksi Leinamo 2010).

Edellytyksiä luovassa valtiossa kuntaliitos ei olisi mahdollinen, jos liitossopimuksessa ei kyetä uskottavasti osoittamaan, millä tavoin turvataan pitkäjänteisesti kunnan kaikkien asukkaiden lähipalvelut ja lähidemokratia. Tähänastiset liitossopimukset ovat tässä kohdin aivan liian mietoja. Kuntauudistuksen toteutuksessa ja kuntalain uudistuksessa on määriteltävä toimivaltaisen lähidemokratian kuntia velvoittavat periaatteet.

Ennen valtionhallinnon muutoksia on tehtävä kattava aluevaikutusten arviointi. Jos esimerkiksi poliisihallinnon tai työvoimahallinnon ”rakenteellista kehittämistä” olisi arvioitu paikkaperustaisuuden ja kansalaisten maantieteen näkökulmista, olisi todennäköisesti vältetty nykyiset vaikeudet, jotka ovat aiheutuneet palvelujen etäätymisestä maantieteellisesti liian kauaksi kansalaisten arjesta.

Erityisen tärkeitä kansalaisten näkökulmista ovat sosiaali- ja terveyspalvelujen tulevat järjestelyt. Edellytyksiä luovan valtion periaate olisi läheisyyden ekonomia. Läheisyys viittaa tässä yhteydessä

maantieteen ohella kansalaislähtöisyyteen ja asiointin helpouteen. Käynnissä olevassa sosiaali- ja terveyspalveluiden uudistuksessa tämä näkökulma ei ole esiintynyt. Vallitseva katsanto korostaa mahdollisimman suuria väestöpohjia ja suuryksiköitä. Kohtalonkysymys on saada kuntauudistus sekä sosiaali- terveyspalvelujen uudistus kansalaisia palveltavaksi kokonaisuudeksi. Tämä tavoite on uhkaavasti karkaamassa käsistä.

Onko tavoitteenamme metropolivaltio, edellytyksiä luova valtio vai kolmas tie? Vaihtoehtoista on käytävä syvähenkisiä keskusteluja. Ytimessä on pohdinta siitä, minkälainen yhteiskunnan alueellinen organisoituminen edistää monipuolisimmin oikeudenmukaisuutta, onnellisuutta ja hyvää elämää.

Kansalaisten maantiedettä kunnioittavan kuntauudistuksen periaatteet

Kansalaisten näkökulmasta palvelujen organisoimista on ajateltava alhaalta ylöspäin eikä ylhäältä alaspäin. Suuressa osassa maata etäisyydet ovat niin pitkiä, että vahvojen peruskuntien mekaaninen muodostaminen synnyttäisi pinta-alaltaan kohtuuttoman suuria kuntia, joissa kansalaisten arjen etapit olisivat liian etäällä toisistaan.

Kun tähän vielä lisätään halu tiivistää yhdyskuntarakenteita ja tehdä uudisrakentaminen haja-asutusalueille mahdollisimman vaikeaksi, ei elämä suurkunnissa kansalaisten näkökulmasta olisi kovinkaan oikeudenmukaista. Se olisi myös ilmastopoliittisesti arveluttavaa, sillä autolla liikkumisen tarve lisääntyisi. Jyrki Kataisen hallitusohjelman yksi iskusana toki toteutuisi: vaatii rohkeutta asua kymmenien kilometrien päässä lähimmistä peruspalveluista.

Eriyttävät ratkaisut ovat oikeudenmukaisia

Jyrki Kataisen hallitusohjelman kuntapolitiikka – osiossa todetaan: ”Hallitus ohjaa kuntauudistuksen etenemistä ja käynnistää koko maan kattavan selvityksen kullekin alueelle tarkoituksenmukaisesta kunta- ja palvelurakenteesta”. Puhutaan myös kuntalain uudistuksesta, jossa tarkasteltaisiin esimerkiksi kunnanosahallintoa. (Pääministeri Jyrki

Kataisen hallituksen ohjelma 2011.)

Mikäli lähtökohtana ovat edellä mainitut periaatteet, on toiveita synnyttää kansalaisten maantiedettä kunnioittava uuden vuosituhannen kuntarakenne. Tämä tarkoittaa sitoutumista maantieteen huomioon ottamiseen. Tarvitaan eriyttämistä ja hallinnollista luovuutta, jotta kansalaisten hyvän arjen edellytykset pystytään turvaamaan erilaisissa paikallisyhteisöissä Utöstä Utsjoelle. Tarvitaan paikkaperustaisia ja edellytyksiä luovia ratkaisuja.

Osassa maata ovat tarkoituksenmukaisia vahvat yhtenäiskunnat, joissa on toimivaltainen kunnanosahallinto; sen kautta kansalaiset voivat vaikuttaa lähiyhteisöjensä palvelujen järjestämiseen ja maankäytön suunnitteluun. Tällaiset kunnat voivat asoida suoraan keskushallinnon kanssa; alue- ja maakuntahallintoa ei tarvita. Yhtenäiskunnat sopivat suurimmille kaupunkiseuduille, myös pääkaupunkiseudulle.

Osassa maata kannattaa palvelut organisoida yhtenäismaakuntien kautta. Niihin on sulautettu nykyinen valtion aluehallinto ja maakuntahallinto. Hyvä esikuva on Ruotsin maakäräjähallinto, jota Suomessa jo sovelletaan menestyksellisesti Ahvenanmaalla. Kuntien koko olisi vapaa ja ne huolehtisivat kansalaisten erikseen määriteltujen lähipalvelujen organisoimisesta. Myös tässä vaihtoehdossa tarvittaisiin nykyistä huomattavasti vahvempaa kunnanosahallintoa ja lähidemokratiaa.

Itä- ja Pohjois-Suomen harvaanasutuilla alueilla tarvitaan uudenlaisia ratkaisuja, jotka kunnioittavat kansalaisten perustuslakiin kirjattua oikeutta valita vapaasti asuinpaikkansa. Varteenotettavia ideoita ei ole toistaiseksi esitetty. Itä- ja Pohjois-Suomen harvaan asutuissa osissa on pohdittava vakavasti kuntien tehtävien radikaalia vähentämistä ja valtion vastuun lisäämistä erityisesti sosiaali- ja terveyspalveluissa.

Suuri kuntauudistus voi onnistua, mikäli kansalaisten maantieteestä ponnistavien hallinnon eriyttämisen tapoihin keskitytään vakavasti. Mekaanisten mallien soveltaminen johtaa kansalaisten näkökulmasta epävarmuuteen, jossa onnen edellytykset määräytyvät sattumanvaraisesti asuinpaikan perusteella.

Omakunta on yksi mahdollisuus

Kuntauudistuksen kannattajien ja vastustajien eripura on mahdollista purkaa kolmannen tien avulla. Hallitus lopettakoon ylhäältä annettujen mallien väkineen sommittelun ja ryhtyköön luottamaan kuntapäätäjien kykyyn tehdä viisaita ratkaisuja yhdessä sovittujen menettelytapojen perustalta. ”Kenttä” alkakoon käyttää luovuuttaan omaehtoisten kuntaratkaisujen kehittelyyn. Molemmiin puolin on haudattava valtapoliittiset intohimot ja keskityttävä kansalaisten laadukkaiden lähipalvelujen ja hyvän elämän edellytysten turvaamiseen. Käytettävissä on paljon tutkimustietoa tehtyjen kuntaliitosten virheistä. Ne voidaan välttää.

Kutsun omaehtoisesti perustettavaa kuntaa työllinimellä *Omakunta*. Lähtökohtana on usean kunnan yhdistyminen. Vanhat peruskunnat muodostavat Omakunnan, jonka idea ja hallinto rakennetaan yhdessä, puhtaalta pöydältä. Kunta ei ole yhdenkään vanhan kunnan jatke, vaan uuden vuosituhannen moniaineksinen peruskunta, jonka vahvuudet ovat paikallisyhteisöjen paljous, työmarkkinoiden monipuolisuus, hajautettu hallinto ja vahva lähidemokratia. Henkilöstöjohtamisen katsannosta Omakunnan perustaminen on erityisen vaativaa, koska toimenkuvien muuttumista ja työyhteisöjen sekoittumista on mahdoton välttää.

Omakunta muodostetaan alhaalta ylöspäin. Se rakentuu paikallisyhteisöistä. Omakunnan perustana on lähivaikuttamisen vahva asetelma, jonka yhteys kunnan päätöksentekoon on selkeä. Kunnanosille taataan budjetin kautta riittävät resurssit hoitaa niille yhdessä määriteltyjä tehtäviä. Omakunnassa on selkeä työnjako keskitettyjen ja hajautettujen ratkaisujen välillä. Kansalaisjärjestöjen yhdessä laatimat kylä- ja kaupunginosasuunnitelmat kytetään kunnan suunnittelu- ja budjettiprosessiin. Kaksikielisillä alueilla kansalaisten on saatava täydet palvelut suomeksi tai ruotsiksi.

Maaseutu on tärkeä osa Omakunnan kilpailukykyä ja vetovoimaa. Maaseudulla on mielenkiintoisia asuinympäristöjä ja uusien elinkeinojen lähtökohdia. Omakunnan monipuolista maaseutua tarkastellaan kokonaisuutena. EU:n ja kansalliset kehittämisohjelmat pystytään valjastamaan maksimaalisesti

monipuolisen maaseutukehityksen edistämisen välineiksi. Kylien kehittämiseen ohjataan nykyistä enemmän resursseja kunnan oman budjetin kautta.

Omakunnan nimi, vaakuna ja muut ulkoiset tunnusmerkit ovat kuntaidentiteetin kannalta tärkeitä. Uusi nimi voidaan löytää yhteisen historian kautta. Tästä ovat esimerkkeinä Sastamala ja Raasepori. Nimellä voi osoittaa, että uusi kunta ei ole yhdenkään vanhan peruskunnan jatke.

Yläkemijoen pitkä marssi lähidemokratian eturintamaan

Ruotsissa oli vielä 1950-luvun alussa lähes 2 500 kuntaa. Hyvinvointivaltion eteneminen johti siellä radikaaliin kuntauudistukseen. Ruotsissa moniaineksiset suurkunnat syntyivät 1970-luvun alkuun mennessä. Nykyisin Ruotsissa on vajaat 300 kuntaa. Kuntien kasvaessa Ruotsissa käytiin jo 1970-luvulla syvälinen keskustelu kunnallishallinnon tehokkuuden ja läheisyyden kysymyksistä. Nähtiin välttämättömäksi perustaa suurentuneisiin kuntiin toimivallaltaan riittäviä alueellisia toimielimiä. Niiden kautta arvioitiin taattavan kansalaisten osallistuminen ja kuntien legitimitetti.

Ruotsissa sovellettavista kunnanosa­hallinnon tavoista kiintoisin on kunnanosalautakunta (kommundelsnämnd). Ruotsin käytäntö on yritys sovittaa yhteen tehokkuuden ja läheisyyden vaatimuksia; tavoitteena on keskittämisen ja hajauttamisen harmonia. Tiettyt asiat on hoidettava kunnan yhtenäisen päätöksentekojärjestelmän kautta, mutta osa asioista voidaan siirtää kunnanosissa päätettäväksi. Budjettiteknisesti käytäntö ei ole monimutkainen, kunhan on löydetty yhteisymmärrys yhtenäisesti ja kunnanosittain hoidettavista tehtävistä. (Strandin 1980; Gren 2009.)

Ruotsin kunnanosa­hallinnon idea saavuttaa Suomen

Suomessa järjestettiin 1990-luvun alussa vapaakuntakokeilu: kunnille annettiin mahdollisuus organisoida toimintojaan aikaisempaa joustavammin. Tuolloin oli lama ja haluttiin kannustaa uusien, kustannustehokkaiden menettelytapojen kehittämiseen.

Mielenkiintoinen etiäinen Ruotsista saavutti

Suomen. Rovaniemen maalaiskunnassa päätettiin perustaa uudenlainen kunnanosaelin. Suomalaisissa kunnissa oli jo aikaisemmin ollut erilaisia lautuntoja antavia osa-alueittaisia asukastoimikuntia. Nyt haluttiin kuitenkin Ruotsin vaikutteiden innoittamina perustaa vahvan toimivallan alueellinen toimielin, aluelautakunta.

Aluelautakunta päätettiin perustaa Yläkemijoelle, usean kymmenen kilometrin päähän Rovaniemen keskustasta. Yläkemijoen alueella on noin 1100 asukasta. Lautakunta perustettiin vuonna 1993. Kokeiluvaiheen jälkeen sitä ei lakkautettu, vaan siitä tuli pysyvä. Lautakunta jatkoi myös Rovaniemen maalaiskunnan ja Rovaniemen liitoksen jälkeen.

Suoraa demokratiaa jäsenten valinnassa

Ehdokkaat aluelautakunnan jäseniksi asetetaan toimialueen yhdeksässä kylässä järjestettävissä kansalaiskokouksissa. Jokainen kylä saa lautakuntaan yhden edustajan. Aluelautakunnan nimittää Rovaniemen kaupunginvaltuusto. Valinnassa ei korostu puoluepoliittinen näkökulma, vaan lautakuntaan nimitetään aktiivisia oman asuinalueensa edustajia.

Lautakunnalla on Rovaniemen kaupungin talousarvioon kuuluva noin kahden miljoonan euron vuosibudjetti. Se on monialainen tilaajalautakunta, joka huolehtii päivähoitoon, perusopetukseen, kulttuuriin, nuorisoon, kirjastoon, terveysneuvontaan ja kotipalveluun liittyvistä asioista. Se vastaa myös oman alueensa elinkeinojen kehittämisestä. Useimmat palvelut tuottaa Rovaniemen kaupunki, koska yksityisiä palveluntuottajia ei ole. Lautakunnan yhteistyökumppaneita ovat yhdistykset, yritykset ja Rovaniemen seurakunta.

Rovaniemen kaupunginvaltuusto on asettanut Yläkemijoen aluelautakunnan tavoitteeksi palvelujen järjestämisen kansalaislähtöisesti, tehokkaasti ja taloudellisesti. Aluelautakunnan tilaamia palveluja arvioidaan samoilla kriteereillä kuin koko muun kaupungin vastaavilla tehtävälueilla. Vuonna 2008 Rovaniemen tarkastuslautakunta teki arvioinnin lautakunnan 15-vuotisen toiminnan tuloksista.

Hyviä kokemuksia

Arvioinnissa (Rovaniemi 2008) kävi ilmi, että vuonna 2007 aluelautakunnan kautta ohjattiin päivähoitoon, terveysneuvontaan, kotihoitoon, perusopetukseen, kulttuuripalveluihin ja nuorisotiloihin 1680 euroa asukasta kohden. Rovaniemen kaupungin muun alueen vastaavat menot olivat 1260 euroa asukasta kohden.

Yläkemijoen aluelautakunnan alueen väkiluku vähenee ja tämän seurauksena yksikkökustannukset ovat kasvussa. Väestö ikääntyy, mutta koska etäisyydet ovat pitkiä, palvelujen alueellisella keskittämisellä saavutettava säästö menetettäisiin kansalaisten suuremman liikkumistarpeen sekä siitä aiheutuvien kustannusten ja arjen hankaloitumisen myötä. Yläkemijoen esimerkki osoittaa laajan tarkastelun tärkeyden: maaseudun palvelujen organisoinnissa on tarpeen arvioida kansalaisille aiheutuvia hyötyjä ja haittoja monipuolisesti. Pelkkä kustannusten tarkastelu ei ole oikeudenmukaista.

Arvioinnissa tiedusteltiin myös aluelautakunnan jäsenten näkemyksiä toiminnan vaikutuksista. He korostivat vaikuttamista lähiyhteisössä: aluelautakunta pystyy reagoimaan joustavasti ja nopeasti palvelutarpeiden muutoksiin ja se on alueen palveluntuottajien paikallinen kumppani. Aluelautakunta pystyy tarkastelemaan Yläkemijoen aluetta kokonaisuutena.

Harvaan asutulla maaseudulla aluelautakunnan edustama kokonaisnäkökulma on asukkaiden kannalta hyödyllisempi kuin sektorilautakuntien koko kuntaa samanaikaisesti tarkasteleva katsanto. Tämä tukee Suomessa vakiintunutta maaseutupolitiikan periaatetta, jossa korostetaan maaseutualueiden paikkaperustaista kehittämistä. Tätä näkökulmaa on tähdentänyt myös OECD (vrt. OECD 2006). Aluelautakunta toteuttaa lisäksi palvelujen järjestämisen läheisyysperiaatetta. Paikallinen aloitteellisuus saadaan käyttöön, kun etsitään uusia julkisen sektorin, yritysten ja kansalaisjärjestöjen välisiä toimintatapoja.

Maaseudun ja kaupungin hedelmällinen vuorovaikutus

Yläkemijoen aluelautakunnalla on myös oman alueensa kehittämistehtävä. Tätä varten on laadittu suunnitelma, jonka päivittämisestä aluelautakunta huolehtii. Kehittämistä luonnehditaan aluelautakunnan arviointiraportissa seuraavasti: ”Aluelautakunnan rooli erilaisten kehittämishankkeiden hallinnoijana on taannut jatkuvuuden. Alueella syntyneitä työllistämideoita on pystytty jalostamaan. On syntynyt Yläkemijoen aluetta hyödyttäviä yhteistyöverkostoja.”

Yläkemijoen kokemukset kaupunki–maaseutu-vuorovaikutuksen näkökulmasta ovat lupaavia. Kansalaislähtöisiä lähipalveluja on saatu organisoi-tua kaukana kaupungin pääkeskuksesta, harvaan asutun Lapin maaseudulla. Kansalaiset ovat hyöty-neet eivätkä siitä aiheutuvat kustannukset ole koh-tuuttomia. Paikkaperustainen budjetointi ja toimi-vallan määrittely on kyetty hoitamaan. Lautakun-nan jäsenten valinnassa yhdistyvät kiinnostavasti edustuksellinen demokratia ja kansalaislähtöinen suora demokratia. On onnistuttu vakiinnuttamaan pinta-alaltaan suuren kaupungin yhtä maaseutualue-tta koskeva käytäntö, joka yhtäältä tukee Yläkemi-joen erityisiä asukaslähtöisiä kehittämistarpeita ja toisaalta koko Rovaniemen kaupunkistrategiaa.

Yläkemijoella on oivaltavasti sovellettu Ruotsin kunnanosahallinnon kokemuksia. On luovuttu mekaanisesta ja Ruotsissakin keskustelua herättä-neestä periaatteesta, jossa puolueet asettavat alue-lautakunnan jäsenet koko kunnan poliittisten voi-masuhteiden perusteella. Yläkemijoella aluelauta-kunnan jäsenehdokkaat nimitään avoimissa kansalaiskokouksissa. Tällä tavoin tavoitellaan suoran demokratian elementtejä. Yläkemijoen alue-lautakunta on uskottava edustuksellisen ja suoran demokratian vuorovaikutusfoorumi.

Sattuman johdattelema oppimisprosessi

Yläkemijoen lähidemokratiakäytäntö on saanut nyttemmin myös laajaa kansallista julkisuutta. Esi-merkiksi Helsingin Sanomat kiinnitti siihen pää-kirjoituksessaan vuoden 2012 alussa näyttävästi

huomiota ja esitteli sen uuden paikallisdemokrati-an valovoimaisena edelläkävijänä (HS 2012).

Suomen kuntauudistusprosessi on nostanut Yläkemijoen aluelautakunnan parrasvaloihin. Siitä on myös tehty päättäjille tarkoitettu julkaisu (Pih-laja 2012), joka on saanut suurta huomiota. Minis-terit Henna Virkkunen ja Anna-Maja Henriksson käynnistivät vuoden 2012 keväällä selvityksen, jos-sa arvioitiin Suomen lähidemokratian vaihtoehto-ja. Loppuraportissa Yläkemijoki nostetaan lähide-mokratian kärkikäyttännöksi (Pihlaja & Sandberg 2012).

Aikaisemmat Yläkemijoen mallin esittelyt eivät herättäneet minkäänlaista vastakaikua (esim. Kata-jamäki 2008 ja 2009). Omaksumisprosessin käyn-nistyminen edellytti yhteiskunnallisen tilanteen kypsymistä vaiheeseen, jolloin päätöksentekijät oi-valsivat, että uusissa suuryksyksissä ei selvitä ilman toimivaltaisen paikallishallinnon järjestelyjä ja että koko kuntauudistus saattaa epäonnistua, ellei kun-nanosahallintoa nosteta prosessin keskiöön.

Rovaniemellä päätettiin pitkän epäroinnin jäl-keen laajentaa Yläkemijoen aluelautakuntamalli myös kunnan muille maaseutualueille; vuoden 2013 alussa Rovaniemelle perustettiin viisi uutta aluelautakuntaa. Tämän jälkeen kaikki Rovanie-men maaseutualueet ovat toimivaltaisen lähidemo-kratian piirissä.

Ruotsin kunnanosahallinnon vaikutteista Ylä-kemijoella käynnistynyt kehitys kansalliseksi oppi-misprosessiksi on ollut hidas ja sattumanvarainen. On harmillista, ettei jo kuntauudistuksen lähtö-kohtien pohdinnoissa oivallettu, että modernissa yhteiskunnassa hallintouudistukset on valmistelta-va alhaalta ylöspäin. Ylhäältä saneltujen ratkaisujen aika on ohitse.

Lähidemokratian organisointi

Kansalaisille ei enää riitä pelkkä äänestäminen, vaan tarvitaan uusia, suoran vaikuttamisen välinei-tä. Toistaiseksi uuden demokratian keinoista on keskusteltu yksi kerrallaan. Seuraavaksi on pohdit-tava, minkälainen kokonaisuus suoran demokrati-an käytännöistä voitaisiin sommitella.

Aidon lähidemokratian välttämätön ehto on to-dellinen toimivalta. Paikallisyhteisöjen asukkaiden

tulee pystyä vaikuttamaan lähipalvelujensa järjestämiseen ja maankäytön periaatteisiin. Lähipalvelut on määriteltävä. Kansalaisilla tulee olla myös mahdollisuus suunnitella omien asuinympäristöjensä tulevaisuutta ja suunnitelmat tulee kytkeä kunnan päätöksentekoon.

Yksi uuden demokratian keskeinen osatekijä on toimivaltainen kunnanosaohallinto. Sen välttämätön ehto on alueperustainen budjetointi sekä tarkka pohdinta keskitetysti ja hajautetusti hoidettavista asioista. Kunnanosaohallinnon aluejaotus on mietittävä kansalaisten tarpeista lähtien. Suurentuneissa kunnissa vanhat peruskunnat eivät välttämättä ole parhaita vaihtoehtoja. Kunnaosaohallinnon piirissä tulee olla ainakin osa perusterveydenhuollosta, kotipalvelut, kirjastot, neuvolat, päivähoido ja alakoulut sekä mahdollisuus vaikuttaa kaavoituksen periaatteisiin. Kielelliset olosuhteet on otettava huomioon.

Kansalaisraadit lisäävät kansalaisten osallisuutta. Uuden demokratian vakavasti ottavassa kunnassa pohditaan, missä asioissa kansalaisraateja sekä muita asiantuntijoiden ja kuntalaisten yhteistyöfoorumeita kannattaa käyttää. Kansalaislähtöiset pohdinnat voivat liittyä kunnanosiin, mutta yhrä hyvin voidaan käsitellä yleisempiä asioita, esimerkiksi kaavoituksen periaatteita koko kunnassa. (Ks. uuden demokratian välineistä Raisio & Vartiainen 2011). On tärkeää päättää tavoista, joilla kansalaisfoorumien esitykset otetaan osaksi päätöksenteon valmistelua. Tähän on toistaiseksi kiinnitetty riittämättömästi huomiota.

Internet tarjoaa kansalaisille oivan mahdollisuuden esittää konkreettisia parannusehdotuksia. Kunnan kotisivulle voidaan tehdä selkeä käyttöliittymä, jonka avulla asukas voi merkitä karttaan kohdan, jossa on esimerkiksi päällystevaurio. Hän voi liittää mukaan selostuksen ja valokuvan. Jos asia on organisoitu asianmukaisesti, ilmaantuu paikalle parin päivän kuluessa kunnan korjauspartio. Vastaavaa täsmäjärjestelyä on mahdollista soveltaa esimerkiksi kansalaisten palveluissa havaitsemiin puutteisiin.

Uuden demokratian muoto on myös osallistuva budjetointi. Kunnan talousarviossa varataan esimerkiksi 100 000 euroa lasten leikkipuistojen kehittämiseen. Lapsille annetaan mahdollisuus ide-

ointiin ja parhaat ideat toteutetaan. Vastaava määräraha voidaan budjetoida esimerkiksi kirjastojen kehittämiseen. Kirjastojen käyttäjät saavat esittää uusia sisältöjä kirjastojen palveluihin.

Edellä olevista aineksista viisaat päättäjät kykenevät muotoilemaan uskottavan lähidemokratian ja kansalaisvaikuttamisen kokonaisuuden. Siinä paikkaperustaiset, koko kuntaa koskevat ja inter-netissä olevat välineet täydentävät ja tukevat toisiaan. Kunkin erillisen keinon rooli ja huomioon ottamisen tavat on määritelty täsmällisesti. Näin syntyy kunnan perusidea uskottavasti tukeva asetelma: kunta on asukkaidensa muodostama yhteisö.

LÄHTEET

- Gren, Maria 2009. Kommun i delar. En utvärdering av Umeås kommun-delsorganisation. Masteruppsats i samhällsanalys och utredningsarbete. Umeå universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- HS 2012. Helsingin Sanomat. Pääkirjoitus 22.1.2012 "Kuntauudistuksessa tärkeää on mittakaava".
- Katajamäki, Hannu 2008. Aluelautakunnat vahvistaisivat paikallisyhteisöjä kuntaliitoksissa. Helsingin Sanomat. Vierakynäartikkeli 11.10.2008.
- Katajamäki, Hannu 2009. Suur kuntien maaseutualueet edellyttävät uudenlaista paikallista hallintaa. Maaseudun uusi aika 17(3): 47–55.
- Katajamäki, Hannu 2011. Paikallisyhteisöjen Suomi. Tiedepolitiikka 3/2011: 52–54.
- Leinamo, Kari 2010. Yhdeksän hyvää ja kymmenen kaunista. Vuosina 2001–2009 toteutettujen maaseutu–kaupunki-kuntaliitosten tarkastelua. Vaasan yliopisto, Levón-instituutti, Julkaisuja 131.
- Moisio, Sami 2012. Valtio, alue, politiikka. Suomen tilasuhteiden sääntely toisesta maailmansodasta nykypäivään. Vastapaino, Tampere.
- Pihlaja, Ritva 2012. Rovaniemen uusi lähidemokratiamalli. Matka-raportti 18.–20.1.2012. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä, Kansalaistoiminnan teemaryhmä.
- Pihlaja, Ritva & Siv Sandberg 2012. Alueellista demokratiaa? Lähidemokratian toimintamallit Suomen kunnissa. Valtiovarainministeriön julkaisuja 27/2012.
- Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma 2011. Avoin, oikeudenmukainen ja rohkea Suomi. Valtioneuvoston kanslia.
- OECD 2006. The New Rural Paradigm: Policies and Governance. June 2006.
- Raisio, Harri & Pirkko Vartiainen 2011. Osallistumisen illuusiosta ai-

toon vaikuttamiseen. Deliberatiivisesta demokratiasta ja kansalaisraatien toteuttamisesta Suomessa. Kuntaliiton verkkajulkaisu. Saatavissa: http://shop.kunnat.net/product_details.php?p=2636. [Viitattu 27.11.2013].

Rovaniemi 2008. Yläkemijoen aluelautakunta. Tarkastuslautakunta. Palvelut-jaosto. Arviointi 6/2008.

Soikkanen, Hannu 1966. Kunnallinen itsehallinto kansanvallan perusta. Maalaiskuntien itsehallinnon historia. Maalaiskuntien liitto, Helsinki.

Strandin, Bengt 1980. En svensk modell för kommunal närdekrati. Vasabladet 7.11.1980.

ILKKA PYY, *Itä-Suomen yliopisto, historia- ja maantieteiden laitos*

Sote-uudistus ja maaseutu

Perusterveydenhuolto on Suomessa organisoitu hajautetusti kuntiin ja kuntayksiköihin, mutta sen kääntöpuolena on kansalaisten epätasa-arvoinen pääsy hoitoon (OECD 2012). Työterveyshuolto toimii ja yksityislääkärille pääsee, mutta vain noin neljännes väestöstä saa ajan terveyskeskukseen kahden viikon kuluessa. Suomalaisen kolmitasoisien terveydenhuollon akilleenkantapä on perusterveydenhuolto. Sairaanhoidopiireihin (20 kuntayhtymää) koottu erikoissairaanhoido samoin kuin viisi yliopistosairaalan vaativan hoidon erityisvastuualuetta saavat sen sijaan kiitosta.

Sosiaali- ja terveyshuollosta on ryhdytty käyttämään uudissanaa sote. Kataisen hallituksen keskeinen hanke on säätää uusi sote-huollon järjestämislaki. Lain toteutuessa sairaanhoidopiirit ja kunnalliset sote-lautakunnat ovat historiaa. Palvelujen järjestäminen siirtyy sote-alueille, joissa keskuskunnan koko on vähintään 50 000 asukasta sekä joissakin tapauksissa perustason toimielimille, jos järjestäjäkunnan koko on vähintään 20 000 asukasta. Kuntayhtymät ja -yhteistyö korvataan vastuukunnilla. Niiden varaan luodaan 20–30 aluetta, jotka huolehtivat perusterveydenhuollon, erikoissairaanhoidon ja sosiaalitoimen työnjaosta ja integroinnista. Käytännössä kaikki maaseudun kunnat menettävät itsenäisen päätöksenteon sote-palveluistaan.

Maaseutualueiden näkökulma sote-uudistukseen on ollut vähän esillä, sillä muita näkökohtia on ollut riittämiin. Suomen hallintohistoriasta on vaikea löytää

yhtä tempoilevaa ja asiantuntijat sivuuttavaa valmistelua kuin sote-uudistus. Tähän mennessä sitä on tehty neljässä sosiaali- ja terveysministeriön asettamassa työryhmässä (STM 2011; 2012; 2013a; 2013b) sekä lisäksi linjattu pääministerin asettamassa koordinaatioryhmässä. Ryhmien työtä on yhdistänyt pyrkimys vähentää järjestäjätahoja ja -tasoja sekä ottaa huomioon alueellisia erityispiirteitä. Pyrkimyksenä on myös ollut sovittaa yhteen kunta- ja palvelurakennetta.

Hallituksen kunta-sote-koordinaatioryhmän (2013) mukaan vastuukuntamallin valintaa puoltaa se, että sote-huolto ei eriydy erillishallinnoksi siten kuin kuntayhtymissä. Vastuukunnan on järjestettävä palvelut yhdenvertaisesti kaikissa sote-alueeseen kuuluvissa kunnissa ja turvattava lähipalvelujen saatavuus.

Väestöpohjat ja vaihtoehdot

Terveydenhuollon asiantuntijoiden mukaan perus- ja erikoissairaanhoidon integrointi edellyttää suuria väestöpohjia. Hallituksen sitoutuminen vastuukuntapohjaiseen organisointiin tuottaa silloin vaikean yhtälön. Vastuukunta voi osoittautua mahdolltomaksi ratkaisuksi perustuslailliselta kannalta, puhumattakaan käytännössä. Sote-uudistuksessa on myös toistuvasti korostettu, että järjestämis- ja rahoitusvastuu tulee olla samalla taholla. Kuitenkin tähänastiset työryhmien linjaukset ovat ohittaneet useasta lähteestä tulevan rahoituksen ongelman, jonka seurauksena perustervey-

denhuolto, erikoissairaanhoido ja Kela ovat vyöryttäneet kustannuksia toisilleen. Kokonaiskustannusten kehitystä on ollut vaikea seurata ja hallita, mistä on kärsinyt perusterveydenhuolto ja sen maine.

Sote-uudistuksen valmistelua on tempoilun ohella leimannut vaihtoehdottomuus. Poliittiseksi selitykseksi tähän on tarjottu leveää hallitusohjelmaa oikealta laidalta vasemmalle, jonka vuoksi hallitusohjelma on yksityiskohtainen ja sitova. Hallinnollinen selitys voi puolestaan olla se, että kun keskitytään järjestämisvastuuseen, muistuttavat lopputulokset toisiaan, vaikka nimitykset vaihtelevat sote-alueesta vastuukuntaan ja maakuntamalliin. Todellinen vaihtoehto sote-palvelujen järjestämisvastuuseen olisi niiden siirtäminen pois kunnilta ja kuntayhtymiltä kokonaan valtiolle, mutta tämä vaihtoehto on luultavasti kallis ja sen vuoksi teoreettinen.

Vaihtoehdottomuuskritiikki on kulminoitunut kunta- ja sote-uudistuksen aikatauluihin. Heinäkuussa 2013 voimaan astuneen kuntarakennelain ja valmisteilla olevan sote-järjestämislain oikeudellinen yhteys on epäselvä, mutta asiallisesti epätahtisuus vaikeuttaa kuntien yhdistämisselvityksiä. Uudistuksia on pidetty myös liian suurina toteutettavaksi yhden hallituskauden aikana siitä huolimatta, että parlamentaarinen valmistelu ohitetaan. Hallitus haluaa molemmat koska ne nähdään toinen toisensa edellytyksinä. Kuntakoon kasvattaminen voi helpottaa sote-palvelujen järjestämistä, mutta mahdollinen on myös tulkinta, että kuntia kiristetään liitoksiin sote-uudistuksella. Kansalaisten kannalta sote-uudistus lienee tärkeämpi kuin kunta-uudistus. Hallitus ei ole kuitenkaan antanut periksi kuntarakennevetoisesta etenemisestä, sillä se nähdään ainoaksi keinoksi edetä kohti kaksitasoista järjestelmää, joka integroi sosiaali- ja terveyspalveluja, perus- ja erikoissairaanhoidon sekä asiakkaiden hoitoketjuja. Riski kummankin uudistuksen kariutumisesta on lisääntynyt. Peruspalveluministerin tehtävistä vapautettu Maria Guzenina-Richardson on perustellut kytkentää metaforalla siamilaisista kaksosista, jotka kulkevat käsi kädessä yhteinen sydän keskellä (HS 2012). Mutta ymmärtävätkö asiantuntijat, kuntapäätäjät ja palvelujen tarvisijat yhteisen sydämen samalla tavoin?

Sote-asiantuntijat korostavat sote-alueita ja vastuukuntia välivaiheena 15–25 kunnan rakenteelle (HS 2013a), minkä pohjalta kaikki kuntien tehtävät tulisi

organisoida (Välimäki 2013). Hallinnon ja oikeuden asiantuntijat puolestaan ihmettelevät, mihin on katoamassa kunnan idea ja asukkaiden itsehallinto (PeVL 2013). Myös monet kuntapäätäjät joutuvat miettimään, mitä kunnasta jää jäljelle, jos puolet sen budjetivallasta leikataan sote-alueelle. Kansalaisille maakunnan kokoiset kunnat ovat etäisiä palvelunjärjestäjiä saatikka paikallisten asioiden hoitajia. Paineet kehittää lähidemokratiaa ovat melkoiset, semminkin kun saavutukset tällä saralla ovat tähän asti olleet vaatimattomat. Alue-elimet ovat Suomessa keskustelukerhoja, joista vain yhdellä kymmenestä on päätösvaltaa (Pihlaja & Sandberg 2012: 115). Terveysterveysten huollon ideaali 20 kunnasta ei ole realistinen esitys tulevaisuuden kuntarakenteesta ellei oteta todesta Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen ylijohtaja Juhana Vartiainen vetoamista, että hallituksen on päästävä sote- ja kuntauudistuksessa osaoptimoinnista kokonaisnäkemykseen ja jyrättävä ”miten meidän kunta pärjää” -intressit (HS 2013b). Hallituksen rakennelinjauksissa elokuussa 2013 suurten kaupunkiseutujen pakkoliitokset katsottiin jälleen mahdollisiksi seudullisten kansanäänestysten tuloksiin kytkettyinä.

Kaksitasoisen terveydenhuollon tavoitteen rinnalla on keskusteltu jonkin verran kaksitasoisesta kuntarakenteesta peruskunta-lähikunta- tai maakunta-kotikunta-nimityksien pohjalta. Näissä on kyse jopa uusista vaali- ja veropiireistä. Kaksitasoisen kunnan rinnakkaismalliksi voidaan ajatella myös nykyisten sairaanhoitopiirikuntayhtymien tehtävien laajennus perusterveydenhuoltoon ja sosiaalitoimeen sekä sen mukainen hallinnon uudistaminen muun muassa mahdollisesti korvamerkittyjen valti-onosuuksien avulla. Siten voidaan välttää omaisuuden uudelleenjakamista, parantaa kokonaiskoulujen hallintaa sekä kohdentaa varoja ennaltaehkäisyyn. Kaksitasoisia kuntamalleja vierastetaan, koska niidenkin ennakoitua johtavan lopulta palvelujen keskittymiseen maakuntakeskuksiin. Uuden mallin rakennusaineita kannattaa kuitenkin hakea vaikkapa Ruotsista tai Ahvenanmaalta.

Keskittäminen ja palvelujen saavutettavuus

Keskustelu pelkästä järjestämisvastuusta mallin kuin mallin pohjalta jättää runsaasti tilaa sekä keskittävi-

en että hajauttavien kehityskulkujen ennustamiselle. Hyviä mutta keskenään yhteismitattomia asioita asettuu vastakkain, kuten kuntauudistus versus sote-sektoriuudistus tai palvelujen tasa-arvoinen saatavuus versus kunnallinen itsehallinto taikka julkisen perusterveydenhuollon laadun parantaminen versus asiakkaan valinnanvapauden lisääminen.

Keskittävämpää järjestämisvastuuta Suomessa puoltaa ihmisten yhdenvertainen ja oikeudenmukainen kohtelu. Hajautettua vastuuta puoltavat harva asutus, pitkät etäisyydet ja periaatteessa toimiva paikallisdemokraattinen päätöksenteko. Lisäksi kunnallisessa järjestelmässä on mahdollista kytkeä sosiaali- ja terveydenhuollon päätöksenteko muiden sektoreiden päätöksentekoon eli laajamittainen hajauttaminen voi vahvistaa alueellisten erityispiirteiden huomioonottamista. (Välimäki 2013: 59.)

Erimielisten intressitahojen kesken vallitsee yksimielisyys siitä, että julkisen terveydenhuollon järjestämisvastuuta on uudistettava, ja että järjestelmä on säilytettävä kuntavetoisena. Tällöin on loogista nostaa kuntarakenne uudistamisen ytimeen. Kuntien koon kasvattaminen ei lyhyellä aikavälillä synnyttä välttämättä säästöjä eikä vähennä byrokratiaa, mutta sen katsotaan olevan tärkeä poliittisen ohjauksen piirissä oleva rakenne-elementti. Siten pitkällä tähtäimellä koon kasvattaminen voi antaa liikkumavaraa uudenlaisille järjestelyille. Samalla kun valtiovarainministeriö on laatinut pohjaehdotuksia kuntauudistukselle karttaesityksineen ja selvitystarpeineen, on käyty myös hieman epäselvää keskustelua pakkoliitoksista. Kummatkin ovat vähentäneet luottamusta kunnissa, vaikka sitä uudistuksien eteenpäin vieminen edellyttää.

Sen sijaan sote-uudistuksessa on kiinnitetty vähän huomiota terveyskeskusten ja -asemien ja aluesairaaloiden optimaaliseen sijaintiverkkoon asiakkaiden ja hoitoketjujen näkökulmasta. Tarjolla on joitakin saavutettavuuslaskelmia. Esimerkiksi jos ympärivuorokautisen päivystyksen toimipistemäärä laskee nykyisestä 58:sta 20:een, puolet väestöstä saavuttaa pisteen 12 minuutin sijasta 18 minuutissa ja syrjemässä asuvan väestön kymmenyksen matka-aika kasvaa puolesta tunnista liki tuntiin (Huotari & Rusanen 2013). Aika on tärkeä saavutettavuuskriteeri kiireellisessä hoidossa kun taas matkan pituus kertoo saavutettavuuden kustannuksista. Haja-asutusalueella yli

puolet asukkaista, noin 440000 ihmistä, asuu yli 10 kilometrin päässä lähimmästä nykyisestä terveyskeskuksesta. Noin viidellä prosentilla haja-asutusalueiden asukkaista matkaa on yli 30 kilometriä. Suurin osuus pitkämatkalaisista on Lapissa, Kainuussa Pohjois-Savossa ja Pohjanmaalla. Vapaa-ajan asukkaat tekevät myös Järvi-Suomen terveyskeskusmatkoista pitkiä. (Rehunen & Vesala 2012: 46–48.) Järjestäjätahojen määrien ohella monipuolinen sektoripohjainen tieto on tarpeen, jotta voidaan vertailla vastuukuntamallia ja muita kaksitasoisia kuntamalleja.

Kunnallinen itsehallinto on ihmisten arjessa vieras asia, mutta herkkä yhteiskunnallisen jännitteen lähde. Kuntien tehtäväkenttä on laajentunut jatkuvasti ja käsittää nykyisin yli 500 tehtävää (Hiironniemi 2013). Viime vuosien runsaista kuntaliitoksista huolimatta kuntarakenne on edelleen pienkuntavaltainen. Näistä lähtökohdista on tarvittaessa viritettävissä ristiriitoja paikallisen demokratian ja identiteetin vaalimisen sekä tehokkaan palvelutarjonnan välillä. Kunta- ja sote-uudistuksessa näille ristiriidoille ei liioin panna painoa. Samalla kun palvelujen järjestämisvastuuta halutaan keskittää, toivotaan että niiden läheisyysominaisuudet tulevat tavalla tai toisella lopulta otetuiksi huomioon. Suomalaisten korkea koulutustaso lieene sen viimekätinen tausta. Tässä katsannossa pienten kuntien valtuustot ovat uudistusten keskeisiä jarruttajia. Kuka pystyy selittämään näille kuntapäätäjille, että kun he luopuvat osasta valtaansa, kuntaisten sote-palvelut paranevat. Jyräämällä tämä tuskin onnistuu. Pikemmin on tuotava esiin järjestämisvastuun muutoksien seurauksia.

Maaseudun perusterveydenhuollon tulevaisuus

2000-luvulla maaseudun terveyskeskukset ovat olleet ristivetoisessa muutoksessa. Yhtäältä ympärivuorokautinen ja ilta-aikojen päivystys on päättynyt. Lääkärit työskentelevät virka-ajalla, mutta työtä hallitsee akuuttihoito, koska virkoja on jatkuvasti täyttämättä. Toisaalta maaseudun lääkäripulaan on monia syitä. Vastavalmistuneet lääkärit eivät halua työskennellä ilman lähikonsultoinnin mahdollisuutta. Myöskään erikoistuminen yleislääketieteeseen ei ole nykyisin erityisen kiinnostavaa. Lääkärikunta koostuu entistä

enemmän naisista, joita maaseutu ei välttämättä houkuta, varsinkaan jos korkeasti koulutetulle puolisolle ei löydy töitä. Terveyskeskuslääkärin työnkuva kaventuu samalla kun kasvaa huoli, että vakavat sairaudet jäävät havaitsematta ajoissa.

Sote-uudistus lähtee siitä, että maaseudun kunnat eivät tulevaisuudessa järjestä perusterveydenhuoltoa, vaan ostavat sen erikoissairaanhoidon mukana. Maakunnan keskuskaupunki vastuukuntana on siinä mielessä hyvä ratkaisu, että terveydenhoito on integroitua ja yhteydessä muihin palvelusektoreihin. Siten voidaan hillitä erikoissairaanhoidon lobbausvoimaa, joka ammentaa alati kehittyvistä hoidoista ja laitteista. Pienen kunnan edunvalvonnan kannalta ei liene suurta eroa, onko sillä edustus maakuntatasoisissa kuntayhtymässä – niin kuin nyt erikoissairaanhoidon osalta – vai suuren kaupungin lautakunnassa/liikelaitoksessa koko terveydenhuollon osalta? Perustuslailliselta kannalta asia on epäselvä, mutta pienen kunnan vaikutusvalta on kokonsa mukainen kummassakin tapauksessa.

Palvelujen osto asukasmäärään perustuvalla kiinteällä vuosimaksulla (kapitaatiolaskutus) toimenpidelaskutuksen sijasta olisi olennainen muutos vakauttamaan pienen kunnan taloutta (Soininvaara 2013). Pienikin kunta voi jatkaa itsenäisenä, jos sillä ei ole enää vastuullaan järjestää terveyspalveluja, mutta riittääkö tällainen itsenäisyys kuntapäätäjille. Asukkaille se varmaan riittää, jos lääkäriin saa ajan ja hoitoon pääsee ajoissa, vaikka vähän pitemmän matkan päähän. Lääkäriliiton (2012) tilaaman väestökyselyn mukaan 57 prosenttia vastaajista koki ongelmaksi pitkät jonotusajat; 11 prosenttia vastaajista (ja vain kaksi prosenttia terveyspalveluja käyttäneistä) kantoi huolta pitkistä etäisyyksistä. Terveyskeskusten asiakkaissa enemmistön muodostavat kuitenkin lapset ja vanhukset, joiden liikkuvuus on muita väestöryhmiä rajoitetumpaa. Tämä perustelee monipuolisen palveluvarustuksen säilyttämisen maaseudun kuntakeskuksissa.

Pyrkimystä kaksitasoisen terveydenhoidon organisointiin vastuukunnan avulla vesittää koordinaatioryhmän linjaus, jonka mukaisesti keskikoiset kunnat säilyttävät perusterveydenhuollon järjestämisoikeuden. Järjestelmän selkeytyminen on kyseenalaista ja siirtyminen kapitaatiolaskutukseen vaikeutuu. Ylipäätään mekaaninen väestöpoh-

javaatimus monipuolisesti varustetun terveyskeskuksen säilyttämiseksi on aivan eri asia esimerkiksi alle 20000 asukkaan Kuhmon kuin yli 20000 asukkaan Lempäälän olosuhteissa, mutta suuri osa asiantuntijoista vannoo yhtenäiskriteereihin maan asutusrakenteesta piittaamatta. Sitä paitsi useita muitakin järjestämis- ja rahoitusmalleja on tarjolla (ks. esim. THL 2011: 93–101).

Julkisen perusterveydenhuollon asemaa on vahvistettava nykyisen monikanavaisen rahoituksen uudelleen arviointia varten. Monissa maissa, myös muissa Pohjoismaissa, terveyspalvelujen järjestäjä ostaa lääkäripalvelut itsenäisiltä ammatinharjoittajilta. Tämä ns. perhelääkärijärjestelmä sisältää kotikäyntejä, puhelin- ja sähköpostiasiointia ja päivystystä. Suomessa sen sijaan jonotetaan terveyskeskuksiin. Kelan korvaamat yksityislääkärikäynnit korkeine omavastuuosuuksineen ovat puolinaainen versio perhelääkärijärjestelmästä. (Hiilamo 2013.) Ja maaseudulla eivät sitäkään.

Mitkä ovat kuntauudistuksen ja sosiaali- ja terveyspalveluiden uudistuksen mahdollisuudet ja uhat maaseudulle? Suuri lupaushan sisältyy siihen, että uudistuksilla parannetaan nimenomaan julkisten peruspalveluiden laatua ja saatavuutta lähialueilla. Vastuukunnat ja muut kaksitasoiset kuntamallit herättävät kuitenkin maaseudulla aiheellista huolta palvelujen asteittaisesta kaikkoomisesta. Kaupungin ja ympäröivän maaseudun yhteisvastuuta terveydenhuollossa voidaan edistää toisinkin, esimerkiksi lääkäripooleilla. Maaseudun kuntien näkökulmasta tällainen järjestämisvastuun keskittäminen turvaa luultavasti parhaiten lähialueiden säilymistä. Maaseutukunta voi hankkia keskuskaupungilta terveydenhuollon hallinnon ja lääkäreiden vaihtuvuus vähenee olennaisesti keikkalääkäreiden käyttöön verrattuna. Lääkäripoolin kaltaiset palveluhenkilöstön liikkuvuuden ja kierron ratkaisut tuovat aidosti ”leveämpiä hartioita” maaseudulle, mutta tällaiset käytännölliset vaihtoehdot ovat olleet oudon vähän esillä rakenteita painottavassa sote-keskustelussa.

Uhat on puolestaan liitetty siihen, että jos julkisen sektorin kestävyysvajeeseen vastaavaa kunta- ja sote-uudistusta ei saada aikaan, perusterveydenhuollon heikkeneminen jatkuu maaseudulla kaikkien kuntien pitäessä kynsin hampain kiinni terveyskeskuksistaan ja aluesairaaloistaan. Vaihtoehtona on sil-

loin myös rahoituksen kiinnittäminen asiakkaaseen laajentamalla lakisääteisen sairausvakuutuksen roolia. Tällöin asiakas pääsisi tai joutuisi itse valitsemaan palvelun tuottajan yksityiseltä, julkiselta tai kolmanelta sektorilta. Kela ja mahdolliset muut vakuuttajat vastaisivat korvauksista ja palvelujen laadun seurannasta (vrt. Hiilamo 2013; Soininvaara 2013). Tämä malli vahvistaisi asiakasnäkökulmaa sikäli, kun se kyseenalaistaisi vanhan uskomuksen, jonka mukaan julkisilla palveluilla huolehditaan parhaiten sosiaalisesta ja alueellisesta tasa-arvosta hyvinvoinnissa eli turvataan palvelujen tasapuolinen saatavuus niin vähäosaisille kuin maaseudulla asuville.

Vastuorganisaatioiden lukumääriin ja tasoihin keskittyvä vääntö on estänyt näkemästä sen, että hajautetut toimintamallit voivat edelleen olla Suomen menestystekijä. Yhteiskunnat, joissa on korkea koulutustaso ja korkea luottamus viranomaisiin, toimivat hajautetusti. Milloin tulee hallitus, joka ymmärtää tämän, eikä käynnistä uholle ja uhkakuville perustuvia rakenneuudistuksia. Ne vähentävät luottamuspääomaa, jonka varassa uudistamistyötä tehdään luontevasti ja jatkuvasti.

Kiitokset

Osoitan kiitokset itäsuomalaisen maaseutukunnan terveyskeskuksessa vuodesta 1988 työskennelleelle yleislääketieteen erikoislääkärille, jota olen haastatellut artikkelia varten.

LÄHTEET

- Hallituksen kunta–sote -koordinaatioryhmä 2013. Koordinaatioryhmän linjaus kuntauudistuksen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakenneuudistuksen yhteensovittamiseksi sekä sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislain keskeisiksi periaatteiksi. 8.5.2013.
- Hiilamo, Heikki 2013. Valinnanvapaus terveydenhuollossa. Helsingin Sanomat A 5, 6.8.2013.
- Hiironniemi, Silja 2013. Kuntien tehtävien kartoitus. Raportti 2012. Valtiovarainministeriön julkaisu (kunnat) 2/2013, Helsinki.
- HS 2012. Keskusta ärtyi terveysuudistuksen viipymisestä. Asiantuntijat suosivat 50 000–100 000 asukkaan sote-alueita. Helsingin Sanomat A 4, 12.10.2012.
- HS 2013a. Kaikki sote-rahast yhteen. HS:n sote-ryhmä antaisi vastuun palveluista 15–25 kunnalle. Helsingin Sanomat A 6–7, 3.5.2013

- HS 2013b. Suomesta tuli osaoptimoinnin maa. Helsingin Sanomat A 6–7, 27.8.2013.
- Huotari, Tiina & Jarmo Rusanen 2013. Ympärivuorokautisten päivystystieteiden saavutettavuus. Maantieteen laitos, Oulun yliopisto. PPT-esitys. Saatavissa: <http://www.kaks.fi/node/6414>. [Viitattu 27.9.2013].
- Lääkäriliitto 2012. Väestökysely hoitoon pääsyn esteistä – perustulokset. Muistio 9.5.2012. Saatavissa: http://www.laakariliitto.fi/site/assets/files/1270/vaestokysely_perustulokset12.pdf. [Viitattu 27.9.2013].
- OECD 2012. OECD Economic Surveys: Finland 2012. Saatavissa: http://www.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-surveys-finland-2012_eco_surveys-fin-2012-en. [Viitattu 27.9.2013].
- PeVL 2013. Perustuslakivaliokunnan lausunto 20/2013 vp, erinäviä mielipide 3.
- Pihlaja, Ritva & Siv Sandberg 2012. Alueellista demokratiaa. Lähi-demokratian toimintamallit Suomen kunnissa. Valtiovarainministeriön julkaisuja (kunnat) 27/2012, Helsinki.
- Rehunen, Antti & Satu Vesala 2012. Palvelujen ja palvelukeskittymien saavutettavuus. Teoksessa: Rehunen, Antti, Manu Rantanen, Ilkka Lehtola & Mervi J. Hiltunen (toim.). Palvelujen saatavuus muutoksessa. Maaseudun vakituisten ja vapaa-ajan asukkaiden palveluympäristön kehityssuunnat ja uudet mahdollisuudet. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti, raportteja 88. 32–71
- Soininvaara, Osmo 2013. Mikä sote-uudistuksessa meni metsään. Blogikirjoitus 16.5.2013. Saatavissa: <http://www.soininvaara.fi/2013/05/16/mika-sote-uudistuksessa-meni-metsaan/#more-8942>. [Viitattu 27.9.2013].
- STM 2011. Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä, kehittämistä ja valvontaa koskevan lainsäädännön uudistaminen. Peruslinjauksia valmistelevalle työryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2011:7, Helsinki.
- STM 2012. Palvelurakennetyöryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2012:30, Helsinki.
- STM 2013a. Selvitystyöryhmän ehdotukset sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakenteen uudistamiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:7, Helsinki.
- STM 2013b. Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislain valmisteluryhmän väliraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:15, Helsinki.
- THL 2011. Sosiaali- ja terveydenhuollon monikanavaisen rahoituksen edut, haitat ja kehittämistarpeet. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Raportti 4/2011, Helsinki.
- Välimäki, Kari 2013. Kakkua jaettavaksi. Kunnallissalan kehittämissäätiön Polemia-sarjan julkaisu nro 89, Sastamala.

KATARIINA HEIKKILÄ

Turun kauppakorkeakoulu, Tulevaisuuden tutkimuskeskus

Maaseudun tulevaisuuden rakentaminen tulevaisuusverstaassa

Uusimman maaseutupoliittisen toimenpideohjelman keskeisiin tavoitteisiin kuuluu vahvistaa maaseudun ja alueellisen kehittämisen edellytyksiä (Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmä 2012). Tähän liittyen ohjelman pyrkimyksenä on edistää kansalaistoiminnan roolia kaikilla yhteiskunnan toiminnan tasoilla. Kansalaisten rohkaiseminen mukaan paikalliseen kehittämistyöhön edistää asukkaiden mahdollisuutta olla mukana oman asuinalueensa hyvinvoinnin ja tulevaisuuden luomisessa. Eräs tapa nostaa esiin kansalaisten ajatuksia tulevaisuuteen liittyen on tulevaisuusverstastyöskentely, josta on olemassa monia sovelluksia. Tässä artikkelissa esitellään tulevaisuusajattelua ja verstastyöskentelyä Lepaalla 16.6.2010 pidetyn tulevaisuustyöpajan pohjalta ja sen ohella otetaan esimerkkejä muista maaseudun kehittämishankkeista toteutetuista verstaasprosesseista soveltuvien osien. Tekstissä käytetään tulevaisuusverstaas ja tulevaisuustyöpaja nimikkeitä synonyymeinä.

Tulevaisuusverstaas työskentelymenetelmänä

Tulevaisuudentutkimus on tiedonala, joka tutkii vaihtoehtoisia tulevaisuuksia – mahdollisia, todennäköisiä, toivottavia ja vältettäviä – pyrkimyksenään rohkaista yksilöitä ja yhteisöjä tavoittelemaan tulevaisuutta, jota he pitävät omien arvojen

sa ja toiveidensa perusteella itselleen toivottavana (esim. Bell 1997). Tulevaisuusorientoituneessa ajattelussa suhde päätöksentekoon on aktiivinen. Tulevaisuutta ei voi ennustaa, mutta tulevaisuus ei myöskään ole ennaltamäärätty vaan vaikuttamme tulevaisuuteen nykyhetken valinnoillamme (esim. Amara 1981; Slaughter 1996).

Tulevaisuudentutkimusta voi luonnehtia myös niin, että se on merkitysten antamista eri tieteenalojen tuottamille tuloksille, jolloin se toimii eräänlaisena nykyisyyttä tulevaisuuden mahdollisuuksien kannalta monitieteisesti syntetisoivana metatutkimusalueena (Mannermaa 1993: 26; Slaughter 1996: 95). Tämän kaltaisen määrittelyn mielekkyys nousee esiin, kun tarkastellaan, miten monien eri muutosvoimien vaikutuskentässä yksilöt ja yhteisöt joutuvat toimimaan miettiessään tulevaisuuteen suuntautuvia toimintastrategioita. Tulevaisuudentutkimus ei edistä mitään tiettyä käsitystä tulevaisuudesta vaan pyrkii lisäämään ymmärrystä ihmisten mielissä olevien tulevaisuudenkuvien¹ juurista ja seurauksista. Erilaisten tulevaisuudenkuvien tunnistamisen kautta etsitään

¹ Suomen kielessä on mahdollista erottaa käsitteet tulevaisuudenkuva ja tulevaisuuskuva. Tulevaisuudenkuva on tulevaisuuden tilaa koskeva näkemys, joka muodostuu nykyhetkeä ja mennyttä koskevasta ymmärryksestä, tiedoista ja tulkinnoista, havainnoista, uskomuksista, odotuksista, arvoista ja toiveista sekä peloista. Se on usein tiedostamaton. Tulevaisuuskuva taas on tietoisesti rakennettu kuva jostain tietystä tulevaisuudentilasta. Sitä käytetään usein erilaisten skenarointi- ja tulevaisuusverstasprosessien työskentelyn osana. Käytännössä käsitteitä näkee käytettävän sekaisin molemmissa merkityksissä. Englanninkielessä on käytössä termi image(s) of future.

vastauksia muun muassa siihen, miksi ihmisillä on tietynlaisia käsityksiä tulevaisuudesta, kuinka erilaiset tulevaisuudenkuvat johtavat toimintaan tai toimimatta jättämiseen nykyhetkessä ja miten nämä toimet tai toimettomuus luovat itsessään tiettyjä tulevaisuuden aspekteja (Bell 1997; Dator 1998; Rubin 2000).

Tulevaisuudenkuvat selittävät osaltaan ihmisten nykyistä käytöstä: ihmiset joko yrittävät sopeutua siihen, mitä arvioivat olevan tulossa tai pyrkivät aktiivisesti toimimaan haluamansa tulevaisuuden hyväksi. Koska nykyinen käytös osittain tuottaa tulossa olevan tulevaisuuden, tulevaisuudenkuvat voidaan nähdä yhtenä selittävänä tekijänä nykyisyydeksi muuttuvalle tulevaisuudelle. (Bell 1997.) Tulevaisuudenkuvissa on eroja paitsi yksilöiden myös kulttuurien välillä ja eroja löytyy myös siinä, millaisia tulevaisuuden vaihtoehtoja ihmiset ja yhteisöt eri puolilla maailmaa näkevät vältettävänä tai toivottavina (Dator 1998; MacDonald 2012).

Tulevaisuudenkuvien työstäminen ryhmien kanssa on hedelmällinen työskentelytapa, joka tarjoaa mahdollisuuden testata de Jouvenelin ajatusta siitä, että se, mitä haluat, alkaa muokata käytöstäsi – kuva edeltää toimintaa. Paras tapa ennakoita tulevaisuutta on Inayatullahin mukaan luoda eli visioita se. (de Jouvenel 1967: 28; Inayatullah 2007: 39.) Tulevaisuudenkuvat eivät yksin riitä vaan tarvitaan liikkeellelähtö ja tietois-ta toimintaa halutun tulevaisuuden saavuttamiseksi. Toiminta ei riipu vain yksilön tai laajemman yhteisön tahdosta vaan myös kaikista elinympäristön tekijöistä, joihin yksilöillä voi olla vähän tai ei lainkaan kontrollia. Nämä tekijät tulee tunnistaa ja suhde niihin ratkaista, jotta tavoiteltavaa tulevaisuudentilaa kohti voidaan rakentaa uskottava reitti. Tätä interaktiivista suhdetta subjektiivisten ja objektiivisten tekijöiden välillä on joskus kuvattu ikään kuin muutosten laineilla surffaamiseksi (Dator 1998: 303). Parhaillaan huomiota vaativia muutosvoimia ja megatrendejä ovat esimerkiksi demografiset muutokset, globaali ympäristön ja ilmastomuutos sekä kaikkialle yhteiskuntaan ulottuva digitalisaatio.

Tulevaisuusverstaas on alun perin saksalaissyntyisen tulevaisuudentutkija Robert Jungkin kehittämä työskentelymenetelmä. Jungkin mukaan tu-

levaisuusverstaas voi olla ”foorumi, jossa kansalaiset yhteisesti pyrkivät luonnostelemaan toivottavia ja mahdollisia – joskin toistaiseksi myös mahdottomia – tulevaisuuksia sekä selvittämään keinoja näiden luonnosten toteuttamiseksi.” (Jungk & Müllert 1987: 13.) Nurmela luonnehtii tulevaisuusverstaasta empatian ja mielikuvituksen foorumiksi, heikkojen signaalien etsintäpaikaksi ja tavallisen ihmisen tulevaisuusmetodiksi, jonka avulla voi tehdä myös sosiaalisia keksintöjä (Nurmela 2013: 214).

Jungkilainen tulevaisuusverstaas koostuu viidestä vaiheesta, joita ovat verstaan valmistelu, kritisointi- tai ongelmavaihe, mielikuvitusvaihe, todellistamisvaihe ja jälkitoimenpiteet (Jungk & Müllert 1987). Perinteisestä jungkilaisesta tulevaisuusverstaasta on ajan kuluessa kehitetty lukuisia erilaisia sovelluksia, joita käytetään erityisesti Saksassa ja Pohjoismaissa (esim. Jarva 1994; Laakso 2009; Vidal 2009; Hietanen 2012; Heinenen & Ruotsalainen 2013). Monissa tulevaisuusverstaan sovelluksissa korostetaan nykyään verstaan vetäjän, niin sanotun fasilitaattorin tai moderaattorin, merkitystä. Moderaattori voi työstää tietoa jo etukäteen ryhmätyöskentelyn pohjaksi ja myös saadun aineiston tulkinnessa hänen roolinsa voi olla keskeinen (esim. Laakso 2009; Vidal 2009; Hietanen ym. 2012). Vuodesta 1987 Euroopan saksankielisellä alueella on järjestetty vuosittain tapaaminen tulevaisuusverstaasmenetelmästä ja yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta kiinnostuneille. Tapahtuma kokoaa yhteen eri ammateissa toimivia ihmisiä, jotka hyödyntävät vaihtelevassa määrin verstaasmenetelmää omassa työssään tai yhdistystoiminnassa ja ovat kiinnostuneita menetelmän kehittämisestä ja siihen liittyvistä käytännön kokeiluista. Vuoden 2013 tapaaminen järjestettiin Saltzburgissa Robert Jungkin syntymän 100-vuotispäivän kunniaksi (Zukunftswerkstatt 2013).

Tulevaisuusverstaastyöskentelyä käytetään monen tyyppisten tutkimus- ja kehittämisprosessien osana (esim. Hicks 1998; Kiimamaa 2003; Vidal 2009). Esimerkiksi maaseudun uuden ohjelmakauden valmistelussa hyödynnetään parhaillaan vuonna 2012 useiden eri tahojen yhteistyössä järjestämien 15 tulevaisuustyöpajan tuloksia (Maaseutuverkosto, Jäljet tulevaisuu-

teen). Varsinais-Suomessa tulevaisuusverstaasmenetelmää hyödyntämällä laadittiin alueen kunnille 15 kulttuuristrategiaa (Helander ym. 2005; Laakso 2009).

Jungkin mukaan toiveiden konkretisointi on välttämätön edellytys sille, että muutokset kansalaisten arvoissa alkavat käytännössä vaikuttaa tulevaisuuden muotoutumiseen (Jungk & Müllert 1987: 21). Jungkille odotusten ja toiveiden välillä vallitsee ero ja jännite: odotukset perustuvat enemmän arvioon, mihin tulevaisuus on menossa ja toiveet siihen, millaista tulevaisuutta toivoo itselleen ja läheisilleen (Jungk & Müllert 1987: 17). Tämän jännitteen tiedostaminen ja asioiden aktiivinen työstäminen on oikeastaan yhä tulevaisuusverstaajattelun ydin ja kulmakivi. Tulevaisuusverstaajöskentelyn tavoitteena on haastaa osallistujat tiedostamaan omia tulevaisuutta koskevia käsityksiään ja irrottautua niistä pohtimaan vaihtoehtoisia tulevaisuuksia ja sitä kautta aktivoimaan tämän päivän valintoja ja toimintaa tavalla, joka edistää hyvän tulevaisuuden rakentamista. Tulevaisuusverstaas on myös hyvä työskentelytapa ilmiöiden tunnistamiseen silloin, kun halutaan nopeasti päästä käsiksi keskeisiin ideoihin ja aihealueisiin, joita voidaan sitten syventää muilla menetelmillä, esimerkiksi strategisen suunnittelun puolella (Mannermaa 1999).

Puhumalla tulevaisuuden rakentamisesta ja tekemisestä korostetaan tulevaisuuteen suuntautuvan ajattelun toiminnallista luonnetta. Kun on yhdessä työstyetty, millainen tulevaisuus on toivottava ja tavoiteltava, seuraava vaihe on miettiä, millaisin askelin kyseistä tulevaisuuden tilaa on mahdollista lähteä tavoittelemaan. Tulevaisuuskuvien ja niitä toiminnallistavien skenaarioiden pohjalta voidaan edetä visioon. Visio on lauseen muodossa ilmaistu tavoite tulevaisuudessa vallitsevasta asiain-tilasta. Vision on oltava yhteydessä nykyhetkeen siten, että tämän päivän toimenpiteet heijastavat visiota ja sovittujen indikaattorien avulla on mahdollista seurata vision toteuttamisen etenemistä ja onnistumista. (Inayatullah 2008: 6.)

Maaseudun hyvät tulevaisuudet?

Hämeen ammattikorkeakoulun Biotalous- ja tutkimuskeskus ja Maaseudun kehittämisen koulutusohjelma järjestivät yliopettaja Antti Peltolan johdolla kesäkuussa 2010 Lepaalla tulevaisuustyöpajan otsikolla Hämeen maaseudun hyvät tulevaisuudet. Kaikille avoimen tilaisuuden tavoitteena oli koota kesäisenä päivänä paikallisia ihmisiä yhteen keskustelemaan siitä, millainen olisi toivottava kuva hämäläisen maaseudun tulevaisuudesta. Tilaisuus oli luonteeltaan avoin ja vapaa- muotoinen myös siinä mielessä, että se ei ollut minkään hankkeen osa vaan oma erillinen tapahtumansa. Tuloksena syntynyt materiaali talletettiin verkkoon kaikkien osallistujien vapaasti hyödynnettäväksi ja edelleen kehitettäväksi. Tapahtuma oli otsikoitu tietoisesti myönteisesti, koska maaseudun tulevaisuuden ylle kiertyy usein puheissa erilaisia uhkakuvia ja nyt haluttiin lähteä liikkeelle mahdollisuuksien näkökulmasta.

Tulevaisuusverstaassa oli järjestäjät mukaan lukien osallistujia noin kaksikymmentä ja he edustivat muun muassa kuntasektoria, kylätoimintaa, tutkimus- ja kehittämisspektoria sekä toimintaryhmiä. Päivä alkoi professori Sirpa Kurpan alustuksella aiheesta globaalin biopolitiikan heijastukset maaseudulle. Alustus nosti esille erilaisia muutosvoimia ja haasteita, mutta myös mahdollisuuksia, joita globaali biopolitiikka synnyttää maaseutualueille. Tämän artikkelin kirjoittajan vetämää työpajaosuutta edelsi lyhyt johdatus tulevaisuusajatteluun ja ohjeistus työskentelyyn. Osallistujat jakautuivat neljään ryhmään ja ensimmäisessä vaiheessa tehtävänä oli keskustella, mitä hämäläinen maaseutu voisi olla vuonna 2050. Ryhmät pohtivat, mihin suuntaan eri osa-alueet, kuten asuminen, ympäristö, elinkeinot, liikenne, verkostot jne. kehittyvät ja miten ne vaikuttavat toisiinsa lähitulevaisuudessa ja pitemmällä aikavälillä. Samalla ideoitiin uusia tulossa olevia ilmiöitä ja keksintöjä sekä kartoitettiin yllättäviä muutoksia ja niiden vaikutusta maaseudun tulevaisuuteen. Tätä varten esiteltiin käsitteet ”villit kortit” ja ”mustat joutsenet”. Ne viittaavat yllättäviin, epätodennäköisiin ja ennalta arvaamattomiin yksittäisiin tapahtumiin, jotka tapahtuessaan muut-

tavat kehityksen suuntaa merkittävällä tavalla (esim. Taleb 2007; Dubois ja Smith 2010; Heinonen ja Ruotsalainen 2013). Aihealueet, jotka puhuttivat ryhmässä, kirjattiin työskentelyn kuluessa paperille. Niistä kukin ryhmä valitsi äänestämällä toiseen vaiheeseen yhdestä kahteen teemaa. Näitä teemoja kehitettiin eteenpäin ideoimalla, mitä niiden toteutuminen tulevaisuudessa vaatisi käytännössä ja mitkä asiat voisivat joko estää kehitystä tai toimia vauhdittajina. Työskentelyilma-
piiri oli myönteinen ja purkutilanteessa ryhmätöiden tulokset herättivät yhteistä keskustelua vielä kellon lähetessä neljää iltapäivällä.

Ryhmiä tuottamien tulevaisuuskuvien ja ideoiden voi sanoa tiivistyvän toiminnallisen kylän ajatuksen ympärille. Maaseudulla asuminen ja eläminen ovat tulevaisuuskuvissa kysyneet säilyttämään itsenäisen ja omaehtoisen luonteen samalla kun maaseudulla tuotettaville palveluille ja tuotteille on kysyntää laajemmalti. Myönteisen kehityksen on mahdollistanut omien vahvuuksien tunnistaminen ja soveltaminen käytäntöön elinkeinoelämässä ja kyky ottaa uudet tulijat mukaan toimintaan. Seuraavassa tarkastellaan tulevaisuuskuvia kolmesta näkökulmasta hieman lähemmin.

Aktiivista asumista

Tulevaisuuteen liittyvät toiveet ja pelot lähtevät liikkeelle yleensä inhimillisistä perustarpeista. Verstaassa työskentelyyn osallistuvat tuovat kukin keskusteluun mukanaan omat käsityksensä ja siltä pohjalta ryhmäläiset tulkitsevat nykyhetkeä ja miettivät tulevaa. Taustalla vaikuttavat menneet kokemukset, uskomukset ja arvot. Tulevaisuutta visioitaessa suurin haaste onkin kyetä ulottamaan ajattelu tarpeeksi kauas nykyhetkestä ja näkemään tulevaisuudessa mahdollisimman erilaisia vaihtoehtoja nykyisyyttä uusintavan vaihtoehdon rinnalla. Lepaan verstaan työskentelyn aikajänne oli asetettu aina vuoteen 2050, mutta käytännössä työskentelyn aikajänne ulottui noin 20 vuoden päähän – aikaan jolloin verstaan osallistujat ovat itse lähestymässä eläkeikää ja tulevaisuuden tapahtumat ovat vielä kuviteltavissa osaksi omaa elämänsäkaarta.

Jokaisessa ryhmässä otettiin jollain tavalla esille ihmisten välisen vuorovaikutuksen ja yhteisöllisyy-

den merkitys ja rooli yhtenä keskeisenä tulevaisuuden hämäläistä maaseutua kuvaavana seikkana.

Yksi ryhmä kehitti ajatuksiaan vauhdikkaasti ensin radikaaliin suuntaan. Heidän lähtökohtanaan olivat tilastoenusteet, joiden mukaan vuonna 2080 maakunnan keskimääräinen ruokakuntakoko olisi yksi. Huumorilla höystetyn ajatusleikin mukaan ruokakuntien koon tulevaisuudessa jatkuvasti pienentyessä eläinten merkitys kasvaa ja lopulta ne ottavat vallan hieman Orwellin Eläinten vallankumouksen tyyliin. Taustalla oli vakavaa keskustelua siitä, millaisessa ympäristössä osallistujat halusivat maaseudulla tulevaisuudessa elää. Työskentelyn tuloksena syntyi konsepti: hyvinvointia, kestävyyttä ja yhteisöllisyyttä tarjoava hämäläinen kylä, jota kuvattiin sanalla loppusijoitusyhteisö. Nimensä mukaisesti siellä tarjotaan hyvän elämän edellytykset aina elämän viime metreille asti ja erityistä huomiota kiinnitetään siihen, mitä asukkaat toivovat hyvältä kuolemalta. Tämä on yksi kylän vetovoimatekijä. Kylään voi kuitenkin tulla asumaan missä elämänvaiheessa tahansa ja kylän palvelut tarjoavat virikkeitä kaikenikäisille. Kylässä tuotetaan palveluja myös ulkopuolisille ja kysyntää riittää. Ryhmäläisten sanoin kylässä on tarjolla sielun energiaa eikä lainsäädäntö tulevaisuudessa tasapäistä ja rajaa erilaisia elämäntapoja. Loppusijoitusyhteisön syntyä ja onnistumista vauhdittaa itsekyyden ja yhteisöllisyyden oikeanlainen yhdistelmä. (Verstaapäivän muistiinpanot.)

Hyvän hoivan tarjoaminen on nostettu esiin maaseudun mahdollisuutena myös muissa verssaissa. Esimerkiksi keväällä 2008 Loimaalla järjestetyssä verstaassa pohdittiin, miten vanhusten hoiva ja huolenpito 15–20 vuoden aikajänneellä mahdollisesti seudulla järjestetään (Heikkilä & Kirveennummi 2009). Verstaassa syntyi slogan ”Loimaa ’lataa’ ainakin Varsinais-Suomen vanhuksat viihtyisässä miljöössä”. Tulevaisuuskuvaan sisältyi ajatus, että nimenomaan maaseutu-ympäristö yhdistettynä yhteisöllisyyteen on se resurssi, jolla seutukunnan hoivayritykset tulevaisuudessa erottautuvat muista toimijoista. Mahdollisena pidettiin sitäkin, että toiminta houkuttelee asiakkaita koko Suomen alueelta. Samaan suuntaan, mutta astetta radikaalimmin kulki osallistujien ajatus Varsinais-Suomen ruokaketjun kehittämishankkeen (VARRU) järjestämässä radikaalit tulevaisuudet -työpajassa syksyllä 2012 (Hieta-nen ym. 2012). Loimaantumiseksi kutsutun

konseptin alle sisällytettiin tulevaisuudessa kuuluvaksi niin itsensä kierrätys atomitasolla, elinsiirtobisnes kuin hemmotteluvanhainkodit ja niin kutsuttu viimeinen matka eli Eutanasiaomat.

Muutosvoimat, jotka tällä hetkellä vahvistavat asutuksen keskittymistä kaupunkeihin ja eteläiseen Suomeen, pyrittiin Lepaan ryhmissä jossain määrin haastamaan ja miettimään, millä edellytyksin asiat voisivat kehittyä lähitulevaisuudessa toisin. Kansalaisten halu saada itse päättää omista asumisvalinnoistaan voi kääntyä maaseudun eduksi. Lisäksi maaseudun monikulttuuristuminen erilaisia etnisiä ja uskonnollisia taustoja edustavien uusien asukkaiden myötä nähtiin realistisena kehityksenä.

Kansallisella tasolla syntyy kaupunkilähtöinen vastarintaliike asutuksen keskittämistä vastaan ja se johtaa maaseudun uuteen rakentumiseen ja uuteen kylätoimintaan (Verstaspäivän muistiinpanot).

Joustavat elinkeinot

Asumiseen liittyvät läheisesti elinkeinot, jotka mahdollistavat toivotun asumismuodon ja elämäntavan. Useammassa ryhmässä päädyttiin siihen näkemykseen, että tulevaisuuden hämäläisellä maaseudulla kylärakenne ja eri elinkeinot ovat tiiviissä vuorovaikutuksessa keskenään ja mahdollistavat toinen toisensa synnyttämällä uudenlaisia yhdistelmiä. Nykyinen julkisten palvelujen supistamiskeskitys nähtiin muutosvoimana, johon reagointi synnyttää tulevaisuudessa vallitsevan yhteisöllisesti tuotettujen palvelujen runsauden.

Hämäläiseksi paratiisiksi nimesi yksi ryhmä tulevaisuuskuvan, jonka keskeinen piirre oli uusomavaraisuus. Käytännössä tämä tarkoitti mm. sitä, että luomu- ja lähiruuan tuotanto ovat integroituneet, alueet ovat energiatuotannollisesti omavaraisia ja kykenevät sen lisäksi tuottamaan energiaa valtakunnan verkkoon, tuotantoketjut ovat läpinäkyviä ja tasapainoisia. Oma tiedon ja tuotteiden logistiikka ja tuotantoyksiköiden integrointi mahdollistavat kehityksen. Palveluja tarjotaan niin alueen asukkaalle kuin kuluttajille kaupungeissa. Erilaiset osuuskunnat kukoistavat. (Verstaspäivän muistiinpanot.)

Tämän hetkiset työelämän vaatimukset ja yleinen

kiireen tuntu yhteiskunnassa heijastuvat suoraan tulevaisuuteen suunnatuissa työratkaisuisissa. Uusia ammatteja ryhmissä ei esitelty, mutta korostettiin uusien palvelumuotojen esiinnousta ja toimivaa työnjakoa. Yhteisöllisesti toimivissa kylissä on esimerkiksi tarjolla niin sanottuja ”duunien vaihtoviikkoja”, jotka tarjoavat vaihtelua arkeen.

Teemakylä oli yhden ryhmän konsepti maaseudun hyvän tulevaisuuden rakentamisessa. Kunkin kylän teema nousee sen omista vahvuuksista, joku kylä painottaa isoja tapahtumia, toinen hyvää perheasumista tai vaikka hevostaloutta. Kylällä on ammattimainen kyläpäällikkö, jonka johdolla laaditaan kylän bisnesplan, taloussuunnitelma. Kylän historia on heitetty hetkeksi sivuun ja mietitty, miksi juuri meidän seudun tulee voida toimia myös tulevaisuudessa ja miksi sinne kannattaa sijoittaa resursseja. Kylissä, joissa tämä on onnistuneesti ratkaistu, on ohessa onnistuttu säilyttämään paikan historiallisia arvoja. Uudet tulijat ovat tärkeä tekijä ja teemakylissä heihin suhtaudutaan myönteisesti. (Verstaspäivän muistiinpanot.)

Erilaiset palvelut ja niiden onnistunut muotoilu ja tarjonta asiakkaille muodostavat ryhmien näkemysten mukaan maaseudun elinkeinotoiminnan ytimen.

Luonnonvarat energianlähteenä

Energian riittävyys tulevaisuudessa oli kolmas laajempi aihepiiri, johon ryhmät kiinnittivät huomiota. Energian saatavuus myönnettiin haasteeksi, mutta vielä enemmän energiatuotannossa nähtiin potentiaalia tuottaa kestävää hyvinvointia ja edistää hämäläisen maaseudun työllisyyttä tulevaisuudessa. Ryhmät pysyttäytyivät alueen luonnonvaroista ja resursseista keskustellessaan lähinnä niissä teemoissa, jotka ovat tällä hetkellä yhteiskunnassa vilkkaan keskustelun kohteena, kuten erilaiset bioenergian tuotantoon liittyvät raaka-aineet ja järjestelmät. Uusia mullistavia avauksia ei keksitty.

Yhdessä ryhmässä kehitettiin tulevaisuuskuva, jossa hämäläisellä maaseudulla uusiutuvat luonnonvarat ovat korvanneet öljyn energiantuotannossa. Jäte ja erilaiset biomassat kyetään hyödyntämään maksimaalisesti ja näin on saavutettu suuri energiatehokkuus. Maatilat ovat eriytyneet yhä enemmän

koon mukaan: pienet harrastustilat ja entistä suuremmat maatilat lisääntyvät. Koosta riippumatta maatilat toteuttavat suljetun kierron järjestelmää. Onnistuneen korvaavan energiatuotannon taustalla ovat alueen hyvä sijainti ja runsaat luonnonvarat. (Verstaspäivän muistiinpanot.)

Jätteiden hyödyntäminen energian tuottamisessa sekä suljettuihin kiertoihin liittyvät teknologiset innovaatiot ovat osa globaalia kestävän kehityksen trendiä. Ne puhuttavat tänä päivänä niin maaseudun kuin kaupunkien asukkaita ja synnyttävät erilaista tulevaisuusorientoitunutta hanketoimintaa (esim. Hietanen 2012; Energiakylä 2013). Ryhmien tulevaisuuskuvissa kokeiluvaihe on takana ja kestävän kehityksen mukaiset teknologiset sovellukset ovat osa maaseudun asukkaiden toimivaa arkea.

Sama ryhmä nosti alueen sijainnin myös muutoin sen suurimaksi vahvuudeksi. He visioivat tulevaisuuskuvan, jossa paikallistalousalueet muodostuvat seudun kokoisista kunnista. Tähän malliin on ryhmän mukaan johtanut asutuksen keskittyminen yhä enemmän Etelä-Suomeen ja Häme hyötyy metropolialueen läheisyydestä. (Verstaspäivän muistiinpanot.)

Tulevaisuuden tarkastelu tietyn maantieteellisen sijainnin mukaan ankkuroi tulevaisuuden konkreettisesti johonkin paikkaan. Hämeen liiton toimeksiannosta toteutettiin vuonna 2009 tulevaisuustyöpajatyöskentely, jossa alueen toimijat hahmottivat vaihtoehtoisia tulevaisuuskuvia maakunnan oman suunnittelutyön tueksi. Työskentelystä laaditussa raportissa käy kiinnostavalla tavalla ilmi, miten oman alueen sijainti voidaan nähdä näkökulmasta riippuen sekä vahvuutena että heikkoutena. (Heinonen 2009: 17.) Keskenään ristiriitaiset tulkinnat tulevaisuudesta kertovat tulevaisuusajattelun merkityksestä. Erilaisten vaihtoehtojen esille tuominen mahdollistaa aiheen työstämisen edelleen: mikä on se suunta, mitä päätetään tavoitella ja miten sinne pyritään. Masinin (1993: 6–9) mukaan jatkuva jännite tiedon ja toiveiden ja pelkojen välillä on tulevaisuusajatteluun väistämättömästi kuuluva piirre.

Lepaan ryhmissä keskusteltiin jonkin verran epäjatkuvuuksista, murroksista ja yllättävistä tekijöistä. Yllättäviksi tapahtumiksi nostettiin muun muassa jostain odottamattomasta syystä

alkavat kansainvaellukset ja tietoverkon lamaan-tuminen. Länsimaaisessa ajattelussa tulevaisuus nähdään useimmiten lineaarisena jatkumona nykyhetkestä eteenpäin (esim. Kamppinen 2001). Mahdollisten epäjatkuvuuskohtien ennakoiminen ei ole helppoa ja oletus asioiden jatkumisesta nykyisen mallin mukaan (ns. business as usual -ajattelu) on tyypillistä. Toisaalta murroskohtien ja epäjatkuvuuksien havainnointi ei riitä vaan pitäisi nähdä vielä niidenkin yli. Parhaillaan käynnissä olevan kuntarakenneuudistuksen voi nähdä murroskohtana, joka vaatii kykyä ulottaa ajattelu tämän vaiheen yli ja miettiä vaihtoehtoisia tulevaisuuksia, joissa rakenneuudistus on eri tavoin ratkaistu. Kuntarakenneuudistusteema tuo esiin sen tulevaisuuteen liittyvän seikan, että asiat tapahtuvat erilaisilla nopeuksilla. Samalla kun toisaalta vaikuttaa siltä, että muutoksia ja uusia keksintöjä tulee yhä kiihtyvällä nopeudella, toiset asiat ovat muutoksen tilassa pitkään eikä meillä ole varmuutta niiden vaikutuksista käytännön arkeemme. Tulevaisuusajatteluun rohkaiseminen voi vahvistaa kykyä tehdä mielekkäitä ja rohkeasti eteenpäin katsovia strategioita epävarmassa tilanteessa.

Tulevaisuusajattelu maaseudun kehittämisen osana

Lepaan tulevaisuusverstaan tavoitteena oli innostaa osallistujia tulevaisuusajatteluun omissa organisaatioissaan ja hämäläisen maaseudun kehittämisessä. Tulevaisuusajattelua voidaan kehittää, oppia ja harjoittaa tietoisesti. Kyse on kyvystä visioida ja kuvitella vaihtoehtoisia tulevaisuuksia ja sitä kautta löytää uusia polkuja tulevaisuuteen vaikuttamiseen ja sen aktiiviseen tekemiseen (Heinonen ym. 2012: 20; Viherä 2013: 22–23). Asenteet tulevaisuutta kohtaan voivat vaihdella passiivisesta sopeutuvaan, ennakoivaan ja proaktiiviseen eli luovaan (Godet 2001: 18). Asenteet vaikuttavat siihen, miten tulevaisuus nähdään ja millaisia toimintastrategioita valitaan. Proaktiivisen asenteen vallitessa ajatellaan, että tulevaisuus on täynnä erilaisia vaihtoehtoja ja niihin voidaan vaikuttaa. Näin vapautuu luovaa energiaa uusien asioiden ideoimiseen.

Jungk oli omana aikanaan kansalaisaktivisti ja kehittämänsä tulevaisuusverstaan kautta hän halusi vahvistaa yhteiskunnan kaikkien jäsenten mahdollisuutta saada äänensä kuuluville ja osallistua omaan tulevaisuuteen vaikuttavien yhteiskunnallisten asiaintilojen kritisoimiseen ja uusien toimintaehdotusten kehittämiseen. Tulevaisuusverstaalla on yhä merkitystä työskentelymuotona, jonka avulla voidaan koota esimerkiksi jonkin alueen asukkaita tai eri alojen toimijoita yhteisen aiheen ympärille. Tulevaisuusversta tarjoaa tilan, jossa voidaan keskustella erilaisiin vaihtoehtoihin kehitysmalleihin liittyvistä arvoista ja eettisistä kysymyksistä ennen kuin valintoja on tehty.

Verstasmenetelmä taipuu monenlaiseen käyttöön riippuen sille asetetuista tavoitteista. Se voi olla Lepaan verstaan tavoin vapaamuotoista verryttelyä kohti tavoitteellista tulevaisuusajattelua. Verstasprosessille voidaan myös asettaa konkreettinen tavoite luoda vaihtoehtoisia skenaarioita tulevaisuuteen johtavasta kehityksestä tarkastelun kohteena olevasta teemasta. Tiettyyn aihealueeseen keskittyvän skenaariotyöskentelyn hyöty ja anti sekä järjestäjille että osallistujille – esimerkiksi maaseudun kehittämistyötä tekeville – on siinä, että se lisää ymmärrystä keskeisistä epävarmuustekijöistä, auttaa yhdistämään tulevaisuuteen erilaisia näkökulmia ja lisää kykyä käsitellä yllätyksiä (Kaltenborn ym. 2012: 366).

Tällä hetkellä on muotia ”törmäyttää” yhteen erilaisia asioita seminaareissa ja työpajoissa ja pyrkiä sitä kautta luomaan uusia avauksia ja mahdollisuuksia esimerkiksi alueen elinkeinoelämän kehittämiseksi. Tulevaisuusverstaassa ”törmäyttäminen” on osa prosessia, sillä vaihtoehtoisia tulevaisuuksia kuviteltaessa entä jos ja mitä jos -kysymykset rohkaisevat etsimään yllättäviä yhteyksiä ja saattamaan yhteen asioita, jotka tällä hetkellä tuntuvat yhteensovittamattomilta.

Tulevaisuusverstasmenetelmällä tuotettua materiaalia voi käyttää apuna maaseudun kehittämisessä. Eri verstaissa tuotetuista tulevaisuuskuvista löytyy yhteisiä tekijöitä, mutta jokaisella seudulla on myös omat paikalliset piirteensä. Haaste on siinä, miten järjestää työpajoissa tuotettujen ideoiden kehittäminen edelleen ja miten päästä kokeilemaan niitä myös käytännössä? Kokeiluista on maa-

seudun kehittämistyössä kokemusta jo pitkältä ajalta. Kokeilut eivät aina tuota toivottua tulosta, mutta ne ovat silti varteenotettava keino testata vaihtoehtojen toimivuutta ja löytää uusia ratkaisuja toivotun tulevaisuudentilan edistämiseksi (esim. Tuulenmäki 2010: 19; Berg 2013).

Kansalaisten saaminen aktiivisesti mukaan yhteiskunnan kehittämiseen on monen toimijan tavoitteena. Muutaman viime vuoden aikana Maaseudun uusi aika -lehdessä on ollut artikkeleita ja katsauksia, joissa on esitelty rohkaisevia esimerkkejä erilaisten yhteiseen työskentelyyn perustuvien työmuotojen toimivuudesta, kuten osallistavista työkokouksista tai vuorovaikutteisen työpajatyöskentelyn käyttämisestä osana tilanneanalyysia (esim. Kattilakoski ym. 2011: 15; Hiedanpää & Pellikka 2010: 7–8). Tilanneanalyysin yhteydessä puhutaan yhteistoiminnallisesta älykkyydestä, jonka tunnistaminen ja hyödyntäminen voidaan tulkita osaksi tässä ajassa vaikuttavaa laajempaa ilmiötä: kansalaiset haluavat osallistua ja olla mukana kehittämässä heitä kiinnostavia tuotteita ja palveluita. Usein se on kuitenkin omien mielenkiintojen pohjalta nousevaa hetkellistä osallistumista, mikä näkyy muun muassa siinä, että on vaativaa saada riittävä ja sitoutunut osallistujajoukko kehittämishankkeiden tilaisuuksiin, joissa esimerkiksi paikallisia palveluita pääsisi konkreettisesti kehittämään (esim. Ranta ja Hyyryläinen 2012: 64).

Maaseudun tulevaisuus ei ole irrallaan kaupunkien tulevaisuudesta eikä kansallinen tulevaisuus ole irrallaan laajemmasta globaalista tulevaisuudesta. Mitä monimutkaisemmaksi elämä käy ja mitä enemmän asiat liittyvät globaalilla tasolla toisiinsa, sen enemmän tulevaisuusajattelulle on käyttöä. Yksilön näkökulmasta hyvän tulevaisuuden rakentaminen lähtee yhä paikallisista lähtökohdista. Paikallisen vuorovaikutuksen vahvistaminen osallistavien menetelmin tukee yksilöiden tulevaisuusajattelua ja edistää samalla yhteisen hyvän tulevaisuuden tavoittelemista.

LÄHTEET

Amara, Roy 1981. The Futures Field: How to Tell Good Work from Bad. *The Futurist* XV(2): 63–71.

- Bell, Wendell 1997. Foundations of Futures Studies. Volume 1, History, Purposes, and Knowledge. New Brunswick, N.J., Transaction Publishers.
- Berg, Annukka 2013. Kokeilun paikka! *Suomi matkalla kohti kokeilyhteiskuntaa*. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 1/2013. Helsinki, Eduskunnan tulevaisuusvaliokunta.
- Dator, Jim 1998. The Future Lies Behind! Thirty Years of Teaching Futures Studies. *American Behavioral Scientist* 42(3): 298–319.
- Dubois, Alexandre & Christopher J. Smith 2010. The 'Wild Cards' of European futures: Planning for discontinuities? *Futures* 42(8): 846–855.
- Energiakylä 2013. Saatavissa: <http://www.uva.fi/fi/cooperation/projects/energiakyla/>. [Viitattu 26.09.2013].
- Godet, Michel 2001. Creating futures: scenario planning as a strategic management tool. *Economica*, London.
- Heikkilä, Katariina & Anna Kirveennummi 2009. Vanhusten hoiva ja huolenpito tulevaisuudessa. Näkökulmia Loimaan seudulla järjestetyn tulevaisuusverstaan pohjalta. TUTU eJulkaisu 4/2009. Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun kauppakorkeakoulu, Turku.
- Heinonen, Sirkka 2009. Hämeen tulevaisuuskuvia. Hahmotuksia Hämeen tulevaisuuden kehitysvaihtoehtoista. TUTU eJulkaisu 16/2009. Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun kauppakorkeakoulu, Turku.
- Heinonen, Sirkka, Juho Ruotsalainen & Sofi Kurki 2012. Luova tulevaisuustila ja tulevaisuuden osaamisen ennakointi. TUTU eJulkaisu 4/2012. Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun kauppakorkeakoulu, Turku.
- Heinonen, Sirkka & Juho Ruotsalainen 2013. Mustat joutsenet. Teoksessa: Bergman, Timo, Sirkka Heinonen, Osmo Kuusi, Iiris Penttilä & Hazel Salminen (toim.). Miten tutkimme tulevaisuuksia? *Acta Futura Fennica* no 5. Tulevaisuuden tutkimuksen seura ry, Helsinki. 304–314.
- Heinonen, Sirkka & Juho Ruotsalainen 2013. Futures Clinique – method for promoting futures learning and provoking radical futures. *European Journal of Futures Research* 1(1):7. Saatavissa: <http://link.springer.com/article/10.1007%2Fs40309-013-0007-4#page-1>. [Viitattu 7.10.2013].
- Helander, Niina, Anna Kirveennummi, Maria Merikanto, Anita Rubin & Katriina Siivonen 2005. Kulttuurin kulmakivet. Varsinaissuomalaisia kulttuuristrategioita. Tutu-julkaisu 3/2005. Turun kauppakorkeakoulu, Tulevaisuuden tutkimuskeskus ja Varsinais-Suomen taidetoimikunta, Turku.
- Hicks, David 1998. Always coming home. Towards an archaeology of the future. *Futures* 30(5): 463–474.
- Hiedanpää, Juha & Jani Pellikka 2010. Käytännöllinen kekseliäisyys: Tilanneanalyysi hirvenmetsästyksestä kansallispuistossa ja sen lähialueilla. *Maaseudun uusi aika* 18(3): 5–20.
- Hietanen, Olli 2012. X5: Tulevaisuuskuvia Keski-Suomen innovaatiokeskittymästä. Käsikirja visionääriseen verkosto- ja muutostohtamiseen. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Hietanen, Olli, Anna Kirveennummi & Timo Nurmi 2012. FOOD NON-FOOD radikaalit tulevaisuudet -työpajojen tulokset. Saatavissa: <http://www.varru.fi/aineisto/>. [Viitattu 23.8.2013].
- Inayatullah, Sohail 2007. Questioning the Future. Methods and Tools for Organizational and Societal Transformation. Tamkang University Press, Taiwan.
- Inayatullah, Sohail 2008. Six pillars: futures thinking for transforming. *Foresight* 10(1): 4–21.
- Jarva, Vuokko 1994. Miten järjestän tulevaisuusverstaan – kylän kehittäjän opas. Julkaisu no 4. Helsinki: Helsingin yliopiston osuustoimintainstituutti.
- de Jouvenel, Bertrand 1967. Art of conjecture. Weidenfeld and Nicolson, London.
- Jungk, Robert & Norbert R. Müllert 1987. Tulevaisuusverstaat. Käsikirja demokration elvyttämisen mahdollisuuksista. Helsingin Yliopiston Ylioppilaskunta, Kansan Sivistystyön Liitto ja Ruohonjuuri, Helsinki.
- Kaltenborn, Bjorn, Jorn Thomassen & John D. C. Linnell 2012. Island futures – Does a participatory scenario process capture the common view of local residents? *Futures* 44(4): 328–337.
- Kamppinen, Matti 2001. Tulevat ajat ja teknologia. Esseitä elämänrytmistä. Tietolipas 183. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Kattilakoski, Mari, Aila-Leena Matthies & Niina Rantamäki 2011. Kansalaisosallistuminen maaseudun hyvinvointipalveluissa. *Maaseudun uusi aika* 19(2): 5–19.
- Kiimamaa, Jouni 2003. Tulevaisuusverstaas – ongelmia, ideoita ja toteutuksen suunnittelua yhdessä. Teoksessa: Epäily, Niina (toim.). Asu kylässä: kokemuksia asukaskeisesta kylien suunnittelusta Pohjois-Pohjanmaalla. Nordia tiedonantoja 2/2003. Oulun yliopisto, maantieteen laitos, Oulu. 11–17.
- Laakso, Anne 2009. Tulevaisuusverstaasmenetelmä ja sen kehittäminen haasteet. *Futura* 28(4): 63–72.
- Maaseutupoliitiikan yhteistyöryhmä 2012. Maaseutupoliittinen toimienpideohjelma 2012–2015. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 44/2012. Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsinki.
- Maaseutuverkosto, Jäljet tulevaisuuteen. Verkkosivusto. Saatavissa: http://maaseutu.fi/fi/index/jaljet_tulevaisuuteen/tulavai-suustyopajat.html. [Viitattu 23.8.2013].
- MacDonald, Neil 2012. Futures and Culture. *Futures* 44(4): 277–291.
- Mannermaa, Mika 1993. Tulevaisuus – murroksesta mosaiikkiin. Otava, Helsinki.
- Mannermaa, Mika 1999. Tulevaisuuden hallinta – skenaariot strategiyöskentelyssä. WSOY, Helsinki.

- Masini, Eleonora 1993. *Why Futures Studies?* Grey Seal, London.
- Nurmela, Juha 2013. Tulevaisuusverstaas ja uusia ”verstashenkisiä” tulevaisuuden muovaamisen menetelmiä. Teoksessa: Bergman, Timo, Sirkka Heinonen, Osmo Kuusi, Iiris Penttilä & Hazel Salmi-nen (toim.). *Miten tutkimme tulevaisuuksia?* Acta Futura Fennica no 5. Tulevaisuuden tutkimuksen seura ry, Helsinki. 213–217.
- Ranta, Manu ja Torsti Hyryläinen 2012. Vapaa-ajan asukkaat paikallisia palveluympäristöjä muovaamassa. *Maaseudun uusi aika* 20(2): 59–67.
- Rubin, Anita 2000. Growing up in Social Transition in Search of a Late-Modern Identity. *Annales Universitatis Turkuensis*, sarja B, osa 234. Turun yliopisto, Turku.
- Slaughter, Richard A 1996. *Futures Concepts*. Teoksessa: Slaughter, Richard A. (toim.). *The Knowledge Base of Futures Studies*. Volume 1: Foundations. DDM Media Group, Victoria, Australia. 87–124.
- Taleb, Nassim Nicholas 2007. *The Black Swan: the Impact of the Highly Improbable*. Allen Lane, London.
- Tuulenmäki, Anssi 2010. Lupa toimia eri tavalla. WSOYpro, Helsinki.
- Vidal, René Victor Valqui 2009. Rural development within the EU LEADER+ programme: new tools and technologies. *AI & Society* 23(4): 575–602.
- Viherä, Marja-Liisa 2013. Onko jo vuorovaikutustarpeiden yhteiskunnan aika? *Futura* (32)2: 22–32.
- Zukunftswerkstatt 2013. Jahrestreffen von Zukunftswerkstätten in Salzburg. Saatavissa: <http://www.zwnetz.de/pages/ablauf13.html>. [Viitattu 23.8.2013].

EERO UUSITALO

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän emerituspäsihteeri

Maaseutupolitiikan rakentajan ilot ja murheet

Tämän kirjoittajan maaseutuaskareet alkoivat seutukaavaliitossa Turussa 1970–1972 ja Turun yliopiston kylä-tutkimushankkeessa Merikarvialla 1971–1973. Työ- ja luottamuspaikat ovat vuosikymmenten aikana vaihtuneet – työ ei. Aina olen ollut tavalla tai toisella vahvistamassa maaseudun elinvoimaa kahdessa yliopistossa, Turun ja Helsingin, kahdessa valtakunnallisessa järjestössä, Käsija taideteollisuusliitto ja Suomen Kylätoiminta ry, tai kolmessa ministeriössä, sisäasiainministeriö, maa- ja metsätalousministeriö sekä työ- ja elinkeinoministeriö. Välillä kutsuttiin töihin, välillä taas vaihdoin itse työnantajaa pystyäkseen jatkamaan tavoitteitteni toteutusta. Pariin kuntaan ja aluehallintoon jopa hain, mutta en onneksi tullut valituksi. Opinnäytteet, väitöskirja mukaan lukien, ja muut kirjani tukivat perehtymistä alaani, mikä yhdellä sanalla ilmaistuna on maaseutupolitiikka. Liittyipä työkokemukseen pari periodia maatalouden neuvontajärjestöissäkin, yli neljä vuotta Suomen Kunnallislitossa sekä 15 vuotta kunnallispolitiikkaa Kaarinassa.

Syksyyn 1989 asti olin alallani opiskelija, tutkija ja opettaja, pikkupolitiikkokin – siis sivuraitteilla, ainakin sellainen olo oli. Kun maaseutupolitiikan pääsihteeriys avautui, huomasin olevani oman alani ytimessä. Alku oli varovaista virkamiestoimintaa, mutta noin 20 vuotta heinäkuuhun 2012 asti tein työtäni täysivaltaisesti ja sitoutuneesti. En häpeile tyyliä enkä tuloksia. Johdin

pehmeästi suostutellen, koska varoja ja suoria komentosuhteita oli vähän. Näin Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmästä (YTR) muodostui moniaineksinen ja laaja hallintaverkosto.

Ilot

Politiikan rakentajan tuntemukset ja kokemukset, joista nyt kirjoitan, ovat sekä teemaan liittyviä että henkilökohtaisia. Suurimmaksi ilon aiheeksi nostan kansallisen maaseutupoliittisen järjestelmän eli Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmään liittyvien monien toimintojen vaiheittaisen rakentumisen. Sitä, mitä YTR on nyt, ei millään olisi saatu kokoon vuodessa tai kahdessa. Vain harvat poliitikot, virkamiehet ja tutkijat ymmärsivät tukea tätä pyrkimystä alkuvaiheessa.

Euroopan neuvoston maaseutukampanja 1988 avasi silmät näkemään poikkihallinnollisten toimien kasvavan merkityksen. Eri organisaatioissa toimineet viisi henkilöä, joista minä olin yksi, laativat toimeksiannon kansalliseksi maaseutuprojektiksi. Käynnistettiin maaseutuprojekti, sittemmin Maaseutupolitiikan neuvotelukunta ja vuodesta 1995 lähtien Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä jatkoivat työtä.

Jo maaseutuprojektin suunnitelma, jonka kirjoitin etätyönä mökillä yhden viikon aikana, sisälsi horisontaalisen otteen eli monialaisen lähestymistavan maaseudun mahdollisuuksiin ja ongelmiin. Näin syntyi monipuolista valmistelua ja

sisällöltään runsas ensimmäinen maaseutupoliittinen kokonaisohjelma, vaikka termiä alettiin käyttää vasta vähän myöhemmin. Jo tähän suunnitelmaan oli sisäänrakennettu teemaryhmätyöskentely sekä kehittämis- ja tutkimushankkeiden suunnittelu ja rahoitus.

Toiminnan suuri volyymi pakotti perustamaan YTR:lle sihteeristön. Kuriositeettina mainittakoon, että silloinen YTR:n puheenjohtaja käski lopettamaan sihteeristön, koska se oli hänestä ministeriön osaston kaltaista toimintaa. En lopettanut. Eihän sihteeristö ollut osasto, vaan useiden organisaatioiden toimijoista koottuna ja vapaaehtoisuuteen perustuvana se oli YTR:n oma työmuoto ja väline. Sitä se on edelleen. Onneksi puheenjohtaja myös kunnostautui YTR:n toiminnassa järjestämällä vuodesta 1989 lähtien sen käyttöön hankevaroja ja vuonna 1992 rahaa maaseutututkimukseen.

Kokonaisohjelmasta on muodostunut YTR:n toimintaohjelma. Nyt laaditaan jo kuudetta kokonaisohjelmaa. Aiemmista voi sanoa, että jokaisen ohjelman yleensä yli sadasta ehdotuksesta valtaosa on toteutunut. YTR itse on työmuodoillaan pystynyt edistämään 20–30 toimenpidettä. Maaseutupoliitiikkaan tarvitaan hyvin monen tason päätöksiä aina eduskunnasta hankkeen toteuttajaan asti, ja valtaosa arjen kehitystyöstä on käytännön ratkaisuja. Tässä YTR hallintaverkostona on osoittanut voimansa.

Paikallisen kehittämisen eteneminen on ollut jo vuosia iso ilo. Se on ollut myös tavoitetietoista työtä. Alussa oli vastassa aliarviointia ja väheksyntää, nyt olemme lähes poikkeuksetta ymmärtämisen ja hyväksymisen asteella. Euroopan unioni korostaa paikkaperustaisuutta. Tuleva kokonaisohjelma rakentuu paikkaperustaisuuden varaan. EU suosittaa Leaderiä kaikille alueille, siis myös kaupunkien keskustoihin. Kylä- ja Leadertoiminnan eurooppalainen yhteistyö tiivistyy ja niin edelleen. Silti on matkaa tyydyttävään tilanteeseen: julkisen vallan ja paikallistoimijoiden molempia osapuolia palkitsemaan, järjestettyyn ja jatkuvaan yhteistyöhön.

Suomi on pienten kylien ja pienten kaupunkien maa. Paikallinen kehitystyö on hajarakentuneessa Suomessa äärettömän tärkeää. Sen taloudellista, sosiaalista ja kulttuurista merkitystä on pahasti aliarvioitu yksipuolisella keskuspolitiikalla.

Nöyrän varovaisesti arvioiden Suomen kylätointa ja Leader-työ ovat eurooppalaisia edelläkävijöitä. Yliopistojen toimintatutkijoiden takatuupaus käynnisti nykytuotoisen kylätoiminnan jo 1970-luvun loppupuolella. Olimme muun muassa Ruotsia edellä noin 10 vuotta. Suomalainen Leader-toiminta puolestaan on aidosti omaehtoista ja alhaalta ylöspäin suuntautuvaa. Tässä monilla mailloilla on ”vanhan hallinnon” kanssa suuria vaikeuksia. Eikä EU:sta ole ongelman korjaajaksi, koska se ei saa puuttua jäsenmaansa hallintoon.

Noin 18 vuodessa Suomeen on syntynyt yli 2 600 kyläyhdistystä aiempien noin 400 lisäksi. Leader-työ kattaa koko Suomen maaseudun ja sisältää useimmat kaupungit. Parhailleen kansalaislähtöinen Leader on ottamassa mukaansa myös kaupunkien keskustat eli muutamassa vuodessa koko Suomi on paikallisen kehittämisen piirissä. Edellä kuvattu rakenteiden muutos on sopusoinnussa sen tosiasian kanssa, että kansalaiset joutuvat lähivuosina ottamaan nykyistä enemmän vastuuta omista oloistaan ja alueistaan julkisen vallan väistyessä.

Maaseutupoliitiikka tarvitsee tietoperustakseen tosiasioita maaseudun väestöryhmistä ja toiminnoista. Suomalainen maaseutututkimus on edelleen maatalouteen ja metsätalouteen keskittyvää. Meillä on niissä jopa kansainvälisesti suuria tutkimusyksiköitä. YTR toi avaramman maaseutukäsityksen ja sen mukaisen kehittämistoiminnan ja tutkimuksen rahoituksen. Summat eivät koskaan olleet suuria, parhaimmillaan noin kuusi miljoonaa euroa. Nyt määrärahat on kutistettu 1,5 miljoonaan euroon.

Lähes 20 vuotta kestäneen kohtuullisen rahoituksen aikana maaseutututkijoiden teemat laajenivat, toimitettiin MUA-aikakauslehteä, annettiin Rural Studies -opetusta, valmistui yli 20 tohtoria ja synnytettiin jopa maaseutuprofessoriverkosto, jossa YTR osarahoitti yhdeksää professoria. Ainakin neljä heistä on saanut pysyvän muun rahoituksen. Verrattuna Ruotsiin olimme monta askelta edellä. Meillä on maaseutuasiantuntijoita tutkimaan ja opettamaan, toimimaan virkamiehinä tai kansanvillitsijöinä – kaikkia tarvitaan.

Kansalaisten maaseutukäsitys on realistinen ja huomattavan myönteinen. Maaseudun elinvoima

on ihmisille tärkeämpi asia kuin poliitikot näyttävät oletettavan. Hyvin paljon erilaisissa tilaisuuksissa kiertäneenä virkamiehenä, kylätoiminnan puheenjohtajana ja tutkijana olen aistunut tämän. Se ja työstä saamani palaute ovat olleet vahva tuki, jonka avulla olen jaksanut kestää ”eheyttäjien” yksipuolisuutta ja asiantuntematonta maaseudun epäilyä.

Voimaa antavat myös hyvät työtoverit. Esimiehet – kahta lukuunottamatta – antoivat vapauden toimia. Nuo kaksi oli ohitettava. Ulkopuoliset viisastelivat joskus, kateellisina luultavasti, että YTR:n sihteeristö toimii kuin uskonlahko, mistä ei todellakaan ollut kysymys. Maaseutuasioihin sitoutuneet hallinto-organisaatioiden virkamiehet ja teemaryhmien erityisasiantuntijat halusivat tehdä yhteistyötä ja oppia toisiltaan. Virkamiehilläkin voi olla keskinäistä luottamusta. Se on hedelmällisempi lähtökohta hyvillä päätöksillä kuin oman työorganisaation näkemysten puolustelu. Pääsihteerille oli ilo ja kunnia työskennellä yhteistyökykyisten ja vastuullisten kollegojen kanssa. Ei ihme, että sihteeristö kasvoi vähitellen runsaaseen 40 henkilöön.

Murheet

Koko YTR:n toiminnan ajan aluepolitiikka teki kuolemaa. Aluepolitiikka muuntui vähitellen kasvupolitiikan osaksi ja menetti itsenäisyytensä. Kaikissa oloissa aluepolitiikan tehtävänä on ollut tasapainottaa alueiden välillä tapahtuvia muutoksia. Jos näin ei tehdä, niukan talouden alueet kärsivät ja epätasa-arvoisuus lisääntyy.

Euroopan unionin niin kutsuttu maaseutupolitiikka on käytännössä maatalouspolitiikkaa verhoiltuna ympäristönäkökohdilla. OECD kutsuu tätä vanhan paradigman mukaiseksi politiikaksi eli maaseutupolitiikan sisältö määritellään maatalouden edun perusteella. Uudella paradigmalla OECD tarkoittaa maaseudun useiden väestö- ja ammattiryhmien huomioon ottamista, jolloin maaseutupolitiikan sisältö avartuu. Se on ollut YTR:n linja alusta alkaen. On hyvin surullista, että Suomessa media ei pysty näitä eroja tunnistamaan ja tutkijatkin pysyttelevät kovin usein harmittomissa teemoissa. EU:n maaseutuohjelmaa tarjoillaan Suomellekin soveltuvana keinona kehittää maaseutua, mihin se – suuruudestaan huolimatta – ei kapea-

alaisena ja luokkakantaisena pysty.

Suomi on suuri maaseutumaa mutta pieni maatalousmaa. EU-perustaisessa Manner-Suomen maaseutuohjelmassa maatalouden ja maaseudun suhde on päinvastoin: maatalous saa lähes 90 prosenttia rahasta, maaseutu noin 10 prosenttia. Poliitikka on todella mahdollisuuksien taidetta! Aluepolitiikan eliminoituminen ja EU-perustaisen maaseutupolitiikan valuvika ovat lähes mahdottomia toimintaympäristöjä kansallisen maaseutupolitiikan rakentamiselle. Millä poliitikot luulevat huolehtivansa maaseudun elinvoimasta?

Yllättävän usein Suomen maaseutua käsitellään siirtomaapolitiittisesti voimavarojen työssijana. Siellä on metsää, peltoja, malmeja, tilaa ja maisemaa. Vastaavaa korostusta maaseutu ei saa asumisen ja elämisen paikkana. Vinoa tulokulmaa toivotettiin muun muassa Sitran lyhytaikainen Maamerkit ohjelma kysyntäpainotuksellaan. Syvässä ovat vanhat asenteet.

Hyvin suuri ongelma ja ratkaisemista vaativa asia on kansalaistoiminnan ja julkisen vallan suhteen kehittymättömyys. Niin valtiolla ja kunnilla kuin järjestöilläkin on opettelemista. Jo kaksi hallitusohjelmaa on korostanut osapuolten yhteyksien merkitystä, mutta käytännön toimenpiteet antavat odottaa. Edelleen näyttää olevan vaikeaa järjestää lähidemokratiaa kuntia velvoittavalla tavalla, vaikka nykyisen kuntalain mahdollistava kirjaus on osoittautunut tyhjäksi toiveeksi. Kansalaistoiminnan ja kunnan suhteen järjestäminen täsmällisesti tarkoittaa käytännössä yksityisten varojen ja talukootyön saantia yhteisiin hankkeisiin. Tätä mahdollisuutta valtion ja kuntien ei tulisi hukata.

Yli 40-vuotisen työuran aikana tyhjänpäiväisimmät kokemukset liittyivät organisaatiouudistuksiin. Yleensä ne olivat tuloksettomia. Ne eivät vaikuttaneet pääsihteerin asemaan ja toimintaan, vaikka muodolliset laatikot organisaatiokaavioissa vaihtuivat. Sektorihallinnon uudistukset vain häiritsivät aitoa horisontaalista toimintaa. Yksistään vuoden 2012 alusta toteutettu YTR:n keskeisten toimihenkilöiden pakko siirto hallitusohjelman päätöksellä maa- ja metsätalousministeriöstä työ- ja elinkeinoministeriöön aiheutti paljon murhetta, koetteli siirrettyjen motiiveja ja näyttää kahden vuoden jälkeen suunnitelmalta ajaa alas

kansallinen maaseutupolitiikka. Hallituksen ja TEM:n virkamiesten vakuuttelut, että toiminta järjestetään samalla tasolla kuin se oli ollut MMM:ssä, eivät ole pitäneet miltään osin paikkansa. Pääsihteerin työura päättyi mielenmasenukseen. Syynä oli Suomen, EU:n maaseutumaisimman maan, poliittinen osaamattomuus maaseutukysymyksissä.

Ministeriöiden toimintalogiikka on hikistä sektoraalisuutta, jossa ei oteta huomioon horisontaalisen toiminnan ehtoja – ja eduskunta käsittelee lä-

hes yksinomaan ministeriöiden esityksiä. Ymmärän heitä, jotka haluavat vahvistaa valtioneuvostoa ja jopa poistaa ministeriöt. Toimeksi vain!

Faktaa, kokemuksia ja näkemyksiä enemmän teoksessa: Eero Uusitalo 2009. Maaseutu – väliinputoajasta vastuunkantajaksi. Maaseutupolitiikan itsenäistyminen alue- ja maatalouspolitiikan puristuksessa. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti, Julkaisuja 17.

EIRA VARIS, Pohjois-Karjalan maakuntaliitto

Maaseudun aluekehittäjän riemu ja ahdistus

Olen toiminut 10 vuoden ajan Pohjois-Karjalan maakuntaliitossa vastaten aluekehittämisen ohjelmatyöstä, maakuntaohjelmasta, EU-ohjelmien toteuttamisesta ja myös maaseutuasioista. Työssäni olen tuntenut niin riemua kuin ahdistusta. Riemua minulle on tuottanut etenkin se, että maakunnasta löytyy kehittämistähtoa ja –ideoita. Toimijat ovat aktiivisia ja organisaatiot kehittämishaluisia. Välineitä kehittämiseen on tarjolla ja niiden puolesta tehdään ahkerasti työtä. Ahdistusta puolestaan saa aikaan jatkuva puolustustaistelu syrjäisten maakuntien asemasta ja arvostuksesta, joka vie yhä jatkuvasti voimavaroja oikealta ja aidolta kehittämistyöltä.

Mikä on maaseutua?

Pohjois-Karjalan kaltaisessa maaseutumaisessa maakunnassa kehittämistoimet, jotka kulkevat maaseutupolitiikan nimellä ovat usein samoja tai hyvin samankaltaisia kuin aluepolitiikan ja alueke-

hittämisen nimissä tehtävät kehittämistoimenpiteet. Ne ovat yritystukia, osaamisen ja rakenteiden kehittämistä, innovaatioiden tukemista, työllisyyden edistämistä, syrjäytymisen ehkäisyä ja ympäristön tilan parantamista.

Kehittämistä tuetaan pääsääntöisesti eri EU-ohjelmilla ja niihin liittyvillä rahoitusvälineillä. Aluekehittäjille on kehittynyt ammattitaito, jonka avulla he pystyvät arvioimaan, mikä rahoitusväline olisi sopivin kullekin hankkeelle. Pitää pystyä arvioimaan toimenpiteen soveltuminen ohjelman sisältöön, sen toteutettavuusmahdollisuudet, toimenpiteiden suhde käytettäviin resursseihin ja vaikuttavuus tukikelpoisuuskaavien lisäksi. Tärkein kriteeri on kuitenkin se, että kehittämishanke tukee maakunnan tahtotilaa, joka on demokraattisesti hyväksytty kunkin maakunnan maakuntaohjelmassa. Tällöin tärkeää on vilpittömyys halu kehittää omaa aluettaan ja löytää ymmärtäviä tulkintoja ohjelmista.

Joskus ohjelmarajaukset tuntuvat keinotekoisilta ja sen vuoksi on vain pitänyt sopia, miten ja missä

niitä toteutetaan. Esimerkiksi Manner-Suomen maaseutuohjelmassa vuosille 2007–2013 toimenpiteiden ulkopuolelle on koko Pohjois-Karjalan maakunnasta rajattu vain maakunnan keskustaajungin Joensuun ruutukaava-alue. Mutta tämä ei tarkoita suinkaan sitä, että muut kuin maaseuturahaston kautta kanavoituvat alueen kehittämisresurssit olisi tarkoitettu vain Joensuun ruutukaavalle.

Kuntarajoihin perustuva kaupunki-maaseutuluokitus onkin ollut ongelmallista paitsi kuntien liitoksissa ja koon kasvaessa niin myös maaseudun elinkeinojen monipuolistuessa. Saman kunnan alueella on usein sekä kaupunkimaisia että maaseutumaisia alueita. Kuntarajoista riippumattomien paikkatietoaineistojen käyttö on mahdollistanut alueiden tarkemman tunnistamisen ja luokittelun. Suomen ympäristökeskus yhdessä Oulun yliopiston maantieteen laitoksen kanssa on kehittänyt uuden paikkatietopohjaisen alueluokituksen. Aluekehittäjät ovat kiinnittäneet tähän huomiota eri maaseutuohjelmista pyydytyissä lausunnoissaan. Viesti on mennyt perille. Tämä hyvä uudistus helpottaa ja systematisoi kehittämistoimenpiteitä, sillä erityyppisille alueille tulee suunnata erilaisia kehittämistoimenpiteitä. Se mikä sopii yhdelle, ei sovi välttämättä toiselle.

Ohjelmaviidakko

Ohjelmiin perustuvassa aluekehittämisessä törmää jatkuvasti siihen, että ohjelmia on niin paljon, – monien mielestä liikaakin – että voidaan puhua ohjelmaviidakosta.

Maaseudun kehittämisohjelmia on tehty erityisen monilukuisesti. Esimerkiksi Pohjois-Karjalassa on laadittu lakisäateisten ohjelmien lisäksi Pohjois-Karjalan maaseudun kehittämisstrategia ja siihen perustuva Pohjois-Karjalan maaseutuohjelma. Lisäksi maakunnassa on kolme LEADER-toimintaryhmien ohjelmaa. Pohjois-Karjalan kyläohjelma laadittiin viime vuonna, lisäksi maakunnan kolmella seutukunnalla on omat maaseudun kehittämisohjelmansa, joissa on vahva maatalousorientaatio. Yhteensä alueella on siis ainakin yhdeksän erilaista ohjelmaa, jotka koskevat samaa aluetta tai sen osaa aluekehityslain säättämien ohjelma-asiakirjojen lisäksi. Myös yksittäiset kylät laativat omat kyläsuunnitelmansa, tosin ne ovat toi-

mina-ohjelmaluonteisia. Voidaan perustellusti pohdita, onko todella tarpeen laatia näin paljon eri ohjelmia?

Positiivisesti asiaa ajatellen tiedämme hyvin alueemme kehittämistarpeet. Ohjelmien laadinnan yksi sisäänrakennettu tarkoitus on mielestäni juuri se, että eri toimijat ja tahot miettivät yhdessä mitä pitäisi tehdä. Kun ideasta voi tunnistaa oman ajatuksensa, sitoutuminen sen toteuttamiseen on korkealla tasolla. Toisaalta pelkona on, että ohjelmien laatijoihin saattaa iskeä väsymys. Kun asiat on pyöritelty edestakaisin ohjelmatasolla, jääkö voimia vielä niiden toteuttamiseen ja onko tilaa spontaaneille kehittämisideoille. Lisäksi saatetaan kärsiä ohjelmainflaatiosta eli niiden arvoa ei enää tunnisteta. Usein kuulee sanottavan, että paperit jäävät virkamiesten pöytälaatikkoon, eikä niistä ole mitään hyötyä.

Ohjelmaviidakossa on kuitenkin mielestäni tietty järki. Ohjelmat eivät ole satunnaisia, sattumalta laadittuja toivelistoja, vaan ne ohjaavat systemaattista kehittämisenäkökulmaa. Parannettavaa olisi siinä, että samoja asioita voitaisiin tarkastella samassa yhteydessä useasta näkökulmasta ja nähdä paremmin kokonaisuuksia. Monesti ohjelmien toteutus menee helposti pikkutarkkuuteen, jolloin mietitään onko näin sanottu ohjelmassa vai ei. Tämä puolestaan saa aikaan vaikutelman ohjelmien monimutkaisuudesta, hankaluudesta ja virkamiesten ylläpitämästä byrokratiasta.

Aluekehittämisessä ollaankin menossa yhä enemmän sopimus pohjaiseen kehittämiseen ohjelmapohjaisen sijasta. Tällöin voidaan miettiä täsmällisesti kohdennettuja toimia, joita tarvitaan tietyn ongelman ratkaisemiseen tai tietyn kehittämissykyksen aikaan saamiseen. Toisaalta sopimus pohjaisen kehittämisen vaarana ovat sille käytännöt ja kokonaisuuksien hämärtyminen. Erityisen vaarallista tämä on, jos päätöksenteko etääntyy alue- ja paikallistasolta. Tällaisiakin pyrkimyksiä valitettavasti esiintyy.

Demokraattista ja oikeamielistä päätöksentekoa

Maakuntaohjelma laaditaan osallistavalla menetelmällä, johon yleisölle luodaan mahdollisuus lain mukaan osallistua. Maakuntaohjelma hyväksytään

maakuntavaltuustossa, joka on demokraattisesti valittu luottamushenkilöelin kunnallisvaalien tuloksen pohjalta. Toimenpiteet hyväksytään maakuntahallituksessa, joka on operatiivinen päätöksentekijä.

Myös maaseutuohjelmien laadinnassa osallistaminen on laajaa. Ne kuitenkin hyväksytään valtionvirastopäätöksinä, joten niiltä puuttuu suora demokraattinen hyväksymismenettely. Täytyy siis luottaa virkamiesten viisauteen ja oikeamielisyyteen. Suomessa tämä onneksi onnistuu. Ulkomaila työskennellessäni olen saanut myös päinvastaisia kokemuksia.

Maakunnan yhteistyöryhmillä (MYR) on merkittävä tehtävä eri ohjelmien yhteensovituksessa. MYR:it on muodostettu kolmikantaperiaatteen mukaan eli niihin on nimetty edustus kunnista, valtionviranomaisista ja niin kutsutuista sosiaalipartnereista eli järjestöistä ja yhdistyksistä. MYR on operatiivinen toimija, joka sihteeristönsä kautta päättää hankkeiden rahoituksesta. Nykyisellä ohjelmakaudella 2007–2013 maaseuturahasto ei ole kuulunut sen toimivaltaan, vaan rahoitetut hankkeet ovat tulleet tiedoksi. Ohjelmaviidakossa tämä on omiaan hämmäntämään yhteistyöryhmän jäseniä siitä, mitä kehittämistä milläkin rahastolla tehdään.

Yhteensovitus yhteistyössä

Maakuntatasolla aluekehitysviranomaiset eli kuntien omistamat maakuntien liitot ja valtion aluehallintoviranomaisina ELY-keskukset sovittavat yhteen sen, mitä mistäkin ohjelmasta tai muilla varoilla rahoitetaan. Maakuntaohjelman toteuttamisesta raportoidaan työ- ja elinkeinoministeriölle ja maaseutuohjelman toteuttamisesta maa- ja metsätalousministeriölle.

Aluetasolla yhteistyö eri tahojen kanssa toimii pääasiassa hyvin. Pienen maakunnan etuna on, että toimijat tuntevat hyvin toisensa. Ministeriöissä puolestaan katsotaan perinteisesti asioita sektori-

kohtaisesti. Onneksi EU on tullut tässä apuun. Se edellyttää jäsenvaltioita laatimaan uudelle ohjelmakaudelle kanssaan kumppanuussopimuksen, jossa määritellään, mitä mistäkin rakennerahasto- tai tukiohjelmasta rahoitetaan ja mitä kehittämistoimia rahoitetaan kansallisesti. Koordinaatiota ja yhteistyötä on siis pakko tehdä rahoittajan määräyksestä.

Totuttujen toimintatapojen muutos on vaikeaa. Esimerkiksi tällä hetkellä iso kysymys on, rahoitetaanko maaseutualueiden laajakaistat rakennerahasto-ohjelmasta, maaseuturahaston ohjelmasta vai kansallisesta liikennerahoituksesta. Asia tulisi ratkaista pikaisesti, mutta käytännössä on vaikeaa päästä sopimukseen käytettävästä investoinnin rahoituslähteestä. Ajatellaan, että se on sitten pois kyseisen rahaston muusta toiminnasta. Kaupungeissa laajakaistaongelmaa ei ole, koska siellä markkinavoimat periaatteessa hoitavat ne.

Rahoittajakysymyksen yleensä kumuloituukin yksi tärkeimmistä toiminnallisista eroista kaupungin ja maaseudun välillä. Pitääkö yhteiskunnan tukea ja mitä ja missä. Aluekehittäjän näkökulmasta on hyvä, että Euroopan unioni on määritellyt selkeästi aluepolitiikkansa tavoitteen. Se on alueellisten kehityserojen pienentäminen. Tämä lähtökohta unohtuu usein suomalaisessa asiana koskevassa julkisessa keskustelussa.

Tulevalla ohjelmakaudella EU:n budjetti pienenee noin neljänneksen. Suomikin jäsenmaana ajoi budjetin leikkaamista budjettineuvotteluissa. Kansallinen etu ei ollut kuitenkaan alueellinen etu. Rahan väheneminen kohdistui erityisesti aluepolitiikan osuuteen. Maaseuturahaston määrä ei laske, joten sen suhteellinen osuus kokonaisuudesta jatkossa kasvaa ja sen merkitys alueiden kehittämiselle on jatkossa entistäkin tärkeämpää. Odotettavissa on siis kehittämisen riemua myös tulevaisuudessa, mutta todennäköisesti kaikki ei suju edelleenkin niin kuin Strömsössä – eli luvassa on myös ahdistuksen tuskaa.

TORSTI HYYRYLÄINEN, *Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti*

Rural Studies

-verkostoa kutomassa

”Näen yo-verkoston tarjoamat opinnot loistavana mahdollisuutena luoda yhteyksiä muihin maaseudun kehittämisestä kiinnostuneisiin opiskelijoihin ja kehittää tieteiden välistä yhteistyötä.”

Tämä Rural Studies -opiskelijan lausuma kuvaa osuvasti yhtä opiskelijoiden usein esiin nostamaa perustelua sille, miksi he ovat kiinnostuneet monitieteisistä maaseutuopinnoista (Uusitalo 2007: 23). Samalla kommentti ilmentää hyvin sitä tarkoitusta ja tehtävää, joka Rural Studies -verkostolle on alusta lähtien ajateltu.

Monitieteisten Rural Studies yliopisto-opintojen synnyssä on kyse sosiaalisen innovaation kehityksestä. Se on ytimeltään verkostoitumistarina, jossa idea yliopistollisesta maaseutuopetuksesta yhdistyy Suomessa laajempaan, 1980-luvulta voimistuneeseen kerrontaan maaseudun ja maaseutututkimuksen uudistumisesta ja uudistamisen tarpeesta.

Maaseudun uusi aika -lehti, Maaseudun uusi aika -yhdistys, Maaseutu PD -ohjelma, Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä (YTR) ja Rural Studies -yliopistoverkosto ovat tämän ajattelun konkretisointumia ja muutoksen ilmiämyksiä Suomessa. Niillä on paljon yhteistä. Verkostojen solmiutumista kannattavien tekojen takana ja liepeillä on tutkijoita, kehittäjiä ja virkamiehiä omine ajatuksineen, intresseineen ja identiteetteineen. Kunkin persoonan omat

taustat ja motiivit jäävät yleistetyissä kuvauksissa kuitenkin yleensä huomiotta.

Olen eri yhteyksissä tarkastellut maaseutualan verkottumista ja kirjannut sosiaalisen muistimme tueksi joitakin lähihistorian vaihteita (esim. MUA 3/1999 ja 2/2001). Läheisesti mukana olleet ovat kuvanneet Rural Studies -verkoston syntyä ja alun kehitystä teoksessa Rural Studies -verkosto innovatiivisena kumppanuutena (Hyyryläinen & Uusitalo 2007). Seuraavassa kuvailen alan verkottumista myös henkilökohtaisen kokemuksen tasolla. Tämä on tarina minän verkottumisesta laajemman muutoksen meihin.

Rural Studies saa suunnan ja työntekijät

Lähden liikkeelle siitä, miten itse tulin maaseudun kehittämisen verkostoihin. Todennäköisyys suunnata maaseutukysymyksiin oli kohdallani erittäin pieni. Ennen yliopisto-opintojani en tiedostanut maaseutua yhteiskunnallisena kysymyksenä. Maaseutu oli mielikuva, pääasiassa menneiden sukupolvien ja luonnon tila, jossa piipahdin silloin tällöin. Näyttää monien yhteensattumien summalta, että yleensä tulin kudotuksi mukaan. Painotan ilmaisua tulla kudotuksi ja tarkoitan sillä tunteeni henkilöiden aktiivista ja tarkoituksellista tapaa poimia ihmisiä uusille sosiaalisille kentille. Tällaisia kutojamestareita voin omalta kohdalta mainita heti kaksi: professorit Lauri Hautamäki ja Hannu Katajamäki.

Verkostoja kudotaan tehtäväkeskeisesti ja jouhevasti yli rajojen. Verkostot kietoutuvat luovasti

uusien ideoiden ympärille. Parhaimmillaan niiden dynaamisuus koskettaa ihmisten omia motiiveja. Ne hyödyntävät ihmisten henkisiä voimavaroja herkemällä ja siten myös tehokkaammalla tavalla kuin hierarkkiset organisaatiot. Verkostoja pitää koossa yhteinen tehtävä, mutta ne edellyttävät myös sosiaalista liimaa, jota voi kutsua luottamukseksi.

Verkostojen vastavuoroisuudessa jaetaan luottamusta, jollaista edellä mainitut kutojat aikanaan osoittivat minua kohtaan. Maaseutututkijan urani lähtölaukaus oli Lauri Hautamäen kysymys: ”Miksi et tutkisi kylälaisten luovuutta?” Tuohon aikaan, 1980-luvun alussa, opiskelijoiden vietteleminen maaseututeeman pariin oli hyvin satunnaista. En tiedä, miksi luottamus kohdistui minuun. Ilmeisesti olin tehnyt vaikutuksen opettajani.

Yhteiskuntatieteellinen maaseutuopetus oli vuosituhannen vaihteeseen asti hajanaista, pääasiassa yksittäisiä kursseja eri oppiaineissa. Aiheeseen ei voinut Suomen yliopistoissa laajemmin perusopintojen kautta perehtyä. Mutta olisiko maaseutuopinnoille kysyntää, jos meillä olisi järjestelmällistä tarjontaa?

Henkilökohtainen uudistuminen

Omalla kohdalla tärkeä ammatillinen uudelleensuuntautuminen tapahtui vuonna 2000. Pystyn paikantamaan tilanteen Cumulus Mikkelin ravintola Huviretkeen. Olimme sopineet esimieheni, Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus Mikkelin yksikön johtajan Pirjo Siiskosen kanssa sinne eräänlaisen kehityskeskustelun. Olin työskennellyt Mikkeliä erikoistutkijana elokuusta 1996 lähtien, mutta mietin vuosituhannen vaihteessa kriittisesti omaa ammatillista identiteettiäni ja tulevaisuuttani akateemisessa yhteisössä. Kyse ei ollut varsinaisesta kriisistä, vaan halusin saada omaan työhön uutta haastetta.

Noihin aikoihin yksikössämme kehiteltiin ajatusta monitieteisestä ja verkostomaisesti toimivasta ekoyliopistokonseptista. Se perustui ekologisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävänsä kehityksen ajatukseen, jonka sisältö voitaisiin kiteyttää iskusanoin luomu, maaseutu ja osuustoiminta. Meillä oli vakaa pyrkimys tutkimuksen, kehittämisen ja

täydennyskoulutuksen lisäksi päästä toimijaksi yliopisto-opetuksessa. Koska se ei kuitenkaan ollut erillislaitokselle perinteisin muodoin mahdollista, mietimme yhdessä uusia ratkaisuja.

Pirjo Siiskonen oli aidosti innostunut ja sitoutunut luonnonmukaiseen tuotantoon liittyvän Eco Studies -opetuksen käynnistämisestä. Myös maaseutualan opetuksen käynnistämistä oli tunnusteltu, olihan siitä saatu jonkin verran kokemusta Maaseutu PD -koulutuksen myötä. Pirjo oli tehnyt Ekoyliopiston mahdollisista toiminnoista esiselvityksen ESR-rahoituksella keväällä 2000, minkä tuloksena syntyi hahmotelma myös Rural Studies -verkoston perustamisesta. Aloitteen saama vastaanotto alueellisten rahoittajien puolella ei alussa ollut kovin rohkaiseva. Pirjo oli käynyt asiasta alustavia neuvotteluja rahoittajien kanssa ja hän tulkitisi tilannetta niin, että Eco Studies -opetuksella olisi yhteiskuntatieteellistä maaseutuopetusta paremmat mahdollisuudet päästä vauhtiin.

Aluetieteilijälle maaseutututkimus tuntui kuitenkin läheisemmältä. Teinkin esimiehelleni tuossa tilanteessa ehdotuksen, jossa ajatus oman työtehtävän uudistamisesta yhdistyisi maaseutuopetuksen visioon. Ehdotin työnjakoa, jossa minä ottaisin vastuulleni Rural Studies -aloitteen. Pirjo voisi jatkaa Eco Studies -kokonaisuuden ja luomun edistämistä. Näin sovittiin. Rural Studies antaisi työhöni uutta haastetta ja selkeän tavoitteen. Cumuluksesta ajatukseni suuntautuivat siis uuteen retkeen. Noin vuoden kuluttua tuosta keskustelusta minut nimettiin Rural Studies -verkostosta vastaavaksi tutkimusjohtajaksi Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskuksen Mikkelin toimintayksikköön. Toimin siinä tehtävässä vuoteen 2009 asti.

Yhteiskunnallinen uudistuminen

Suomalainen yhteiskunta oli 1990-luvun alussa murroskohdassa. Maaseutututkijoiden yhteistyö kehittyi vauhdilla. Olin ehtinyt muutaman vuoden aikana luomaan hyvän kontaktiverkoston muun muassa maaseutututkijatapaamisten kautta ja toiminnut Maaseudun uusi aika -lehden päätoimittajana vuosina 1998–2000. Näiden verkostojen kautta olivat syntyneet myös yhteydet uusiin valtakunnallisen tason instituutioihin, kuten poikkihallinnolliseen

maaseutupolitiikan yhteistyöryhmään (YTR).

Kolmannen maaseutupoliittisen kokonaisohjelman 2001–2004 valmistelu oli YTR:n koordinoimana vuonna 2000 täydessä käynnissä. Kuuluin ohjelmaa valmistelemaan koordinaatioryhmään. Kirjoitin muiden ryhmän jäsenten lailla osia ohjelmaan, tekstini liittyivät toisaalta laajan ja suppean maaseutupolitiikan käsitteisiin ja toisaalta osaamisen kehittämistä koskeviin ehdotuksiin. Ohjelma-valmistelua ohjasti Eero Uusitalo. Kokonaisohjelmassa linjattiin keskeiset toimenpiteet myös maaseutualan opetukseen liittyen. Ohjelman toimenpide numero 35 kuului seuraavasti:

Tulisi käynnistää 2001–2002 verkostoyliopisto-mallilla Rural Studies -koulutusohjelma, jossa voi suorittaa maaseutumais-
terin tutkinnon. (OPM, YTR, korkeakoulut). (Maaseutupoliittinen kokonaisohjelma 2000: 77.)

Ohjelman lanseerauksen myötä Rural Studies sai valtakunnallisen oikeutuksen. Tuohon toimenpiteeseen liittyen voitiin hakea YTR:n kehittämishankerahoitusta. Vuodelle 2001 saatu rahoitus mahdollistikin verkoston huolellisen suunnittelun. Hankkeen päätoimiseksi projektipäälliköksi valittiin helmikuussa Päivi Pylkkänen. Oleellinen osa hanketta oli valmistella hyvä rahoitushakemus Itä-Suomessa toteutettavaan Euroopan sosiaalirahaston ESR-ohjelmaan.

Neuvotteluasetelma ESR-rahoituksen saamiseksi oli vaikea. Hankesuunnitelmassa piti perustella muun muassa sitä, mitä hyötyä valtakunnallisesta yliopisto-opetuksesta olisi Itä-Suomelle? Mikä merkitys maaseutuopinnoilla olisi aluekehityksen kannalta? Meiltä kysyttiin: eikö yliopisto-opetuksen kehittäminen ole valtion ja yliopistojen vastuulla? Argumenttimme eivät alussa vakuuttaneet valmistelevia virkamiehiä Mikkeliissä. Välilliset hyödyt, pitkän tähtäimen vaikuttavuus tai alueellisen osaamiskeskittymän vahvistaminen eivät puhutelleet rahoituksen portinvartijoita. Koska näimme EU-rahoituksen lähes ainoana mahdollisuutena, laitoimme peliin koko akateemisen mielikuvituksemme oikeiden argumenttien löytämiseksi. Verkoston rakentamisen alkuvaiheen riittävä rahoitus oli erittäin tärkeää, huonosti valmistellulla strategialla verkostoa ei saataisi liikkeelle.

Lopulta Itä-Suomen lääninhallitus myönsi kol-

mivuotisen (2001–2003) rahoituksen hankkeelle. EU-rahoituksen myötä prosessiin tuli myös piirteitä, joita ei perinteisesti yhdistetty yliopistollisen perusopetuksen valmisteluun. Yhtenä esimerkkinä voi mainita opintojaksojen toteuttamisesta järjestetyn avoimen tarjouskilpailun. Omalla tavallaan kilpailutuskin edisti verkoston rakentumista, prosessi tuli läpinäkyväksi ja avoimeksi kaikkien hukkaiden osallistua.

Verkottuvat ja verkottajat kohtaavat

Uudessa tehtävässä toimiminen oli innostavaa ja opettavaista. Minusta oli tullut kutoja, verkostojen solmiutumisen aktiivinen edistäjä. Tehtävässä sai visioida, suunnitella ja tehdä yhteistyötä. Tehtävän ympärille alkoi Mikkeliissä rakentua hyvä tiimi, johon kuului alussa Päivi Pylkkänen ja vähän myöhemmin siihen liittyivät Vesa Rouhiainen ja Eeva Uusitalo. Tavoitteena oli rakentaa monitieteinen opintotarjonta maaseutualasta kiinnostuneille opiskelijoille ja näin haravoida aiempaa järjestelmällisemmin lahjakkaita opiskelijoita maaseutututkimuksen ja kehittämisen verkostoihin.

Mukaan piti saada avaintoimijaryhmät eli maaseutuopetuksesta kiinnostuneet opettajat ja heidän työnantajansa eli yliopistot. Lisäksi oli luotava yhteydet opetusministeriöön, jolla oli vielä tuolloin suora ohjaussuhde yliopistoihin. Käytännössä tämä tarkoitti jalkatyötä, kiertämistä, kokouksia ja neuvotteluja. Pääsääntöisesti palaute oli myönteistä, aloite sai kannatusta.

Yhdeksi keskeiseksi sidosryhmäksi mielsimme myös opiskelijat. Heille tehtiin heti alussa kysyntä-kartoitus, koska halusimme tietää kiinnostavatko yliopistolliset maaseutuopinnot. Kyselyn tuloksena noin 70 prosenttia vastaajista ilmoitti kiinnostuksensa maaseutuopintoihin, jos opintokokonaisuus olisi tarjolla (n=349). Seija Hyvärinen (2001) kartoitti olemassa olevan opintotarjonnan koko maasta. Nämä molemmat taustaselvitykset loivat tiedollista pohjaa verkoston luomiselle mutta rakensivat myös tärkeitä kontakteja sidosryhmiin. Opiskelijoita rekrytoitiin myös ideointiryhmiin ideoimaan ja kommentoimaan alustavia suunnitelmia.

Ajatus yhteiskuntatieteellisestä painottuneesta

maaseutuopintojen kokonaisuudesta alkoi hahmottua linkki, kontakti ja sitoutuminen kerrallaan. Mukana oli alusta asti aktiivisten avainhenkilöiden, professorien ja yliopisto-opettajien ryhmä. Yhteisen pöydän ääreen strategisia linjauksia pohittamaan se kokoontui ensimmäisen kerran Mikkelin, Tertin kartanoon 1.–2. helmikuuta 2002. Hyvän keskustelun ja perusteellisen vaihtoehtojen punninnan jälkeen sovittiin yhdessä ohjelman käynnistämisestä.

Visio Rural Studies -verkostosta ja monitieteisestä opetuskokonaisuudesta realisoitui virallisesti kesäkuussa 2002 seitsemän yliopiston rehtoreiden ja hallintopäälliköiden allekirjoittaessa verkostosopimuksen. Verkoston johtokunta järjestäytyi ensimmäisessä kokouksessaan Vaasassa 22.8., jossa johtokunnan puheenjohtajaksi valittiin tutkimusjohtaja Hannu Katajamäki Vaasan yliopistosta ja varapuheenjohtajaksi professori Klaus Helkama Helsingin yliopistosta. Kokouspöytäkirjan mukaan uusi puheenjohtaja kertoi ”tarttuvansa tehtävään motivoituneena ja vakuuttuneena monitieteisen maaseutuopetuksen merkityksestä”.

Opiskelijahaku avattiin syksyllä ja opetus käynnistyi johdanto-opintojaksolla kenttäkurssina Juvala marraskuussa 2002. Ohjelman asemasta käytävät neuvottelut jatkuivat käynnistymisen jälkeenkin. Esimerkiksi opetusministeriössä 12.1.2003 pidettyä kokouksesta laatimani muistion perusteella keskustelu opetusneuvos Anita Lehikoisen kanssa oli myönteinen ja hän totesi ministeriön haluavan ”edistää verkostomaisten maisteriohjelmien toteuttamista ja yliopistojen yhteistyötä”.

Opetuksen uudistuminen niukkuuden ajassa

Rural Studies -verkosto on koko 11-vuotisen historiansa aikana pyrkinyt toisaalta sopeutumaan toimintaympäristön muutoksiin mutta toisaalta myös reagoimaan muutoksiin uudistavasti – ainakin omasta mielestään. Verkosto on tähän mennessä tarjonnut noin 400 yliopisto-opiskelijalle opetuksen maaseutututkimukseen ja maaseudun kehittämiseen. Opiskelijoita on tullut kymmenestä Suomen yliopistosta ja kaikkiaan noin 70 eri oppiaineesta. Vuosittain opintokokonaisuutta suoritta-

maan on hyväksytty 25–40 opiskelijaa. Opintoja on kautta vuosien suoritettu vaihtelevasti ja motivaatio maaseutuopintoihin vaihtelee myös yksilökohtaisesti. Kiinnostava piirre maaseutuopinnoissa on se, että historian aikana vain 13,8 prosenttia opiskelijoista on miehiä eli maaseutuopinnot kiinnostavat jostain syystä selvästi enemmän naisia (tiedot elokuun 2013 tilanteen mukaan).

Yleinen julkisen talouden niukkuus ja siihen liittyvät rakenteelliset uudistukset ovat viime vuosien aikana selvästi heikentäneet yliopistojen kiinnostusta verkostomaisiin toimintamalleihin. Yliopistojen hallinnossa on viety läpi suuria organisaatiouudistuksia, joiden seurauksena on sekä keskittetty että karsittu toimintoja. Toisaalta tämä on ollut odotettua, sillä resurssien niukentuessa vanhat organisaatiot reagoivat usein sisäisen uudelleenorganisoinnin kautta. Yliopistouudistuksessa yliopistojen valtiosuhte muutettiin ja niistä tuli julkisoikeudellisia laitoksia. Ministeriö ei myöskään enää puuttunut yliopistojen yhteistyöhön. Muutos heijastui kansallisiin yliopistoverkostoihin siten, että niiden jäsenyliopistot arvioivat yhteistyötä uudelleen kriittisesti.

Vuonna 2010 voimaan tulleen yliopistouudistuksen jälkimainingeissa kolme Rural Studies -verkoston jäsenyliopistoa (Lappi, Jyväskylä ja Tampere) päättivät jäädä pois yhteistyöasetelmasta. Kuopion ja Joensuun yliopistot yhdistyivät, ja verkosto sai uudeksi jäseneksi Itä-Suomen yliopiston. Yliopistouudistuksen konkreettinen seuraus oli verkostosopimuksen uusiminen. Uuden sopimuksen myötä siirryttiin jäsenmaksuihin perustuvaan yliopistojen omarahoitusmalliin. Jäsenmaksun suuruudeksi verkoston johtoryhmä päätti 8 000 euroa.

Myös Helsingin yliopisto arvioi yliopistouudistuksen jälkeen kriittisesti roolinsa kaikissa verkostoissa, joissa se oli mukana. Sisäisessä evaluoinnissa Rural Studies arvioitiin kuitenkin toimivaksi konseptiksi, jolla nähtiin myös tulevaisuutta. Toisenlainen lopputulos olisi tehnyt verkoston koordinaattorina toimivan Ruralia-instituutin aseman vaikeaksi ja koko verkoston tulevaisuuden epävarmaksi.

Valtiosuhteen muutoksesta huolimatta yliopistojen talous on riippuvainen pääasiakkaansa valtion taloudesta. Yliopistoissa varaudutaan niuk-

kuuden ajan jatkumiseen. Rahoitus ei kuitenkaan ole ainoa yliopistojen tulevista suurista haasteista. Vaikuttavin muutos ei välttämättä kohdistu tutkimukseen vaan yliopisto-opetukseen ja opetuksen toteuttamisen tapoihin. Digitaalisen yhteiskunnan kehittyminen tuo verkkojen kautta opiskelijoiden saataville asiantuntemusta, opintojaksoja ja kursseja kaikkialta maailmasta. Kilpailu opetuksen alalla kiristyy ja uusia opetuksellisia innovaatioita kehitellään maailmalla jatkuvasti. Tieteenalojen samoin kuin opiskelun ja työelämän väliset rajat tulevat huokoisemmiksi ja vapausasteet niiden ylittämiseen henkilökohtaisten opintosuunnitelmien kautta yleistyvät. Yliopistomaailman radikaaleimmat innovaatiot voivatkin olla juuri opetukseen liittyviä.

Rural Studies on tarjonnut minulle hienon mahdollisuuden henkilökohtaiseen ammatilliseen uudistumiseen. Parasta on ollut päästä yhteisiin oppimistilanteisiin innostuneiden opiskelijoiden kanssa. Mukaan on myös tullut uusia kutojia, luottamuksen jakajia. Rural Studies -verkoston johtoajatuksena on ollut luoda monitieteinen ja paikallisen kehittämisen konteksteista inspiraatioita hakeva oppimisympäristö, joka olisi houkutteleva myös tulevien opiskelijasukupolvien näkökulmasta. Verkostomaiset toimintamallit ovat myös

toimivia tapoja edistää maaseutua koskevan tutkimustiedon yhteiskunnallista käyttöä.

LÄHTEET

- Hyryläinen, Torsti & Eeva Uusitalo 2007. Rural Studies -verkosto innovatiivisena yliopistokumppanuutena. Toiminnan vuodet 2002–2007. Rural Studies -julkaisu 1/2007. Rural Studies -koordinaatioyksikkö, Mikkeli. Saatavissa: <http://www.rural-studies.fi/wp-content/uploads/2011/04/RS5vuotta.pdf>. [Viitattu 10.9.2013].
- Hyvärinen, Seija 2001. Maaseutuopinnot Suomen yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa. Julkaisu 75. Helsingin yliopiston Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Mikkeli.
- Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2000. Ihmisten maaseutu – tahdon maaseutupolitiikka. Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma vuosille 2001–2004. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä, 3/2000.
- Uusitalo, Eeva 2007. Rural Studies -opinnot opiskelijoiden kokemana uutuutena. Teoksessa: Hyryläinen, Torsti & Eeva Uusitalo (toim.). Rural Studies -verkosto innovatiivisena yliopistokumppanuutena. Toiminnan vuodet 2002–2007. Rural Studies -julkaisu 1/2007. Rural Studies -koordinaatioyksikkö, Mikkeli. 21–25.

HANNU KOMULAINEN
Rovasti, Juankoski

Ovatko papit hävinneet maaseudulta?

Aikuistuin kylmän maatilan kasvattina Nilsin Ahmapurolla. Kylä ja 25 maatilaa nousivat 1950-luvulla Kymi-yhtiöltä pakkolunastettuun korpeen 30 km kirkonkylästä. Tehtiin tiet, rakennettiin saunat, asuinrakennukset ja navetat sekä 40 vuotta toiminut koulu. Kylä elää edelleen, mutta siellä on vain

viisi toimivaa tilaa, ja kuitenkin peltoa ja lehmii tuplasti 50 vuoden takaiseen nähden. Kylällä pappia näki alkuvuosikymmeninä ristiäisissä, kinkkeille sekä joskus seuroissa ja niin sanotuissa maakirkoissa koululla. Itse olen tehnyt työtä pappina maaseudulla Pohjois-Savossa yli 40 vuotta. Seurakuntapapin tehtävien lisäksi olen voinut nähdä

maaseudun elämää myös laajemmin toimiessani tuomiokapitulin assessorina ja rovastikunnan lääninrovastina. Kirkon roolia maaseutukysymyksissä olen joutunut pohtimaan toimiessani kirkon maaseututoimikunnan puheenjohtajana ja Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän jäsenenä.

Oma kokemukseni on, että seurakunnan toimintaa on tarjottu kylille ja koteihin, mutta vastaanotto on hiipunut. Väki on harventunut ja vanhentunut. Ihmisten ja samalla lie myös työntekijöiden intresseissä ollut siirtää toimintoja kirkonkyliin seurakunnan omiin tiloihin.

Kokonaiskirkossa väestön väheneminen sekä suuremmalle väkimäärälle ja monipuoliselle toiminnalle mitoitettut omat kiinteistöt ja henkilöstö vievät kirkon taloutta ahtaalle. Kirkosta eroamisherkkyys on suurinta siellä, missä tulotaso ja kirkollisverokertymät ovat suurimmat eli talouden tasausjärjestelmää ei pystytty luomaan pieniä maaseutuseurakuntia ajatellen. Kirkon keinona on järjestää alueellisesti itsenäisiä laajoja talous- ja hallintoyksiköitä, joissa on pieniä toiminnallisesti itsenäisiä seurakuntia. Yhdessä vapaaehtoistyön kehittämisen kanssa se hillitsee seurakuntatyön häviämistä, vaikka pappeja olisi alueellisesti yhä vähemmän.

Pohdin kuitenkin asiaa enemmän siitä näkökulmasta, miksi ylipäänsä jollekin tulee mieleen esittää otsikon kysymys. Oletan, että papin toivotaan näkyvän mitä erilaisimmissa rooleissa.

Haikaillaanko pappiloiden ja pappilakulttuurin perään?

Pappilat ja vuosisatainen pappilakulttuuri ovat käytännössä hävinneet. Tärkein syy siihen on raha. Luontaisetuja alettiin verottaa 1970-luvulla käyvän arvon mukaisesti. Silti kirkko yritti pitää kiinni pappilakulttuurista. Omiin asuntoihin pyrkivät papit joutuivat aluksi anomaan siirrolle luvan tuomiokapitulilta, eikä sitä aina myönnetty. Henkilökohtaisten oikeuksien kaikkialla korostuessa luvat helpottuivat, ja luontaisetusannot muuttuivat vuokra-asunnoiksi. Nyt vain muutamassa harvassa pappilassa asuu pappi ikään kuin reliikkinä, mikä käytännössä maksaa hänelle pitkällä tähtäimellä omakotitalon hinnan verran. Papin ei tarvitse enää

välttämättä asua edes seurakunnan alueella. Seurakunta joutuu sponsoroimaan verorahoilla myös asutun, ison vanhan pappilan ylläpitoa, koska vuokraa ei pystytty perimään niin suurena, että se kattaisi kulut.

Talouden lisäksi syynä pappilakulttuurin häviämiseen on ollut pappilan roolin muuttuminen. Ennen sotia maalaispappila on ollut monen pitäjän tärkein puolijulkinen kokoontumispaikka ja turvasatama. Se on jopa näyttänyt tietä maanviljelyksen uusille tuulille. Pappilaan tultiin vielä 1950-luvulla odottamaan kirkonmenojen alkamista tai linja-autoa. Pappiloiden emännillä on ollut sosiaalisesti puolittain julkinen asema ja rooli pitäjän ykkösnaisten joukossa ennen kuin naiset alkoivat siirtyä kotoa palkkatyöhön 1960-luvulla. Pappiloiden emännät eivät enää vuosikymmeniin ole ruokkineet ja kahvittaneet satunnaisia kävijöitä, järjestäneet pappilan salia vihki- ja kastekuntoon tai kestittäneet kirkkovaltuustoa ja -neuvostoa eli tehneet käytännössä seurakuntatyötä ilmaiseksi tarjoiluja myöten. Varsin usein he olivat myös seurakunnan puoli-ilmaisia kanslistejä.

Toivotaanko koko aikaista tavoitettavuutta eli 24/7?

Yksityisyys on yhteiskunnassa lisääntynyt ja se on heijastunut myös papin ja pappiloiden elämään. Vielä 1960-luvulla nuorta pappispariskuntaa evästettiin sanomalla, että pappilan seinät ovat lasia. Heitä valmisteltiin kokoaikaisen tarkkailun kohteeksi. Yksityisyys on lisääntynyt 1970-luvulta lähtien myös papin elämässä, mitä on tukenut tuolloin kirkossakin voimaan tullut virkaehtosopimusjärjestelmä. Se raamittaa työ-, vapaa- ja loma-aikoja. Toisaalta pappi ei ole työaikalain alainen. Seurakuntien papit, kanttorit, diakoniatyöntekijät ja nuorisotyön ohjaajat ovat työajattomia eli vain vapaapäivät ja lomat on määritelty. Pappiin voi ottaa yhteyttä mihin vuorokauden aikaan ja minä viikonpäivänä tahansa. Jos tavoitettavuus ei toimi, syy kannattaa tutkia.

Pitäjän patriarkka, kanaamo, mukanaeljä vai ajattelijä?

Papin rooli on kaventunut monella tapaa. Pappia ei löydä sieltä, missä pitäjän asioita järjestellään ja niistä päätetään. Pankin johtokunnan tai hallinto-neuvoston, kunnallisen lautakunnan tai johtokun-
nan joskus jopa valtuuston nuijan varressa on ollut kirkkoherra, mutta ei ole enää. Hän oli perusta-
massa kunnallista tai yksityistä oppikoulua tai mer-
kittävää yhdistystä ja toimi usein itseoikeutettuna
puheenjohtajana. Hän oli niitä harvoja, jotka oli-
vat suorittaneet akateemisen loppitutkinnon. Nyt
tietoa, taitoa ja kykyä löytyy monesti muilta enem-
män kuin papilta.

Demokratian kehittymisen myötä ei maaseu-
dullakaan ole kaivattu isällistä turvallista johtoa
vaan oikeaa puoluekantaa. Näin kansanvaltaisen
yleisen demokratian kehittyminen on siirtänyt pa-
pin selkeästi omalle reviirilleen eli seurakunnan
elämään.

Papilta vaaditaan erityisaktiivisuutta päästäk-
seen mukaan vaikuttamaan yhteisiin asioihin. Se
voi johtua siitäkin, ettei pappi ilmaise mitään yhte-
teiskunnallisesti merkittävää. Toisaalta jos hän ot-
taa yhteiskunnallisesti kantaa, sitä aina jollain ta-
holla paheksutaan. Silti nykyisen kuntarakenne-
keskustelun luulisi pitävän kaikki
maaseutuseurakuntien kirkkoherrat hereillä. Se
tarjoaisi samalla oivan tilaisuuden osallistua näky-
västi rakennepöytäkeskusteluun. Näyttää kuitenkin siltä,
että papisto jättäytyy jälkijunaan hoitamaan perin-
teiseen tapaan haavoittuneita ja keräämään kyydis-
tä tipahtaneita. Missä viipyvät maaseutupappien
pohdinnat alueen asioista? Näkijöille olisi tilaa.

Myös maaseutu on kulkenut muun yhteiskun-
nan tapaan yhä enemmän niin sanotusti uskonnot-
tomaan suuntaan eli sekularisoitunut. Tosin tämä
teesi on paljon mutkikkaampi kuin mitä sen hoet-
tuna itsestään selvyytensä ajatellaan olevan. Uskon-
nollisuuden muodot ja ihmisen kaipuu perimmäis-
ten kysymysten ääreen ovat paljon moni-ilmeisem-
piä kuin kirkollisten osallistumistilastojen
pienevistä luvuista voisi päätellä.

Missä väki kokoontuu, sieltä pappi puuttuu.
Ainakin mielikuvissa ennen oli toisin. Olivathan
kylän suurtahtumia kodeissa kinkerit, seurat ja

hautajaisten muistotilaisuudet. Niissä kuului käy-
dä, näkihän siellä toisia. Nyt väki liikkuu vain, kun
on hirvisoppaa, kesäteatteria, pesäpallo-otteluita,
maatalousnäyttelyitä tai asuntomessuja. Mistä ta-
hansa niistä voi olla poissa leimautumatta. Kirkko
yrittää tavoittaa luonto-, erämies- ja kansanlaulu-
kirkoilla. Vain harvoista niistä tulee koko kylän
juttuja, eikä osallistumiselle ole sosiaalista painetta
ja tarvetta kuten ennen.

Vaikka yhtenäiskulttuuri on murentunut ajat-
sitten, papin näkyvyys arkiaskareissa on asia si-
nänään. Enpä juuri törmää kaupassa kollegaani, jo-
ka työpäivänään kantaisi papin tunnuksia. Sietäisi
kantaa.

Kaipailaanko selittämättömän selittäjää?

Papin perään haikaillaan, koska elämän karuus pa-
nee kysymään: miksi? Humalainen on ajanut au-
ton päin pylvästä. Kyytiin on sattumoisin lähtenyt
nuori, joka ainoana kyydissä olleista kuolee. Miksi
tämä täysin turha kuolema? Perimmäisin syyllinen
olisi saatava esiin. Pappiin katsotaan syyttävästi,
löytyisikö se hänen oletetusta valtapiiiristään. Elipä
ihminen maalla tai kaupungissa, kysymys on sama.

Kun etsitään vastausta perimmäiseen kysymyk-
seen eli kysymykseen Jumalasta ja elämän mielestä,
silmä ja ajatus hakevat kyseisen tahon edustajaa.
Voisiko joku selittää jotain selittämättömästä?

Perinteisesti silmät kääntyvät ensin pappiin, sit-
ten papin taakse kirkkoon. Nyt tosin yhä enem-
män suoraan Perimmäiseen Todellisuuteen, miten
itse kukin sen tulkitseekin.

Kirkolle ja papille toivotaan myös etiikan edus-
tajan roolia. Koko maapallo on yhä enemmän yksi
koti. Nyt haetaan näkyä ja eettistä perustetta sille,
miten elämä olisi kodissa järjestettävä ja jatkuuko
se meidän jälkeemme. Periaatteessa sosiaalieet-
tisissä kysymyksissä riittää tavallinen maalaisjärki
ja oikeudentunto. Luterilaiset ajattelevat, ettei kir-
kolla ole tarjottavana erityistä eettistä viisautta. Sil-
ti papin tulee omata valmius ja halu etsiä oikeaa
suuntaa rakenteitakin pohtien.

Mistä papin löytää?

Pappi kohdataan yhä useammin henkilökohtaisesti, kun lapsi syntyy, halutaan kirkollinen vihkiminen tai kun lähipiiristä joku kuolee. Papilla oli vielä 1960-luvulla edessään kerralla jopa viisi paria vihittävänä tai sama määrä lapsia kastettavana, eikä hän aina tiennyt ihmisistä muuta kuin nimet ja syntymäajat. Nyt jokainen toimitus on räätälöity kuhunkin elämäntilanteeseen. Pappi tapaa ihmiset aina ennen toimitusta, joka on käytännössä yksityinen tilaisuus, mutta periaatteessa kirkkotilassa aina julkinen jumalanpalvelus. Kun kuolema on yksityistynyt, se näkyy hautajaisten pienentymisenä. Kuolinilmoituksella kutsutaan väkeä hautajaisiin harvoin etukäteen eli hautaaminen tapahtuu pienellä saattojoukolla. Sieltä pappi löytyy monesti mukana eläen syvemmin kuin ennen. Surevien kohtaaminen ei myöskään aina rajoitu keskusteluihin ennen hautajaisia vaan voi jatkua säännöllisesti yli vuodenkin.

Pappi löytyy yhä useammin askaroimassa hallinto- ja johtamiskysymysten kanssa. Maaseudulla on runsaasti yksipappisia seurakuntia. Pienenkin seurakunnan kirkkoherralta menee hallinnollis-organisatorisiin tehtäviin ajasta lähes puolet tai ainakin yksi kolmasosa. Hänen on hallittava vähintäänkin sama tiedollinen repertuaari kuin suuren seurakunnan johtajan, jolla on apunaan laaja hallintohenkilöstö. Demokratia on tuonut osaavat ja vaativat hallintoelimet. Enää ei käy pienen maalaisseurakunnan kirkkovaltuuston kokouspöytäkirjan toteamus 60 vuoden takaa: ”Seuraavan vuoden talousarvio on halukkaiden valtuutettujen nähtävänä kirkkoherranvirastossa.”

Lopuksi: Todellisuustajuisesti orientoituvaa kristinuskon tarjoaa syvän kaikupohjan. Ihmisen, yhteiskunnan ja maapallon elämän, mutta myös oman tehtävänsä ja itsensä vuoksi, papin ja kirkon on kyettävä elämään mukana kunkin ajan todellisuudessa. Näkyykö se missään, voidaan todeta vasta vuosikymmenien kuluttua.

MAIJA HALONEN, *Itä-Suomen yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos*

KATJA HYVÖNEN, *Itä-Suomen yliopisto, historia- ja maantieteiden laitos*

Kohtaamisia Kalajoella

Järjestyksessään 21. maaseutututkijatapaaminen pidettiin 22.–23. elokuuta Kalajoella. Tapahtumasta teki erityisen Maaseudun uusi aika -lehden 20-vuotisjuhlavuosi, jonka kunniaksi tapahtuman yleisteenä oli ”Maaseutututkimuksen tila”. Tutkijatapaamisen kutsu-esitelmässä, työryhmissä ja keskusteluissa pohdittiin teeman mukaisesti maaseutututkimuksen syvintä olemusta eli sitä, mitä maaseutututkimus oikeastaan on. Maaseutututkimus kun ei tunnustisi ole yksiselitteinen tieteenala, vaan pitää sisällään monenlaisia lähestymistapoja ja menetelmiä. Maaseutututkimuksen määrittelyn ohella tapaamisen aikana keskustelua herätti maaseutupolitiikan ja -tutkimuksen välinen hyvin symbioottinenkin suhde.

Tapahtumapaikkana oli Kalajoen hiekkasärkien äärellä sijaitseva Kylpylähotelli Sani, joka tarjosi tapahtumalle hienot puitteet. Mukana oli yli 80 maaseutuaiheen ympärillä työskentelevää tutkijaa, kehittäjää ja virkamiestä. Iloksimme saimme kohdata heistä muutamia tutkijatapaamisen eri vaiheissa sekä keskustella maaseutututkijatapaamiseen ja -tutkimukseen liittyvistä kysymyksistä. Mikä on maaseutututkijatapaamisen merkitys ja millaisia eväitä se voi osallistujilleen antaa? Entä mitä kohtaamamme henkilöt ajattelevat maaseutututkimuksen tämän hetkisestä tilasta?

Odotuksia ensimmäiselle maaseutututkijatapaamiselle

Tämänkertaisessa maaseutututkijatapaamisessa oli monia konkareita, jotka ovat olleet tapaamisissa

mukana alusta saakka. Mukana oli ilahduttavan paljon myös ensikertalaisia. Eräs heistä oli Itä-Suomen yliopistossa, historia- ja maantieteiden laitoksella projektitutkijana työskentelevä ja siellä väitöskirjaa tekevä Eerika Albrecht. Turvetuotannon vesistövaikutusten hallintaa tutkiva Albrecht saapui tutkijatapaamiseen hyvissä ajoin ja ilmoitautui ensimmäisten joukossa. Miksi Albrecht, joka mieltää tutkimuksensa enemmän yhteiskunnalliseksi ympäristötutkimukseksi kuin maaseutututkimukseksi, päätti lähteä mukaan maaseutututkijatapaamiseen? ”Maaseutututkijatapaaminen sattui sijaitsemaan sopivasti vanhalla kotiseudulla, joten jo se houkutti tulemaan mukaan”, kertoo Albrecht. ”Myös sopivan työryhmän löytäminen vaikutti”, ekosysteemipalvelut sekä luonnonvarojen käyttö ja hallinta -työryhmään ilmoittautunut Albrecht jatkaa. Hän on aikeissa pitää ryhmässä omaa tutkimusteemaansa käsittelevän esitelmän ja toivoo, että työryhmässä käydään luonnonvarojen käytöstä ja hallinnasta vilkasta keskustelua. Hän toivoo myös saavansa omaa työtään eteenpäin vieviä kommentteja. Työryhmätyöskentelyn ohella Albrechtia kiinnostaa tapaamisessa mahdollisuus verkostoitumiseen ja maaseutututkija- ja kehittäjäkenttään tutustumiseen.

Myös Anne Hytönen on maaseutututkijatapaamisen ensikertalainen. Mikkelistä Helsingin yliopiston Ruralia-instituutista saapunut Hytönen luonnehtii itseään aloittelevaksi maaseutututkijaksi ja jatko-opiskelijaksi. Lisäksi hän toimii vasta perustetun Luomuinstituutin viestintäsuunnittelijana. Aluksi hajanaiselta tuntunut maaseutututkimus vaikuttaa Hytösen mielestä monipuoliselta

KUVA 1. Turvetuotannon vesistövaikutusten hallintaa tutkiva joensuulainen Eerika Albrecht odotti tapaamiselta verkostoitumista sekä konkreettisesti työtään eteenpäinvieviä kommentteja työryhmätyöskentelystä. Kuva Katja Hyvönen

ja monitieteiseltä. Hän toivoo maaseutututkimukselta riittävää uudistuskäkyä, jotta se pysyy alati muuttuvan toimintaympäristön virrassa. Tämän päivän keskusteluihin maaseutututkimuksen tilasta Hytönen suhtautuu avoimin ja uteliain mielin. Hän odottaa tutustuvansa tutkijoiden kenttään sekä pääsevänsä osalliseksi maaseutututkimuksen verkostoon. Hytönen tunnustaa hieman jännittävänsä menetelmätyöryhmässä pidettävää esitystään, vaikka omaakin pitkän kokemuksen viestintäalalta. Jännitys sinänsä ei vaikuta lainkaan negatiiviselta, vaan Hytönen puhkuu intoa, kuten hän itse tuntojaan kuvailee: ”Olo on kuin lapsella karkikaupassa.”

Hän odottaa kommentteja erityisesti kokeneilta tutkijoilta ja toivoo saavansa ideoita myös muiden esityksistä.

Lintuja, matosia ja myyriä maaseudun pelikentillä

Maaseutututkijataapaamisen virallinen osuus alkoi torstaina tutkijataapaamisen tervetuliaispuheenvuoroilla ja kutsuesitelmällä. Kutsuesitelmän pitäjä, professori Sami Kurki, vertasi osuvasti maaseudun pelikenttää jalkapallokentäksi. Kunkin pelaajan tulisi pelata oma paikkansa mahdollisimman hyvin muiden kanssa syötellen sen sijaan, että kaikki huijovat yhtenä massana pallon perässä yrittäen saada

pallon itselleen. Samoin kommenttipuheenvuoron esittäjä, toiminnanjohtaja Liisa Häme, kuvasi mieleenpainuvasti maaseudun kenttää ekosysteemiksi. Yksinkertaisimmillaan systeemi toimii siten, että tutkija-linnut pudottavat tiedon kikkarensa kehittäjä-matosten möyhennettäväksi multakerroksissa, missä myös byrokraatti-myyrit availevat harkiten arkkuaan tutkija-lintujen ja kehittäjä-matojen hyödyksi. Maaseutututkimus ja koko maaseudun tila ei siis synnykään vain tuotosten, raporttien ja julkaisujen muodossa vaan kentällä pelaavien ihmisten kautta.

Kurjen ja Hämeen kuvaamat ajatukset pelikentistä ja ekosysteemeistä konkretisoituvat ehkä parhaiten maaseutututkijapäivien työryhmätyöskentelyn aikana, sillä työryhmiin osallistuu tutkijoiden ohella perinteisesti myös kehittäjiä ja virkamiehiä. Siellä tutkijat pääsevät kertomaan kehittäjille uusista tiedonmuruksista ja saavat itse palautetta työstään suoraan ruohonjuuritasolta ja myös byrokraateilta. Tällä kertaa tutkijatapaamisessa oli kaikkiaan kuusi työryhmää, joissa pidettiin noin 30 esitelmää. Kuinka onnistunut on tällainen työryhmätyöskentelytapa, johon osallistuu eri tahoja edustavia toimijoita?

Työryhmätyöskentelyä jännittyneenä mutta myös innostuneena odottanut Hytönen on ainakin tyytyväinen. Hänen arvionsa mukaan kokeneempien tutkijoiden kanssa käyty keskustelu oli tuo-

KUVA 2. Seija Tuulentie (vas.) ja Asta Kietäväinen viilenevässä Hiekkasärkkien illassa. Kuva Maija Halonen

reelle jatko-opiskelijalle kullan arvoista. Hän sai sekä vahvistusta että uusia virikkeitä väitöskirjatutkimustaan varten. Päivän anti vaikuttaa olleen muutoinkin varsin tyydyttävä savolaista sanontaa mukailevan opiskelumoton omaksuneelle maaseutututkimuksen noviisille: ”Huaveesta tulloo suunnitelma justiaa, kun läntteet sen perrään päivämäärän”.

Myös Helsingin yliopiston Ruralia-instituutin Seinäjoen yksikössä projektipäällikkönä työskentelevä Aapo Jumppanen arvioi saaneensa työryhmätyöskentelystä omaan työhönsä uusia ajatuksia. Yhteiskuntatieteiden tohtoriksi valmistunut ja Ruralia-instituutissa jo vuosia työskennellyt Jumppanen on tutkijana konkari, mutta maaseutututkijatapaamisessa hän on ensikertalainen. Kalajoelle hän saapui esittelemään Seinäjoen ammattikorkeakoulun Margit Närvän kanssa Maatalous- ja elintarvikealan työelämälähtöiset korkeasteen koulutustoteutukset (METKA) -hankkeesta saatuja tu-

loksia. Saamiensa kommenttien ohella Jumppanen koki myös muut työryhmän esitykset kiinnostavina. Varsinkin tutkimushanke, jossa tarkasteltiin lähi- ja luomuruoan saavutettavuuden kehittämistä paikkatietopohjaisella analytiikalla, vaikutti Jumppasesta kiinnostavalta ja sellaiselta, jonka tutkimustuloksia voi hyödyntää jatkossa myös omassa työssä. Muutoinkin Jumppanen tunsi saaneensa tapaamisesta uusia näkökulmia ja eräänlaista vertaistukea: ”Maaseutututkimukseen liittyvä tutkija-kehittäjä–viranomaisen-kombinaatio on välillä tuntunut hämmentävältä. Täällä huomaa, että yhtä hämmentävältä ja sekavalta se tuntuu monista muistakin.”

Jumppanen pohtii myös toista päivien aikana keskustelua herättänyttä teemaa eli maaseutupoliittikan ja maaseudun kehittämisen sekä tutkimuksen kytköstä. Maaseutututkimusta on rahoitettu myös maaseutupoliittisista varoista ja maaseutututkimus on nähty eräänä maaseutupoliittisena välineenä. Tu-

lisiko maaseutututkimuksen olla kuitenkin arvopaata vai onko sen palveltava maaseutupolitiikkaa ja oltava hyödyllistä maaseudun kehittämisen kannalta? Tämä maaseutututkimukseen liittyvä tiivis kehittämislatautuneisuus on askarruttanut myös Jumpasta. ”Politiikan ja tutkimuksen yhdistämisessä haasteena on se, miten kehittämissä painotteisesta tutkimuksesta saa kirjoitettua korkeatasoista tutkimusta”, Jumppanen pohtii, mutta katsoo silti, että yhdistelmä ei ole mahdoton, vaikkakin kieltämättä haasteellinen.

Virallisten yleis- ja työryhmäkeskustelujen jälkeen oli vuorossa yhteinen illallinen ravintola Lokkilinnassa. Illalliselle osallistuivat myös Metsäntutkimuslaitos Metlan Rovaniemen yksiköstä saapuneet tutkijat Asta Kietäväinen ja Seija Tuulentie. Heille molemmille tämä on järjestyksessään toinen maaseutututkijatapaaminen. Tuulentie kertoo mielenkiintoisena yksityiskohtana, että Metla harvoin yhdistetään maaseutututkimukseen. Sen myötä hänkin on saanut ihmettelyä osakseen, kun on maininnut lähtevänsä maaseutututkijoiden kokoontumiseen. Kietäväiselle maaseutututkijan kehikko on selkeämpi, minkä taustalla vaikuttaa hänen jo väitöskirjavaiheessa alkanut työskentely maaseutuaihepiirien parissa.

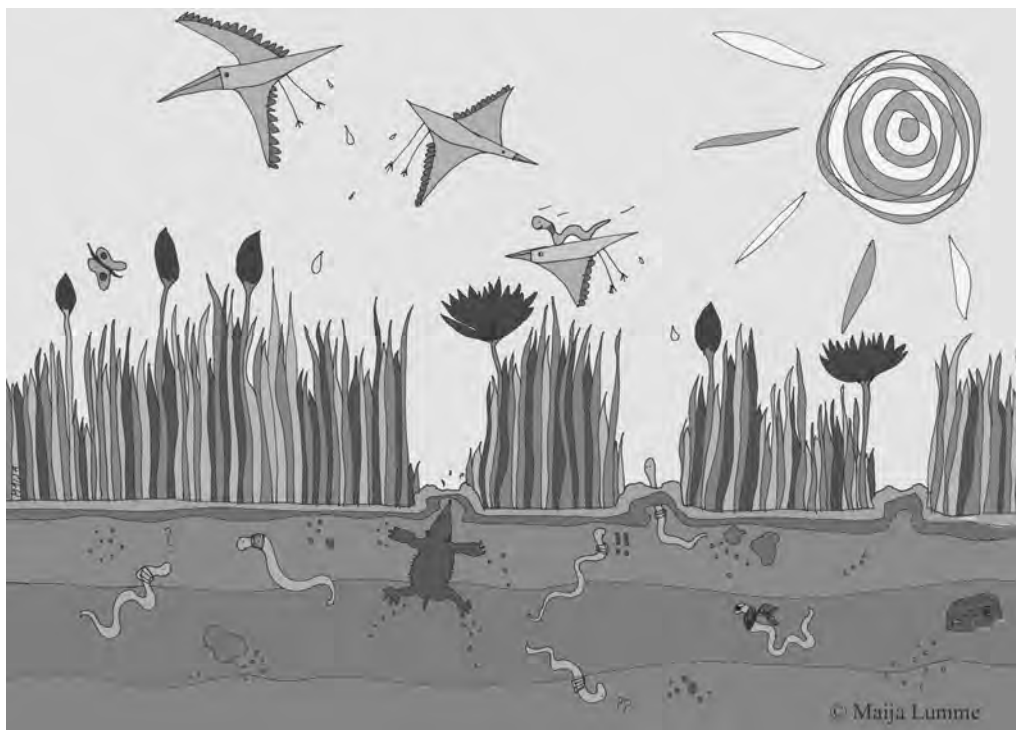
Molemmat tutkijat avaavat osuvasti yleisessä keskustelussa esiin noussutta kysymystä siitä, kuka tekee maaseutututkimusta ja kuka on maaseutututkija. Kun Metlassa tehtävää tutkimusta tarkastellaan laajemmassa sosiaalisessa kontekstissa, toteutetaan sielläkin myös maaseutua koskettavien ilmiöiden tarkastelua – siis maaseutututkimusta ja toisinaan myös maaseudun kehittämistä. Pohjoisen ulottuvuuden myötä tarkastelussa esiin nousee alueen erityispiirteiden kombinaatio. Muodostelmassa yhdistyvät harvaan asuttu erämaa, porotalous ja matkailukaupungit, mikä erottaa tarkastelu-kohteen maaseutunäkökulman mielenkiintoisella tavalla perinteisestä viljelymaaseudusta. Yhteiskuntatieteelliseen luontomatkailuun, vapaa-ajan asumiseen ja luonnonkäytön konflikteihin erikoistuneet tutkijat nostivat esiin myös sen, että keskustelua on tärkeää käydä monitieteisen tutkijakentän lisäksi käytännön toimijoiden ja asiantuntijoiden kanssa. Oman työryhmäesityksensä osalta Kietäväinen ja Tuulentie pitivät erityisen antoisana sitä,

että esitystä oli kommentoimassa myös hallinnon edustajia, joilla on aihepiiriin kysymyksiin oikeustieteellistä tuntemusta tai muutoin tutkijanäkökulmaa täydentävää katsantoa.

Illan päätteeksi keskustelu jatkui pitkään kehittäjänä toimineen ja päivän kommenttipuheenvuoron esittäneen Liisa Hämeen kanssa. MUA-yhdistyksessä alusta asti mukana ollut ja hallituksessakin 10 vuotta ahkeroinut Häme kertoo olleensa varsin imarreltu, kun häntä pyydettiin kommenttipuheenvuoron pitäjäksi. Häme on havainnut, että maaseudun tutkijoiden ja kehittäjien roolit ovat osin lähentyneet, sillä myös kehittäjillä on yhä useammin akateeminen koulutus. Liikkuvuus tutkijasta kehittäjäksi ja päinvastoin on lisääntynyt. Toisaalta, Häme puoltaa Kurjen ajatusta siitä, että kullakin on oma paikkansa kentällä. Tutkijoiden tehtävänä on syventyä teorioihin, jotka laventavat myös kehittäjien ajattelumalleja ja viitekehystä sekä lopulta selkeyttävät yksityiskohtia. Kuten Häme maalailee pointillismia mukaillen: yksittäisten kehittäjien toiminnot ovat pisteitä maalausessa, mutta vasta kattavan teorian avulla pisteistä saa muodostettua selkeän ja eheän kokonaisuuden. Häme huomauttaa, ettei tutkimusta ja teoretisointia ole väistämättä sidottava kehittämiseen vaan mikä tahansa näkökulma tai teoria voi osoittautua hyödylliseksi kehittämisen kannalta. Liukumavali teoriasta ajankohtaiseksi käytännön kysymykseksi on tosin usein pitkä. Tutkijoiden jo itse kyllästyneenä hylkäämiä käsitteitä ja teorioita olisi hyödyllistä edelleen päivittää, jotta ne kohtaisivat kehittämismaailman kanssa. Itse maaseutututkijatapaamiseen Häme suhtautuu ennen kaikkea siten, että kehittäjät tulevat tapaamaan tänne tutkijoita ja toivoo tapaamisiin yhä enemmän myös byrokraatteja. Nyt hän on havainnut paikalla olevan jo luovia kontiaisia, mutta tilaa olisi vielä niille kovan luokan myyrille.

Maaseutututkimuksesta maaseudun ilmiöiden tutkimukseen

Perjantaiamuna tutkijatapaaminen jatkui työryhmäyhteenvedoilla ja maaseutututkimuksen tilaa, käsitteitä ja rahoitusta käsittelevillä esitelmillä. Ai-

KUVA 3. Liisa Häme vertasi kommenttipuheenvuorossaan maaseutututkimusta ekosysteemiin, jonka muodostavat maaseudun tutkijat, kehittäjät ja byrokraatit. Mallia osanottajille havainnollistaneen, värikylläisen kuvan on piirtänyt Maija Lumme

heesta käytiin salissa välillä kiivastakin keskustelua. Esitysten väliin jäävällä tauolla Helsingin yliopistossa sosiaalipsykologian lehtorina työskentelevällä ja yrittäjyyttä sosiaalipsykologisesta näkökulmasta tutkineella Kari Mikko Vesalalla oli aikaa istahtaa hetkeksi ja pohtia maaseutututkijataapaamisen merkitystä sekä maaseutututkimuksen tilaa ja muutosta. Vesala saapui itse tutkijataapaamiseen ennen kaikkea päivittääkseen tietämystään ajankohtaisesta maaseutututkimukseen liittyvästä keskustelusta. Maaseudun ilmiöt ovat olleet Vesalan tutkimusintressien kohteena 1990-luvulta lähtien, mutta hän on tutkinut välillä paljon muutakin ja siksi maaseutututkimuksen seuraaminen jäänyt vähemmälle. Koska Vesala aloittaa syksyllä 2013 Rural Studies -johtoryhmän jäsenenä, on tietämys maaseutututkimuksen tämän hetkisen tilanteesta ja ajankohtaisesta keskustelusta tarpeen.

Pitkään maaseutuaiheista tutkimusta tehnyt Vesala nostaa esiin erityisesti tutkimuksen ja tutkijakunnan monipuolistumisen, mikä näkyi Vesalan mukaan myös tutkijataapaamisen aikana: ”Täälläkin esityksiä pitivät monet sellaiset tutkijat, jotka eivät aiemmin ole juurikaan osallistuneet maaseutututkimuksesta käytyyn keskusteluun, vaikka ovatkin tehneet pitkään maaseudun asioita käsittelevää tutkimusta”. Monipuolistumista Vesala pitää tervetulleena: ”Näin tulee myös uusia näkökulmia ja tutkimuksellisia virikkeitä”. Uusia tutkimuksellisia virikkeitä voi tarjota myös Vesalan oma tieteenala eli sosiaalipsykologia. Vaikka sosiaalipsykologia voi olla joillekin maaseutututkijoille hieman vieraampi lähestymistapa, on sen painoarvo Vesalan mukaan noussut viimeisen 15 vuoden aikana, mikä näkyy esimerkiksi tutkimuksen määrällisenä kasvuna. ”Merkitys on noussut niin maaseudun

KUVA 4. Kari Mikko Vesala haki tutkijatapaamisesta kokonaisnäkemyistä maaseutututkimuksen tämän hetkisestä tilasta. Kuva Katja Hyvönen

kehittämisen kuin tutkimuksen kannalta”, Vesala tarkoittaa.

Maaseutututkimuksen tila

Tutkijatapaamisen aikana ja erityisesti tapaamisen päättävässä yhteenvetokeskustelussa nousi esiin huoli maaseutututkimuksen hiljentymisestä vanhojen vaikuttajien jäädessä taka-alalle ja rahoituksen merkittävästi supistuessa. Kohtaamisten perusteella tämä huoli voi olla sekä aiheellinen että aiheeton. Jos maaseutututkimuksen ja -tutkijoiden mittarina ovat selkeät identifioitumiset ja tiukkarajaiset määritelmät, maaseutututkimus voidaan josain määrin nähdä taantuvana tutkimuksenalana. Mutta, jos maaseutututkijat laskevat joukkoonsa

myös ne, jotka eivät ensi silmäykseltä esiinny maaseutututkijoina vaan maaseudun mielenkiintoisia ilmiöitä ja paikkoja tarkastelevina tutkijoina, maaseutututkimuksen tila näyttää entistä kattavammalta. Ehkä tärkeämpää olisi houkutella mukaan myös maaseutututkimuksen kentällä pistäytyviä tutkijoita tuulettamaan maaseutututkimuksen ideoita ja ilmiöitä kuin pelätä aina ja ikuisesti maaseutututkijoiksi itseään kutsuvien henkilöiden piiriin kutistumista. Samoin kuin tutkijoilla, kehittäjillä ja byrokraateilla on paikkansa maaseudun kentän kokonaisuudessa, myös eriaikaisilla, -pituisilla ja -vahvuksilla maaseutututkijoilla on paikkansa tässä moninaisessa joukossa.

PERTTI RANNIKKO

Itä-Suomen yliopisto, historia- ja maantieteiden laitos

Uusliberalismi kylässä

KIRJAESITTELYSSÄ:

Sami Moisio 2012. Valtio, alue, politiikka.

Vastapaino, Tampere. 357 s.

Kaisu Kumpulainen 2012. Kylätoiminta ja aktiivisen kylän tuottaminen. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä. 165 s.

Uusliberaalien oppien saama valta-asema Suomessa tuntuu kummalliselta. Vaikka uusliberalismin käsitettä käytetään lähinnä vain kriittisessä merkityksessä, ovat kaikki puolueet ja monet kansalaisaktivistit olleet sitä edistämässä – jotkut tietoisesti, useimmat tiedostamattaan. Kaksi vuonna 2012 julkaistua väitöskirjaa kuvaa havainnollisesti, miten uusliberaaleja ideoita on omaksuttu suomalaisessa aluepolitiikassa ja maaseudun kehittämisessä. Sami Moisio analysoi yleisemmällä tasolla aluepolitiikan ideologista muutosta ja Kaisu Kumpulainen paikallistasolla aktiivisen kylän tuottamista. Molempia väitöskirjoja yhdistää havainto siitä, miten kansalaisuus määrittyy yhä enemmän oikeuksien sijaan velvollisuuksien kautta. Yksilöiden, yhteisöjen ja alueiden odotetaan ottavan itse entistä enemmän vastuuta eikä esittävän vaatimuksia valtiolle.

1990-luvun talouslaman jälkeen alettiin Suomea avata kilpailulle, valtionomaisuutta yksityistää ja tehtäviä siirtää valtiolta ja kunnilta yksityiselle ja kolmannelle sektorille. Vallitsevaksi tullut ajattelu piti valtiollista holhousta taantumuksen merkinä ja vaati julkisen sektorin keventämistä. Yhteiskuntapolitiikassa siirryttiin hyvinvointivaltiosta kilpailuvaltioon. Hyvinvointivaltion rakentamisessa keskeinen eheytyksen politiikka rapautui ja kaikissa

asioissa alettiin korostaa kilpailukykyä. Hyvä ja merkityksellinen elämä alettiin hahmottaa lisääntyneenä yksilöllisyytenä, kansainvälistymisenä ja kilpailuna.

Perinteistä luopumisen politiikka omaksuttiin myös alueellisessa kehittämisessä: hyvinvointia tärkeämmäksi tavoitteeksi tuli kilpailukykyisyys. Markkinavoimia vastaan ei haluttu asettua vaan vahvistaa vahvuuksia, ennen muuta suurimpia kaupunkiseutuja, joita alettiin pitää osaamisen ja luovuuden kehtoina. Syrjäisten ja heikkojen alueiden tukemisen katsottiin hidastavan muun talouden kasvua ja olevan rasite kansantaloudelle.

Sami Moisio jakaa kilpailuvaltion kehittymisen kahteen vaiheeseen. 1990-luvulla Suomen kansallinen kehittämisstrategia rakennettiin tiedon, innovaatioiden ja uusien teknologioiden varaan. Tätä kilpailukykyisen EU-Suomen rakentamista seurasi tämän vuosituhannen puolella globaalikapitalismiin soveltuvan valtion rakentaminen. Uuden strategian siemeniä Moisio löytää kaikkien viime vuosien päähallituspuolueen ohjelmista. Tätä kehkeytymässä olevaa Suomea hän kutsuu metropolivaltioksi. Sen pääasialliset kehittämisalueet ovat Helsingin metropolialue ja siihen kytkeytyvät Turun, Tampereen ja Lahden seudulle ulottuvat kehityskäytävät sekä Oulun ympärille rakentunut Pohjois-Suomen suurkaupunkikeskus.

Tulevan Suomen menestyvien kaupunkikeskusten määrästä on eri yhteyksissä viime aikoina keskusteltu ja usein on päädytty 5–7 paikkeille. Vuonna 2009 julkaistussa valtioneuvoston kaupunkipolitiikan periaatepäätöksessä määritettiin ensi kertaa Suomen ”suuren kaupungit”, joiden katsottiin tai

toivottiin menestyvän kansainvälisessä kilpailussa. Listassa on seitsemän kaupunkia: Helsingin metropolialue, Turku, Tampere, Lahti, Oulu, Jyväskylä ja Kuopio. Listalta ei löydy Joensuuta, Lappeenranta, Rovaniemeä tai Vaasaa, sillä maakuntakeskusten Suomi kuuluu metropolivaltiossa menneisyyteen.

Sami Moisio kutsuu globalisaatioon sopeutumista koskevaa keskustelua kilpailukykyhysteriaksi. Siinä kilpailukykyyn käsite liitetään entistä voimakkaammin kansaan, valtioon, alueisiin ja yksittäisiin paikkoihin. ”Muutoskyvyä” on tullut yhteiskunnan keskeisin hyve ja vaatimus, joka ulottuu yhteiskunnallista rakenteista yksittäisiin paikkakuntiin ja ihmisiin. Kun hyvinvointivaltiossa arvostettiin laajaa kansalaista, arvostetaan kilpailuvaltiossa kansalaista, joka kestää jatkuvaa muutosta sitkeästi ja masentumatta. Hyödyllinen kansalainen on nykyvaatimusten mukaan luova ja kansainvälinen osaja.

Muutoskyky on keskeinen vaatimus myös paikallisessa kehittämisessä, kuten Kaisu Kumpulaisen menestyviä kyliä koskeva tutkimus osoittaa. Kylätoiminnasta ei ole puhuttu enää vuosikausiin protesti- ja vaihtoehtoliikkeenä, vaan se on sulautettu osaksi eurooppalaista ja kansallista maaseutupolitiikkaa. Kyläyhdistysten odotetaan ottavan entistä enemmän vastuuta palvelutuotannosta, elinkeinojen kehittämisestä ja kulttuuriympäristöstä. Kylästä pyritään rakentamaan uusliberalistisia paikallisyhteisöjä, jossa vanhat traditiot, kuten talkooperinne, kietoutuvat kehittämisstrategioihin, yrittäjyyteen ja tuotteistamiseen.

EU-jäsenyyteen liittyvien uusien rahoituskanavien avulla kyläyhdistykset saatiin omaksumaan uusia käytäntöjä ja toimintatapoja. Suomen maaseudulle ponkaistiin hetkessä tuhansia projekteja, joissa kehitettiin maaseutumatkailua tai yritysten verkottumista, kunnostettiin kylätaloja tai järjestettiin kulttuuritilaisuuksia.

Kaisu Kumpulainen on tutkinut kylien aktiivisuutta kolmessa keskisuomalaisessa kylässä, jotka ovat voittaneet maakunnallisen Vuoden Kylä -kilpailun. Tutkimus on opettavaista luettavaa meille entisille kyläaktiiveille, jotka lähdimme innolla mukaan uusiin kehittämisohjelmiin. Kuten Kumpulainen osoittaa, toimintaamme voidaan pitää paitsi omien pyrkimystemme toteuttamisena myös ulkopuolelta asetettujen tavoittei-

den levittämisenä.

Projektiyhteiskunnan voimistuminen nivoutui läheisesti uusliberaaleihin pyrkimyksiin siirtää vastuuta ja julkiselta sektorilta yksilöille ja yhteisöille itselleen. Samalla kun me kehitimme kyliämme, me myös siirsimme paikallistasolle näitä ylhäältä annettuja arvoja ja asenteita. Kun juhlimme omaa onnistumistamme, me helposti levitimme ajatusta, että joidenkin kylien menestymättömyys on niiden oman saamattomuuden syytä. Passiivisuuden taustalla olivat kuitenkin yleensä isommat rakenteelliset tekijät. Syrjäkyliin ei esimerkiksi löydy samalla tavalla kuin kasvukeskusten lähialueille uusia aktiivisia asukkaita, joilla on työkokemuksensa puolesta hyvät valmiudet hanke- ja ohjelmatyöhön.

Kumpulaisen aktiivisten kylien analyysistä on opittavaa myös kaupungeissa toimiville kolmannen sektorin toimijoille. Samalla tavalla kuin kyläyhdistykset myös ne on pyritty sulauttamaan osaksi uusliberaalia kehitystä. Kyläaktiivien haastattelut antavat kuitenkin viitteitä siitä, että paikallistasolla on alettu suhtautua kriittisesti vapaaehtoistoiminnan vastuualueen jatkuvaan laajentamiseen. Jos omaehtoinen kehittäminen alkaa muistuttaa työelämää, se koetaan liian kuormittavaksi, eikä siihen haluta enää osallistua. Kolmannen sektorin rajat ovat tulossa vastaan.

Vaikka Kumpulaisen ja Moisioin tutkimuskohteina ovat aktiiviset kylät ja menestyvien alueiden tuottaminen, ovat molempien johtopäätökset varsin pessimistisiä. Uusliberaali politiikka ja kehittämisajattelu tuottavat väijäämättä eriarvoisuutta eri alueiden ja väestöryhmien välille. Terävästä ja kriittisestä analyysistä huolimatta kummassakaan väitöskirjassa ei uusliberaalille kehitykselle etsitä vastavoimaa tai esitetä vaihtoehtoja. Kirjat lisäävät ymmärrystä siitä, miten meidät on saatu mukaan nykyiseen kilpailuhysteriaan, joka ei vastaa kovinkaan monen todellisia arvoja. Lukijan mietittäväksi jää, miten omassa toiminnassaan voi tästä irtautua ja päästä toteuttamaan paremmin itse tärkeinä pitämiään tavoitteita.

Kirja-arvio on julkaistu 8.2.2013 Kansan Uutisten Viikkolehdessä, julkaistaan KU:n luvalla

Silva Tedre

Ulos imperfektistä

Tässä oli

oli posti, koulu, kauppa

oli loputon työ

olivat lapset

Imperfekti käärii maaseudun menetyksiin,

mutta minä olen tässä nyt

Seison lumisella mäellä vieressäni satavuotias talo

samanlaisia tupakka-askiarkkitehtuurilla suunniteltuja

tuvan ja kammarin mökkejä

kukkii maaseutu kaikkialla

Ja kun kahlaan reittä myöten lumessa samasta kohdasta tarpeeksi usein

siihen syntyy polku

Totta kai lumi tuiskuttaa jälkeni piiloon

tuuli puhaltaa polun umpeen

Siellä ne silti ovat, askeleeni ja kevät tulee

ja ruoho odottaa lumen alla

Minun jälkeni ruohossa

ja suutarin, ja hänen vaimonsa

ja heidän lastensa, joilla oli isän korjaamat kengät

Isä kiersi kylällä talosta taloon kenkiä tekemässä

Jälkemme risteilevät tässä mäellä eivätkä askeleeni
hävitä heidän muistoaan

Naapurin nainen on paluumuuttaja, mies kengätön helsinkiläinen,
heille entisestä kyläkoulusta tuli koti
Hekin tarpovat umpihangessa
korjaavat taloa, harventavat metsää
jotta katse kantaisi vaarojen yli Venäjälle
jotta valo säilyisi maan yllä

Toisen naapurin traktorin pyörä on kookkaampi kuin hirvi,
aikaisesta keväästä myöhäiseen syksyyn
isäntä toimittaa töitä joista en ymmärrä
Talvella traktori puskee auki kylätietä
Jossain pellot puskevat pajukkoa
Lehmät kuljeskelevat navetoissaan, astuvat robotin lypsettäviksi,
kun perunasäkeiksi paisuneet utareet alkavat painaa

Kylätien sivuhaaran takana vaalii elämäntapaemäntä
kyyttöjään ja suomenlampaitaan

En osaa lukea tätä seutua,
se ei kerro minulle miten pitäisi olla mitä tehdä
Ollakseni tarvitsen heitä, jotka osaavat,
joiden ruumiin muistiin takoi aika eletyn maaseudun

Ruoho kasvaa kohta pitkäksi
Juhannuksen jälkeen tarvitaan neljähoo -kerhon opiskelijapoika
vetämään se poikki raivaussahalla
Poika opiskelee kuvaamataidonopettajaksi

jossain pohjoisessa kaupungissa, en muista missä
Kesällä hän tulee

Ja heinäkuussa tulevat kaikki maailmalle valuneet maaseudun lapset,
asuvat äitiensä talven läpi huolehtimia huoneita,
levittäytyvät järvelle, metsiin ja vaaroille
Heidän lapsensa kirkuvat rannoilla riemuaan,
äänekkäämpinä kuin sadat lokit

Saavumme me, mökkiläiset, kakkosasujat, puun halaaajat
eksynyt kaupunkilaiskansa

Lauantaisin hiipi musiikki tanssilavalta mäelleni
kuin Turusen romaanissa pienviljelijän vaimon ruumiiseen yli Pielisen
Kurssit käyneet tanssijalat taivuttavat tangot ja harppovat rokit

Toisaalla ilmestymme jo varhemmin
saavumme nelivetoautoillamme,
joiden otsaan on isketty kotimaidemme rekisterikilvet,
niistä erotamme toisemme

Asetumme meitä varten siivottuihin tiloihin,
nukumme valmiiksi pedatuissa sängyissä,
pidämme takassa tunnelmatulta valmiiksi kannetuilla puilla,
lämmitämme sähkösaunoja
Iltaisin katsomme televisiosta samoja ohjelmia kuin kotona,
laulamme karaokea turistibaarissa,
kärkymme revontulia ja iskelmätaivaan tähtiä

Ihastelemme tai-vaal-li-sen kauniita maisemia
ja tulemme kireiksi jos pilvet roikkuvat tummina,
vihjaillen pudottavansa märkää ja raskasta lunta
tai jos mittari mökin nurkalla heilahtaa reilusti miinuksille

Me kahisemme värikkäissä vapaa-ajanasuissamme kylätiellä,
ostamme juustoleipää tai leipäjuustoa,
paikallisia tuotteita
joita paikalliset ihmiset ovat meitä varten valmistaneet

Vaihdamme kauden hiihtoasuihin
ja täytämme meitä varten tehdyt ladut
tarvitsemme opastaulun joka käänteeseen
kuljemme mittari valtimolla
laskemme askeleet, sykkeet, kilometrit

Palaamme hikisinä ja tyytyväisinä
ja ajamme pois meitä varten aurattuja teitä

Tämä on meidän talvinen aurinkoparatiisimme
ja kun aurinko sulattaa lumen
lähdemme palataksemme viikoksi syksyn väreihin,
kesällä karautamme veneinemme meren saariin

Emme tiedä paljoakaan meitä varten tehdystä työstä
emme tahtomattomasta toimettomuudesta,
marraskuun pitkistä pimeistä

Me olemme maaseudun asukkaiden niukka elinkeino

Sinne he jäävät odottamaan seuraavaa sesonkia
hiljeneviin kyliin valmistamaan meille uusia elämyksiä,
elämään paikkoja joita kutsuvat kotiseuduiksi

Me emme osta vain nautintoja
haluamme heidän sielunsa
emmekä huomaa miten paljon me heitä tarvitsemme

Maaseutu on preesens ja futuuri, se on yhtälailla kuin minä olen
Se on vielä sittenkin kun minä olen mennyt

Tulee toinen talvi ja kaikki vuoden erilaiset aamut
ja aina joku rakastaa tätä maata, kantaa siitä huolta
tekee asioita sen hyväksi

Joku toinen seisoo täällä mäellä,
katsoo joelle, odottaa että kurjet tulevat
ja menevät
ja tulevat taas

Kirkas tähtitaivas, päivä jolloin pilvet putoavat liki maata,
sateen lohduttava hipaisu tai ilkuva sivallus
lumen valo
Kaikki on tässä nyt ja aina.

Maaseudun uusi aika 2-3/2013

PIDÄ TIETOSI AJANTASALLA

- Muista osoitteenmuutos, jotta jäsenmaksupankki-siirtosi ja lehtesi löytävät sinut.
- Päivitä sähköpostiosoitteesi! Ilman ajantasalla olevaa osoitetta jäsenkirjeesi jää bittiavaruuteen.
- Halutessasi erota yhdistyksestä ilmoita asiasta kirjallisesti yhdistyksen hallitukselle.

TULOSSA

- Pohjoismaainen Nordic Ruralities -konferenssi Trondheimissä, Norjassa 12.–14.5.2014
lisätietoja:
<http://nordicruralities.rural.no/>

Maaseudun uusi aika -yhdistys

22. Maaseutututkijatapaaminen Pieksämäellä

Vuoden 2014 maaseutututkijatapaaminen järjestetään 28.–29.8. Partaharjun toimintakeskuksessa. Partaharju sijaitsee luonnonkauniilla harjulla Salvonen-järven rannalla noin seitsemän kilometrin päässä Pieksämäen keskustasta. Pieksämäelle on hyvät junayhteydet koko maasta.

Tapaamisen teemana on Tuntematon maaseutu. Tarkemmat tiedot ohjelmasta ja muun muassa työryhmäkutsut päivitetään yhdistyksen sivuille www.mua.fi.

Yhdistyksen uusi hallitus 2014

Maaseudun uusi aika ry:n puheenjohtajaksi kaudelle 2014–2016 on valittu YTT Kaisu Kumpulainen Jyväskylän yliopistosta. Puheenjohtajan tavoittaa sähköpostitse osoitteesta pj@mua.fi. Muut hallituksen jäsenet vuodelle 2014 ovat:

jäsen	varajäsen
Maija Halonen	Katja Hyvönen
Jouni Ponnikas	Jouko Lindroos
Katja Rinne-Koski	Antti Saartenoja
Auli Sihvola	Eeva Uusitalo
Heli Siirilä	Peter Backa

Liity MUA:n jäseneksi tai tilaa lehti

Kaikkien maaseutuasiantuntijoiden yhteisen Maaseudun uusi aika -yhdistyksen jäseneksi voit hakea sivuillamme olevalla sähköisellä lomakkeella tai lähettämällä vastaavat tiedot sihteerille sihteeri@mua.fi. Henkilöjäsenmaksu vuonna 2014 on 20 euroa. Jäsenmaksu sisältää MUA-lehden. Yhteisöjäsenmaksu 100 euroa vuodessa sisältää viisi kappaletta MUA-lehteä yhteen osoitteeseen postitettuna.

Maaseudun uusi aika -lehden voit tilata myös liittymättä yhdistyksen jäseneksi. Lehti ilmestyy kolme kertaa vuodessa: huhti-, elo- ja joulukuussa. Tilaus hoituu helpoimmin mua.fi-sivujen kautta. Voit tilata sen myös ottamalla yhteyttä yhdistyksen sihteerin (sihteeri@mua.fi). Vuosikerran hinta on 30 euroa.

– Tervetuloa mukaan toimintaan!

TILAAMINEN

Lehden tilaukset, yhdistyksen jäsenhakemukset ja osoitteenmuutokset hoituvat netissä www.mua.fi tai yhdistyksen sihteerin kautta sihteeri@mua.fi.

Yhteyshenkilöiden yhteystiedot voit tarvittaessa tarkistaa yhdistyksen nettisivuilta (www.mua.fi).

Lehden kolme numeroa käsittävän vuosikeran hinta on 30 euroa. Yhdistyksen henkilölle lehti kuuluu jäsenmaksuun. Yhteisöjäsenet saavat viisi kappaletta kutakin numeroa postitettuna yhteen osoitteeseen. Lehteä voi tilata samaan osoitteeseen useamman kappaleen myös liittymättä yhdistyksen jäseneksi. Lisätietoja toimituksesta tai yhdistyksen sihteeriltä.

Lehden irtonumeron hinta on 10 euroa. Lehden aikaisempia numeroita on myös saatavana joitakin kappaleita. Voit tiedustella niitä toimitussihteeriltä.

KIRJOITUSOHJEET

löytyvät lehden internetsivuilta osoitteesta <http://www.mua.fi/lehti/kirjoittajille/> sekä tästä lehdestä alkaen sivulta 154.

MUA MYÖS VERKOSSA

MUA-lehti julkaistaan numerosta 1/2008 alkaen vuoden viiveellä osoitteesta <http://www.mua.fi/arkisto/mua-lehti/>. Tätä vanhempien lehtien artikkeleita siirretään verkkoon niiden digitoimisen valmistuessa.

TOIMITUKSEN YHTEYSTIEDOT

katso sivu 1 tai www.mua.fi/lehti/toimitus/

MAASEUDUN UUSI AIKA on maaseutututkimuksen ja -politiikan aikakauslehti. Lehti julkaisee tieteellisiä artikkeleita ja katsauksia, jotka avaavat uusia näkökulmia maaseudun muutokseen ja kehityksen kysymyksiin. Lehti on kiinnostunut artikkeleista, jotka koskevat ihmisiä ja identiteettejä, elinkeinoja ja luonnonvaroja, maaseudun määrittelyä ja merkityksiä sekä asiantuntijuutta ja politiikkaa. Lehti tarjoaa foorumin maaseutua koskevalle kipakalle keskustelulle, kirjallisuuden ja taiteen arvioinneille sekä pienille uutisille. Lehdestä julkaistaan myös teemanumeroita.

Julkaistavaksi tarjottava, valmis aineisto toimitetaan päätoimittajalle sähköpostitse (paatoimittaja@mua.fi) tallennettuna word-dokumentiksi.

ARTIKKELIT käsittelevät uusia empiirisiin tai teoreettisiin havaintoihin perustuvia tuloksia. Artikkelin tulee noudattaa soveltuvin osin tieteellisen tutkimuksen raportoinnin muotoa ja tyylä ja se tulee kytkeä tutkimuksen kannalta oleelliseen aiempaan tutkimukseen ja teoreettiseen keskusteluun. Lehden toimitus valitsee kaksi ulkopuolista asiantuntijaa, jotka arvioivat artikkelin julkaisukelpoisuuden. Artikkelin suosituspituus on 50 000 merkkiä välilyönteineen.

KATSAUKSET ovat analyttisiä kirjoituksia, jotka esittelevät uusia tutkimustuloksia, kysymyksenasetteluja tai maaseutututkimuksen kannalta keskeistä teemaa tai kirjallisuutta. Lehden toimitus arvioi ja kommentoi kirjoitukset. (pituus n. 40 000 merkkiä)

PUHEENVUOROT ovat kiinnostavia näkökulmia, ideoita tai aloitteita, keskustelunavauksia ja kommentteja. Palstalla julkaistaan myös esitelmiä ja väitösluentoja. (pituus korkeintaan 30 000 merkkiä)

KOHTAAMISET -palstalla julkaistaan raportteja maaseutuaiheista tapahtumista, seminaareista ja konferensseista sekä haastatteluja.

KIRJAT, ELOKUVAT, NÄYTTELYT -palstalla julkaistaan arvioita ja esittelyjä maaseutuaiheista kirjoista, elokuvista ja näyttelyistä. (n. 10 000 merkkiä)

TIEDOKSI -palstalla tiedotetaan tulevista seminaareista ja tapahtumista sekä julkaistaan lyhyitä uutisia ja maksettuja ilmoituksia.

KANSILEHTI

Kansilehdestä tulee käydä ilmi seuraavat tiedot:

- Kirjoituksen otsikko (lyhyt ja sisältöä kuvaava)
- Kirjoittajan/kirjoittajien täydelliset yhteystiedot (maaposti, sähköposti ja puhelin)
- Kirjoittajan/kirjoittajien oppiarvo (FM, VTT), ammattinimike (tutkija, projektipäällikkö, professori, johtaja, taiteilija, tms.) ja toimipaikka (esim. yliopisto ja laitos)
- Kirja-, näyttely- ja elokuva-arvioissa arvioinnin kohteena olevan teoksen tiedot (teoksen nimi, tuottaja/julkaisija, julkaisupaikka ja -aika sekä laajuus)

Toimitus tarvitsee em. tiedot yhteydenpitoa, kirjoittajien esittelyä ja lehden kirjoittajan kappaleiden lähettämistä varten.

KÄSIKIRJOITUS

Käsi kirjoitusten kieli on suomi. Teksti kirjoitetaan rivivälillä 1,5 ilman sisennyksiä ja vasen reuna tasatuna. Fonttina käytetään Times New Roman kokoa 12 pistettä. Artikkelikäsi kirjoituksesta tulee poistaa kaikki suorat viittaukset kirjoittajan tai kirjoittajien henkilöllisyyden tunnistamisen estämiseksi.

TIIVISTELMÄ

Artikkelikäsi kirjoitukseen liitetään noin 100 sanan mittainen tiivistelmä (korkeintaan 1200 merkkiä välilyönteineen) sekä 4–5 asiasanaa, jotka tiivistävät työn keskeisen sisällön.

OTSIKOINTI

Otsikoiden tulee olla lyhyitä ja selkeästi luvun sisältöä kuvaavia. Otsikot voi käsi kirjoitusvaiheessa numeroida ja otsikkotasoja voi olla kaksi. Lehdessä ylemmän tason otsikot painetaan lihavoituina ja alemman tason otsikot lihavoituna ja kursivoituina. Numerointia ei käytetä. Johdantolukua ei otsikoida.

TAULUKOT JA KUVAT

Mahdolliset taulukot ja kuvat (sisältää myös kaaviot) liitetään valmiiksi toivotuille paikoilleen tekstiin. Taulukoiden ja kuvien tulee olla tarkoituksenmukaisia, selkeitä ja väreinä voidaan käyttää harmaan sävyjä. Ne numeroidaan (Taulukko 2., Kuva 1.), nimetään ja sijoitetaan toivotuille paikoilleen tekstiin. Taulukon nimi sijoitetaan taulukon yläpuolelle, kuvan nimi alapuolelle ilman loppupisteitä. Taulukoissa käytetään fonttia Arial.

VALOKUVAT

Artikkelien ja katsausten yhteydessä voidaan julkaista korkealaatuisia mustavalkoisia valokuvia, mikäli niillä on erityinen artikkelin sisältöön liittyvä tehtävä. Muilla palstoilla valokuvien julkaiseminen on vapaampaa. Valokuvien julkaisemisesta päätetään aina tapauskohtaisesti. Kuvamateriaalin tarjoaja vastaa kuvien julkaisu oikeuksista. Valokuvat lähetetään tekstiin sijoitettujen kuvien lisäksi erillisinä painokelpoisina (resoluutio vähintään 300 dpi) kuvatiedostoina.

LÄHDEVIITTEET TEKSTISSÄ

- Tekstiviitteissä käytetään nimi ja vuosi -järjestelmää. Kirjoittajan sukunimen ja teoksen ilmestymisvuoden väliin ei kirjoiteta välimerkkiä.
- Kun viitteitä on useampia, ne erotetaan puolipisteellä ja järjestetään vanhimmasta uusimpaan (Kuusinen 2002; Mäntynen 2003; Koivunen 2009).
- Yhden kirjoittajan viite merkitään tekstin sisällä seuraavasti:

Kuusinen (1994) osoitti, että – –

xxxxx (Kuusinen 1994) on osoitettu, että – – .

- Saman kirjoittajan eri teoksiin viitattaessa ne luetaan aikajärjestyksessä alkaen vanhimmasta ja erotetaan toisistaan puolipisteellä (Pajunen 2003; 2004). Saman vuoden julkaisut erotellaan pienin kirjaimin a, b, c jne. (Pajunen 2004a; 2004b).
- Jos kirjoituksella on kaksi tekijää, molemmat mainitaan viitteessä. Tekstissä käytetään ja-sanaa, suluissa &-merkkiä:
Pihlajainen ja Haapanen (2010) toteavat – – Tutkimuksen perusteella (Pihlajainen & Haapanen 2010) voidaan todeta – – .
- Jos kirjoituksella on kolme tai useampia kirjoittajia viite lyhennetään ym., esim. (Tamminen ym. 2004).
- Kun viittaus on selkeästi paikennettavissa sivunumerot merkitään kaksoispisteen jälkeen esim.: (Leppänen 2004: 200)
- Jos samaa lähdettä käytetään uudestaan edellisen viittauksen välittömässä läheisyydessä siihen viitataan edellä mainittu teos = emt., esim. (emt.: 78)
- Jos teoksen kirjoittajaa ei ole mainittu, viitataan joko teoksen tai sen julkaisijayhteisön nimeen:

- – koulujen määrä (Suomen tilastollinen vuosikirja 2000), (Rural Studies 2009).
- Jos alkuperäislähdettä ei ole saatavilla tekstiin merkitään näkyviin, kenen ajatuksista on kyse ja tekstiviitteeksi käytetty toissijainen lähde. Molemmat lähteet on mainittava lähdeluettelossa. Esimerkki tällaisesta tekstin sisäisestä viitteestä:
 - – Kuusinen (2004) on tutkinut tiedonhankinnan prosesseja (Mäntynen 2008: 98).
- Hyvin vanhoihin teoksiin viitattaessa käytetään suomennoksen tai käännökseen julkaisuvuotta, esimerkiksi Aristoteles (suom. 1931).
- Jos teoksen alkuperäinen julkaisuvuosi on tiedossa, se merkitään viitteeseen seuraavasti:
 - James (1890/1983) on todennut, että – –
- Lähdeviitteissä käytetään hyvän asiasuomen mukaisia lyhenteitä. Lyhenteet määrittävät viittauksen luonnetta, esim. ks. = katso; vrt. = vertaa.

LÄHDELUETTELO

- Otsikoidaan sanalla Lähteet.
- Kappalemuotoiluja ei käytetä.
- Tekstissä viitattujen lähteiden tulee esiintyä täydellisinä lähdeluettelossa. Poikkeuksen tekevät henkilökohtaiset kommunikaatiot (esim. haastattelut, tiedonannot, sähköpostiviestit, puhelinkeskustelut) ja muistiinpanot, jotka merkitään vain tekstin sisäisiin lähdeviitteisiin, mutta ei lähdeluettelo.
- Lähdeluettelo merkitään kirjoittajien koko etu- ja sukunimi (ensimmäinen tekijä käännettynä Sukunimi, Etunimi). Tekijät erotetaan toisistaan pilkulla ja kaksi viimeistä tekijää &-merkillä. Ensimmäisen kirjoittajan sukunimen ja etunimen väliin tulee pilkku ja välilyönti.
 - Esim. Aaltonen, Antti, Birgitta Berg & Cecilia Cederberg 2010.
- toimittajat merkitään (toim.) myös vieraskielisissä julkaisuissa, suomentajat Suom. etunimi sukunimi
- Kun on kyseessä kokoomateoksessa julkaistu artikkeli merkitään artikkeli ja teos seuraavasti, (julkaisijan jälkeen artikkelin sivunumerot):
 - Tekijä, Teppo 2010. Artikkelin nimi.
 - Teoksessa: Kirjailija, Kaija & Severi
 - Suhonen (toim.). Kirjantekijän opas. Otava, Helsinki. 27–41.
- Jos lähde on hyväksytty julkaistavaksi, mutta ei vielä ilmestynyt, lähdeluettelo merkitään julkaisuvuoden tilalle sulkuihin sana ”painossa”.
- Kustannustiedoissa mainitaan kustantajan nimi ja kustantajan kotipaikka (esim. Otava, Helsinki.).
- Elektronisista lähteistä mainitaan nimi- ja julkaisijatietojen ohella tarkka Internet-osoite sekä päivämäärä, jolloin teksti on luettu, esim.:
 - Suomen maaseutuverkosto. Saatavissa: <http://www.maaseutu.fi/fi/index/maaseutuverkosto.html>. [Viitattu 10.9.2009].

MUITA KIRJOITUSOHJEITA

- Desimaalit merkitään pilkulla.
- Lainausmerkit ovat samanlaiset lainauksen alussa ja lopussa ”– –”. Puolilainausmerkit kuuluvat suomen kielessä vain lainauksen sisäiseen lainaukseen.
- Sitaatit haastatteluista ja pitkät lainaukset merkitään käsikirjoitukseen omiksi kappaleiksi, jotka erotetaan ennen ja jälkeen kappaletta olevilla tyhjillä riveillä. Sitaatti kirjoitetaan kursiivilla.
- Poisto ja lainauksen lyhennys merkitään kahdella ajatusviivalla – – (ei siis ellipsillä [...]), kuten englannin kielessä).
- Vieraskieliset sanat (esim. kansainvälisessä tiedeellisessä keskustelussa vakiintuneet käsitteet) kirjoitetaan sulkuihin ilman kursivointia.
- Kirjojen nimet ja tyypittelyt kursivoidaan, leipätekstissä ei käytetä lihavointia.
- Typologisten tehokeinojen, kuten kursivoinnin ja lihavoinnin, käytössä pyritään säästeliäisyyteen, jotta ne eivät menettäisi tehoaan ja tekisi tekstistä visuaalisesti levotonta.
- Alaviitteitä pyritään välttämään.

KIITOKSET

Artikkelin lopussa, ennen lähdeluettelo on mahdollista esittää kiitokset esim. tutkimuksen rahoittajille, tutkimusavustajille, ohjaajille ja käsikirjoituksen kommentoijille.

TEKIJÄNOIKEUDET

MUA –lehdessä julkaistavista artikkeleista ja katsauksista tehdään kirjoittajan/kirjoittajien ja lehden kustantajan välillä kustannussopimus. Sopimukseen on kirjattu molempia osapuolia koskevat oikeudet ja velvollisuudet, jotka liittyvät mm. kirjoituksen uudelleen- ja rinnakkainjulkaisemiseen sekä sähköiseen julkaisemiseen.

Julkaistaessa MUA-lehdessä aiemmin julkaisua aineistoa tulee ensimmäinen julkaisija mainita hyvän tieteellisen tavan ja kyseisen foorumin viitaukskäytännön mukaisesti. Lisäksi pyydämme ilmoittamaan rinnakkaisjulkaisemisesta toimitukseen. Sähköisessä julkaisemisessa tulee noudattaa vuoden viivettä paperijulkaisusta.

REFeree-MENETTELY

Artikkeleiksi tarkoitetut käsikirjoitukset arvioi kaksi asiantuntijaa. Kirjoittajat ja arvioijat eivät tiedä toistensa nimiä (ns. double blind -menettely). Jos käsikirjoitus liittyy selvästi kahteen eri tieteeseen, arvioijat pyritään valitsemaan näiltä tieteenaloilta. Toimitus voi palauttaa kirjoituksen takaisin ilman ulkopuolista arviointia puutteellisen kieliasun vuoksi, mikäli käsikirjoitus ei täytä lehden tieteellisille artikkeleille asettamia kriteereitä tai se ei kuulu maaseutututkimuksen piiriin.

OHJEITA VERTAISARVIOINTIIN

Maaseudun uusi aika -lehti noudattaa vertaisarviointi -menettelyä lehteen tarjottujen artikkelikäsi- kirjoitusten osalta: Päätoimittaja pyytää käsikirjoituksesta lausunnon kahdelta asiantuntijalta käsikirjoituksen aihepiirin alalta. Lausunnon antajan tulee ilmoittaa, mikäli hänellä on ilmeinen eturistiriita käsikirjoituksen sisällön tai kirjoittajan kanssa, tai hän on jollain tavoin osallinen käsikirjoitukseen tai siihen liittyvään tutkimukseen.

Arvioitavaa käsikirjoitusta tulee käsitellä luotamuksellisesti. Käsikirjoituksesta ei saa keskustella ulkopuolisten kanssa, eikä arvioija saa käyttää kirjoituksen sisältöä omiin tarkoituksiinsa. Lausunnon antajan henkilöllisyys ei tule kirjoittajan eikä kirjoittajan henkilöllisyys lausunnon antajan tietoon (double-blinded review).

Lausunto muodostuu esityksestä käsikirjoituksen julkaisemisesta (A) ja vapaamuotoisesta lausunnosta (B).

A. ESITYS KÄSIKIRJOITUKSEN JULKAISEMISESTA

Valitaan kohta, joka vastaa parhaiten käsikirjoituksen edellytyksiä tulla julkaistuksi MUA-lehdessä.

Käsikirjoitus

- voidaan hyväksyä julkaistavaksi nykyisessä muodossaan.
- voidaan hyväksyä julkaistavaksi pienin muutoksin.
- voidaan hyväksyä julkaistavaksi kohtalaisin muutoksin.
- voidaan hyväksyä julkaistavaksi suurin muutoksin.
- ei ole julkaisukelpoinen.

B. VAPAAMUOTOINEN LAUSUNTO

Vapaamuotoinen lausunto ottaa kantaa käsikirjoituksen ansioihin ja puutteisiin sisällön, rakenteen, kuvituksen ja muiden käsikirjoituksen laatuun vaikuttavien tekijöiden osalta. Lausunto toimitetaan sellaisenaan kirjoittajalle. Ainoastaan päätoimittajalle tarkoitetut kommentit ja viestit tulee lähettää erillisellä liuskalla tai sähköpostiviestissä.

Lausunnon laatimisessa tulee kiinnittää huomiota mm. seuraaviin kysymyksiin:

- Sopiiko käsikirjoitus Maaseudun uusi aika -lehteen eli onko kirjoituksella selkeä maaseutututkimuksellinen tai -poliittinen sanoma?
- Onko aihe uusi ja alkuperäinen?
- Vastaako otsikko käsikirjoituksen sisältöä?
- Onko kirjoitus kytketty aihepiirin kannalta relevanttiin teoreettiseen keskusteluun?
- Osoittaako kirjoittaja tuntevansa alan tutkimuskirjallisuuden?
- Onko tavoitteiden määrittely selkeää ja tarkoituksenmukaista?
- Onko aineisto ja metodit kuvattu ymmärrettävästi ja riittävän informatiivisesti?
- Onko tulokset esitetty selkeästi?
- Ovatko johtopäätökset johdonmukaisia, perusteltuja ja linjassa tutkimusaineiston ja tutkimuskysymysten kanssa?
- Onko lähteiden käyttö yleisten tieteellisten käytäntöjen ja lehden ohjeistuksen mukaista?
- Sisältääkö lähdeluettelo tutkimusaiheen kannalta keskeiset lähteet?
- Onko käsikirjoituksen rakenne selkeä ja esitystapa sujuva?
- Onko pituus sopiva suhteessa esitettävään asiaan vai tulisiko joitakin osia poistaa, tiivistää tai laajentaa?
- Ovatko kuvat ja taulukot selkeitä ja asian ymmärtämisen kannalta tarpeellisia?
- Ovatko kuvatekstit riittäviä ja informatiivisia?

MAIJA HALONEN

YTM, projektitutkija,
Itä-Suomen yliopisto,
Karjalan tutkimuslaitos,
maija.halonen@uef.fi

PÄIVI HARINEN

YTT, professori,
Itä-Suomen yliopisto,
yhteiskuntatieteiden laitos,
paivi.harinen@uef.fi

KATARIINA HEIKKILÄ

FM, projektitutkija,
Tulevaisuuden tutkimuskeskus,
Turun kauppakorkeakoulu,
katariina.heikkila@utu.fi

KATJA HYVÖNEN

YTM, jatko-opiskelija,
Itä-Suomen yliopisto,
historia- ja maantieteiden laitos,
khyvone@student.uef.fi

TORSTI HYYRYLÄINEN

HT, tutkimusjohtaja,
Helsingin yliopisto,
Ruralia-instituutti,
torsti.hyyrylainen@helsinki.fi

PEKKA JOKINEN

VTT, professori
Itä-Suomen yliopisto,
historia- ja maantieteiden laitos,
pekka.jokinen@uef.fi

PETRI KAHILA

FT, tutkimusjohtaja,
Itä-Suomen yliopisto,
Karjalan tutkimuslaitos,
petri.kahila@uef.fi

MINNA KALJONEN

HT, vanhempi tutkija,
Suomen ympäristökeskus,
ympäristöpolitiikkakeskus,
minna.kaljonen@ymparisto.fi

HANNU KATAJAMÄKI

VTT, professori, dekaani,
Vaasan yliopisto,
filosofinen tiedekunta,
hannu.katajamaki@uva.fi

HANNU KOMULAINEN

TK, rovasti,
komulainen.hannu@
dnainternet.net

JUHA KUISMA

TTM, kylien
liiketoiminta-asiamies,
Suomen Kylätoiminta ry,
juha.kuisma@kylatoiminta.fi

KAISU KUMPULAINEN

YTT, yliopistonopettaja,
Jyväskylän yliopisto,
yhteiskuntatieteiden ja
filosofian laitos,
kaisu.kumpulainen@jyu.fi

ANNIKA LONKILA

FM, tutkija,
Suomen ympäristökeskus,
ympäristöpolitiikkakeskus,
annika.lonkila@gmail.com

MIIRA NISKA

VTM, jatko-opiskelija,
Helsingin yliopisto,
sosiaalitieteiden laitos,
miira.niska@helsinki.fi

KALEVI PALDANIUS

PsT, yliopettaja,
Savonia-ammattikorkeakoulu,
kalevi.paldanius@savonia.fi

ILKKA PYY

YTT, yliopistonlehtori,
Itä-Suomen yliopisto,
historia- ja maantieteiden laitos,
ilkka.pyy@uef.fi

PERTTI RANNIKKO

YTT, professori,
Itä-Suomen yliopisto,
historia- ja maantieteiden laitos,
pertti.rannikko@uef.fi

PEKKA RANTANEN

YTM, tutkija,
Tampereen yliopisto,
yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden
yksikkö, pekka.j.rantanen@uta.fi

MAARIT SIRENI

YTT, dosentti, yliopistotutkija,
Itä-Suomen yliopisto,
Karjalan tutkimuslaitos,
maarit.sireni@uef.fi

SILVA TEDRE

YTT, dosentti, yliopistonlehtori,
Itä-Suomen yliopisto,
yhteiskuntatieteiden laitos,
silva.tedre@uef.fi

EERO UUSITALO

VTT, professori,
eero.uusitalo@kylatoiminta.fi

JARNO VALKONEN

YTT, dosentti, yliopistonlehtori,
Lapin yliopisto,
yhteiskuntatieteiden tiedekunta,
jarno.valkonen@ulapland.fi

EIRA VARIS

YTT, dosentti,
aluekehityspäällikkö,
Pohjois-Karjalan maakuntaliitto,
eira.varis@pohjois-karjala.fi

EERO VATANEN

YTT, projektitutkija,
Itä-Suomen yliopisto,
Karjalan tutkimuslaitos,
eero.vatanen@uef.fi

KARI MIKKO VESALA

VTT, dosentti,
Helsingin yliopisto,
sosiaalitieteiden laitos,
kari.vesala@helsinki.fi

